NAHİD SIRRI ÖRİK

abdülhamit düşerken

ROMAN

sander yayınları

SANDER YAYINLARI

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ : 9

NAHİD SIRRI ÖRİK

ABDÜLHAMİT DÜŞERKEN

ROMAN

NAHİD SIRRI ÖRİK

ABDÜLHAMİT DÜŞERKEN

ROMAN

SANDER YAYINLARI — İSTANBUL

Bu kitabın Türkiye'de yayın hakkı **Sander Yayınları**'na aittir.

Sander Yayınları
Halâskârgazi Caddesi 275 - 277
Osmanbey - İstanbul
Tel.: 48 32 09

Dağıtım : Kırağı Sokak 62/2
Osmanbey - İstanbul
Tel.: 40 84 75

Kapak : Mehmet Aksel

Birinci baskı : Kanaat Yayınları Ltd. Şti. - İstanbul, 1957

İkinci baskı : Sander Yayınları - İstanbul, 1976

Not : Bu baskıda romanın anlatım dili, günümüzün Türkçesine uydurulmuş, ancak kişilerin konuşmaları ilk baskıdaki gibi bırakılmıştır.

Dizgi ve Baskı :
Sümbül Basımevi
Ebussuut Cad. No. 60/2
Sirkeci - İstanbul

İstanbul, Haziran 1976

I

Sultan Hamit, bir süredir elinde tuttuğu telgrafı bir kez daha, dudaklarında pek acı bir gülümsemeyle okudu. Sonra, aynı acı gülümseme dudaklarından silinmeden, biraz gerisinde, fakat Tahsin Paşa'ya göre çok daha yakında duran İzzet Paşa'ya dert yandı:

— Bazen insanın basireti ne kadar bağlanıyor! Karısı kardeşimin azatlılarındandır, diyerek Van'a kendisini vali tayin etmeği mahzurlu gördüm, iradesini vermedim, fakat payitaht yolu üzerinde bulunan Serez'de mutasarrıf bıraktım. Herif, vali yapılmayışının intikamını mükemmel surette alıyor!

Şamlı İzzet Paşa yutkundu, lâkin bir şey söylememeyi tercih etti. Zaten de İkinci Abdülhamit, sözünü bitirmemiş, ancak bir an sustuktan sonra konuşmasını sürdürmüştü:

— Kardeşimin bir cariyesi, bir gümrük kâtibine varınca endişeye düşüyoruz, amma bir adamını İstanbul'u tehdit edecek bir yerde mutasarrıf olarak bırakmışız. Telgraf, kat'î bir eda ile meydan okuyor. Yirmi dört saat içinde kanunuesasi iade olunmazsa, Reşat Efendi'ye biat edileceğini, çekinmeden bildiriyor. Böyle nazik bir anda tahta çıkarmayı düşündükleri adamın ne zavallı bir malûk olduğunu bilseler! Ben onu serbest bırakmadığım, âdeta mahpus gibi ya-

şattığım için kendisinden korktuğumu sanıyorlar. Bu, bir bakıma pek doğru! Evet, ben kardeşimden daima korktum. Bu korku ile de kendisini dört duvar içine kapadım. Çünkü onu serbest bıraksaydım öyle bir halt edebilir, ortalığı öyle karıştırıp berbat edebilirdi ki, sonra ben de düzeltemezdim. Bir şey söylemiyorsun, İzzet Paşa!

Fakat, söyletmeden devam etti :

— Bütün felâket Şemsi Paşa'nın öldürülmesi ile başladı. Tatar, çok kıymetli zamanlar kaybetti. Sonra da, sersem gibi, yatağında, sırtında gecelik entarisi ile ele geçti. Bu kadar tedbirsizliğe, gaflete akıl sır erdiremiyorum. Herkesin beni suizanla itham ettiğini bilirim. Fakat hatırıma gayri - ihtiyarî gelen şey, geçen gün müşir ettiğim bu Osman Paşa adlı herifin hainlerle birlik oluşudur. Baksana, kendisini Manastır'dan kılına hata gelmemek şartıyle alıp götürmüşler!

Sultan Hamit, bütün bu sözleri, elleri arkasında, omuzları çökük, odanın içinde gidip gelerek, gözlerini de yerden kaldırmaksızın, âdetâ kendi kendisiyle konuşan bir insan edasiyle söylemişti. İkinci kâtip, mabeyinci ve padişahın reisliği altındaki türlü meclisin birinci üyesi İzzet Paşa, «Şu birkaç gün içinde Şevketli on yıl ihtiyarladı!» diye düşündü ve efendisine biraz yüreği sızlayarak baktı.

— Yollayacağım kuvvetlerin sadakatinden artık şüphe ediyorum. İkinci fırkadan asker ayırıp göndersem bile ifsat etmeyeceklerinden emin değilim. Hem Rumeli'nin dört tarafı düşmanla sarılı iken İslâmı, Türkü birbirine nasıl kırdırayım? Evet, 93 Harbinden sonra Arnavutluk'ta çıkan muhtariyet hareketini bastırmadan önce bir süre hoş gördümdü. Amma bu seferki fesat biraz daha yayıldı mı, Çatalca'ya varacak, Edirne yolunu kesecek. Sonra, istenen şey bütün memlekete şâmil, bütün memleketin nizamını altsüt edecek mahiyette. Karşı durmak, seli durdurmak lâzım. Fakat ya tenkil hareketi esnasında Bulgar tecavüz ederse? Devlet-

ler birer bahane ile birtakım şeyler istemeğe, müdahalelerde bulunmaya kalkarlarsa?

Padişah, sonsuz bir yorgunluk içinde koltuğa oturdu. Daha fazla konuşmağa birden gücü kalmamış gibiydi. Pencereden uzaklara baktı. İstanbul ve Üsküdar, tamamiyle ışıksız, uyuyorlardı. Bununla beraber, yaz gecelerinde pek erken gelen sabahın yaklaştığı düşünülebilirdi: Gecenin karanlığı hissedilir derecede hafiflemişti. Sultan Hamit uzak olmayan bir yerde durumu incelemek, çözüm yollarını bulmakla görevlendirdiği vezirlerini, müşirlerini, vekillerini hatırladı ve: «Saatler saati toplu haldeler, hâlâ iyi kötü bir görüş getiremediler!» diye söylendi.

Onların çoğunun da Rumeli'ndeki hareketi etraflı şekilde bilmezken çağrıldıklarını ve uzun saatlerdenberi kendilerine uçsuz bucaksız yazışmaların suretleri okutulmuş olduğunu, vaktin bu biçimde geçtiğini düşünmüyordu.

Arap İzzet Paşa biraz yaklaştı, eğildi ve:

— Ferman buyurulursa bir hikâye arzetmek istiyorum, dedi.

Abdülhamit, hafifçe başını sallayarak müsaade etti, içinden de: «İzzet Paşa'nın hikâyesi boldur!» diye düşündü.

— Şevketli pederinizin Defteri - hakanî memurlarından ve Zatı şahanelerine daha şehzadeliklerinden kapılanmış Hayri Efendi isminde bir kulları varmış. Padişahımızın pek iyi bildikleri gibi, Cennetlik babanızın tahta çıkışından bir müddet sonra Büyük Reşit Paşa, Londra'dan gelmiş ve devlet için Tanzimatı Hayriye'yi kabulden başka bir çare olmadığını Abdülmecit Han hazretlerine kat'î bir lisanla bildirmişti. İstiklâllerini tahdit eden Tanzimatı Hayriye'yi kabulde müteredditbulunan pederi hümayunları Hayri Efendi ile istişareye tenezzül buyurmuşlar. Hayri Efendi: «Bugünkü vaziyetin tehlikelerinden kurtulmak ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın tecavüzünden devleti siyanet için tek çare, madem ki

Tanzimatı Hayriye'yi ilân etmekmiş, Efendimiz bunu kabul buyursunlar. Mısır derdi geçiştirildikten ve her şey yoluna girdikten sonra ahkâmını tatbik ettirip ettirmemek Padişahımızın elindedir,» demiş. Bugün kulunuz da Zatı Şahanelerinin bir Hayri Efendisi olarak arzediyorum: Madem ki Rumeli'nde vaziyet ziyadesiyle naziktir ve mukavemet pek azim tehlikeler, fevkalâde vahim ihtimaller arzetmektedir, Kanunuesasinin mer'iyeti hakkında hemen iradei hümayunları sadır olur. Bu sayede şimdiki galeyan sükûn bularak, işler düzeldikten sonra da, dilediğiniz, arzu ve tensip buyurulacak yoldan gidilir.

Sultan Hamit başını önüne eğmiş olduğu halde düşünüyordu. Bu fikri pek de beğenmiş değildi. Tanzimatı Hayriye'yi kabul ettikten sonra babası verdiğini bir daha geri alamamış, Babıâli'ye kaptırdığı gücü, bağımsızlığı yeniden kazanamamıştı. Sonra da, Anayasanın geri verilmesiyle başlayacak yeni devrin ne biçim karışıklıklara yol açacağı bilinemezdi. Doksan üçte felâketler ve zorluklar birbirini izleyince meclisi hemen kapatmış, büyük Fransa ihtilâlinin kral kellesi koparan mebusları gibi konuşmağa yeltenenleri çil yavrusu gibi dağıtmıştı. Fakat o zaman yaşı otuz beşe varmamış olan bir genç adamdı. Şimdi ise, otuz iki senelik bir saltanatın binbir derdi ve bu en son yıllarda geçirdiği ağır hastalığın etkisi yüzünden kendisini çok yorulmuş, yıpranmış, çökmüş hissediyordu. Artık o eski insan, kendisini ömür boyu sadrazam olmuş sanan burnu havada Mithat Paşayı, ellerini hiç kanatmaksızın, ince bir cam bardak gibi kırıveren güçlü ve öfkeli Padişah değildi.

Yavaşça başını sallıyor, ağzından hiç bir ses çıkmadığı halde bıyık ve sakalının boyalı kılları arasında dudakları kımıldıyordu. Hayır, İzzet Paşanın reyini, önerisini hiç beğenmemişti. Bu, en kötü ihtimallere kapı açan bir görüş ve düşünceydi. Bununla birlikte, yapılabilecek başka bir şey de hatırına gelmiyordu. Hiç, hiç gelmiyordu.

Çaresizdi, yine İzzet'in gösterdiği yolda yürümek gerekecekti.

Daha fazla beklemeğe de zaman yoktu. Hareket Makedonya'da kalmıyor, ilerliyor, yaklaşıyordu. İşte Serez'den, veliahda biat etmekle tehdit eden telgraf gelmişti.

İzzet Paşa, hep elpençe divan durma vaziyetinde idi ve hünkârın zihninde bir karara varmak üzere bulunduğunu anlamış, bekliyordu. İkinci Abdülhamid'in öbür tarafında, büsbütün geride ve kapıya yakın bir yerde bekleyen Başkâtip Tahsin Paşa ise, bir put gibi sessiz ve hareketsiz duruyor, halinden her hangi bir üzüntüye düşmüş olup olmadığı da, rakibinin ileri sürdüğü fikri beğenip beğenmediği de hiç sezilmiyordu.

Sultan Abdülhamit ayağa kalktı ve şimdi tamamen değişmiş, pek vakur ve kesin bir sesle, başını dikleştirerek ve omuzlarındaki çöküklüğü kabil olduğu kadar düzelterek, saltanatının son yıllarında bütün ülkenin en nüfuzlu adamı mevkiine yükselttiği İzzet Paşaya emretti:

— Meclisi Vükelâya giderek paşalara bildirin ki, kanunu-esasiyi daha tahta çıktığımda ben kabul ve ilân ettim. Tatbikinde görülen güçlüklerden dolayı ahkâmının icrası bir müddet geri bırakılmıştı. Fakat Cenabı Hakka şükür ve hamdolsun, maarifin ilerlemesi için sarf ettiğim gayretler sayesinde milletin seviyesinde bugün hasıl olmuş bulunan terakki ve inkişaf, mezkûr kanunun yeniden tatbikini mümkün kılıyor. Keyfiyet geciktirildiği takdirde kan dökülmesi ihtimali de mevcut olduğuna göre mer'iyet mevkiine yeniden girdiği en münasip şekilde ilân edilsin. Yani vilâyetlere ve müstakil sancaklara mebus intihabına başlanmak üzere derhal hazırlıklara girişilmesi emrolunsun. Serez'den Manastır'a kadar Rumeli'ndeki galeyan mıntıkasına da keyfiyet ayrıca tebliğ edilsin.

Ahmet İzzet Paşa yerle bir selâm vererek odadan çıkarken Abdülhamit arkasından baktı. Kendisine her şey haber

verilen, hattâ o haber verilen şeyleri haber verenlerden önce, ve bilinmez nasıl öğrenmiş bulununan Padişah, frenklerce «Küçük Sultan» denen bu Şamlı vezire karşı halkın ne kadar büyük ve korkunç bir kin beslediğini, kendisinden yarın onun kellesini bile isteyebileceklerini düşündü: «Hayri Efendilik sana yakında kimbilir ne pahalıya malolacaktır, zavallı adam!» diye pek yavaşça mırıldandı. Sonra, başını öbür tarafa çevirdi ve ilk defa olarak başkâtibe baktı.

Hep put gibi sessiz ve hareketsiz, Tahsin Paşa, Padişahın emrini beklemekte idi. Sade şimdi rengi sararmış bulunuyordu. Padişah ona :

— Paşa, siz de dairenize gidiniz ve heyetçe verilecek karar üzerine yazılacak iradeler için lâzımgelen tertibatı alınız, dedi.

Tahsin Paşa, hiç bir şey söylemeğe cesaret etmeksizin, temenna ederek kapıya doğru geri geri gitti ve son bir temenna ile odadan çıktı. Yalnız kalınca İkinci Abdülhamit kendini birden pek yorgun, âdetâ kımıldanamayacak kadar yorgun hissetti. Başını bir an koltuğun arkasına dayayarak ve gözlerini kapayarak bu feci yorgunluğu gidermeye çalıştı.

II

Koyu yeşil çuhalı uzun masanın başında sessiz, üzüntüden, heyecandan ve özellikle uykusuzluktan bitkin, dördü müşir ve onu vezir olmak üzere on dört paşa, ikinci kâtip ve kurenadan İzzet Paşa'nın huzurdan dönmesini bekliyorlardı. Gümüş şamdanlarda mumların alevi yükseliyordu. Sigara dumanları havayı o kadar boğucu bir hale getirmişti ki, Küçük ve Şapur Çelebi lâkaplarını taşıyan sadrazam Sait Paşa, etrafına göz gezdirerek :

— Bir pencerenin açılmasına müsaade buyurulur mu? diye sordu. Ak sakallı ve yumuşak kırmızı fesli birkaç başın

saygıyla eğilmesi üzerine de, ortada sürekli dolaşan ve sigara tablalarını
kerli ya da sade kahveleri getiren —hafiye olmaları pek muhtemel, hattâ muhakkak— hademelerden birine bir pencere açtırdı.

Fakat yeşil çuhalı büyük masa etrafında, ve Osmanlı İmparatorluğunun en nazik bir saatinde, pek ağır bir kararın sorumluğunu yüklenmek üzere toplanmış bulunan bu heyet, çoğu yetmişlik, üçü dördü de seksenlik kimselerden kuruluydu. Dahiliye Nazırı Memduh Paşanın kumral saç ve sakalı boya olduğuna göre de, içlerinden ancak biri, Maliye Nazırı Ziya Paşa henüz ağarmamış bir sakala sahipti: İhtiyar vezir ve müşirler, temmuz sabahına doğru yüksek Yıldız tepesinde esen rüzgârdan vücudlarının ürperdiğini hissetmekte gecikmediler. Bir önceki Maliye ve sabık Evkaf Nazırı olup, pek yaşlandığı ve ağır bir hastalıktan dolayı ziyadesiyle halsiz düştüğü için iki buçuk yıl önce özel vekiller heyetinde görevlendirilerek bir nezaret yükünden kurtarılan —buna da o gün bugün içten içe matem eden— Mehmet Şahabettin Paşa, tam kırk yıl önce, tâ Sultan Aziz zamanında vükelâlığa yü
miş bulunsa da, mektupçuluktan azledilmiş olduğu zamanları, hatırladığı bu Küçük Sait Paşa'ya :

— Acaba havanın tazelenmesi kâfi görülmez mi? Camın kapatılması hususunda emri fahimanelerini niyaz ediyorum, dedi.

Pencereyi kapattırmak konusunda sadrazam pek nazik bir telâş gösterdi. Kaldı ki, tazeliğini ispat etmek fırsatını elde etmenin tadı ve övünümü içinde pencereyi açtırışına pişman olmamış, bacaklarındaki şiddetli siyatiğin gece sonu havasıyle hemen varlığını hatırlatışından telâşa düşmemiş değildi.

Pencere kapandıktan sonra aynı hareketsizlik ve bekleme devam etti. Paşaların içinde yandakilerle fısıldaşanlar bu-

lunduğu gibi sessiz ve hareketsiz kalanlar da vardı. Bir ikisi de, tamamiyle uykusuz geçmiş bir gece sabaha varırken uyukluyordu. Birden, sessizce açılmış bir kapının aralığından Arap İzzet Paşa göründü ve süzülür gibi içeri girdi. O, hiç yorgun değildi ve yassı burunlu küçük esmer yüzünün tek çekici yanı olan iri siyah gözleri parıl parıl yanarak, herkesin halini bir an içinde yoklayıp, değerlendirdi. Sonra, tez ve pek sessiz adımlarla ilerleyerek, huzura çağrılmadan masada oturmakta olduğu yere vardı. Bu yerin iki yanındaki koltuklarla oturan paşalar, Ticaret ve Nafia Nazırı Mustafa Zihni Paşa ile Maari Nazırı Haşim Paşa, kendisini yine eski yerine geçecek sandılar ve ayağa kalkacak gibi bir harekette bulundular.

Fakat İzzet Paşa oturmadı, iki elini boş koltuğunun üzerine dayayarak ve padişahın âdetâ bir nutuk şeklinde söylediği sözleri nedense özetleyerek:

— Şevketli Efendimiz, Kanunuesasinin tekrar tatbik mevkiine konmasını, mebus intihabına başlanmak üzere bütün vilâyatı şahane ile müstakil mutasarrıflıklara tebligat icrasını ve keyfiyetin tekmil ordu havzasıyla Serez mıntıkasına ayrıca tebliğini ferman buyurdular. Tabiî gazeteler de bunu bir tebliği resmî ile ilân ederler, dedi.

O zaman, on dört paşa büyük, sınırsız bir şaşkınlık içinde İzzet Paşa'nın, sonra da birbirlerinin yüzüne baktılar. Sultan Hamid'in bu kadar çabuk ve bu kadar kolaylıkla direnişten vazgeçirileceğine, silâhlarının teslim alınacağına hiç biri ihtimal vermemişti. Sadrazam Sait Paşa o sırada yanında bulunan Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya yavaşça eğildi: «Efendim, bu ne acele!» diye mırıldandı. On üç yıldır Adliye ve Mezahip Nazırı olup otuz yıl kadar önce iki ay Başvekillik etmiş, ikinci oğlunun damatlığından dolayı da Sultan Hamit'le arasında kan bağı vücuda gelmiş bulunan Abdurrahman Nurettin Paşa, başını biraz eğmişti. Neşeliye benzemeyen düşüncelere dalmış görünüyordu. Tâ Ali Paşa zama-

zamanında vükelâlığa yükselmiş olup, bütün heyetin en yaşlısı ve nazırlıkta kıdemlisi bulunan Mehmet Şahabettin Paşanın uğradığı heyecanı ise damarlı, kıllı, kuru ve iri ellerine birden gelen şiddetli bir titreme haber verdi. Rumeli'den yollanmış telgraflar saatlerdenberi okundukça şaşkınlık ve kızgınlığını frenkçe kelimelerle bildirmiş olan Tophane Müşiri, Askerî Mektepler Nazırı ve Yaveri Ekrem Zeki Paşa'ya gelince, yüksek omuzlarını kaldırdı ve «olur şey değil!» diyecek yerde, bu kez de «*Pas possible!*» diye söylendi.

Şaşkınlıktan en çabuk sıyrılanlar, Sadrazam Sait ile pek eski rakibi olup iki gün önce vükelâ meclisi memurluğu ile ve kendisiyle birlikte hükümete dönen Kâmil Paşa oldular. Sadrazam, masanın tâ ucunda, paşalar gibi koltuğa dayanmaksızın, yaşının müsaade ettiği oranda dik ve söze hiç karışmadan, elleri kavuşmuş oturan âmedci Ziya Bey'e dönerek:

— Beyefendi, şu halde Padişahımız hazretlerine arzedilecek olan mazbatayı lûtfen yazmaya hazırlanınız, dedi.

Sonra, siyah, parlak gözlerini bütün masadakiler üzerinde dolaştırarak:

— Meclisi vükelâ mazbatasını Amedci beyefendiye dikte ettirmekliğimi paşalar hazeratı tensip buyururlar ümidindeyim, sözlerini bir soru edasıyle, fakat kararı da içinde bildirilen bir soru edasıyle söyledi.

Pek de gençliğinde öğrenmemiş olduğu ve koyu bir erzurum şivesiyle ağır ağır söylediği Fransızcanın birtakım kelimelerini bir biçimine getirip kendi diline katmak ve sık sık kullanmak, Sait Paşa'nın âdetiydi. Birkaç paşa içlerinden: «Şapur Çelebi böyle bir anda bile malûmat satmayı, lûgat paralamayı elden bırakmıyor!» diye düşündüler ve üyeler arasında batıya ait bilgisi kıt, kendisi de biraz saf olan Maarifi Umumiye Nazırı Mustafa Haşim Paşa, sağında oturan ve bankerlerle su gibi Fransızca konuştuğunu iyi bildiği Maliye Nazırı Mehmet Ziya Paşaya eğildi:

— Dikte ettirmek, fikrimde yanılmıyorsam, söyleyip yazdırmak demek olacak? diye sordu.

Onaylama anlamında, Ziya Paşa hafifçe başını eğdi.

Lâkin tam aynı sırada hiç hatıra gelmez bir şey, Padişahın karar ve iradesi kadar tahminlere sığmaz bir şey oldu. Ziya Paşa'nın üst yanında oturan, uzun zamanlardanberi vükelâlıktan uzak bırakılıp rüsumat eminliği, valilik, Divanı Muhasebat Reisliği gibi hizmetlerde kullanılmışken iki yıl kadar önce Süleymaniyeli Sait Paşa'nın ölümü üzerine onun yerine Şûrayı Devlet Reisliğine gelen Hasan Fehmi Paşa, 93 dönemi Mebusan Meclisinin Reisliği hatırasıyle tazelenip canlanan bir hürriyetseverlik gösterisine girişiverdi. Koyu bir Karadeniz şivesiyle :

— Padişahın huzuruna sunulacak olan bu mazbataya siyasî suçluların affına dair bir kayıt da ilâve etsek! fikrini ileri sürdü.

Bu öneri üzerine, eski yerine oturmuş bulunan İzzet Paşa'nın kaşları çatıldı ve daha birkaç paşada telâş, hattâ kızgınlık eserleri görüldü. Tophane Müşiri Mustafa Zeki Paşa yüksek omuzları arasından iri kafasını tekrar kımıldattı ve : «*C'est énorme! C'est énorme!*» diye homurdandı. Mısır'ın İngiltere'ce işgali sıralarında bir süre görevle Londra'da bulunup esasen tâ avukatlık ettiği zamanlardan beri Fransızca öğrenmeye geyret etmiş olan Hasan Fehmi Paşa, (énorme) kelimesini pek büyük, kocaman, pek iri anlamına geldiğini biliyordu. Ama bu biçimde kullanılırken ne demeye geldiğini pek de kavrayamamıştı. Ancak, ileri sürmüş olduğu fikirdeki cüretten kendisine de ürkme gibi bir hal gelmişti: Lûgat soruşturmalarına girişmedi ve bir iki dişi kalmış ağzının anlaşılması pek güç ifadesiyle bir önceki sadrazam —iki günden beri de Mehmet Şahabettin Paşa gibi vâkelâ meclisi toplantılarına memur— Kıbrıslı Kâmil Paşa, yazılacak mazbataya böyle bir şey eklenmesine gerek bulunmadığını, bu işin son-

radan daha ayrıntılı bir biçimde düşünülerek sunulması gerektiğini söyleyince, başını eğerek sustu.

Bütün paşalar, pek ağır bir yükten kurtulmuş olduklarını hissederek geniş nefes aldılar. Sadrazam Sait Paşa, Sultan Hamid'in onaylamasına sunulacak olan mazbatayı Kâmil Paşa'nın hemşehrisi ve eski adamı olan Amedci Ziya Bey'e —kendi deyimiyle dikte ederek— süratle yazdırdı ve Arap İzzet Paşa, Padişaha sunmak üzere mazbatayı alıp —sanki en az kırk saattir uykusuz değilmiş gibi dinç ve çevik adımlarla götürünce— kalanlar, büsbütün yorgun, gelecek iradeyi artık çoğu uyukluyarak, beklemeye koyuldular.

Dışarıda sabah olmağa başlamış bulunuyordu. Odanın içindeki duman yeniden pek artmıştı, ışıkları gittikçe işe yaramaz olan mumları da hademeler söndürmeyi akıl etmedikleri için bunların ışıkları, bembeyaz yükseliyordu...

III

Mehmet Şahabettin Paşa'nın sadık kölesi Ürgüplü Süleyman Efendi, kendisini arabaya hayli zorlukla bindirdi: İki buçuk yıl önce sol koluna hafif bir inme de gelmiş olan Paşa, bir külçe halini almıştı ve Süleyman Efendi, altmışlık bir adamdı. Gün, eni konu ağarmıştı. Sultan Hamid'in emri Sadrazam sarayda kalıp öteki paşaların gitmeleri merkezinde olduğu için, on üç vükelâ arabası uyuyan sokaklardan geçerek şehrin dört yanına dağılacaktı. Başvekâlet ve Sadaretten açığa çıkarılmış Abdurrahman ve Kâmil Paşaların arabaları başta gelmekle beraber, öteki nazırların arabaları —bu temmuz gününde bile çoğu kupa arabalar— vekiller arasındaki protokol sırasına uygun olmamak üzere Yıldız yokuşunu indiler: Şahabettin Paşa'nın arabası da bu arada dokuzuncu olarak ilerleyebildi.

Bu, Macaristan'dan özel olarak getirtilmiş yüksek kır atlar koşulu ve içi koyu lâcivert ipek döşeli bir kupa idi. Taş karakolu ve Ihlamur köşkünü geçtikten sonra Beşiktaş'a indi. Beşiktaş'tan da Ortaköy tarafına yöneldi. Daha Ihlamur Köşkünün önünde Mehmet Şahabettin Paşa'nın içi geçmeğe başlamıştı. Çırağan sarayından Arnavutköyü sınırlarına kadar sürekli olarak şehzade, sultan saraylarıyle bazı vükelâ yalılarının bahçe ve koru duvarları arasından gidilecekti. Ve zaten her zaman loş ve tenha olan bu bitmez tükenmez yol yarı karanlıkta öyle kesin bir sessizlik içinde idi ki, Şahabettin Paşa'nın uykusu derinleşti, Arnavutköyü'nden sonra da zaman zaman deniz kıyısından geçildiği halde ihtiyar vezir uyumakta hep devam etti.

Mehmet Şahabettin Paşa, ancak Rumelihisarı'ndaki büyük yalının dış bahçe kapısı önüne varılıp arabanın kendisine ninni görevini gören sarsıntısı ile beygirlerin nal sesleri durunca... hemen ortaya çıkmayan kapıcı Hurşit'e de kapıcı Süleyman Efendi seslenmekle uğraşırken, birdenbire uyandı.

Ve en az kırk dakika süren bu pek rahatsız uyku da seksen üç yaşında bulunan yaşlı adama epeyi yararlı olmuş demekti: Harem dairesinin kapısında arabadan Yıldız Sarayı önünde binerkenki haline oranla daha dinç, ağasının yardımına daha az muhtaç bir halde çıktı.

Taşlığın hemen başında iki yaşlıca, başları hotozlu kalfa, Paşayı karşılayarak kollarına girdiler. Sonra, döne döne çıkan trabzanları billûr çift merdivenin ortasında, vezir başında beyaz bir çatkı ve sırtında beyaz gecelik entarisiyle karısı ve gündüz elbisesiyle kızı tarafından karşılandı. Bu hanımların ikisinin de yüzleri solgundu. Şu kadar ki, bunu sadece yeni günün henüz soluk ışığının bir eseri olarak kabul etmek de mümkündü.

Paşa ağız açıp tek söz söylememiş, sade belirsiz bir şekilde gülümsemişti. Kızı Nimet sağ koluna önce girmiş olan Çeşmifelek kalfanın yerini alırken

— Bu ne sonu gelmez meclisi vükelâ, Paşa baba? dedi. Bu, açık pembe renkte bir elbise giymiş, uzun boylu, siyah saçlı ve deniz rengi yeşil gözlü, yirmiyi geçmişe benzeyen bir genç kızdı. Yüzü pek güzel, sesi de tatlı, fakat biraz hayret verecek kadar kalındı.

Mehmet Şahabettin Paşa, bir cevap vermeden ilerlemiş, sofanın başında bulunan ve takımlarının renginden dolayı (Mavi Salon) ismini taşıyan geniş bir odaya girmişti. Orta yerdeki
yığılır gibi oturdu ve beraber girmiş olup kapının yanında emir bekleyen Çeşmifelek kalfaya :

— Kahve mahve istemem, bir şey istemem, dedi.

Salonda Paşa, karısı ve kızıyle yalnız kalmıştı. Nimet'i dünyaya getiriverince hanımefendiliğe yükselmiş, son ortağının sekiz yıl önce ölümü üzerine de tek hanımefendi olmuş bulunan İzzet Hanım, Çerkes şivesinden büsbütün kurtulmamış diliyle kızını yakınmada izleyerek, şunları söyledi :

— Otuz altı saat süren meclisi vükelâ da duymadımdı. Hattâ, ortalık karardıktan sonra şeytan aklıma bin türlü şey getirdi. Hilmi Efendi'yi Yıldız'a yollattım. (Vükelâ toplantısı hep devam ediyormuş!) diye haber getirince müsterih olup yattım. Amma gözümü yine uyku tutmadı: İnsanın sinirleri bir kere bozulmayagörsün, sabahleyin de cin gibi kalktım. Kalkınca öğrendim ki, bu hanım (eliyle kızını gösterdi) ne yatağa girmiş, hattâ ne de soyunmuş. Bu kıyafetle eline bir kitap alıp sabahı etmiş. Kuzum Paşa, bu meclis niçin bu kadar uzun sürdü? Bir muharebe filân mı var?

Paşa zekâ bakımından ilkelliğini bildiği, sır saklamaktan da âciz saydığı karısına Rumeli'ndeki ayaklanma hakkında hiç bilgi vermemiş, buna karşılık bilgisine, ağzının sıkılığına pek güvendiği kızından da durumun bildiği kadarını

gizlememişti. Kendi bildiği kadarını: Çünkü mecliste bu kez verilen bilgiler, gerçeğin kendilerine de ancak kısmen bildirilmiş olduğunu vükelâ'ya anlatmamış değildi. Karısının şimdi söylediği söze, yani gece olunca şeytanın hatırına bin türlü kötü ihtimal getirmiş bulunmasına gelince, kendisinin Yıldız'a sabahtan çağrıldığı halde gecenin çoktan gelmesine rağmen dönmeyişini bir iftiraya uğrayıp sorguya çekiliş, hattâ belki sürgüne yollanış varsaymış olacaktı. «Nimet, annesini nasıl oldu da teskin edemedi? Kâhyanın saraya gönderilmesine mâni olmadı?» diye düşündü. Fakat bundan dolayı fazla bir kaygıya düşmedi. Otuz yıllık adamı olup bütün büyük memurların kâhya ve özel kâtipleri gibi bir de görevi bulunan, Şehremaneti meclisinde üye olan bu mütemayiz rütbeli Hilmi Efendi, pek akıllı ve idareli bir adamdı.

Mehmet Şahabettin Paşa'nın konağında «Paşa sürgüne mi yollanıyor ki dönmedi?» türünde Padişaha karşı bir güvensizlik beslediğini Yıldız'daki maruzat meraklılarına elbette ki hissetirmişti.

Maruzat meraklılarının artık ellerinde kalem tutmadıklarını, kalemin ellerinden düştüğünü ise Mehmet Şahabettin Paşa henüz hatır ve hayalinden geçirmiş değildi.

Şimdi İzzet Hanımefendi başına üzüntüden, meraktan gelmiş olan ağrının nasıl balşayıp ne safhalar geçirerek sürmekte bulunduğu ve başla beynin nerelerinde hüküm sürdüğü üzerinde ayrıntılı açıklamalara girişmişti. Ağır, ağır, kelimeleri tane tane söyleyerek, biraz da ezip büzerek anlatıyordu. Fakat Paşa, kızıyle yalnız kalıp olanları haber vermek, dertleşmek ihtiyacında idi. Nimet'in büyük bir merak içinde bulunduğundan emindi.

Biraz daha oturur, karısının su şırıltısı gibi sürüp giden ve incir çekirdeği doldurmayan açıklamalarını dinlerse uyuya kalmaktan korktu. Gayretle ayağa kalktı ve:

— Daha pek erken, yatınız. Uyumasanız bile istirahat edersiniz. Emin olun ki üzülecek hiç bir şey yok, dedikten sonra kızına döndü :

— Nimet, odama gel de beni sen soy, kızım, dedi.

Bunun üzerine baba kız, Paşa biraz önden yürüyerek, camlı bir bölme ile birbirlerinden ayrılmış iki büyük sofa geçtiler ve bu ikinci sofanın sonunda, Mehmet Şahabettin Paşa'nın pek uzun yıllardanberi yalnız yattığı odaya girdiler. Üçüncü katta, bunun tam üzerine rastlayan oda da Nimetin yatak odasıydı.

Zaten hemen hiç bir küçük odası bulunmayan yalının en büyük odalarından birine girmişlerdi ve bir taht gibi yüksekte durmakta olup üç geniş basamak merdivenle çıkılan geniş karyola ile onun sağında duran koltuk dışında, pencereler boyunca uzayıp giden sedirleri, şal kaplı yastıkları ve duvarlardaki âyet ve hadis yazılarıyle buranın o derece eski zamanlara özgü bir havası vardı ki, Paşa sedirlerin biri üzerinde gecelik entarisi ve yazlık kürkü ile oturup enfiyesini çektiği ya da altın zarflı fincanda kahvesini içtiği sırada kendisine İkinci Abdülhamit devri sonunda değil, fakat İkinci Mahmut ve hiç değilse Abdülmecit devrinin bir veziri demek uygun olurdu.

Mehmet Şahabettin Paşa karyolanın sağ tarafında durmakta olup Nişantaşı'ndaki konak için Viyana'dan özel olarak getirilmiş takımların arasındayken, talihi kendisini buraya mal eden çok geniş, arkası yüksek ve kumaşı açık kırmızı koltuğa oturmuştu.

— O derece yorgunum ki, soyunup geceliğimi giymeye bile takatim yok, diye söylendi.

Kızının eğilip ayakkabılarını çıkararak terliklerini giydirmesine ise elinin bir işaretiyle engel oldu. İlkönce mecliste geçenleri anlatmak istediği belliydi.

Bunun üzerine, biraz geri çekilip ayakta kalarak, Nimet Hanım sordu :

— Tabiî Rumeli vaziyeti görüşüldü, değilmi Efendim?

— Evet, içtima devam ederken de, oralarda olup bitenler hakkında saat besaat malûmat alınıyordu. Bu malûmat ise vaziyetteki vahametin mütemadiyen arttığını bildiriyordu.

— Peki, herhangi bir karara varıldı mı Paşa baba?

Mehmet Şahabettin Paşa, cansız bir sesle:

— Varıldı, dedi.

— Tatar Osman Paşa değiştiriliyor mu? Her halde, vaziyetin gittikçe vahimleştiğini söylediğinize göre, kendisinin bir muvaffakyet gösterememiş olduğu anlaşılıyor.

Şahabettin Paşa hafifçe omuzlarını silkti ve belki bütün bir dakika kızını cevapsız bıraktı. Tatar Osman Paşa'nın sırtında gecelik entarisiyle, kimbilir âsilerle belki de danışıklı döğüş esir edildiğini, Resne dağlarına misafir gönderildiğini anlatmaktan âdetâ utandı. Sonra, en tarafsız bir eda ile, lehte veya aleyhte olduğunu belli etmemeye dikkat eden bir sesle, sevgili kızına karşı bile bu ihtiyata gerek görerek:

— Zâtı Şahane son dakikada meşrutiyetin iadesini irade buyurdular. Meclisçe de mazbatası hazırlanıp takdim edildi, dedi.

Yeniden, uzun ve ağır bir sessizlik oldu. Sanki pek ağır bir taş yuvarlana yuvarlana bu odanın ortasına kadar gelmiş, her ikisine de kımıldanma olanağı vermeyecek bir biçimde aralarına düşmüştü. Paşa neden sonra kendini topladı ve elleri dizleri üzerinde, anlattığı sahneleri hayalinde âdeta tekrar görüp yaşayarak, kızına açıkladı:

— Anadolu kıyısında oturan rüfeka, benim saraya varışımda henüz gelmemişlerdi. Onlar gelinceye kadar da vakit öğleyi bulduğundan, ilkönce yemek yendi, sonra Meclis başladı. Şeyhülislâm Efendi ile Bahriye Nazırından ve henüz Avrupa'da bulunan Evkaf Nazırından gayri bütün vükelâ, bir de yeni Erkânıharbiye Reisi hazırdı. Rumeli'nden gelen evrakla telgrafları İzzet Paşa getirip heyete okudu. İçtima başladığı zaman vaziyetin ağırlığı esasen anlaşılmamış de-

ğildi. Çünkü Sadrazam toplantıyı Osman Paşanın âsi zabitler tarafından dağa kaldırıldığını ve bu suretle hâsıl olan vaziyeti tetkik etmek üzere Meclisin çağrılmış bulunduğunu bildirerek açtı. Evvelce alınmış tezkere ve telgraflar dinlendikten sonra, içtimaın başlamasından itibaren gelen telgraflar, Efendimiz tarafından yollanmağa ve heyette birer birer okunmağa başlandı. Bu telgraflar, hareketin büsbütün genişleyip ehemmiyet kazandığını anlatıyordu. Fakat kararı hümayun üzerinde zannederim ki sonuncu telgraf pek müessir oldu.

— Bu son telgrafta ne yazılıydı, Paşa baba?

Nimet Hanımın yavaş bir sesle, ağır ağır sorduğu bu soruya cevap vermekten, telgrafta ne yazılı bulunduğunu söylemekten Mehmet Şahabettin Paşa bir an âdetâ çekindi. Sonra da, pek müthiş bir sır bildiren bir adamın bütün ihtiyatı içinde dedi ki:

— Serez'den, asker ve ahali namına mutasarrıf Reşit Paşa tarafından gönderilmiş bir telgraf. Efendimiz, kanunu esasinin iadesini en kısa bir zaman içinde emir buyurmadıkları takdirde Veliaht Reşat Efendiye biat edileceği bildiriliyordu. Zatı Şahane çok genişlemek temayülleri gösteren harekete kuvvetle karşı konmasını arzu buyurmadılar ve heyete İzzet Paşa vasıtasıyle kararlarını tebliğ ettirdiler.

— Telgrafların okunması haricinde hiç bir müzakere, münakaşa olmadı mı?

— Ancak geçmiş, geçirilmiş zaman üzerinde tenkitlere girişenler oldu. Bir derece Zeki Paşa ile Haşim Paşa, mukavemeti tavsiye sayılması kabil bazı sözler söylediler.

Nimet Hanım «Ya siz ne yaptınız? Otuz üç yıllık Padişahınıza karşı bu fena günde sadakatinizin bir delilini gösterdiniz mi?» diye sormayı göze alamadı. Fakat soru dudaklarına kadar geldi ve bunu hissederek ihtiyar vezir kendini savunmak ihtiyacını duydu:

— Bu işte en büyük mes'uliyet, vaziyeti ilk günden kavramayanların ve bilhassa en ehemmiyetsiz şeyler hakkında daima çarşaf kadar maruzatta bulunduğu halde halde bu meseleye dair ciddî hiç bir şey bildirmemiş olan müfettişi umumînin, Hüseyin Hilmi Paşanındır. Bununla beraber, Zatı Şahane zaten bir muvaffakiyet gösterememiş, kıymetli zamanları âtıl geçirmiş olan Tatar Osman Paşanın yerine Şemsi Paşa merhum gibi fedakâr bir başka kumandanı büyük bir salâhiyetle derhal yollasalar, ikinci fırkanın bir kısmını da emrine verselerdi, vaziyete hâkim olmak yine çok mümkündü.

— Peki, içtima esnasında Sait Paşa ne yaptı? Nasıl hareket etti?

— Hiç! Sükût etti! En ehemmiyetsiz meselelerde sözü kimseye bırakmayarak konuşan Sait Paşa Hazretleri, bu sefer dut yemiş bülbüle dönmüşlerdi. Ayni zamanda da, herkesin ciğerini seyreder gibi etratına baktı durdu. Belli ki, mukavemet fikri galebe çalarsa kanunu esasîyi iadeye taraftar gibi görünenleri, kanunu esasî iade edildiği takdirde de mukavemete taraftar hissini vermiş olanları itham edebilmek üzere göz kulak kesilmişti!

Nimet, bu tasvirde babasının Sait Paşa'ya karşı daima beslemiş olduğu kıskançlık ve düşmanlık duygularının büyük payı bulunduğuna — belki de haksız yere — hükmetmişti. Bir şey söylemedi ve odayı bir süre sessizlik kapladı. Paşa, fesini çıkarıp vermiş ve başında fesin içine giydiği beyaz takke ile kalmıştı. Koyu elâya da, lâciverde de benzeyen, fakat artık feri kalmamış kirpiksiz gözleri epeyi zaman boşluğa daldılar. İhtiyar vezir pek düşünceli görünüyordu. En sonunda dedi ki :

— Bu sabahki gazetelerde Meclisi Mebusanın toplanması için intihaplara bir an evvel başlanması hususunda vilâyetlerle müstakil sancaklara tebligat yapıldığı suretinde resmî bir tebliğ çıkıyor. Halk bunun mânâ ve şümûlünü anlayıp gemi azıya alacak mı, yoksa sükûn her yerde muhafaza edile-

cek ve tehlike savuşturulduktan sonra vaziyet hemen hemen eski şeklini alacak mı, buraları meçhul. Hemen Allah encamını din ve devlet için hayırlı kılsın!

Sonra da, artık ısınmış gün içinde âdetâ üşüyerek ve sadece yardıma muhtaç bir ihtiyar durumunda, ekledi :

— Şimdi beni Gülendam'la birlikte soyun da yatağa yatayım, kızım. Uykusuzluktan bitap bir haldeyim. Bir fincan soğuk süt içip hemen uyuyayım. Mabeyinden yahut Sadrazamdan bir haber gelmedikçe uyandırmayın!

Sesindeki yorgun, bitkin eda, hayatta yalnız babasını seven Nimet Hanım'ın kalbini âdetâ bir ana yumuşaklığı ve acıma duygusuyla doldurdu.

IV

Anlatmak istediği şeyleri ağzına tıkayarak Mehmet Şahabettin Paşa kızını alıp gittikten sonra, İzzet Hanımefendi kendini çok, çok zavallı ve gülünç bulmuştu. Dairenin azatlı halayıkları gibi yaşlı insanlarınca da yaşı elliye çıkarılmakla beraber kırk biri güç kabul ederek kocasının kızı değil torunu yerinde bulunduğu kanısını besleyen bu kadın, kendisini şimdi Paşanın on sekiz yıl önce ölmüş ilk ve ihtiyar karısından çok acıklı bir durumda buluyordu. Çünkü o yetmişe pek yaklaşmış ve iki büklüm olmuş kadına Paşa olağanüstü saygı gösterir, yapacağı her işi ona sorup danışırdı. Fakat İzzet Hanımın kocasıyle yıllardan beri bütün ilişkisi, kendisinin ağrılı dizlerini oğmaktan ibaretti. Kızı, hep kızı, varsa kızı, yoksa kızıydı! Elbette ki, kendisini âdi bir cariye olmaktan ve bir gün azat edilirse nihayet bir kalem kâtibine verilmekten kurtararak Rumelihisarı'ndaki bu gösterişli yalı ile Nişantaşı'ndaki görkemli konağın o zaman üçüncü, sonra zamanla da tek hanımefendisi yerine çıkaran şey Nimet'i dünyaya getirmiş olmasıydı. Ama bunu

pek iyi bilmekle beraber, kızına karşı borçluluk değil, bazen nerdeyse kine benzeyen duyguları oluyor, yıllardanberi ona bir emir verememekten, onun yaşamına ve davranışlarına egemen olamamaktan, hattâ konakla yalıda her şeyin onun emriyle yapıldığını görmekten acı çekiyordu. Bu kez de, kocasıyle kızı gittikten sonra, mavi salonda bir an yalnız kalınca acı acı söylendi,

— Şehirlilerin dedikleri gibi, kuş beyinli Çerkes! Boş yere üzülüp kendini helâk edecek ne vardı? Bunun için sana minnettar olacak mı sandın da üzütülerini uzun uzun anlatmağa kalktın? İşte dinlemedi bile! Bu ihtiyar uğrunda bütün ömrün ziyan oldu. Gençlik nedir, sevda nedir, sevmek sevilmek nedir, bilmedin!»

Gerçekten başının ağrısı artmıştı ve bu ağrısını giderecek ilâçların çekmelerde kutu kutu durduğu yatak odasına gitmek üzere salondan ayrıldı, sofayı sessizce geçip üst katta kendi dairesine gitti.

Ona ait bulunan dört odadan oluşan bölüm, haremin üçüncü katında idi ve yattığı üç pencereli büyük odanın Kanlıca'dan başlayarak tâ Beykoz'la Yûşa'ya, öbür yandan da Yeniköy burnuna kadar bütün Emirgân'la İstinyeyi kapsayan bir manzarası vardı. Fakat İzzet Hanımefendi bu görünüşü kafeslerinin arkasından tam yirmi üç yıldır, Nimet'i dünyaya getirmesine ödül olarak nikâh ile alınıp burasının o zaman kızı ile beraber kendisine ayrıldığı gündenberi her yaz görüyordu.

Kaldı ki, manzaranın görkemini seyretmek üzere pencerelerden birine yaklaşmak ihtiyacını hiç bir zaman duymuş değildi.

Kızına karşı beslediği kıskançlık ve kendisine kocası tarafından bir değer verilmemesinden duyduğu acı içinde sevgi nedir, sevmek, sevilmek nedir bilmemiş ve tatmamış olduğunu söylerken ise Kâhya Hilmi Efendi ile on sekiz yıl-

danberi sürüp giden ilişkiyi hiç hesaba katmıyor, bu günâh sayesinde tattığı ve hâlâ tatmakta bulunduğu derin ve günâhkâr zevkleri tam bir masumlukla unutuyordu...

V

Paşa uykusundan uyandırılmadı ve bu uyku öğleden sonraya, hemen ikindiye kadar sürdü.

Nimet Hanım babasının yatak odasına bitişik olup yan bahçeye bakan yazı odasında, elinde bir dikişle nice zamandır oturuyordu. Annesinin dairesine ise Kandilli'den günü birliğine misafirler gelmişti. Pembe boyalı, önü geniş rıhtımlı, iki ucu ikişer ve orta kısmı üç katlı yalı, elliyi geçen halkı ile alışık olduğu hayatını yaşamakta idi ve kendisini temellerine kadar sarsabilecek bir şey geçmekte olduğundan haberi bulunan insanları ancak iki kişiden, bu bir türlü uyanamayan ihtiyarla ihtiyarın uyanmasını elleriyle yaptığına hiç göz atmaksızın kendine bir blûz dikerken kafasında bin ihtimali düşünüp varsayımlar kurarak, bunları özellikle nişanın bozulması etrafında dolaştıra dolaştıra bekleyen genç kızdan ibaretti. Mehmet Şahabettin Paşa en sonra gözlerini açınca, yastığının altından yassı ve iri, kendisine tâ ilk karısıyle evlenirken kaynatası ve velinimeti Muhsin Paşa tarafından verilmiş altın saati çıkarıp baktı ve perdeleri inik odada sekiz saate yakın bir zaman aralıksız uyumuş olduğunu hesapladı. El çırptığı anda içeri giren nöbetçi halayığa, —Adapazarı taraflarındaki bir Çerkes köyünden alınma, süt beyaz tenli ve pek uzun boyunlu, çini mavi gözlü— Gülendama ilk söylediği söz de :

— Küçük Hanım nerede? suali oldu.

Fakat kendisini gidip çağırmaya gerek kalmadan, el çırpılmasını duyarak, Nimet yandaki kapıdan içeri girmişti ve sevgi dolu bir gülümsemeyle, yaşlı babasına bakıp :

— İyi uyudunuz maşallah! Yorgunluğunuz geçti, değil mi efendim? dedi.

— Sen de uykusuzdun yavrum. Yatıp dinlendin ya?

— Evet efendim.

Şahabettin Paşa, kızının gazeteleri getirmiş olduğunu ancak o an farkederek elini uzattı. Gözlüklerini takıp üçüne de, *Sabah*'a da, *İkdam*'a da, *Tercümanı Hakikat*'e de ayrı ayrı göz gezdirdi.

Bu üç gazetenin enleri, boyları, görünüşleri, her şeyleri aynıydı. Tabiîdir ki resimli değildiler ve baş sayfaları, rütbe ve nişan dağıtımlarından sonra resmî tebliğleri kapsıyordu. Bu cuma gününün (tevcihat) bölümü tamamiyle önemsiz kişilere, pek aşağı derecede rütbe ve nişanlar bağışlandığını haber veriyor ve bu haberlerin altındaki birinci resmî tebliğ, kuru ve anlam çıkmaz anlatımıyle devrimi, yani Sultan Hamid'in mutlakiyet rejimini sürdürmekten vaz geçip Anayasayı geri getirmiş olduğunu bildiriyordu. Ama bu yazı, üzerinden sanki bir sünger geçirilerek taze boyaları hemen bütünüyle yokedilmiş bir levhaya ne kadar da çok benziyordu! Otuz altı saat sürmüş toplantıdan ve onu gerektiren kıyametten en hafif yankıyı bile, bu resmî tebliğde Mehmet Şahabettin Paşa farkedemedi.

— Saraydan hiç bir ses çıkmadı, değil mi?

— Hayır Paşa baba, ne Saraydan, ne de Babıâli'den.

— Acaba köy ne âlemde?

— Hiç bir şey duyulmadı, fakat bir kere sorduralım efendim.

Karakola, Paşa'nın gidiş ağası Süleyman Efendi gidip araştırmada bulundu. Hayır, hiç bir gürültü, hiç bir gösteri olmamış, Rumelihisarı semtinde edebe ve bağlılığa aykırı sayılabilecek herhangi bir hareket görülmemiş, herhangi bir kıpırdama kaydedilmemişti. Sade İstanbul'un bazı yerlerinde Selânikli dükkâncıların bayraklar astıkları ve cuma selâmlığından dönen askerin geçişi sırasında Yenicami önünde bi-

rikmiş birtakım insanların «Padişahım çok yaşa!» diye bağrıştıkları hakkında haberler alınmış bulunuyordu.

Paşa, akşam namazına durduğu sırada sadaret çavuşlarından biri atla geldi ve ertesi gün, yani cumartesi günü, öğleden iki saat sonra vükelâ meclisinin Babıâli'de toplanacağını bildiren, (Sadrazam Sait) imzalı bir yazı getirdi.

Nimet Hanımın üç çifte kayığı bu sırada Göksu'dan yeni çıkmış, Kanlıca'ya doğru ilerliyordu. Arkadan, biraz geriden, Padişah'ın buyruğuna uyarak dört ay önce nişanlanmış bulunduğu pek ünlü hünkâr yaveri Müşir Abdüllâtif Paşa'nın oğlu ve yine hünkâr yaverlerinden Kaymakam Sedat Bey kendisini iki çifte kayığı ile izlemekte idi. Fakat Sedat Bey Çubuklu'ya, yazları oturdukları büyük beyaz yalıya kadar Anadolu kıyısından gidecek, Nimet Hanım ise Kanlıca koyu önlerinden Rumeli kıyısına vuracaktı. Kayığı karşı tarafa geçmek üzere açılırken, Nimet, başka kayıklardan ve yalı pencerelerinden yapılabilecek yorumlara önem vermeksizin başını çevirdi. Batan güneşin bıraktığı kızıl aydınlık içinde, biraz fazla süslü kayığına uzanmış ve hafifçe gülümseyerek kendisine bakan kumral delikanlıya uzun uzun baktı. Her zamankinden uzun ve derin bir bakışla baktı.

Aralarında hemen tek söz konuşmamış oldukları, ama üç yıldan beri böyle uzaktan, araba ya da kayık içinden göz göze gelip birbirlerine bakmak suretiyle seviştikleri bu genci bir kez daha, bütün alımı ve gösterişi içinde belki son defa olarak, Nimet görmek istemiş ve babası kalkıp giyinerek selâmlığa çıkınca kayığı hazırlatmış, yanına elinde büyümüş bulunduğu ve pek sevdiği Çeşmifelek kalfayı da alarak Göksu'ya gelmişti.

Her cuma ve pazar olduğu gibi Sedat'ı orada bulacağını ummuştu. Bununla birlikte, gelmemesi ihtimalini de aklına getirmemiş değildi. Rumelihisarı'ndaki pembe yalıyı henüz rahat ve huzurundan ayırmamış olan o sönük resmî tebliğ Çubuklu'daki beyaz yalıyı allak bullak etmiş ve Abdüllâtif Pa-

şayı sevgili oğlunu dışarıya çıkarmamaya, bütün ailesiyle dört duvar arasına kapanmaya sürüklemiş olabilirdi. Sürgünden, tutuklama ve soruşturmadan, jurnal ve hafiyeden söz edildikçe adı daima ilk hatıra gelen bu Abdüllâtif Paşanın başlayan dönemde durumu ne olacağını da Nimet sabahtanberi düşünüp durmuştu.

VI

Ertesi sabah pek erkenden, nerdeyse güneşle beraber kalkan Nimet, büyük bir sabırsızlık içinde gazeteleri bekledi ve bunlar gelince sayfalara çabucak göz gezdirdi. Artık rütbe, nişan dağıtmalar yoktu ve *yevmi Serveti Fünun*'un katılmasıyle sayıları artan bu gazetelerin bütün sütunlarında hürriyet göğe çıkarılıyor, milletin artık özgür olduğu, mutlu olduğu ilân edilerek, bundan dolayı da Padişah'a şükranlar, minnetler sunuluyordu. Hele *İkdam*'daki sevinç gösterileri, her satırda birkaç kez tekrarlanan *Oh! Oh!*larla nerdeyse bir hastalık nöbetinin saçmalamaları, çılgınlıkları niteliğini almıştı. Gülendam gelerek Paşaefendi'nin uyanmış olduğunu, kendisini beklediğini haber verince, Nimet, elinde gazetelerle babasının yatak odasına koştu.

Onu sedirin üzerinde, gözlerinde kulaktan takma altın gözlükleriyle Kur'an okuyor buldu: Paşanın her sabah Kur'an okumak ve üç ayda bir hatim indirmek âdetiydi. Ancak, Mehmet Şahabettin Paşanın çok derin ve içten olsa da dünya işlerini biraz ihmal edecek bir dereceye hiç bir zaman varmayan dindarlığı, kızının elinde gazetelerle geldiğini farketmesine engel olmamıştı. Ve okumakta olduğu âyetin sonunu bulur bulmaz küçük bir dua ile Kur'anı Kerim'i kapayıp yanındaki sedefli yüksek rahleye saygıyla koyan yaşlı vezir, derhal gazeteleri aldı, ilk önce *Sabah*'ı, sonra da ötekileri uzun uzun, başını sallaya sallaya okudu. Belki *Sabah*'ın

sahibi Mihran Efendinin rütbesi, *İkdam* sahibi Ahmet Cevdet ve *Tercümanı Hakikat* sahibi Mehmet Cevdet beylerin rütbelerinden bir derece yüksek olduğu için onun gazetesini daha önce okumayı uygun sayıyordu. Fakat, bu usule gene bağlı kalmakla birlikte, bu sefer *İkdam* elinde çok daha uzun bir zaman kaldı ve *Oh! Oh!* nakaratlı başyazıyı bir kez okumakla yetinmeyerek gazetenin her tarafını süzdükten sonra ikinci bir kez yeniden dikkatle okudu.

Sonra, karyolanın yanındaki kırmızı koltukta sessizce oturan kızına baktı. Başını sallayarak: — Allah encamını hayretsin! sözleri dudaklarından adetâ döküldü. Yüzünde o derece kaygılı ve acılı bir ifade vardı ki, Nimet, büsbütün rahat görünmeyi uygun buldu ve :

— Efendimize karşı en küçük bir saygısızlık yok. Aksine sonsuz bir şükran ve minnet, boyuna tekrar ediliyor, dedi.

İlk karısından olmuş oğlu yetişkin bir çağda öldükten sonra tam on beş yıl başka evlâdı dünyaya gelmeyen Paşa, hiç hatır ve hayalinde yokken çıkıveren bu Nimet'in doğmasına çocuklar gibi sevinmiş, onu sonsuz özenlerle, bir erkek evlât için bile pek nadir gösterilir dikkat ve bakım içinde yetiştirmişti. Kızının sırf kendisini sakinleştrmek amacıyle konuşmuş olduğunu farkedemedği için kendisine tecrübelerinin bir ürününü sunmayı da gene ihmal etmedi :

— Şimdi bak, yavrum, gerçi Padişah'a karşı sonsuz bir hürmetten, minnetten bahsediliyor. Ama bu hürmet, hele bu minnet neden ileri gelebilir? Madem ki otuz iki, otuz üç yıldan, yani Padişah'ın tahta çıkışından beri idare fevkalâde kötü imiş, korkunç bir istibdat hüküm sürmüş, memleket mahvolma derecesine gelmiş, şu halde bu hürmet ve minnetin samimî olmasına imkân yoktur. Bu hürmet ve minnet tamamen sahtedir. Böyle olunca bana kim temin eder ki, bizzat Padişah ve eğer ona dil uzatılmayacaksa adamları, bütün devlet ricali, bu kötü idareden dolayı yarın birer birer suçlu mevkiine geçirilmeyecekler? Geçirilecekleri belli bir şey! Diğer

taraftan, Efendimizin hatırını sayan ve kurduğu müvazeneye karşı gelemeyen ecnebi devletler yarın harekete geçerek mirasımızı taksime kalkmayacaklar mı, hudutlarımız içerisinde yaşayan yetmiş iki buçuk millet onlara bilerek veya bilmeyerek yardımcı olmayacak mı? Hemen Allah encamını hayreylesin, Allah hepimize acısın!

Bu dualar sadece bir vatanseverin kaygılarından mı ileri geliyor, dileklerini mi oluşturuyordu? Yoksa bu kaygı ve dileklerin asıl nedeni ve hikmeti kişisel birtakım korkular mıydı? Bankalardaki para ve tahviller, mücevherler, mülkler ve bu Rumelihisarı'ndaki yalı ve Nişantaşı'ndaki konakla her ikisini dolduran en pahalı Doğu ve Batı eşyası, bunların hepsi helâl paranın, aylıktan yapılmış birikimlerin mi ürünüydü? Nimet'in beyninde ilk kez olarak doğmuş soru işaretlerine bir karşılık gelmezken, Paşa da Hafız Osman'ın çiçek dolu vazo resimleriyle süslü duvarda karyolanın baş ucuna asılmış büyük bir levhasına gözleri dalmış, düşünüyordu.

Ve baba ile kızın düşünceleri o derecede derin ve çözümü güç şeylerle ilgili idi ki, kapının aralığından Buldum süzülüp içeri girmeseydi, odadaki sessizlik belki daha uzun dakikalar sürüp giderdi. Buldum, iki ay önce genç uşakların köydeki dükkânlardan birinin kapısından sokulmağa çalışırken görüp beğenerek aldıkları ve karısı kediye meraklı olan Kâhya Hilmi Efendiye getirdikleri, kül renginde ve yüzü olağanüstü güzel bir kedi yavrusuydu. Yalıya yerleştiği sırada Paşa Efendinin pek değerli Pamuk'u vefat ederek Paşa kediliği makamı açık bulunduğu sırada vekâleten kâhya dairesinden gelmiş ve derhal hoşa giderek asaleti icra edilmiş, hayvan, dükkân kapılarında sürünen bir kedi yavrusu için akla gelebilecek mutlulukların en görülmediğine erişmişti. Buldum, kapıdan girdikten sonra kendinden emin, âdeta gururlu ilerledi. Paşa'nın karyoladan çıkıp geçtiği sedire yandaki şiltelerden fırlayıp vararak en doğal bir arkadaşlık tutumu içinde, hattâ onun dizine dayalı kolunu dürtüp çekti-

rerek bu dizde kendine lâyık yerin en büyüğünü sağlayıp yerleşti. Ve o derece her şeyden habersiz, rahat ve güvenli bir hali vardı ki, Paşa bu yalıda aynı ağırbaşlılık ve rahatlık içinde, ayni küçücük beyinle dolaşan bir başka yaratığı, karısını hatırladı.

— Annenin daha bir şeyden haberi yok inşaallah? diye kızından sordu.

Nimet, karıştığı küçümsemeyi pek de gizlenmeyen bir eda ile dedi ki :

— Nereden olsun? Eline gazete almadığını bilirsiniz.

— Almaz, almaz da bugün alacağı tutar. Misafirleri, dalkavukları da yalan yanlış bir şeyler yetiştirebilirler. Aman yavrum, kendisini idare et, bir de onu teskin edeyim diye nefes tüketmeyeyim!

Fakat son sözler paşanın âdetâ ağzında kalmış, İzzet Hanımefendi içeri girivermişti. Sırtında, zaten çoğu kez bütün gün hiç çıkarmadığı beyaz patiskadan gecelik entarisi vardı ve alnına yeniden bağlanmış çatkısı, çatılmış kaşları, sararmış yüzüyle o derecede dertliye benziyordu ki, Mehmet Şahabettin Paşa, «Korktuğum işte başıma geliverdi!» diyen bir bakışla kızına baktı.

Hanımefendi, odanın ortasına varınca nefes nefese, âdeta bağıra bağıra dedi ki :

— Aman Paşa Efendi, köyde iskele, bütün dükkânlar bayraklarla donanmış, kıyamet kopuyormuş! Efendimiz millete hürriyet vermiş de bunlar onun için oluyormuş. Artık Efendimiz hiç bir işe karışmadan sarayında oturacakmış. Ne oluyor Paşam, ne demek bunlar? Bir fenalık çıkmasın da, ayaklar baş olmasın da!..

Akla uygun düşünceler! Karısı Mehmet Şahabettin Paşanın gözünde birdenbire uzağı görür ve duyuş gücüyle gerçeği bulur bir insan katına yükselmişti!.. Paşa kendisiyle söyleşmeye girişerek kaygılarını yatıştırmaya çalıştı. Sonra da,

her ihtimale karşı hazır olmak, öğleden önce Yıldız veya Babıâliden bir davet geliverirse hemen yola çıkabilmek için giyinmeyi yeğledi. Böyle bir davet olmadı, fakat öğle namazının köyün camilerinde kılındığı sırada Kâhya Efendinin şehirden döndüğü, kendisini görmek istediği haberi verildi.

Kâhya Efendi, konağın kendisine ayrılmış ise de, içinde erzak ve levazım sandıkları da taşınan, beygirleri ihtiyar ve kuru, tekerlekleri de lâstikten yoksun dördüncü arabasıyle sabahtan şehire inmişken böyle çarçabuk niçin dönüyor ve niçin derhal kabul edilmek istiyordu? Paşa az önce ve annesiyle beraber çıkmış olan kızını hemen yanına çağırtırken, aynı zamanda da Kâhya'nın getirilmesini emretti. Hilmi Efendi'nin İstanbul'daki durum hakkında telâşlı bir ifade ile anlattığı bilgileri dikkatle dinledi.

Bütün şehir bayraklarla donanmıştı. Sokaklarda küme küme göstericiler dolaşıyordu. Bu kümeler ilkönce Maarif Nezaretine gitmiş, Nazır Hâşim Paşayı üst kattaki odasından dış kapıya indirerek kendisine, meşrutiyete kesin bir bağlılık göstereceğine dair yemin ettirmiş, Paşa bu sırada ayak takımından birtakım kişilerin hakaretlerine de uğramıştı. Hattâ yüzüne tükürüldüğü söyleniyordu. Hilmi Efendi, o taraflardan ayrıldığı sırada alayın bir kolu Adliye Nezaretine varmışken, öbür kolu serasker kapısı yönüne doğrulmuştu ve göstericilerin sayısı artık korkunç bir sayıya varmış bulunuyordu. Bu göstericilerin Yıldız'a gidecekleri, Padişahın mabeyin diresinde kendilerine görünmesini isteyecekleri, Padişah görünüceye kadar direnip ayrılmayacakları da söyleniyordu.

Nimet, babasına, bu azıp kudurmağa başlamış olduğu anlaşılan şehrin göbeğinde, en geç iki saat sonra bulunması gereken babasına, gizleyemediği bir kaygı içinde baktı.

Mehmet Şahabettin Paşa yüzünün renginde ve çizgilerinde en küçük bir değişme olmaksızın, sakin ve dayanıklı,

dinlemişti. Yemeğini yedikten sonra da, tam belirli zamanda Babıâlide olmak üzere harem kapısının önüne gelen —içi lâcivert ipekli— kupaya bindi. Ancak her binişte söylemeyi gelenek edinmiş olduğu «Bismillâhirrahmanirrahim!» sözü bu kez dudaklarından her seferkinden o derece kuvvetle çıkmıştı ki, bunu sade koltuğuna girip kendisini arabaya sokan ağası Süleyman Efendi değil, elinde beygirlerin gemleriyle yerinde usulen ayağa kalkmış bulunan arabacıbaşı Mazlum ağa bile duydu.

Beygirler dört nal yola koyulduktan sonra da arabacıbaşı yavaşça Ağaya başını çevirerek:

— Paşa Efendi'de korku şimdiden başladı, dedi.

Süleyman Efendi cevap vermedi.

Ve bütün yalı, harem ve selâmlık, İstanbul'daki durumu öğrenmiş, cariye ve uşak hepsi birer siyasî kesilivermişti. Bu çıkan hürriyet kendilerini yalının bütün şatafatından yararlanmak şartıyle her türlü iş ve yorgunluktan kurtaracak bir neden, Allahın bir bağış ve iyiliği olacaktı. Haremden kalfa ve cariyeler dil döküp köye, çarşıya, durmaksızın uşakları yolluyor, İstanbul'daki durumu soruşturuyor, sonra da aldıkları haberleri bilinçli abartmalarla Hanımefendiye bildiriyorlardı.

Cariyelerin kızından aslâ yüz bulamadıkları için hep kendisine getirdikleri havadislerle heyecanı gittikçe artan İzzet Hanımefendi de, akşam yaklaşıp Paşa görünmeyince Kâhyanın arka bahçede, korunun eteğinde bulunan küçük köşküne haber yollayıp kendisini, onun daha dönmemiş olduğunu öğrenince de oğlu Selim'i —cariyelerin biraz parlayan gözlerle aralarında dedikleri gibi Selim Beyi— çağırttı ve talimat vererek Babıâli'ye yolladı. Babasının halini öğrenmek üzere çocuk denecek bir gencin Babıâli'ye gitmesini Nimet biraz gülünç saymış, fakat Yıldız'a Kâhya'nın yollanmasına engel olamadığı gibi bu kez de oğlunun İstanbul'a gönderilmesini önleyememişti.

— Bu lüzumsuz bir şey olacak, anne. Vakit ikindiyi geçti. Paşa babam nerede ise gelir, demesine karşı annesi :

— Nerede ise geliri var mı yavrum? Evvelki gün Yıldız'da toplanan Meclisi Vükelâ gibi bunun da otuz altı saat sürmeyeceği ne malûm? diye ısrar etmiş, Nimet de engel olmak istediği takdirde eşine pek bağlı kadın rolünü kusursuz oynayan annesinin hemen hazır duran silâhına, yani göz yaşlarına başvuracağını bildiği ve bu yalancı yaşlardan nefret ettiği için razı olmuştu.

Kaldı ki, içten içe kendisi de merak ederek Kâhya zadenin dönüşünü sabırsızlıkla beklemeğe koyulmayacak değildi. Fakat sokaklarda dolaşmayı pek seven ve büyüdükçe serseriliği artan oğlan iyi kötü herhangi bir havadisle çıkıp gelmedi, gerek Kâhya'nın gerek oğlunun gelmelerinden önce de içi lâcivert ipekli kupa araba harem bahçesinin önüne vardı, içinden Süleyman Efendi yardımıyle indirilen Mehmet Şahabettin Paşa, büyük taşlığın başında usulüne uygun olarak kalfaların kollarına aktarıldı.

Paşa, fazlasıyle yorgun ve düşünceli görünüyordu ve İzzet Hanımefendinin yanında her şeyi, her zaman yaptığı gibi pembe ve sakin bir biçimde anlattıktan sonra kızı ile yalnız kalınca durumu olduğu gibi açıkladı. Babıâli, öğledenberi göstericilerce sarılı kalmış, gürültü ve feryatlardan Meclisi Vükelâda nerdeyse konuşulanlar duyulmamıştı. Sadrazam Paşa, bir kaç kez görüşmeleri kesip dışarıya çıkmaya, göstericilerin temsilcilerini kabul etmek, hattâ bir kez binek taşına kadar ilerleyerek büyük halk yığınlarına söz geçirmek zorunda kalmıştı.

Nimet dedi ki :

— Peki, Efendimiz meşrutiyeti iade etti, istedikleri de yerine geldi. Daha ne isteyip bağrışıyorlar?

Mehmet Şahabettin Paşa başını salladı :

— Oo, istedikleri bitip tükenir cinsten değil! İlkönce bütün sürgünlerin dönmesini, umumî af ilân edilmesini istiyor-

lar. Sürgünler arasında iftiraya uğramışı, suçsuzu, ezilmişi varsa, rezili, kötüsü de var. Bunların hepsi birer kahraman şeklinde gelince şehirde sükûn ve huzur mu kalır! Hırsızların ve jurnalcilerin atılmaları, cezalandırılmaları gibi sözler de alıp yürümeğe başlamış. Fakat hırsızlar ve jurnalciler aranırken namus sahiplerinin iftiraya uğramayacağı ne malûm!

Bir sessizlik oldu ve jurnalci sözü Nimet'e yine Abdüllâtif Paşa'yı hatırlattı. Fakat bu ismi o söylemeden, hattâ ağzından tek söz çıkmadan babası yeniden anlatmaya başlamıştı:

— Akşama doğru sadrazam teneffüs odasında Cemiyet namına müracaat ettiğini iddia eden, belki gerçekten de onun namına hareket eden bir heyeti kabul etti. Bu heyet âzası bazı kimselerin Cemiyet nazarında mahkûm mevkiinde bulunduğunu haber verip bunların şimdiden vazifeleri başından ayrılmaları icap ettiğini, bu ne kadar çabuk yapılırsa o kadar iyi olacağını bildirmişler. Daha saray adamları hakkında isim söylemiyorlarmış, belli ki Padişahı ürkütmekten çekiniyorlar. Sade «Padişahı milletinden soğutanlar, milletinden şüphe etmeğe sevkedenler» gibi bir cümle kullanmakla iktifa ettikten sonra, vükelâdan Bahriye Nazırı ile Tophane müşirinin değişmesi hususunda dayatmışlar, bazı tebeddülât lüzumuna ve umumî affın bir an önce ilân edilmesi icap ettiğine Padişahı ikna etmesini Sadrazamdan istemişler. Halbuki Efendimize bunları arzedebilecek takat Sait Paşa'da yok! Şaşırıp kalmış bir halde!

Nimet:

— Acaba Zâtı Şahane ne yapıyor? Bu nümayişlerden haberi var mı? diye sordu.

Vezir omuzlarını silkti:

— Şehir böyle kaynaşırken Efendimizin haberdar olmamasına imkân var mı? Bizim içtimaımız daha devam ederken Sadrazamı Yıldız'dan çağırdılar; bunun üzerine dağıldık. Da-

vetin sebebi mühim mi, yoksa sadece vaziyet hakkında görüşme arzusu mu, bakalım yarın anlaşılır!

— Yarın yine Meclisi Vukelâ var mı?

Mehmet Şahabettin Paşa bu kadar gerekli ve doğal bir şeyin aksine pek şaşırmış bir insan edasıyle :

— Vükelânın bu vaziyette her gün toplanmamasına imkân olur mu? dedi. Bu kadar mantıksız bir soru İzzet hanımefendiden gelmiş olsa kadıncağız belki de azar işitirdi.

Her gün Babıâli'ye gitmek gerekince Meclisi Vükelâ memuriyeti artık emekli olup bir köşeye atılmış bulunmak izlemini vermeyecek, Vükelâ her gün masa başında toplanınca yaşlı vezir her gün devlet işi konuşacak, oy verecekti. Yarın Babıâli bu göstericiler tarafından daha şiddetli feryatlar yükseltilerek sarılsa bile, geçirilecek korkulu dakikaların yine yalıdaki boş saatlerle kıyaslanamaz bir tadı olurdu.

Nimet babasını bütün yorgunluğuna ve üzüntülerine rağmen memnun, yorgunluğu içinde âdetâ tazelenmiş buldu.

VII

Gazetelere her sabah daha çok bir zaman ayrılması gerekecek demekti. Çünkü bunların artık her sabah sayıları artıyordu. *Yevmî Servetifünun*'u *Tanin, Tanin*'i de başkaları izleyivermişti. Ve Paşa hergün bunları yüreği çarpa çarpa, başkalarına yapılmaya başlanan hakaretlerden bir gün kendisine de mutlaka bir pay çıkacağını düşüne düşüne okuyordu.

Halktan galeyan geçmemiş, azalmamış, aksine artmıştı. 10 temmuz gecesi vükelâ meclisinde Şûrayı Devlet Reisi Hasan Fehmi Paşa tarafından Padişahın Anayasayı geri getirdiğini bildirmesi üzerine ortaya atılan, atılınca da öteki paşa-

ların hayret ve kaygılarına yol açmış olan dilek ve istek, yani, umumî af isteği gazetelere düşmüş, oradan kaldırıma inerek on binlerce insan tarafından sokaklarda haykırılmış ve şehrin asayişini korumakla görevli Zaptiye Nazırıyle, gerektiğinde ona yardım edecek olan Harbiye Nazırının gösterdikleri âciz sonucunda İstanbul hapishanesini dolduran âdi suçlulara da yaygınlaştırılmış, birkaç gün önce işlenmiş cinayetlerin hesabını verecek kanlı katillere kadar bütün suçlular şehre dökülmüştü.

Hergün toplanan vükelâ meclisine Sait Paşa her seferinde daha sinirli, kuşkulu ve alıngan bir halde çıkıyordu. Dışarıda kaynama halinde bulunan İstanbul halkı kadar bu masa başında toplananlara karşı da derin bir güvensizlik içinde idi. Sadareti elinden iki kez almış ve ilk alışında bunu kendisinin hiç bir zaman koruyamadığı bir süre, altı yılı bulan bir süre elinde tutmuş olan Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın meclisi vükelâ memuriyetiyle yetinmeyerek yine mutlaka yerine göz diktiğine inanıyor ve onun sarayla gizli ilişkilere girdiğinden şüphe etmiyordu. Ayrıca da Şeyhülislâm Cemaleddin Efendinin kendisine hiç sorup danışmadan meşihat dairesinin kapısına ahaliyi —birtakım frenk gazetecileri katmayı da ihmal etmeksizin— toplaması, elinde bir Kur'anı Kerim alıp Zembilli Ali Efendi ağırbaşlılığı ve yücelik görünümüyle bu kalabalığın karşısına çıkarak halifenin meşrutiyete bağlılık yeminini elindeki Kur'an üzerine yeminle tekrar edişi sinirlerini çok bozmuştu.

Sultan Hamit, yemin etmek gereğini duyuyorsa bunu millete ilân etmek sadrazam olarak kendisine düşmez miydi? Meşrutiyet kabinesinde Padişah adına konuşacak ve devleti temsil edecek iki kişinin ortaya çıkmasına ve bunlardan birisinin —bu kendisi olmamak şartıyle— hem de yarı kutsal bir nitelik taşımak iddiasına Sait Paşa nasıl dayanabilirdi? Meclisi vükelânın her toplantısında göstericilerin gittikçe daha gür ve gürültülü yükselen çağrılarına koşmak üzere ih-

tiyar vezir bastonuna dayanıp sızılı bacaklarını âdetâ sürükleyerek Babıâli'nin divanhanesine çıkar, yahut taşlığa giderken, bu bin ses yükselten kalabalığın içinde kendisini aşağılayarak istifaya zorlamak üzere şimdi ayrıldığı vükelâ meclisindeki rakipler tarafından tutulmuş eller bulunduğu hep hatırına geliyor, her ihtimali hesap ede ede ilerliyordu. Sonra, altı üstünü tutmayan türlü nutuklar dinleyip sözleri kesile kesile bunlara karşılık vererek ve bir saat için bile olsa kaygıları yatıştırıp, hattâ uzun uzun alkışlanarak, meclisi vükelâya her sefer yüreğinde bir zafer duygusuyle dönüyordu. O meclis odasına girdikçe çoğu kendi bacakları gibi sızılı bacaklarla ayağa kalkıp masanın başındaki yerine geçmeden oturmayan üyelere geciktiği için özür dilerken bir intikam kahkahası fırlatmak istiyor, hiç sesi kısılmamış, belden aşağısı âdetâ tutmayan vücuduna hükmeden kafasıyle yeni mücadelelere iyice hazır bir halde yerine erişiyor, koltuğuna çöküyordu. Ve kılı kırk yararak, hiç bir karara varamamak şartıyle sorun üzerine sorun ileri sürerek, meclisi geç vakitlere kadar hep toplantı halinde tutuyor, ihtiyar paşaları konak ve yalılarına bitkin gönderiyordu.

Vükelâ meclisi... Günler geçtiği halde bu heyetten tek bir adam kendi isteğiyle çekilerek yerine bir yenisi gelmişti: Yani, ilk tükrükler yüzünü belki ıslatır ıslatmaz Maarif Nazırı Haşim Paşa istifa etmiş, henüz hiç bir nezaret mevkiine geçmemiş bir kişi, Babıâli Hukuk Müşaviri Hakkı Bey onun yerini almıştı. Ötekilerden hiç biri gitmiş değildi.

Saraydan da henüz kimse ayrılmamıştı. İzzet ve Tahsin Paşalardan Ebülhüda Efendi'ye ve Abdüllâtif Paşa'ya kadar herkes henüz yerinde idi. Basın sütunlarından gittikçe koyu ve kalın yükselen nefret ve hakaret gürültüsünün ve göstericilerin bütün bağırışma ve kaynaşmaları bu adamalrın hepsini değil, herhangi birini bile devirebilecek güçten hâlâ yoksundu...

VIII

Bu sabah da Mehmet Şahabettin Paşa, her sabah olduğu gibi gümüş zarflı fincan içinde şekersiz kahvesini içerken Nimet Hanım yine elinde gazetelerle içeri girmiş ve Paşa son yudumunu içip kahve fincanını elinde tepsi ile bekleyen Gülendam'a uzatırken, küçümsemeli bir gülüşle kızına :

— Sayıları yine artmış mı? demişti.

— Hayır, bugün yeni bir gazete yok.

— Maşaallah!

Sonra, içindeki kaygıyı sezdirmekten çekinen, ama bu kaygıyı yine belli eden bir eda ile sormuştu :

— Yine birinin ayağına ip takmışlar mı?

Ve ihtiyatlarla, nerdeyse korkarak eklemişti :

— Benim hakkımda herhangi bir hezeyan varsa söyle, bileyim!

— Hayır Paşa baba, hamdolsun, hiç bir şey yok. Fakat bugünkü gazeteler pek mühim havadislerle dolu!

Geçirdiği korkunun yorgunluğu içinde, kendisine ilişmedikten sonra bunları pek önemli bulmamaya da eğilimli, sordu :

— Ne imiş bu mühim havadisler?

— Zeki Paşa, doğrudan doğruya Padişahça azledilmiş. Orman, Maadin ve Ziraat Nazırı Selim Melhame Paşa, İtalyan Sefaretinin yardımiyle kaçmış. Maliye Nazırı Ziya Paşa da istifa etmiş.

Kanunu Esasinin hükümlerine göre bir nazırın Padişah tarafından azledilmemesi gerektiği hatırına gelmeyen, esasen gerek bu habere, gerek nazır ünvanını taşımasına rağmen Vükelâ Heyetinde yeri olmayan Melhame Paşa'nın kaçışına ilgisiz kalan Mehmet Şahabettin Paşa, havadislerin ancak üçüncüsü ile ilgilendi. Üç kere atandığı ve yıllarca elinde bulundurduğu bir makamın son sahibinin bir felâkete uğra-

ması, kendisine gizli bir sevinç de vermiş olabilirdi. Lâkin üzülmüş gibi görünmeyi kendisi için bir ödev saydı.

— Ziya Paşa, nazırlığını İzzet Paşa'ya borçludur ve daima onun hükmü altında kalmıştır. Bununla beraber, kendisine ehliyetsiz bir adamdır, demek haksızlık olur. Yakın seleflèri olan Nazif ve Reşat paşalara nispetle zeki ve muktedirdi. Hâşim Paşanın âkıbetine uğrayacağı hatıra gelmezdi. Dün meclisten erkence ayrılıp nezarete döndü idi, acaba makamında mı, yoksa sokakta mı hakarete uğrayıp istifa etmiş? Gazete tasrih ediyor mu?

— Ziya Paşa istifaya mecbur edilmiş değil efendim. Kabineyi beğenmediği, icraatını isabetli bulmadığı için kendisi çekiliyor. İstifanamesini de gazetelere vermiş!

Paşa, birden sinirli, elini uzatarak kızından bütün gazeteleri aldı ve altın kollu gözlüklerini taktıktan sonra eline ilk gelen gazetenin sayfalarına göz gezdirip, bu istifanameyi buldu, hızla, kızgınlıkla okudu. Nimet Hanım, karşısındaki bir iskemleye oturmuş, pencereden uzakları —sanki her şey yıllardanberi ezberinde değilmiş gibi— inceliyordu.

Mehmet Şahabettin Paşa, istifanameyi, bu konudaki açıklamaları ve çekilen nazır hakkında ortaya sürülen beğenmeleri okuduktan sonra gazeteleri yanına atarak başını kaldırdı.

Baba kız bakıştılar.

— Bunu sen okudun, değil mi Nimet?

— Okudum, Paşa baba.

— Ne düşündün?

Nimet, böyle bir sorudan çok önce kendinde doğmuş bir kanıyı bildiren bir insan rahatlığı ve güveniyle cevap verdi :

— Bu heyetin ve bu heyette bulunanların sallantıda olduklarını anlamış. Yakında kurulacak bir yeni kabinede mevkiini sağlamlaştırıyor.

Paşa, gözlerini kapayarak bir süre karşılık vermedi. Kızının zekâsını bu sessizlik içinde bir kez daha onaylamış ve beğenmişti.

Odadaki sessizlik, belki bir dakika sürdü. Nimet, yine pencereden Boğazın görünüşüne dalmış gibiydi. Başını çevirince babasıyle yeniden gözgöze geldiler. Genç kız dedi ki :

— Paşa baba, biliyor musunuz ne düşünüyorum? Siz de, hem daha ağır tenkitler ileri sürerek, istifa etseniz, istifanız da gazetelerle ilân edilse! Meselâ milletin hırsızlığını her gün haykırdığı ve adını Rami'den Haramiye çevirdiği bir Bahriye Nazırıyle kabine arkadaşlığı edemeyeceğinizi söyleyebilirsiniz. Said Paşa'nın batışına indireceğiniz darbeyi hızlandıracaksa, bu hareketinizin kadri her halde bilinir!

Mehmet Şahabettin Paşa, «Bu olur şey değil, bunu ben yapmam!» der gibi bir eda ile başını salladıktan sonra konuştu :

— Ziya Paşa yeni peyda olmuş bir adamdır. İlk rütbesini kendisine ben aldım, düne kadar eteğimi öpüyordu. O iki senelik, ben kırk senelik veziriz. Kendisi gibi kolay ve rahat bir şekilde mâziye sırt çeviremem. (Bir dakika durup düşündükten sonra sözünü sürdürdü:) ...Haydi, her hâtırayı çiğneyip, hiç bir şeye ehemmiyet vermeyip ayni şekilde hareket edeyim. Nihayet Babıâli'nin bütün hak ve selâhiyetlerini Yıldız'a taşıyarak Padişah Efendimizi istibdada ben sevketmedim, Said Paşa sevketti. Bugün işlerin bir türlü düzelmeyişinin sebebi yine onun tereddütleri, türlü gizli hesaplarıdır. Fakat istifanın hakkımda hayırlı olacağından da emin değilim. Bilâkis, pek aksi tesirleri de olabilir. Dur bakalım, bekleyelim

Nimet Hanım, omuzlarını silkti :

— Bekleyelim, bekleyelim ama vakalar beklemiyor, çorap söküğü gibi gidiyor, dedi.

Mehmet Şahabettin Paşa, birden sarsıldı. Kızı saygıda hiç bir gün, bir kez kusur etmemiş olan kızı, kendisini âdetâ

tersliyordu. (Hürriyet ve meşrutiyet) havası bu yalıya kadar girmiş, kızını kendisine karşı âdeta ayaklandırıyor muydu?

İhtiyar vezir, hiç bir karşılıkta bulunmadı.

IX

Öğleden sonra yine Meclisi Vükelâ toplanacağı için az sonra kalkıp giyinirken, Meclisi Vükelâ masasında dün görülenlerden ikisinin de bugün artık görülmeyeceklerini, Mehmet Şahabettin Paşa düşündü. Acaba yeni Maliye Nazırı kim olurdu? Sekseni aşkın olup iki buçuk yıl önce, kimseyi yerinden oynatmamak zayıflığına rağmen Sultan Hamid'in bile Evkaf nazırlığından çekmek zorunluluğunda kalmış olduğu ihtiyar, bu kadar dertli bir zamanda, yükü bu denli ağır olan Maliye nezaretinin kendisine teklif edileceğini bir süre âdeta umdu. Teklif karşısında kalacak olsa da muhakkak ki, duraksamadan kabul ederdi. Ama köprüyü geçerek Babıâli'ye yaklaştığı sırada bu umudu yitirdi, aksine varlığını bir korku sardı. Dün geç vakit iki nazır eksildiğine ve bunlardan biri kendi istemeden, atılarak kabineden çıktığına göre, bugün öğleye kadar aynı işleme kendisi de uğramış olamaz mıydı?

Babıâli'den içeri girdiği sırada görevden alındığını bildiren bir yazılı buyruk eline sunulamaz mıydı?

Hâlâ Meclisi Vükelâ içinde bulunduğuna, ancak koltuğuna itirazsız oturduğu zaman güven getirdi.

Ama bu güven, ne zamana kadar sürebilirdi?

Babıâli her zamanki gibi göstericilerle sarılıydı. Ve Meclisi Vükelâ odasında görüşmeler devam ederken, dışarıdan boyuna bağrışmalar geliyor, «Kahrolsun!» feryatları «Yaşasın!» seslerine karışıyordu. Bahriye Nazırı arabası geçerken yuhalar yükseldiğini, türlü hakaretler edildiğini anlattı.

Bunları gayet sakin ve rahat, erişilmez bir yükseklikten, âdeta başkalarına yapılmış bir hakaretten sözedermiş gibi anlatıyordu. Acaba bu rahatlık pek masum, her suç ve günahtan tamamıyle arınmış bulunuşundan mı ileri geliyordu? Yoksa Padişahın egemenliği yeniden eline alacağına ve kendisini mutlaka görevinde tutacağına Hasan Rahmi Paşa'nın kesin bir güveni mi vardı?

Vükelâ meclisi dağıldıktan sonra işten yarı atılmış, yetmişlik, seksenlik paşalar birer lala gibi kendilerini bekleyen ağalarını buldukları zaman, Mehmet Şahabettin Paşa, kâhyasının da —Şehremaneti meclisi azası izzetlû Hilmi Efendiliğinden dolayı, içlerine karışmamağa dikkat etmek şartıyle— bu ağalar arasında beklemekte olduğunu gördü.

— Nereden Mevlâna, Emanetten mi? diye sordu.

Hilmi Efendi sade Emanetten değil, türlü yerde dolaşmalardan geliyordu. Ve saltanat döneminde efendisi hakkında Saraya arada bir —benzerleri gibi— jurnallar da vermiş olan bu adam, Yıldız Sarayı kendi derdine düşmüş görüneli kendisi için büsbütün gerekli saydığı bu efendisinin görevi konusunda duyduğu haberlerle gerçekten candan, çünkü kişisel kaygılarına düşmüş, kendisiyle ancak Babıâli dönüşü yalnız konuşabileceğini hesap ederek, koşup gelmişti. Mehmet Şahabettin Paşanın iltifatına yerle bir temenna ile teşekkür ettikten sonra sunacağı konular bulunduğunu söyledi, bunun üzerine de olağanüstü denecek kadar az eriştiği bir şerefe yeniden lâyık görüldü, yani Paşa, kendisine arabaşında yer verdi, solunda büzülüp oturmasına müsaade etti.

Yolda Hilmi Efendi anlattı.

Şehremini Reşit Mümtaz Paşa aleyhinde, özellikle oğlunun İzzet Paşa'ya damat olmasıyle beslenen bir kaynama vardı. Azli birkaç gün daha gecikecek olursa makamında yüzüne tükürmeğe emanetin özgürlükçü ve Cemiyete girmiş, —ya da kendilerine o süsü veren üyeleri bugün karar vermişlerdi.

Kâhya Efendi bu noktayı belirttikten sonra bir an sustu. Bunun devam için emir bekleyen bir susuş olduğu pek belliydi. Paşa :

— Söylemek üzere seni özellikle Babıâli'ye getiren şey her halde bu değildir, Hilmi. Asıl söylemek istediğin ne ise onu söyle. Fakat bu başlangıçtan onu tahmin de güç değil : Reşit Mümtaz Paşa için İzzet Paşa'ya dünürlük ne derece zararlı oluyorsa, benim için de Abdüllâtif Paşa'nın oğluna kız vermek o derece zararlı olabilir. Nişan herkesin diline mi düşmüş? Bu hususta sana bir şey mi söylendi?

— Evet, Efendimizin Abdüllâtif Paşanın oğlunu damat edecekleri haberi ortalığa yayılıvermiş. «Paşa Efendi gibi muhterem bir vezir, tek evlâdını Abdüllâtif Paşa gibi bir millet düşmanına nasıl verecek?» diye bana sabahtanberi mütemadiyen sorup duruldu.

— Sen bu soranlara, böyle söyleyenlere ne dedin?

— Sarayın emriyle kabul mecburiyetinde kalınmıştı, o mecburiyet de artık ortadan kalktı, dedim.

Mehmet Şahabettin Paşa başını salladı ve Kâhyayı daha fazla konuşmağa davet etmedi.

Yaşlı vezir, sevgili kızına yıllar boyu hiç kimseyi uygun görememiş, onu halk arasındaki evlenme geleneklerine göre, âdetâ evde kalmış sayılacağı bir yaşa kadar getirmişti. Kendisini bu Abdüllâtif Paşazade Sedat Beye de hiç istemeye istemeye, bu konuda esvapçıbaşı aracılığıyle bildirilmiş bir Padişah buyruğu üzerine vermeyi kabul etmişti. Bu buyruğu ise Sedat Bey yıllardan beri kentin içindeki ve dışındaki gezme yerlerinde, kışın Beyoğlu piyasasında, ilkbaharda Kâğıthane'de, Ramazanda Divanyolu ve Şehzadebaşı'nda ve yazın Göksu ile Fenerbahçe'de araba ve kayık içinde karşılaşa karşılaşa Nimet'e âşık olduğuna kanaat getirdikten, genç kızın kendisine kayıtsız olmadığını da anladıktan sonra, ancak Nimet'i doğrudan doğruya istemeğe yine cesaret etmeyip, annesini Sarayın haremine yollayarak, Padişahın en sevgili şeh-

zadesi Bürhaneddin Efendi'nin annesi olan üçüncü kadınefendinin ayaklarına kapattırmak yoluyla elde etmişti ve Paşa istibdat zamanındaki zorunlulukları inkilâpla beraber ortadan kalkmış sayarak nişanı hürriyet ilânının hemen ertesi günü iade etmeyi, zamanın hürriyetseverlerine hoş görünmeyi de düşünmemiş değildi. Fakat iliklerine kadar egemenliğini sürdürmekte olan Abdülhamit korkusu, bunu yapmasına bir türlü izin vermemişti.

Beklemeğe, Abdüllâtif Paşa'nın Saray'daki görevi son bulunca artık Padişahın desteğini kaybetmiş bir adamın oğluna kızını vermesi hakkındaki eski iradenin anlamı ve geçerliliği kalmayacağı için, nişanı o zaman bozmağa karar vermiş bulunuyordu. Oysa azil gecikiyor, buna karşılık Abdüllâtif Paşa, gazetelerde her gün daha fazla çamura bulanıyor, kamuoyunun daha derin ve daha tehlikeli nefretine uğruyordu. Resmen azledilmemiş olmakla beraber, Saraya ayak basmaması hakkında almış bulunduğu buyruk uyarınca Çubuklu'daki yalıda yarı mahpus yaşayan bu adam, kordonlarını ve bütün ünvanlarını hâlâ taşıdığı halde hapishaneye pek yakın bir gelecekte sürüklenecek gibiydi.

Fakat Nimet, Padişaha karşı kendisinin elini kolunu bağlayan düşünceleri hesaba almakla zorunlu değildi. O, nişanı geri verebilir ve Paşa, kızına karşı güçsüz kaldığını, onu istemediği bir adama zor kullanıp veremeyeceğini söyleyebilirdi.

Arabanın sarsıntısı içinde dalgın, Mehmet Şahabettin Paşa, «Bu izdivaç tasavvurunun tehlikelerini Nimet elbette biliyor, şu halde nişanı bozmak cihetine niçin kendiliğinden gitmedi? Milletin bu derecede menfuru bir adamın oğlunu, benim damat edişim affolunmaz, bunu niçin takdir etmiyor?» diye düşünüyor, «Bu adamı babasına tercih edecek kadar mı seviyor?» diye kırılıyordu.

Mezarın önüne kadar gelmiş olan ihtiyar, son günlerine ait, kaldı ki artık çoktan bıkmış bulunması gereken boş bir geleceği, kızı için uzun yılların, bir ömrün mutluluğundan da-

ha önemli sayıyor, kızı bütün bir ömrün mutluluğunu kendisinin belki beş on günlük şeref ve ikbaline duraksamasız yeğ tutmadığı için onu ayıplıyor, ona yürekten güceniyordu.

Ama, düşüncesini değiştirecek, kızını haksız yere ayıplamış ve kendisine gücenmiş olduğunu yalıya dönüşünde Nimet'i ortalarda bulmayarak sade başı yine çatkılanmış karısıyle karşılaşınca ondan aldığı ilk bilgilerden anlayacaktı.

Nimet bir saat önce annesinin yanına gelmiş, nişan yüzüğünü, nişan dolayısıyle Abdüllâtif Paşadan, haremi Mediha Hanımefendiden ve Sedat Beyden gelmiş hediyelerle bu sonuncunun fotoğrafını vermişti. İzzet Hanımefendi, bütün bu şeyleri mahfazaları, kutuları içinde yazı masası üzerine sıralamış bulunuyordu.

— Vaz geçirmeye çalıştım. Fakat benim lâfımı dinler mi? Sözü ağzıma tıkadı. «Bu gece yalnız kalmağa ihtiyacım var. Odamda bir et suyu içip erkenden yatacağım,» dedi, çıktı, gitti. Et suyunu içtikten sonra kapısını da kilitlemiş. Ah Paşa Efendi, benim sözümü dinlemezsiniz, sonra hep böyle seyyiesini çekeriz. Bu kız kadın, erkek, müslüman, hıristiyan, türlü hocadan çeşitli ilim okuyup çeşitli hüner edine edine âdeta cinsiyetini kaybetti. Bundan sonra başka koca da beğenmeyecek, mürüvvetini görmek bize nasip olmayacak.

Şahabettin Paşa, birdenbire bir hiddet kasırgası içinde boğulmaktan korkarak köpürüp taştı.

— Anlamamışsın Hanım! Bugünlerde olup bitenlerden zaten hiç birini anlayamıyorsun! Nimet, Abdüllâtif Paşanın oğluna kızımı vermekliğimi meşrutiyet ve hürriyet taraftarlarının affetmeyeceklerini takdir ederek bu çocuktan vaz geçiyor, yüzüğü belki kalbi sızlaya sızlaya parmağından çıkarıp teslim ediyor. Bunu da tam vaktinde yaptı. Çünkü Şehreminini oğluna Arap İzzet Paşanın kızını aldığından dolayı effetmedikleri gibi, benim aleyhimde de kızını Abdüllâtif Paşanın oğluna verecek diye yersiz sözler söylemeğe başlamışlar!

Verdiği cevabın anlamsızlığından ve mantıksızlığından tam bir habersizlik içinde, İzzet Hanımefendi :

— Ama Reşit Paşa, oğlunu mükellef düğünlerle damat etti. Bizimki sadece nişandı! dedi.

Şahabettin Paşa, gücü yettiği hareketin en çoğuyla elini sallayarak dedi ki :

— Hamdolsun ki sadece nişan! O da bozulup gidiyor. Yoksa, neuzubillah, Abdüllâtif Paşayla ayağım bir ipe bağlanmış olarak suyun dibini boylayacaktım!

X

Nimet, nişanı geri vermek kararından dolayı babasına karşı büyük bir fedakârlıkta bulunmuş olmak iddiasında değildi. Çünkü azledilmiş, kordonları alınıp apoletleri sökülmüş, mahkemelere sürüklenip hüküm yedikten sonra zindana atılmış bir kaynata ve bütün geleceği mahvolmuş bir koca istemiyordu. Bununla beraber, Sedat, hemen üç yıldanberi hayalini süsleyen yüzü, beyaz teni, kumral bıyıkları ve bakışları biraz süzük büyük elâ gözleriyle belleğinde canlanıp yükseliyor, olmamış şeylerin, gerçekleşmemiş umut ve hayallerin acısı içini yakıyordu.

«— Istırap denen şey, bu, kalbin işte bu sıkılışı, ellerdeki bu soğuk nem olacak! Acaba çok sürer mi?» diye düşünüyordu.

Hayır, çok sürmedi. Bu, ete geçmediği gibi kalbi de pek kaplamamış, zekâya ise hiç heyecan vermemiş, hemen hep gözlerin hazzı biçiminde kalmış bir sevginin matemi idi. Hattâ, genç kızın gözlerinden yaş bile getirmeksizin, sade kendisini sabaha kadar uykusuz bıraktıktan sonra yeni güne kavuşulmadan bitip gitti. Nimet, kendini ertesi sabah artık Sedat Beyi yaşamından bütünüyle çıkarmış olarak, yepyeni, sade, kalbi bomboş bir insan biçiminde buldu. İlk işi, gaze-

teleri isteyip hepsinin sayfalarına göz gezdirmek, babasına ilişkin haberler, yazılar bulunup bulunmadığını aramak oldu. Bu gazetelerde babasının adını, Abdüllatif Paşa aleyhinde hepsinde bulunan satırlara artık ayrıca göz gezdirmeye lüzum görmeden arıyordu. Ve birdenbire, hem de hiç ihtimal vermediği bir yerde, ciddî ve ağırbaşlı, hattâ hâlâ ihtiyatlı, Yıldız'ın son sözünü söylememiş olduğuna hâlâ inanan *Sabah* gazetesinin ikinci sayfasında kısa bir makale ile karşılaştı.

Bunu yüzünde tokat yemiş gibi bir kızartı ile, ama nasılsa açığa vuracağını bildiği belirtileri hiç şaşırmayarak gören bir bulaşıcı hastalığa yakanlamış birinin ruh haleti içinde okudu. Yazı, (Vükelâ heyeti ihtiyarlara mahsus bir Darülaceze değildir!) başlığını taşıyor ve (Haramî Paşa hâlâ mı çekilmeyecek, Zaptiye Nazırlığına hafiye Hamdi Beyin tayini ve postadaki sansürün kaldırılmaması, umumi affın gecikmesi işlerinde Yıldız'a sinsi sinsi hizmetlerini gizlemek mümkün olmayan Memduh Paşa, hâlâ mı yerinde kalacak?) diye sorduktan sonra şöyle devam ediyordu :

«Fakat kabinede iffet ve doğrulukları aleyhinde bir şey bilmediğimiz ve pek büyük servetlerinin tasarrufkârlıkları mahsulü bulunduğuna hükmetmek istediğimiz bazı kimseler, artık seccadeye oturup bu memleketin hayrına dua etmekten başka bir şey yapamayacak halde bulunan seksenlik, doksanlık ihtiyarlar var. Bunların başında da, eski devrin bile yarı mütekait vaziyetine getirerek meclisi vükelâ memuriyetine tayin etmiş bulunduğu bir Mehmet Şahabettin Paşa mevcuttur ki, her gün arabasının içinde uyuklaya uyuklaya, uyuklarken de başı sağa sola çarpa çarpa Babıâli'ye gidip geldiğini görüyoruz. Yollarda uyuklayan bu zavallı ihtiyarın vükelâ meclisinde, en hayatî ve mühim meseleler görüşülürken yine uykuya dalmadığını nasıl kabul edelim, uyandırılıp vermeğe sevkedileceği reylerde isabet bulunacağına nasıl kaani olalım? Tâ Sultan Aziz zamanından beri kendisini yüzlerce ve yüzlerce altın karşılığında millete vakfetmiş bulu-

nan bu mübarek ihtiyara saraylar kadar muhteşem konak ve yalısında, takkesi başında rahat rahat uyumak imkânını ne zaman vereceğiz?»

Nimet bir an bu gazeteyi gizlemeyi düşündükten sonra böyle hareket etmesinin uygun olmayacağına, babasının başka bir vasıta ile öğrenirse gülünç bir duruma düşebileceğine hükmederek ilk önce *Sabah* nüshasını uzattı ve:

— Hakkınızda ahmakça bir yazı var efendim, dedi. Paşa *Sabah*'ı acele etmemeğe gayret eden bir eda ile aldı ve gösterilen yeri okudu..

Şimdiye kadar ismini daima saygı bildiren türlü sözlerle ve her zaman (Devletlû) ve (Hazretlû) sıfatlarının arasına konmuş olarak gören kırk yıllık vezir için bu söylenen sözler değil, sadece Paşa ismiyle anılış da âdeta aşağılanma niteliğine bürünüyor, yazı ise gururu ve sinirleri için gerçekten bir imtihan yerine geçiyordu. İhtiyar vezir, bu imtihanı başarıyla vermeyi becerdi. Ve kızına pek sakin, âdeta doğal olmadığı izlenimini veren bir sükûn içinde bakarak:

— Üzüldün mü yoksa? diye sordu, sesinde bir kahkaha ile de ekledi:

— Devri dilârayı meşrutiyet bu! Her şeye alışmak lâzım! Sade annenin haberi olmasın. Malûm a, o habbeyi kubbe yapar.

Paşa yalıda geçirdiği saatlerde bu sakin ve doğal tutumu korudu, ancak Babıâli'ye gitmek üzere arabasına binerken bir an durdu, arabacı ile pek emektar uşağının araba içinde uyuyuşlarını farkedip etmediklerini, «bu canlı cenaze, bu sarsak haliyle mi devletin, milletin dertlerine deva bulacak!» diye konuşup konuşmadıklarını acılı bir kaygı içinde düşündü. Daha Kuruçeşme'ye varmadan önce başlayarak, tâ Beşiktaş'a gelinceye kadar yol hep birkaç insan boyu yüksekliğinde saray duvarları arasından geçiyor ve insanı uyumağa âdetâ kesin bir şekilde zorluyordu. Yolun bu kısmında sık sık uyu-

yakaldığını kendine karşı inkâr etmeyen Şahabettin Paşa da, bu sefer hep dimdik oturmağa, kapanık görünümlü duvarlarla ilgilenmeye, zihnini türlü şeyle meşgul etmek sayesinde içini geçirmemeğe büyük bir çaba harcadı. Gazetedeki yazıyı arkadaşlar ve hele mutlaka sadrazam görmüş olacaklardı. Meclisto bundan sözeden olacak mıydı?

Herhangi bir ima yoluyla da değinen olmadı. Ancak toplantı son bulup üyeler dağılırken Sait Paşa

— Muhterem arkadaşımız Turhan Paşa Hazretleri bir mesele hakkında bendenizden düşüncemi sormak lûtfunda bulundularsa da kendilerini tenvire maalesef muktedir olamadım, diyerek Evkaf nazırlığında yerini almış bulunan bu paşa ile birlikte kendisini odasına geçirdi. Turhan Paşa vaktiyle de bir sürecik hariciye nazırlığında bulunmuş, Yanya vilâyetinin, halkının çoğunluğu Rum asıllı olanı taraflarından bir Arnavuttu. Öğrenimine Rum okullarından başlayıp Atina'da sürdürmüş, Türkçesi kıt ve islâm dini hakkında en ilkel bilgiden yoksun bir kişi idi ki, her nezareti işgal etmesi belki hoş görülebilir, fakat camilere, tekkeler, türlü din kuruluşlarına bakan bir nezaretle görevlendirilmesi akla gelemezdi. Kaldı ki, nezaretin işleriyle uğraşa uğraşa bunları yarım yamalak öğrenmesine de olanak tanınmıyor, memleket içinde açılış törenlerine ve dışında temsil görevlerine gitmek hep ona düşüyordu. Bu kez de Lâhey'deki barış konferansından yeni dönmüş, yani gûya meşrutiyetin geri getirilip getirilmemesini görüşmek üzere Yıldız'da 36 saat tezkere ve telgraf özeti dinleyerek kahve içen vükelânın toplantısında bulunamamıştı. Üç vezir sadaret odasında, sadrazam masasının başına geçmek üzere yer alınca da, Turhan Paşa, derdini bildirmeden Sait Paşa, Mehmet Şahabettin Paşa'ya dönüp :

— Gazetenin yazdığı münasebetsizliklerden pek dilhûn oldum, dedi.

Sait Paşa, bu yazıya o derece önem veren bir eda ile ve (dilhûn oldum) sözü üzerinde durup, yüreğine düşen ateşi

öylesine tanımlayan bir tutum takınıp söylemişti ki, okurken duymamış olduğu ya da bastırıp gizlemeyi başarmış bulunduğu bir kızgınlıkla Mehmet Şahabettin Paşa birden sarsıldı. Şapur Çelebi'nin kendi geçmişi aleyhinde iki üç gündür türlü karalamalara başlandığı, Sultan Abdülhamid'e ilk istibdat dersini kendisinin vermiş, Mithat Paşa'nın atılmasına kendisinin neden olmuş bulunduğu açıkça yazıldığı halde bunları hoş görüşü, fakat başkasına sadece istirahat etmesi sağlık verilmesine böylesine büyük ve dayanılmaz avutmalar gerektiren bir şey gözüyle bakması, baktığını da nihayet dünkü bir adamın, Antalya'da gözdesn düşmüş bir halde mutasarrıflığını ikisinin de bildikleri bir Arnevut paşasının yanında söylemesi Şahabettin Paşa'ya gerçekten çirkin bir hareket gelmişti. Dedi ki:

— Evet, aleyhimde, belki de talimat neticesi böyle bir hezeyan çıkmış. Esasen bu tecâvüzlerden, bu hareketlerden hiç birimizin masun kalamayacağımız anlaşılıyor. Bununla beraber, eğer heyeti vükelânın mevkiini takviye için feda edilmekliğimin muvafık olacağı kanaatinde bulunuyorsa, istifa için emri fahimanelerine muntazırım!

Bunu oturduğu koltukta dimdik, âdeta gençleşmiş bir halde, zaten kalın ve gür olan sesi tok ve yüksek, söylemiş, (belki talimat neticesi) sözleri üzerinde de ısrarla durmuştu. Maliye nazırlığından ikinci kez olarak, hem de yıllarca vilâyetlerde dolaşmak üzere çektirilişinde o tarihte yine sadrazam olan Sait Paşa'nın büyük etkisi olduğunu unutmuş değildi.

Küçük Sait Paşa, ileri gittiğini anlayarak en süslü cümlelerinden biriyle durumu kurtarmaya dikkat etti. Onun kırk yıllık bir vükelâlık ve valilik hayatından, «en yüksek makamları ehliyet ve liyakatle işgalden hasıl olmuş» tecrübelerinin tam meyvalarıyle yararlanmakta olduklarından, bu meyvalardan, hele bu bunalım döneminde kesinlikle vaz geçilemeyeceğinden uzun boylu sözetti.

Ertesi günü hürriyet devrinin ikinci cumasıydı. Sultan Hamid'in cuma selâmlığına eşi görülmemiş bir kalabalık ortasında, ve bu kalabalığın arasına arabasını daldırmakta uzun zaman düşünüp durduktan sonra çıktığı, halk tarafından şiddetle, çılgınca alkışlanmış olduğu haberi yalıya vardı. İkindi yaklaşmıştı ve Göksu'ya gitmek için üç çifte kayığının hazırlanmasını Nimet'in emrettiği saat gelip Nimet bu emri vermeyince, Çeşmifelek kalfa gelip sormuş, genç kız :

— Biraz başım ağrıyor, çıkmayacağım, demişti.

Gerçekte başı hiç ağrımıyordu. Fakat bir hafta içinde ne kadar çok şey olmuştu! Ve bu olup bitenler, örneğin Sedat Beyin, hamlacıları beyaz ipek gömlekli ve fazla yaldızlı, fazla parlak kayığıyle dereye gelmesini olanaksız kılıyorlardı. Şirket vapurlarındaki halkın yalıların önünden geçerken (kahrolsun!) ve (yuha!) diye bağırdığını dün de söylemişlerdi. O yalının rıhtımlarına o şatafalı kayık yanaşarak hünkâr yaveri kordonları göğsünde Sedat'ın tam bineceği sırada geçecek bir vapurdan ne hakaretler yükselmez, hattâ Göksu'da ahali ile dolu kiralık sandallardan zavallı genç neler duyamazdı?

Sahipleri hemen hemen ayni durumda kaç yalıya ait kayığın Göksu'ya gelmemesi gerekirdi!

Sedat'ın ilk kez olarak ayak atmayacağı Göksu'da görünmek! Bu dayanılmaz ölçüde üzücü bir şey olurdu. Onun dikkati çekmemek üzere sivil elbise ile bir kira sandalında dereye gelip birdenbire karşısına çıkarak sitem dolu gözlerle bakabileceğini de Nimet hesap etmiş, bundan da korkmamış değildi.

Ancak, genç kızın bu ikinci hürriyet cumasında Göksu'ya gitmekten çekinişi sade bu düşüncelerden ve bu kaygılardan da ileri gelmiyordu. Gazetede çıkmış yazıyı o kiralık sandallarda gelmiş insanlardan biri de yüzüne vuramaz, «Küçük Hanım, muhterem Paşa babanızı niçin beraber getirmediniz?

Hep arabada uyuklayacak değil ya? Biraz da kayıkta uyusun!» diye bağıramaz mıydı?

Ve bu takdirde böyle bir sözü kahkahaların izlemesi kesin değil miydi?

Bakan, ama görmek için alçalmayan gözlerle mağrur ve güzel, arabada ve kayıkta halkı âdetâ yarıp, âdetâ çiğneyip geçerek ilerleyiş o beygirlerle kürekçilerin değil, zenginlikle güçlülüğün götürdüğü araba ve kayıklarda giderken halkın varlığından o sanki habersiz ilerleyişteki doyulmaz gurur zevki, bir hafta içinde bunların hepsi kendisi için de geçmişte kalmış demekti.

Artık her yere halkın kininı, halkın küstahlığını hesap ederek gidecek olduktan, kendi adamları, cariye ve hizmetkârları yanında da hakarete uğrayabilecek olduktan sonra, o sazlı, o kapanık Göksu'ya gitmekte ne anlam vardı!

XI

Yıldız Sarayı'nın harem dairesinde kadınefendiler, sultanlar, ikballer, gözdeler, hazinedar ve cariyeler, türlü derece ve rütbeyle bütün bir kadın ordusu, Padişahın cuma selâmlığına çıkmamasını istemişler, duraksamalardan, sinirlenmelerden ve bunalımlardan sonra İkinci Abdülhamit, karşısına da Sadrazam Sait Paşa ile Harbiye Nazırı Ömer Rüştü Paşayı alarak Saray'dan çıkınca da sonsuz, öldürücü bir heyecan içinde elemsiz, kedersiz dönüşünü beklemişler ve Sultan Hamid'in misli hiç görülmemiş, hiç akla gelmemiş bir kalabalığın ortasından, çılgın alkışlar, gidişinde olduğu gibi yükselе yükselе dönüp geldiğini, mabeyine girdiğini öğrenince bayram etmişler, biribirlerinin kollarına atılıp göz yaşı dökmüşlerdi. Ve Abdülhamit, bu çılgın alkışları milletin bütün zan ve iddiaların aksine kendisini ne kadar sevdiğinin kesin kanıtı kabul edecek, birden silkinerek tahtının selâ-

meti adına çok gerekli saydığı bir şeyi, anayasa maddelerini zorlamak pahasına bile olsa isteyip almak cesaretini kendinde bulacaktı. Çok gerekli gördüğü bu şey, Harbiye ve Bahriye Nazırlarını bizzat seçmek hakkıydı ve Abdülhamid'in istediği bu hakkı reddetmeyi Sait Paşa göze alamadı. Şeyhülislâm Cemalettin Efendi aracılığıyla bildirilmiş yemin sayesinde bu zatın kazanmış bulunduğu şerefi çekemeyen Sadrazam, meşrutiyete bağlılığa söz veren bir hattı hümayunun Babıâli'ye gelmesinde diretmiş ve bu hattı hümayunu biraz da harbiye ve bahriye nazırlarının seçimlerini Padişaha bırakma pahasına satın almış oluyordu. Ayni zamanda, cuma selâmlığında yükselen alkışların uğultusuyle biraz sersemlemiş, hünkârdan korkusu artmış, bundan dolayı da karşı gelememiş olabilirdi.. Kaldı ki, millet, hattâ okuyup yazmış kimseler anayasa hukuku bilgini olmadıkları için bu işin arada kaynayıp gitmesi olanaksız değildi.

Fakat hattı hümayunun okunacağı ve belki itirazla karşılaşmadan geçip gideceği cumartesi gününün sabahında, halk gazetelerden başka bir havadis öğrenip ayaklanacak, derin bir gazapla sarsılacaktı. Çöken istibdat rejiminin haklı ya da haksız en kirli ve uğursuz aracı sayılan Şamlı İzzet Paşa, Büyükada'da yazı geçirdiği köşkünden bir vapura binip Çanakkale'ye kaçmıştı ve elinde Hicaz demiryolunun Medine'ye kadar varışı dolayısıyle yapılacak açılış töreni için gittiğini bildiren bir Padişah buyruğu bulunduğu için, Babıâli'nin emriyle kendisini gemiden çıkartmak istemiş olan devlet memurları da bu kaçışa seyirci kalmışlardı. Yani millet, Sultan Hamit şerefine en çılgın alkışlarını yükselterek onu Yıldız Sarayından Hamidiye camiine götürür ve sonra camiden sarayına uğurlarken, Padişah, «Acaba İzzet kaçabildi mi?» diye kendi kendine sormuş olacaktı. Ve bu alkışların uğultuları hep kulaklarında olarak Yıldız'a daldıktan sonra ilk işi belki bunu adamlarına sormak olmuş ve «kaçtı!» haberini alınca mutlaka derin bir «Oh!» çekmişti.

Fakat Sultan Hamit, herkesin o derece nefret ettiği bu İzzet Paşayı, tutuklanıp muhakeme altına alınacak olursa, söyleyeceği şeylerden korktuğu için mi kaçırtmıştı? Yoksa geçen yüzyıllarca kazan kaldıran yeniçerilerine boyun eğerek, dün toplumun en sefil uzuvlarından iken halk tarafından başa getirilip Padişah kellesine kadar her şeyi istemek üzere sarayı saran âsilere en çok sevdiği adamların başlarını fırlatarak kendi tahtlarını ve hayatlarını kurtarmaya çalışmış olan atalarını taklit etmeyi bir küçüklük mü saymış, onun için mi böyle hareket etmişti? Mehmet Şahabettin Paşa gazetenin kaçışa ait anlattıklarını okurken, bu tarafları düşünmeğe gerek görmedi. Ancak Arap İzzet'in kaçıp kurtulmasının bu davayı çözümlemediği kesindi. Hâlâ kabinedeki yerini koruyan Hasan Rami Paşa'ya ve biri köşküne, öteki yalısına yollanmış bulunmakla beraber unvanları hâlâ üzerlerinde kalan mabeyin başkâtibi Tahsin ve özel yaverlerin başı Abdüllâtif Paşalara kadar başka birtakım paşaları milletin kini sarmış bulunmuyor muydu?

İzzet Paşa'nın kaçmasını sağlamış olan Sultan Abdülhamit, ötekileri alın yazılarına bırakacak olduktan sonra davranışının büyük bir anlamı kalmıyordu.

Ancak ne İzzet Paşayı, ne de öteki paşaları hatırına bile getirmeyen Mehmet Şahabettin Paşa, şimdi sade kendini, kendi yerini düşünüyordu. Hattı hümayun, kabindeki bazı değişmeler yapılmasına da fırsat yaratacaktı. İstereyek çekilen Maliye Nazırından sonra kendini buna zorunlu görüp Dahiliye Nazırı da istifa ettiği için zaten iki yeni nazır seçilecek, belki başka nakiller, değişmeler de olacaktı. Bu sırada Sait Paşa, eski bir kini tatmin edemez, «Fazla ihtiyarlığı gazetelerin diline düştü!» diyerek kendisini de kabineden atamaz mıydı? Gerçi daha dün kırk yıllık bir vükelâlık hayatından, «en yüksek makamları ehliyet ve liyakatle işgalden hasıl olmuş tecrübelilerin» tam meyvalarını vereceğinden ve bu meyvalardan yararlanmaya her zamandan faz-

la şimdi ihtiyaç bulunduğundan sözetmişti. Fakat onun ağzında bu sözlerin hiç bir değeri olamayacağına Mehmet Şahabettin Paşa'nın şüphesi yoktu. Şapur Çelebi'ye güvenmek doğru olmadığını hâlâ kendisinden medet uman Padişah da belki yakın bir gelecekte anlayacaktı...

Mehmet Şahabettin Paşa, Babıâli'ye bugün hep bu endişe, bu korku içinde gitmişti ve hattı hümayunun okunması bitip kendisinin kabineden çıkarılmış olduğunu ve herkesin önünde bunu anlaması ve öğrenmesi için durumun evvelden haber verilmediğini anlayacak, Rumelihisarı'na —Sait Paşa'nın daha bir iki kişiye de attığı— bu tokadın yüzünde kızartısı ile dönecekti.

Gerçi artık Babıâli'de, hükümet kapısında bir işi kalmadığı için hemen dönmesi gerekirdi de. Fakat işi pişkinliğe dökerek yerlerini koruyan paşalar ve yeni gelen paşalarla —gidenler kadar yaşlı paşalarla; örneğin yaşı seksene yaklaşan yeni Dahiliye Nazırı Haci Akif Paşa'nın ardından— Sadrazamın odasına girseydi, Harbiye ve Bahriye nazırlarının Padişah tarafından seçilmesini Şeyhülislâmın anayasaya bir darbe diye vasıflandırarak, Şapur Çelebi'ye nasıl saldırdığını, böyle bir kabinede kalamayacağını âdeta tahkir eden bir tavırla bildirerek istifasını Padişaha yollayacağını söyleyip oradan nasıl ayrılmış olduğunu görür, kabinenin daha kurulduğu anda zangır zangır titremeğe başladığını anlardı. Yalısına içi rahat, hattâ yeni Maliye Nazırının önemsiz kişiliğine bakıp umutlar içinde dönebilirdi...

XII

— Küçük hanımcığım, Paşaefendi teşrif ettiler.

Uzandığı sedirde Nimet, yavaş yavaş kendinden geçerek uyuyup kalmış olacaktı. Yoksa babasını getiren araba-

nın gürültüsünü, beygirlerin nal seslerini elbette ki duyardı. Fırlayıp kalktı ve haberi getiren Gülendam'dan sordu :

— Nerede? Selâmlıkta mı, burada mı?

— Haremdeler efendim. Hanımefendiyle beraber yirmi dakikadan beri mavi salonda oturuyorlar.

— Beni istemedi mi?

— Gelir gelmez sordular amma biz uyuduğunuzu söyledik.

— Uyumuyordum canım!.. Uyuduğumu da nereden çıkarıyorsunuz!

Babasına böyle haber verildiğine canı sıkılmıştı. Büyük bir merak içinde koşarak alt kata, mavi salona gitti. Mehmet Şahabettin Paşa'yı başında fesi ve sırtında redingotuyla pencere önünde bir koltuğa âdeta çökmüş, annesini de yandaki kanapede, fakat kocasının yanında eski cariyeliğini bir türlü unutamayan edâsıyle arkasını dayamamış ve ellerini kavuşturmuş bir halde oturmuş buldu. Birbirlerine söyleyebilecekleri şeyler çoktan tükenmiş olacaktı.

Nimet içeri girince Mehmet Şahabettin Paşa, eğik başını kaldırdı ve sevdiği kimseyi uzun zamandır görmemiş bir insan edâsıyle :

— Hasta filân değilsin ya kızım? Uyuyor dedikleri için rahatsız etmek istemedim, dedi.

— Uyumuyordum efendim. Sıkıntımdan, vaktin bir türlü geçmeyişinden uyuklayıp duruyordum.

Paşa, doğrulup ayağa kalktı ve beraber gelmesini eliyle kızına bildirerek ilerleyeceği sırada karısına karşı —elinden her kurtuluşunda söylemek âdetinde bulunduğu— nazik cümlelerden birini kullanarak :

— Şimdilik Allahaısmarladık, yemekten sonra yine görüşürüz, dedi.

Paşa, dairesinde yatak odasına girmedi, yandaki yazı odasında bir kanapeye oturdu ve kendisi bir şey söylemeyerek kızının sormasını bekledi.

— Hattı hümayunda mühim bir şey var mıydı, Paşa Baba?

Mehmet Şahabettin Paşa, başını salladı:

— Birtakım temenniler, vâidler, kanunu esasi maddeleri hakkında tarifler, tefsirler. Sade bu maddelerden birinin hududu genişletilmiş: Şeyhülislâmdan gayri bütün nazırları seçip Padişahın tasdikine arz etmek hakkına Sadrazam sahipken şimdi artık harbiye ve bahriye nazırlarını da doğrudan doğruya Padişah seçecek.

— Yani Padişah yeni bir hak mı alıyor?

— Gibi!

— Peki, bu nasıl karşılanacak? Feryatlar kopmadı mı?

— Halk sessiz dinledi. Her hangi bir itiraz yükselmedi. Fakat birisi farkedip işi açığa vurunca şüphe yok ki herkes birden bağrışacak, ayaklanacaktır. Artık bu ciheti Sait Paşa düşünsün!

Kabinenin âdeta batmasını isteyen bir edâ ile söylediği bu sözün anlamını, Nimet, kavramış olsaydı, Paşa'nın üzerinden bir yük kalkacaktı. Fakat, sorduğu sorudan, bunu sağlayamadığını vezir anladı.

Nimet sadece:

— Efendimiz bu iki nezarete kimleri tayin etti? diye sormuştu.

— Eski nazırları yerlerinde bıraktılar.

— Yani, günlerdenberi yüzüne tükürülen Hasan Rami Paşa hâlâ yerinde, öyle mi?

— Evet, şimdiki halde yerinde. Birtakım becayişler ve değişiklikler var. Maliye ile Dahiliyeye yeni nazırlar gelmiş. Ticaret ve Nafia ikiye bölünerek Sait Paşa'nın ötedenberi sevmediği Zihni Paşa ikisinden de dışarıda bırakılmış, Orman ve Maadin Nezareti yine vükelâlık olmuş. Sonra da...

Bütün bu açıklamaları bunlarla hiç ilgili olmayan bir adam edâsıyle yapmış olan Mehmet Şahabettin Paşa, bu (sonra

da...)yı söyleyeceği asıl önemli sözün bundan sonra geleceğini hissettiren bir edâ ile söylemişti.

Bununla beraber, (sonra da...)nın arkasını getirmeyerek birden sustu.

Onun, sözü sürdürmek için âdetâ bir ısrar beklediğini, Nimet sezdi. Ve bu ısrarı derin bir saygıya sararak :

— Evet, efendim? diye sordu.

— Abdürrahman Paşa da Adliye Nazırlığından ayrıldı, Kâmil Paşa gibi meclisi vükelâya memur oldu...

Nimet, hâlâ bir şüpheye düşmeden, doğal bir edâ ile :

— Demek ki meclisi vükelâ memurlukları ikiden üçe çıkıyor, dedi.

Mehmet Şahabettin Paşa, yorgun, kısık ve detâ utangaç bir sesle :

— Hayır, çıkmıyor, karşılığında bulundu.

Bunu söylerken kendini âdeta bırakmıştı. Her zaman yaptığı gibi ihtiyarlığını, düşkünlüğünü gizlemeye artık hiç önem vermeyerek, koltuğa gittikçe yığılıyor, bütün azası çöküyor, sanki dağılacak gibi oluyordu. Öylesine ki, Nimet (Meclisi vükelâ memuriyetini bıraktığınıza göre, hangi nezarete geçiyorsunuz?) gibi bir sual sormayı artık hatırına getirmedi. Ve her şeyi babasının (Abdürrahman Paşa da Kâmil Paşa gibi meclisi vükelâya memur oldu!) dediği anda anlayamadığına üzüldü. Fakat yeni bir biçime giren kabineye alınmadığını sadrazam önceden yalıya iki satırlık bir yazı gönderip bildirmeli, atıldığı haberini babasına yüzlerce tanık önünde verdirmemeli değil miydi? Ve Şapur Çelebi'nin ancak iki gün önce saygısından, hayranlığından söz ederek türlü güvence vermiş olduğunu hatırlayarak, genç kız, «her kısa boylunun fitne olduğu boşuna söylenmemiş!» diye mırıldandı.

Mehmet Şahabettin Paşa, pencereden dışarıya, akşamın esmerliğine sarılan Anadoluhisarı ve Kanlıca kıyılarına görmeyen gözlerle, pek dalgın bir bakışla bakıyordu. Sonra, dudaklarında acı bir gülümseyişle :

— Altmış beş yıllık bir memuriyet hayatından sonra bu gün ilk defa olarak açığa çıkarılmış bulunuyorum, dedi.

Nimet, onu avutmak ihtiyacını duydu:

— Sait Paşa'nın kanunu esasiyi hükümdar lehine değiştirmeye razı oluşu muhakkak ki affedilmeyecek, kendisi çekilmeğe mecbur bırakılacaktır.. Sanırım ki bu esnada kabinede bulunmayışınız hattâ isabet oluyor. Çünkü, bulunmanız işlenen suçu kabul mânâsına tefsir edilebilirdi, dedi.

Bu sözleri Mehmet Şahabettin Paşa derin bir dikkatle, bütün varlığını vererek dinledi. Sonra başını hafifçe sallayarak dedi ki:

— Yemeğimi buraya getirsinler. Amma evvelâ soyunayım da öyle.

Daha yavaş bir sesle ekledi:

— Ben annene bir şey açmadım. Yalı halkı da, o da yarın gazetelerden öğrensinler. Hem yarın kâhya ile de görüşüp bazı kararlar almalıyız. Öyle ya, evimiz artık vükelâ dairesi değil. Masrafı kısmak, gerek haremdeki, gerek selâmlıktaki kalabalığı azaltmak lâzım!

Bunları söylerken, hâlâ o derecede üzgün ve yarın ev halkına karşı işsiz, atılmış bir insan halinde çıkmaktan şimdiden o derece utanan bir hali vardı ki, Nimet, az önceki avutma sözlerini tekrarlamak ihtiyacını duydu:

— Yeni devrin gereklerine riayet etmek, fazla gösteriş ile göze batmamak elbette ki lâzım. Fakat tekrar arzedeyim: Sait Paşa düşüşünü kendi eliyle hazırlamıştır. Düşecektir, ve elbette memleket sizin gibi bir vezirini bir köşede bırakmayacaktır, dedi.

Dalgın, Mehmet Şahabettin Paşa, bir karşılıkta bulunmadı. Nimet, «Ya bunu hakaretler, hapisler, rezaletler takip ederse nasıl dayanacak?» diye âdetâ korkuyla düşündü. Oysa Mehmet Şahabettin Paşa'nın içini bir an için yepyeni bir kan kaplamış, varlığını mucizeli bir hava teneffüs ede-

rek nerdeyse başka bir adam oluvermişti. Sait Paşa'nın düşme ihtimali kendisine pek tatlı gelmişti ve şimdi zihni sadrazamlığa kimin getirileceğini araştırmakla uğraşıyordu. İlk akla gelen isim Kâmil Paşa'nın adıydı. Zaten başkaları da ondan söz ediyorlardı. Bununla beraber, «aynı derecede tecrübeli, fakat sadaret yüküyle yıpranmamış bir başka vezir, kanunu esasiye indirilen bu darbeyi sakinlikle karşılayıp düşmeğe mahkûm kabinede kalmamış olan bir başka vezir...» Paşa, bu düşünceye birden öyle dalmıştı ki, hep ayakta emrini bekleyen kızına «Beni soy, yavrum!» deyip yandaki odaya geçmek üzere ayağa kalkmasından önce belki iki üç dakika geçti...

Şahabettin Paşa, ertesi sabah her sabahkinden erken uyandı ve gazetelere büyük bir heyecan içinde sarılarak ilk önce kabineden çıkarılışı hakkında bunların neler yazdıklarını araştırdı. Bu konuda hiç bir şey, tek söz yoktu. Fakat tekmil gazetelerin tümü bütün sütunlarını Harbiye ve Bahriye nazırlarını seçmek hakkının Padişaha bırakılmasını eleştirmeye, bunu bir meşrutiyet darbesi olarak anlatmaya ayırmışlardı. Ve Şeyhülislâmın bu durumu kabul etmeyerek istifa edişini alkışlıyorlardı. Kızının pek güzel tahmin etmiş olduğu gibi Sait Paşa'nın yeni kabinesi kısa ömürlü olacaktı. Mehmet Şahabettin Paşa, bu düşüşü hızlandırmak için bir şeyler yapmayı düşünyor, fakat zihninde bir plân, bir hareket tarzı belirip canlanmıyordu. Devlet hizmetinde geçmiş altmış küsur yıldan sonraki ilk işsiz, görevsiz günü yalısından çıkmaksızın, misafirlerini kabul edip kamuoyundaki etkileri onların ağızlarından dinleyerek geçirmek kararını vermişti.

Ve misafirlerin karşısına gecelik kıyafetiyle çıkıp köşesinde yorgunluklarını dinlendirmeye çalışan bir ihtiyar adam şeklinde görünmek istemediği için sabahtan giyindi, (Mir)e yaptırılmış redingotunun önü ilikli, en ağırbaşlı ve resmî kıyafetiyle ziyaretçileri karşılamak üzere selâmlığa geçti.

XIII

Fakat tam altmış beş yıl devlet hizmetinde kaldıktan, Trabzon, Suriye, Konya, Trablusgarp ve Aydın valilikleriyle maliye, evkaf nazırlıklarında ve meclisi vükelâ memuriyetine bulunduktan sonra açıkta bırakılan ihtiyar veziri tek insan görmeye gelmedi. Belki olay, konakta oldukları bir zamana rastlasaydı, bu ziyaretin yorgunluğuna katlanacak bir iki kişi çıkabilirdi. Fakat şimdi, hem de herkesin vaktinin çok değer kazandığı bir zamanda Rumelihisarı'na gidip gelmeğe kim bütün gününü ayırabilirdi!

Mezara sokulacağı günü beklemesi için bir köşeye halsiz bırakıldığı düşünülen ihtiyarı avutmaya kimse gerek görmedi, kimse onun bitkin suratındaki ıstırabı incelemeyi, tâ Rumelihisarı'na kadar gelmeyi göze aldıracak önemde saymadı. Ne Yıldız Sarayından kırk yıllık vezire selâm ve iltifat müjdelemek üzere yollanmış bir müsahip, ne de eski ahbaplardan, hattâ dalkavuklardan biri. Ve sırtında redingotla Mehmet Şahabettin Paşa, boş yere akşama kadar bekledi.

Buna karşı, hareme çok gelen oldu. Bütün komşu yalılardan, hattâ uzaklardan, vapurla, araba ile, yayan ya da kayıkla, yürekleri gizli bir sevinçle dolu, gözleri her zamandan canlı ve dikkatli, ne kadar üzüldüklerini, ne derece acındıklarını anlatmak üzere, muhteşem yalıya âdeta bir cenaze çıkmış denecek kadar abartılmış kederler göstermek üzere, kadın misafirler, İzzet Hanımefendi ile kızını görmeğe geldiler. Nimet, kendi bölüğünde kalmak sayesinde ziyaretçi hanımefendilerin ve hanımların yaşlılarıyle görüşmekten kurtulduysa da akranlarının yanına çıkmalarına ve onların kendisini türlü gösterişle rahatsız etmelerine engel olamadı.

Hele babasının son Maliye Nazırlığında müsteşarlığını etmiş olan Hayrullah Efendinin dul karısıyle kocalı iki kızı

Emirgân sırtlarındaki köşklerinden geç vakit ve akşam yemeğine kalmak üzere geldikleri için bunların varlıkları, hele yemek odasına inildiği sırada kendisine çağrılıp verilmiş bir haberden dolayı, başlı başına bir ıstırap olacaktı.

Hareme ayrılan yemek salonunun iki basamakla çıkılan eşiği önünde, Hayrullah Efendinin karısı Mahmure Hanımefendi —tabiî ki hele kocası öleli ikinci sınıf bir hanımefendi— kendisini öne geçirip daha önce salona sokmak isteyen İzzet Hanımefendiye sonsuz yeminler ederek bu olağanüstü şerefe lâyık olmadığını ve bu küstahlığı işlemeğe gücü bulunmadığını temin ederken Biydar kalfa gelerek, Nimet'e yaklaşacak ve kulağına eğilerek kâhyanın kendisini görmek istediğini, verilecek gizli ve önemli haberleri bulunduğunu bildirecekti.

Ve girişmiş olduğu çetin mücadele içinde konuşmayı o anda gören İzzet Hanımefendi de :

— Ne var yavrum? diye soracaktı. Hiç bir önemli meselede ne kocası, ne de kızı tarafından oyuna baş vurulmamakla birlikte, o her şeyi bilmek, her şeyi emriyle oluyormuş gibi her meseleye karışmak, ve hele yabancılara her şeye hâkim olduğu kanısını vermek isterdi.

Ve Nimet, heyecandan kalbi çarparken en doğal davranışla :

— Bir şey değil, diyerek, yemek salonuna iki hanımefendiden hangisinin gireceğini öğrenmeğe gerek görmeden ayrılmıştı.

Hilmi Efendi en alt katta, iç taşlığa açılan camekânın önünde, iki yüzlü bir saygı gösterisi içinde ayakta bekliyordu. Nimet, onu hemen oradaki ütü odasına aldı. Gerçek içyüzünü yıllardanberi anlamış bulunduğu bu adama karşı, kendisini annesine âdeta düşman ettiği için korkunç bir kini vardı, buna rağmen hayat ona en yakın bir akraba gibi davranmaya kendisini zorluyor, yani ondan başını örtemiyordu :

Otuz yıldan beri babasının hizmetinde bulunan bu herifin eline doğmuş sayılırdı. Ütü odasında yalnız kaldıkları zaman, yüzüne derhal gelen soğuk bir anlatımla :

— Bana söyleyecekleriniz varmış? dedi.

— Evet, mühim maruzatta bulunacağım. Şehirde ağızdan ağıza dolaşan rivayetler, İttihat ve Terakki Cemiyeti adamlarının bazı paşalara karşı bir hareket hazırladıkları zeminindedir. Serasker, dün akşam azli gazete ilâveleriyle halka bildirilen Hasan Rami Paşa, Memduh Paşa, Tahsin Paşa, Ebülhüda Efendi, Reşit Mümtaz Paşa...

Reşit Mümtaz Paşa, şehreminiliğinden, yani kâhya Hilmi Efendinin meclisinde üye bulunduğu dairenin âmirliğinden yeni azledilmiş bulunuyordu. Kim bilir, redingotunun eteklerini yücelterek öperken, Hilmi Efendinin bu eteklerde ne kadar salyası kalmıştı ve şimdi bu ismi küçümseyerek, içine ne saygı, ne de acıma karışan bir eda ile söylüyordu.

Sonra durmuş ve daha yavaş bir sesle, bir yaraya dokunduğunu bilen bir eda ile eklemişti :

— Abdüllâtif Paşa.

Yine durmuştu.

Oldukça sinirli, Nimet cevap istedi :

— Peki, ne yapılacakmış bu paşalara?

— Konaklarından, yalılarından yarın gece alınıp Zaptiye nezaretine götürülecek, millete karşı işlemiş bulundukları suçların kefareti olmak üzere büyük paralar vermeğe mecbur edileceklermiş! Evlerinin yağmaya uğraması ihtimali de kuvvetliymiş!

Kumral sakalına ellisine yaklaşmış bulunduğu halde yine tek ak düşmeyen kâhyaya Nimet bir düşmana bakar gibi baktı, onun asıl söylemek istediği ve bir türlü ağzından çıkmayan şeyi söylemeyi emreden bir eda ile :

— Bu kadar mı? diye sordu.

— Paşa Efendiye karşı da büyük bir galeyan olduğu ve kendilerinin Cemiyetçe mimlenmiş kimseler arasında bulundukları dillerde geziyor. Muhakkak bir tehlike içindeler. Bazı tedbirlere girişsek!

Genç kız bir saniye gözlerini kapadı. Sanki koca yalıyı dört yandan deniz sarmıştı. «Muhakkak bir tehlike... Dillerde geziyor...» Her halde bu muhakkak tehlike dillerde gezdiği içindir ki bugün selâmlık kapısını tek insan açmamıştı. Fakat bu zayıflık anı bir saniye sürdü. Ve Nimet gözlerini açarak karşısında ellerini uğuşturan ve babasına otuz yıl önce kapılanışında da kendisine pek kapalı bir tarzda fısıldanmış pek kirli nedenler bulunduğu ileri sürülen adamı daha soğuk, pek dik bir bakışla sardı. En pahalı eşyalarla tıklım tıklım dolu yalıyı başlarında Cemiyetin bir adamı ile yarın ayak takım basarsa, onlara bu yaratığın yol göstermeyeceği ne bilinirdi? Acaba ana ile kızın o kadar çok kadife kutu dolduran mücevherleri de para ve tahviller gibi bankadaki kasaya hemen yarin götürülüp konulsa pek yerinde bir iş olmaz mıydı? Ama bu gecenin huzur ve güven içinde geçeceği de ne bilinirdi? Bu kabine düşerek kurulalacak yeni heyette mutlaka yer alacağı hülyasına düşen ihtiyar, birdenbire yalının her tarafı haydutlarla ve onların feryat ve hakaretleriyle sarılırsa ne olurdu, ne yapardı? Nimet bunları düşünürken, hem de bir sakinlik içinde, ve içindeki korku ve ıstırabı bu derecede gizlemeye başarabildiğine şaşarak, sert bir sesle karşılık verdi:

— Paşa babam bu söylediğiniz adamlar gibi hareket etmemiştir ki korkudan tedbirler, çareler düşünelim. Kırk senelik doğru, dürüst ve çalışkan bir vezire karşı ancak hürmet gösterilir!

Ve başıyle hafif bir selâm vererek döndü, onu odada bırakıp bütün taşlığı geçti ve camekânın öbür tarafında bulunan büyük kapısının iki tarafı çeşmeli yemek odasına girdi,

annesiyle misafirlerin oturmuş bulundukları yemek masasındaki yerine geçip oturdu. Belki de rengi, beti benzi pek bozuktu. Ve demin merakı tatmin edilmemiş olan annesi bu kez daha büyük bir merak ile :

— Ne var? Nereye gidip geldin kızım? diye sorunca kendini tutamadı. Yabancılar yanında pek söz dinler, pek saygılı bir evlât durumunda kalmak konusundaki bütün dikkatine rağmen :

— Aman anne, ehemmiyetsiz bir şey dedim ya işte! diye kadını tersledi.

Ve misafir komşular, Mahmure Hanımefendiyle büyüğü Nimet'le yaşıt bulunmakla beraber kendilerine Hint ve Yemen şehzadeleri aranmadığı için epeyi zamandır gelin olan kızları Huriye ve Cevriye Hanımlar, yalının kapısından dışarı adım atacakları andan itibaren türlü yorumlarla konuşma konusu yapacakları bu ana azarlamasını hiç farketmemiş göründüler.

Gece Nimet pek az, pek kötü uyudu. Bu temmuz gecesinde Karadeniz'den gelen rüzgârlarla çırpınan suların sesi açık kafeslerden içeri girerek kendisini boyuna uyandırıyor, sanki Paşayı alıp götürmek üzere yalıyı kuşatanların gürültüsü imiş izlenimini veriyordu. Ve her sefer genç kız yatağında doğruluyor, dört tarafa kulak veriyordu.

Hayır, gecenin ilerleyişinden, sabaha yaklaşmasından başka bir şey yoktu. Her halde yarınki geceye kadar yalıya hiç bir saldırı olmayacak demekti. Hiç değilse mücevherleri kaçırmak, kurtarmak mümkün olabilirdi. Fakat birdenbire sabahla beraber basıldıkları matbaalardan çıkıp şehrin, memleketin dört tarafına yayılacak olan gazeteleri hatırladı. Bunların sütunlarında babası için türlü yalan dolanla, türlü karalama ve aşağılama dolu birtakım yazıların belki şimdi hazırlanmakta bulunduklarını düşündü ve bu hatırına geldikten sonra artık gözlerini kapayamaksızın sabahı buldu.

XIV

Nimet, sabahleyin bütün gazetelerin değil, bir tanesinin, gündelik *Servetifünun*'un, Halil Nüzhet imzasını taşıyan bir makale ile babasına karşı pek açık deliller kullanarak korkunç bir saldırıya geçmiş bulunduğunu gördü. Bu, uzun ve kesin yargılar vermekle, en ağır suçlamalarda bulunmakla beraber dili terbiyeli bir makale idi. Herhalde Paşa'nın hayatını adım adım izlemiş, bundan dolayı da oldukça yaşlı bir adam tarafından yazılmış olması gerekiyordu. Şahabettin Paşa'nın üç kez işgal ettiği Maliye Nazırlığında devletin üç büyük borçlanma imzalamış bulunduğunu, bu borçlanmalardan bir tanesinin, ikincisinin 93 harbinden sonra ve devletin en bunalımlı ve hazinenin en perişan bir döneminde yapılıp, Paşa'nın da en yüksek komisyon ya da rüşveti bu münasebetle almış olduğunu anlatıyor, yalısının da bulunduğu Rumelihisarı'nda, iskelenin tam arkasında, iki eski cami arasına yaptırmış bulunduğu camiin bu rüşvetin kefaretini oluşturduğunu söylüyordu.

Gazetedeki makale alınmış komisyonların miktarlarını da bildirmekte idi. Bunlar, ilk defasında yüz yirmi ve üçüncü defasındaki seksen bin olmak üzere iki yüz altmış beş bin İngiliz altını tutmuştu. Devlete borç veren bankalar yararına Mehmet Şahabettin Paşa, ne ağır koşullara imza atmış olacaktı ki, kendisine bu paralar, bu derece önemli paralar verilmişti! Bu paraların hesabı sorulmayacak, başka hiç bir şey çalmamış olsa da yıllardanberi bu paraların faizleriyle servetini kimbilir hangi dereceye vardırmış olan bu ihtiyar, ne kadar büyük bir para sıkıntısı içinde kıvrandığı bilinen devlet hazinesine hiç değilse ana parayı geri vermeye zorlanmayacak mıydı?

Nimet, yine bir an bu gazeteyi babasına göstermemeyi düşündü. Fakat yalnız bir an. Bu, pek kesin edasına rağmen bir iftira ise dâva açmak ve doğru ise inkâr, hiç değilse sözü

çevirme çarelerini düşünmek gerekliydi. Fakat babasının odasına girdiği zaman bu gazeteyi kendisine hemen veremedi ve aralarında geçen kısa konuşma sırasında onun gerçek durumundan ve kendisini sarmış tehlikelerden ne kadar habersiz bulunduğunu anlayarak yüreği sızladı.

Gözleri her zamankinden parlak olan Şahabettin Paşa, kızına, biraz heyecanlı bir sesle:

— Otur, bak ne söyleyeceğim! demiş, sonra:

— Ne dersin? Arabayı hazırlatıp Nişantaşı'na, Kâmil Paşanın konağına gitmek istiyorum, diye eklemişti.

Sabahın erken saatinde bildirilen bu isteğin nedenini Nimet birdenbire anlayamamış ve:

— Niçin Efendim? diye sormuştu.

Bu (niçin)i kızının kendiliğinden sezinleyememiş olmasına, Paşa, biraz şaştı, hattâ biraz da gücendi. Bunu kendisine karşı bir ilgisizlik saymıştı. Sait Paşaya, Kâmil Paşanın halef olacağı muhakkak sayıldığına göre, yeni kabineye girmesi doğal olan bir kişiyle danışmalarda bulunmaktan gelecek sadrazamın pek memnun kalacağı, doğal bir şey değil miydi? Biraz daha açık konuşarak:

— Kâmil Paşa ile şimdiden konuşmak münasip değil mi? dedi ve (şimdiden) kelimesi üzerinde bilhassa durduğu için kızının artık her şeyi anlayacağını umdu.

Nimet, böyle bir konuya girmek için kendinde güç bulmadı ve *Servetifünun*'u uzatarak:

— Hakkınızda Halil Nüzhet imzasıyle biri bir makale yazmış efendim, dedi.

Paşa yanında duran gözlüklerini takarken dedi ki:

— Halil Nüzhet isminde hiç kimseyi tanımıyorum. Aleyhte bir şey mi?

— Evet efendim.

— Ver!

Gazeteyi oldukça sakin bir eda ile almıştı. Fakat ilk sayfada bulunan yazıyı hemen bulup büyük bir dikkatle oku-

maya girişince ellerinin titremeye başladığını ve okumayı sürdürdükçe bu titremenin artarak yüzünün yavaş yavaş sarardığını Nimet farketti: Yazı gerçeği anlatıyor olmak gerekiyordu.

Mehmet Şahabettin Paşa, imzaya kadar okuyup bitirdikten sonra başını kaldırmış, kızının yüzüne bakmıştı:

— Gömüleli otuz sene olan bu ölü hortluyor demek! Bunun Şapur Çelebi'nin işi olması lâzım. Vaktiyle de o parmağına dolamıştı. Yoksa muharrir parçası devletin esrarını nasıl bilecek!

Nimet, dudaklarında biraz dağınık bir gülümseyişle bakıyordu. Öyle ise bu hiç de bir kara çalma değildi ve Paşanın tam miktarını bilmediği zenginliği, bu üç büyük rüşvete, hırsızlığa dayanıyordu. Daha dün doğruluğundan söz ederek: «Ben falan paşa gibi kaymakam tayini için şu kadar, mutasarrıf nasbı için bu kadar diye tarife yapıp kâhyam vasıtasıyle tatbik ettirmedim! O kadar fazlu kemaline rağmen küçük memurluğunda yirmi beş kuruşa kadar rüşvet aldığı söylenen filân paşa gibi bir maziyi bana kimse isnat edemez!» diye bağıran babası böyle küçük rüşvetlere tenezzül etmeyişini, altın yığınlarını yalnız üç davranışıyla sağlamış bulunmasına mı dayandırmıştı? Bu üç günâhı dışında tamamiyle namuslu kalmış da olabilirdi. Fakat işte al gömlek bir tarafından ortaya çıkıvermişti!

Mehmet Şahabettin Paşa, diz üstü çöküp oturmuş bulunduğu sedir üzerinden kalkacakmış gibi yükseldikten sonra, tekrar yerine çöktü ve âdeta haykıra haykıra dert yandı:

— Bu Halil Nüzhet isimli herif her kimse hem vicdandan, hem de hâyâdan mahrum bir mahlûktur! Bahsettiği istikrazlar akdedilirken, devletin hukukunu sıyanete ben âzamî bir dikkatle çalıştım. Benden evvel de, benden sonra da şartları bu kadar uygun bir istikraz akdedilmemiştir. Her üç istikrazın müzakeresinde bana on paralık rüşvet teklif edilmedi. Edilseydi reddederdim. Her seferinde müzakere bit-

tikten, mukavelelerin iradesi çıktıktan sonra borcu veren müessese müdür ve mümessilleri, müzakereleri idare etmiş olanlar gelip bir çek takdim ettiler. Daima bir zarf içinde. Hattâ ilk seferinde ne olduğunu bilmeden açmıştım. Miktarlar gazetedeki namussuz herifin söylediği miktarlardı. İlk seferinde reddetmek istedim. Amma reddetsem ne faydası olacaktı? Mukavele imzalanmıştı. Reddetmekten hâsıl olacak fayda, memleket evlâdından birinin cebine girecek ve onun birtakım hayır ve hasenatta bulunmasına imkân verecek surette zengin edecek olan bir paranın frenkler, hıristiyanlar elinde kalması olacaktı. Fakat buraları kim düşünecek? Maksat, namus ve şeref sahiplerine hücum etmek! Kıdemli, tanınmış bir vezire saldırmak! Kendi suçlarını unuttırmak için herkese sataşmak eski âdeti olan Şapur Çelebinin kin ve garazına hizmet etmek!

Fakat *Servetifünun*, Sait Paşa'nın şiddetle aleyhinde bulunduğu halde kendisine hizmet eder, onun adına öteberiye saldırır mıydı? Öte yandan Mehmet Şahabettin Paşa, birinci borçlanma görüşmelerini komisyon ve hediye düşünmeden yapmış olsa da borçlanma sonunda hediye kabul etmeyi bir kere reddetmedikten, bunun tadını aldıktan sonra ikinci ve üçüncü borçlanmaların görüşmesinde devletin haklarını artık ne derecelerde korumuş olabilirdi? Bütün bu düşünceler Nimet'in zihninden bir şimşek hızıyla geçti. Fakat şimdi sorun bu değildi.

— Gazeteye bir cevap vermenin uygun olacağını sanıyorum, Paşa Baba.

— Ne diye? Herif uydurmuyor ki! Hüsnüniyetle, hayra, hasenata sarfedilsin, Türk ve İslâm elinde kalsın diye alınmış bir paraya irtikâp damgası basıyor!

— Basmasına müsaade etmemek lâzım. Zaman nazik!

— Doğru amma, ne yapılabilir?

— Çekten bahsettiniz. Hangi banka üzerine idi?

— Osmanlı üzerine.

— Acaba kayıtları duruyor mu?

— Kayıtları tabiîdir ki durmak icap eder. Fakat bir banka esrarını vermez.

— Şu halde kat'iyetle reddedilmesi mümkün demektir.

— Fakat ya vesaiki çalıp neşrederlerse?

— Banka vermeyeceğine, şahadette de bulunmayacağına göre çalınmış vesikalara sahte denir!

Mehmet Şahabettin Paşa, bir cevap vermedi. Pek yorgun ve üzüntülü görünüyordu. Lâkin mutlaka bir şey yapmak ve şiddetle inkâr etmek gerektiğine inanan Nimet, babasını kendi haline bırakamadı ve Şahabettin Paşa, onun ısrarına yenilmiş, iradesine karşı koymaktan güçsüz, kalem kâğıt önüne getirilince, titremesi birden duran eliyle şu satırları yazdı:

«Yevmî *Servetifünün* gazetesi müdüriyeti behiyesine:

«Muhterem gazetenizin işbu 20 temmuz 1324 tarihli nüshasında Halil Nüzhet imzalı makalenin Maliye Nezaretini işgal eylemekte bulunduğum zamanlarda ve 1290, 1296 ve 1304 tarihlerinde akdedilmiş olan üç istikraz münasebetiyle devlete ikrazda bulunan bankaların âcizlerine komisyon vermiş oldukları hakkında türlü isnadı ihtiva eylediğini esefle müşahade eyledim. Şurasını lehülhamd kat'iyetle ifade ederim ki, altmış seneyi tecavüz eden ve kırk küsur senesi en mühim devlet makamlarında geçen memuriyet hayatımda biriktirebilmiş olduğum mebaliğ tasarrufa şiddeti riayetimin mahsulü olup, hiç kimseden ve hiç bir yerden on para irtikâbına tenezzül eylemiş değilim. Halil Nüzhet imzasını kullanan ve hüviyeti gibi kimlerin âmaline hizmet eylediği de meçhulüm bulunan kimsenin sözleri, kat'iyen garaz ve iftira mahsulü olup, üç nezaretim zamanında ve işaret eylediğim tarihlerde akdedilmiş istikrazların şeraiti diğer istikrazlarda kabul edilmiş şartlarla mukayese edilirse devlet ve milletin

hak ve menfaatini korumağa ne derecelerde gayret etmiş bulunduğum ve bunda inayeti rabbaniye ile nasıl muvaffak olduğum kat'iyetle meydana çıkar.

«İşbu izahatımın ilk çıkacak nüshanızda neşredilmesini temenni ve hürmetlerimi ifade eylerim.»

Nimet Hanım, babasının hiç silintisiz, hattâ sür'atle yazdığı bu satırları dikkatle okudu ve içten inanarak :

— Pek iyi olmuş, dedi.

— Hilmi Efendi yalıda ise hemen götürsün, gazetenin sahibi olan Ahmet İhsan Beye versin. Geçen gün de söyledim ya, bu Ahmet İhsan Beyin babası maiyetimde idi. Defterdar olarak kullandım. Hattâ kendisine de ilk rütbesini ben delâlet edip aldırmıştım. Fakat dünyada iyilik bilen insan kalmadığı için elbette unutmuştur. Neşretmek istemezse Hilmi Efendi öteki gazetelere götürsün. Ancak bu takdirde de hitabı değiştirmek icap eder. Allah vere de yanlış bir şey yapmasa! Vâkıa Şehremaneti Meclisi âzalığı ile mütemayiz rütbesini ehliyet ve dirayeti için az bulup duruyordu amma, ifadesini bir türlü düzeltemedi, üç satırlık tezkereyi doğru dürüst yazamaz!

Nimet, biraz düşünceliydi. Denize bakıyor, karşıki sahili, Kanlıca tarafını seyrediyordu, sonra başını çevirip babasının gözlerinin tâ içlerine giden bir bakışla :

— Bu mektubu Serveti Fünun idarehanesine ben elimle götüreceğim, dedi.

— Aman kızım, nasıl olur, senin gazete idarehanelerinde işin ne?

— Kapalı, simsiyah çarşafla gider, peçemi de hiç kaldırmam. Zaruret olmazsa kim olduğumu da bildirmem, müsterih olunuz!..

Paşanın direnmesi, karşı koyması uzun sürmedi. Bütün irade ve özgürlüğünü pek uzun yıllar önce Sultan Hamid'in ellerine bırakıp her hareket ve düşüncesini onun ne diyeceği

ve ne düşüneceği düşüncesine bağlayarak şimdi o baskı kalkınca seksen üçünde kazandığı özgürlükten şaşırıp kalan Şahabettin Paşa, bu irade ve özgürlüğü bir haftadanberi de bütünüyle kızına teslim etmiş bulunuyordu.

— Peki, madem ki daha münasip buluyorsun, bizzat götür. Fakat tabiî araba ile ve yanına bir kalfa alarak, dedi.

Nimet gittikten sonra da, artık Kâmil Paşayı ziyarete gitmeyi hiç aklına getirmeden kızının dönüşünü beklemeye koyuldu.

Bu bekleyişi üç saatten fazla sürecekti.

XV

Nimet Hanım, babasının mektubunu alıp yanında Çeşmifelek kalfa ile *Servetifünun* idarehanesine giderken, hesabı ve kararı bu mektubu vererek onun gazetede yayınlanmasını sağlamaktan ibaret değildi. İttihat ve Terakkinin merkezi olan Selânik'ten gelmiş ve kendilerine bu gazetenin idarehanesini merkez seçmiş denen heyetten biriyle görüşmek, grekirse onu para ile elde ederek saldırılara uğramak felâketini önlemek istiyordu. Mektubu gazete ile yayınlatmak, ondan sonra gelen ve asıl amaç sağlanırsa artık pek kolaylaşacak bir işti. Gazetenin günlerden beri kapısı da, koridoru da bin çeşit insanla kaynaşmakta bulunan idarehane ve matbaasına vardığı ve yanında kendisi gibi yüzü kalın bir peçe ile sımsıkı kapalı ve yine kendisi gibi siyah ipek çarşaflı Çeşmifelek'le birlikte içeri girdiği zaman oldukça heyecan içinde idi. Bir konak arabasından inen ikisi de boylu boslu iki kadından birinin sorusuna karşı hademe bu sırada heyetten tek bir kişinin, Binbaşı Şefik Beyin bulunduğunu haber verdi. Nimet Hanım, herife iki hanımın (Pek mühim bir şey konuşmak üzere) kabul edilmelerini rica ettiklerini söylemesini bildirdi ve aynı zamanda avucuna sıkıştırılan iki lira

çeyreği bu hademenin konuşmaya şiddetli bir taraftar kesilmesini sağlamış oldu.

Uzun zaman bekletilmeksizin, ufak ve loş bir yazı odasında Binbaşı Şefik Bey olması gereken genç bir subayın yanına götürüldüler.

İçeri girdikleri zaman bu oda Nimet'e belki olduğundan da loş geldi. Çünkü henüz kalın peçesini kaldırmamıştı. Hattâ kaldırmayı daha düşünmüş değildi ve peçesinin arkasından, karşısına çıktığı, belki de kaderini bütünüyle elinde tutan adamı inceledi. Bu, uzun boylu, geniş omuzlu, yaşı muhakkak ki henüz otuz beşe varmamış, sarışın ve kesik sarı bıyıklı, açık mavi gözlü bir adamdı.

Ziyaretine gelen bu iki kadından biri önden yürüyüp, öteki geride kalmış bulunduğu için, odanın biricik koltuğunu öne geçmiş olana gösterip öteki ile ilgilenmedi ve kendisine koltuk gösterdiği kadına, yani Nimet'e biraz genizden gelen bir sesle :

— Buyurun, sizi dinliyorum, dedi. Konuşmasında Rumeli şivesi vardı.

Nimet, hep heyecan içinde idi, ilkönce hüviyetini bildirdi, sonra da babası aleyhinde *Servetifünün* gazetesinde tamamiyle iftira dolu bir yazı çıktığını, bu yazıya karşı babasının cevabını getirdiğini ve yayınlanması için aracı olmasını rica ettiğini, ayni zamanda evlerine karşı bir saldırı hazırlanmakta olduğunu öğrendiklerini, buna karşı da iktidarı elinde tutan Cemiyetin korunmasına sığındıklarını, Sultan Hamit'ten geri alınan anayasanın, her ferdin para, namus ve can güvenliğini sağladığına göre, meşrutiyetin koruyucusu olduğunu ilân eden Cemiyetin kendilerini koruması gerektiğini söyledi.

Şefik, artan bir dikkatle dinliyordu. Yüzünden, hiç bir şey sezemediği bu kadının kalın sesi, bir musiki gibi güzeldi ve Edirne şehrinin kış aylarında düzenli biçimde Tunca'nın suları altında kalan mahallelerinden birinde imam olan babasının yine aynı mahalledeki küçük evinde doğmuş ve ço-

cukluğunu geçirmiş olan erkânı harp Binbaşısı Şefik Bey, bir kadının bu kadar düzgün cümlelerle ve düşündüklerini bu kadar kuvvet ve mantıkla savunuşunu henüz hiç duymamıştı.

— İtiraf ederim ki bu rivayetlere inanmak istemiyorm. Babamın suçlu olduğunu bir an kabul edeyim, bu takdirde de, işlemiş olduğu suçların Nazır sıfatıyle işlemiş bulunduğuna göre, meclisi mebusan toplanınca kendisi Divanı Ali'ye sevkedilir. Kendisini böyle evi basılarak hapishaneye sürüklemeğe kimsenin hakkı olmamak icabeder.

Rica için gelmişken, şimdi öyle ders veren, suçlayan bir edası vardı ki, Çeşmifelek kalfa âdetâ tasalandı. Haklıydı. Çünkü güzel sesin ve güzel cümlelerin verdikleri etkiye rağmen, bu kadarını Şefik Bey de biraz fazla bularak bu şımarık paşa kızını artık susturmak kararıyle olduğu yerde dikleşmeğe başlamış bulunuyordu.

Fakat onun susuşundan babası aleyhinde verilmiş bir karar bulunduğunu sezinleyerek heyecanı büsbütün artan Nimet, kalın peçenin yüzünü sardığı sıcak havadan âdeta boğulur gibi olarak peçesini açtı.

Belki de bu peçeyi açmak zamanının gelmiş olduğunu hissederek açmıştı.

Ve yaralanan gururu ve ıstırabı içinde o kadar ihtişamla güzel göründü ki, Şefik Bey, davranışlarına gelmeğe başlayan sert görünüşü kaybetti. Kendisini terbiye etmek gücündeki adamla en sonunda karşılaşmış vahşî kaplana gelen bir sükûn ve saygı, korkuya bile benzeyen bir sükûn ve saygı içinde, genç kızı tatmin etmekte, yatıştırmakta aceleci davrandı. Hiç bir türde pazarlığa kalkmadan, minnettarlık çekmek için kurnazlıklara girişmeden, her şeyi en az gösterişli biçimde düzeltmeye, onarmaya tereddütsüz razı oldu.

— Tamamen müsterih olunuz Hanımefendi. Paşa Hazretlerine karşı en küçük bir kötülükte de bulunulmayacak-

tır. Bu hususta lâzım gelen emirleri huzurunuzda ve en kat'i şekilde vereceğim.

Ve zile basarak içeri giren yarı asker ve yarı sivil kıyafetli bir adama:

— Bana hemen Tahsin Beyi çağırınız. Eğer gitmişse arkasından bir atlı koşturulup çağrılsın! dedi.

Fakat bu söylediği adamın atlılar çıkarılıp çağırılmasına gerek kalmadı. Emri alan kişi gibi yarı sivil, yarı asker kıyafetinde ve iri yarı bir insan, aradan bir dakika geçmeden içeri girdi, askerce bir selâm verdikten sonra emir alma durumunda ayakta bekledi.

— Tahsin Bey! Sabık vükelâdan Mehmet Şahabettin Paşa Hazretlerinin şahıslarına ve Rumelihisarı'ndaki yalılarıyle Nişantaşı'ndaki konaklarına karşı her hangi bir münasebetsizlik, en küçük bir tecavüz olmayacaktır. Bu hususta kat'i bir dikkat ve itina göstermenizi size sureti mahsusada ihtar ediyorum. Aksi halde ve bir şikâyet vukuu takdirinde şahsen mes'ul olacaksınız!

Adam içer igirerken Nimet Hanım peçesini hemen indirmişti. Fakat kıdemli bir hafiye olmasına rağmen, 10 temmuzdan sonra yerden fışkıran hürriyetseverler arasına sokularak üç dört gece önce Selânikten gelen heyetin eli kolu durumuna giriveren bu Tahsin Efendi veya Tahsin Bey, pek kurnaz bir tilki idi, Nimet, peçesini indirmekte ne kadar acele etmiş bulunrsa bulunsun koltukta âdeta azametli bir eda ile oturan ve yanında bir de nedimesi bulunan bu hanımefendinin pek genç ve güzel olduğunu anlamamış değildi.

Şahabettin Paşa'nın tutuklanacak kimseler listesinden derhal çıkarılması kararıyle bu ziyaretçi hanımefendi arasında pek yakın bir ilişki bulunduğuna karar vermekte de bir an tereddüt etmeyerek:

«— Ooo, bu Şefik Bey bütün öteki arkadaşlarından daha açıkgöz, daha tilki. Şimdiden dolaplar çevirmeğe,. öteki-

lerden habersiz büyük işler başarmaya başladı,» diye içinden homurdandı.

— Başüstüne beyefendimiz! diyerek dışarı çıkıp hemen uzaklaştı.

Canı sıkılmıştı. Bizzat Abdülhamid'in kaçırttığı Arap İzzet'ten sonra, şimdi de Mehmet Şahabettin Paşa aradan sıyrılıp çıkıyordu. Eğer Seraskerle Bahriye Nazırının da birer koruyucuları çıkacak olursa, geriye kalanlar ıvır zıvırdı. Hele padişahın sürekli bağışlarına rağmen karısıyle damadının israflarıan para yetiştiremeyen başkâtip Tahsin Paşadan, ya da Şehremini Reşit Mümtaz Paşadan beş on kuruş sızdırmaya çalışmak zahmetine değmezdi. Ve muhterem Tahsin Beyin bir an önce çekip gidişi, kalan bir iki kodaman için de koruyucular çıkıvermesi korkusundan ileri gelmişti.

O gittikten sonra Nimet, peçesini bir daha kaldırarak:

— Bazı eski ricale karşı bir hareket tertip etmekten nasıl bir fayda tasavvur ediliyor? İnkılâbın kansız ve gürültüsüz yapıldığından dolayı umumî bir sevinç ve şükran vardı. Şimdi hapislerle, müsaderelerle, kargaşalıklarla dolu yeni bir devir mi başlıyor? dedi.

Şefik Bey, sözü çevirme yoluna saptı:

— Birtakım emareler bazı paşaların konaklarına ve yalılarına halkın ansızın bir baskın yapabileceğini anlatıyor. Bu geceden itibaren bunların ikametgâhları etrafında bazı inzibatî tedbirler almak lüzumunu hissediyoruz. Eğer kendilerini evlerinde muhafaza etmenin pek güç olcağını anlarsak, Zaptiya veya Harbiye nezaretlerine nakledilmelerini temin edeceğiz, dedi.

Çarşafın pelerini altında Nimet'in elleri kilitlendi, fakat sesi sâkin, hattâ biraz alaycı:

— Bu inzibatî tedbirlerin bizim yalının etrafında alınması da icap edecek mi? diye sordu.

Şefik en ciddî sesiyle güvence verdi:

— İnzibatî tedbirler yalnız ve konağınız etrafında değil, çok uzağında alınacak, devlethanelerinizin önünde ve hattâ civarında en küçük bir numayişe meydan verilmeyecek, çıt çıkmasına müsaade olunmayacaktır. Kat'iyen müsterih olmanızı rica ediyorum Hanımefendi, dedi.

Nimet birden Abdüllâtif Paşa'yı ve Sedat Beyi hatırlayarak mahzun bir gülümseyişle :

— Allah konak ve yalılarının etrafında çıt çıkacak olanlara yardım etsin! diye mırıldandı. Sonra, bu Rumeli'den gelmiş sert ve aşırı insanı endişelendirmekten, ona karşı tamamiyle karşıt bir unsur görünmekten de çekinerek yumuşak bir sesle :

— Alâka ve himayenize bilhassa teşekkür ederim. Bunu ölünceye kadar unutmayacağız, dedi. Ve ayağa kalkarken bu teşekkürüne bir gülümseyiş ekledi.

Fakat Şefik Bey, göz göze gelmekten âdetâ korkarak gözlerini indirmişti. Bu gülümseyişi göremedi.

Arabaya girdikleri ve beygirler dörtnala yola düzüldüğü zaman Çeşmifelek :

— Küçük hanımcığım, gelmeseymişiz, neuzubillah bu gece alçak herifler yalıyı da, konağı da basıp yağma edeceklermiş! demişti.

Sonra da sözüne şunu ekledi :

— Gelmeseymişiz ve bu Şefik Bey isimli zabit, sizi görür görmez âşık olmasaydı!

Nimet dedi ki :

— Aman Felekçiğim, gülecek halim yok. İnsanlar görür görmez ancak masallarda âşık olurlar!

Böyle söyleyerek Şefik'in kalbinde kendisine karşı bir duygunun uyanmış bulunduğunu inkâr etmekle beraber, onun üzerinde pek derin bir etki yarattığını ve her şeyin ancak bu sayede kurtulabileceğini anlamamış değildi. Aleyhlerinde bütün tertibat alınmamış olsaydı, dün Rumeli'nden gelen subayın eliyle koymuş gibi tereddütsüz Rumelihisarı'ndaki yalı

ve Nişantaşı'ndaki konak diye söylemesi kabil miydi? Fakat bir gazete idarehanesinin loş odasında doğuveren bu aşk, yarın bu kimin nesi olduğunu bilmediği subayı kendisini istemeğe sürüklerse ne yapılacaktı? (Evet) mi denilecekti?

Evet denmesi geçirilen dönem içinde belki kaçınılmazdı ve muhakkak ki yararlı olurdu. Ancak bunun bir de yarını vardı. Osmanlı İmparatorluğu tarihinin pek, pek kısa süren egemenlikleri döneminde vezirlerin, sadrazamların, hattâ padişahların başlarını uçurduktan sonra, horlanmış ve aşağılanmış, kapı aralığında kellelerini cellâda vermiş olan yeniçeri zorbaları gibi bu Şefik Bey de, hattâ daha yükselse bile birkaç gün ve nihayet birkaç ay sonra kısa ikbalini hayatiyle ödemeğe mahkûm olmayacak mıydı?

Bununla beraber, kusursuz boyu posu ve mavi gözleriyle bu güzel adam, ancak yaldızlı arabalar içinde ya da arkasından kadife halısı sarkan kayıklarda görülmüş olan dünkü nişanlıdan canlı bir varlıktı. Nimet, onun o kadar yakınına gelmiş, onunla o kadar yakın konuşmuştu ki, bu Şefik Bey, loş odada kollarını uzatsaydı, kendisini kalbi üzerine çekebilirdi.

Genç kız yolun büyük bir kısmında düşünceli kaldı. Yalıya dönüşte, daha kapıdan, Paşanın büyük bir sabırsızlıkla kendisini beklemekte olduğu haber verildi. Nimet yolda, mektubun yarın gazetede ve birinci sayfada çıkacağını haber vermekle yetinmeye ve babasının rahatını bozmamak, onu uğursuz olabilecek heyecanlara düşürmemek için geçirilmiş ve önlenmiş tehlikeden hiç söz etmemeğe karar vermiş, bu noktayı Çeşmifelek kalfaya da tenbih etmişti. Fakat babasıyle annesinin yanlarına sırtında çarşafıyle koşunca Paşayı âdeta korkunç bir heyecan içinde, yüzü mosmor, annesini de her zamanki gibi başı çatkılı ve gözleri yaşlı buldu.

Her halde kâhya durumu babasına anlatmış ve belki ilkönce küçük hanıma haber verdiğini, fakat sözlerinin ilgisizlikle karşılandığını görünce bizzat kendisine bildirmek zo-

runda kaldığını da eklemiş olacaktı. Bunun üzerine Nimet, hiç bir şeyi gizlemeden anlatmaya gerek gördü ve Cemiyetin Selânik'ten gelen heyetine baş vurduğunu, zaten *Servetifünun* idarehanesine bu amaçla gitmiş olduğunu, heyet üyelerinden erkânı harp binbaşısı Şefik Bey adında biri tarafından kabul edildiklerini ve bazı paşalara karşı bir hareketin hazırlandığını gizlemeyen bu Şefik Beyin konakla yalının en küçük bir saldırıya uğramaması için kendi önünde çok kesin emirler verdiğini, tehlikenin tamamıyle önlenmiş bulunduğunu ayrıntılarıyle anlattı.

Paşa, elleri titreye titreye, yüzü oynaya oynaya dinlemişti. Sonra babalığının birden coşan sevgisiyle, geçirdiği şiddetli korku bunalımının neden olduğu sinir gevşekliğiyle de buna sürüklenerek, kızını bağrına basıp iki yanağından öptü.

— Ah benim akıllı, bir tanecik evlâdım! dedi.

Ve bunu söylerken gözlerinden birdenbire yaşlar döküldü.

Nimet, babasının ağlayışına ilk kez tanık oluyordu. Düşünceye daldı ve daldığı düşüncelerden yine Şahabettin Paşanın sesiyle silkindi.

İhtiyar vezir:

— Şu birkaç günü inşaallah huzur ve rahatla geçirelim de bu Şefik Beyi bir gün yemeğe çağırıp kendisine teşekkür edeyim. Ondan sonra da münasip bir hediye vereyim, demişti. Ve bunu derken, Şefik sanki hediyeyi kabul edip, teşekkürle el öpmüş, etek öpmüş gibi sesine bir ağırlık, bir büyüklük gelmişti. Nimet, Şefik'i, gözlerine hücum eden derin güçsüzlük ve şaşkınlıkla görür gibi oldu ve:

— Hediye kabul edeceğini sanmam, dedi.

Bütün bu konuşmanın dışında bırakılmış olmanın ve baba kız arasında geçen sevgi sahnesinin kıskançlığı içinde, İzzet Hanımefendi evlâdına aksi bir söz söylemek ihtiyacını

— Güleyim bari! Rumeli'nden gelme, soyu sopu, cinsi cibilliyeti belirsiz bir zabit parçası mı hediye kabul etmeyecek! Neden etmezmiş acaba? Paşa babanı insaniyet namına, fazilet namına mı himaye ediyor?

Nimet, annesine âdeta bir düşmana bakar gibi baktı. Yalıya hücum edileceğini acaba Kâhya, kendisine gizli bir buluşmanın iğrençlikleri sırasında mı haber vermişti? Babasının haremi ve kendisinin annesi gibi değil de, Kâhya Hilmi Efendinin karısı gibi, yani bir mahalle karısı edasıyle konuşan bu kadına cevap vermeğe, onu inandırmaya gerek görmedi, sadece :

—Siz öyle zannedersiniz! dedikten sonra çarşafını çıkarmak, soyunmak üzere bu odadan ayrıldı.

Kocasıyle yalnız kalınca İzzet Hanımefendi :

— Allah Allah, elin yabanını nasıl da müdafaa ediyor! İnşaallah herif vereceğiniz mükâfatı azımsayıp daha fazlasını ister de, küçük hanım kendisinin pazarlığını, yüzsüzlüğünü öğrenip mahçup olur! diye söylendi.

Mehmet Şahabettin Paşa, artık bu sözleri her hangi bir karşılığa değer bulmadı.

XVI

Şefik Bey, Selânik'ten gelmiş oldukları gazeteler tarafından birkaç gün önce yazılmış yedi sekiz kişilik heyetin en sözü geçen üyelerinden biriydi ve talih, Nimet Hanımın karşısına kendisini çıkarmakla gerçekten iyi davranmıştı. Çünkü, güzelliğinin ve zekâsının karşısında heyetten başka birinin başı belki de ayni derecede dönmezdi. Bu yedi sekiz kişilik heyeti ise İttihat ve Terakki ile bizzat ilişki kurmak üzere Sadrazam Sait Paşa Selânik'e, umumî müfettiş Hüseyin Hilmi Paşaya tel çekip istemiş, Selânikte'ki merkezi umumî

de, işi asıl başarmış bulunmak iddiasını güden ve 10 temmuzdan bir gün önce hürriyeti ilân eden Manastır merkezini gölgede bırakıp İstanbul'a el koymak sevinci içinde, gidecekleri hemen seçerek yollamıştı. Gelenler birkaç gün içinde yalnız Sadrazam Sait Paşa ile değil, pek çok kişi ile temas etmişler, 10 temmuz zaferinden sonra İttihat ve Terakki'ye akın akın girmeyi uygun bulan —işler aksi bir yön alırsa, akın akın çıkmaya da hazır— bir çok insanın etraflarını sardığını görerek kendilerini gittikçe daha güçlü sanmışlardı. Ve biraz fazla sinirli ve şaşırmış izlenimi veren Sait Paşa'nın İstanbul'daki bütün âdî suçluları siyasî suçlularla birlikte salıverdikten ve Arap İzzet Paşa'nın kaçmasını önleyemedikten sonra, Harbiye ve Bahriye nazırlarını seçme hakkını Padişaha bırakarak hemen tamamıyle yaşlılardan oluşan bir kabine kurması üzerine de, artık kendisinden hayır gelmeyeceği yargısına varmışlar, tek aday görünen yine eski devlet büyüklerinden ve yine seksenlik, hattâ Sait Paşa'dan ihtiyar Kâmil Paşa'nın iş başına gelmesi konusunda Padişahla aracılar eliyle anlaşmışlardı. Kâmil Paşa, Yıldız Sarayında yeni kabineyi kurmakla uğraşırken de, kendileri bir başka işe girişmişlerdi. Bu iş, eski dönemin fazla dile gelmiş büyük memurlarını toplayıp hapsederek göçen rejimi getirmeye teşebbüs edebilecek bir harekete olanak bırakmamaktı. Aynı zamanda bu paşaların büyük servetlerinden birer bölümünü alarak yeni hükûmetin parasızlık bunalımlarına düşmemesini sağlamak olanağı da hesap edilmiyor değildi.

Fakat bu paşaların tutuklanmaları ve hapsedilmeleri için ortada yasal bir neden yoktu. Bu yüzden ilkönce İstanbul'dan bulunmuş birtakım yeni İttihatçıların, bu arada adı geçen Tahsin Beyin yönetimi altında ayak takımından sürüler kurulup, bu sürülerle paşaların konak ve yalılarını sardırmak uygun olacağı düşünülmüş, sürüler o konak ve yalıları sardıktan sonra da paşaların —haklı birer kızgınlığa düşmüş halk tarafından parçalanmalarını önlemek üzere— görevliler

eşliğinde alınıp Zaptiye ve oradan Harbiye Nezaretlerine götürülmeleri kararlaştırılmıştı.

Ve henüz kendine bir yer bulamayan heyet, İttihat ve Terakki'ye 10 temmuzdan bir süre önce katılmış olan *Servetifünun* dergi ve gazetesi sahibi Ahmet İhsan Beyin, Babıâli karşısındaki idarehanesinde toplanıp bu paşaların listesini düzenlerken, yine *Servetifünun* gazetesinde çıkan yazının pek açık ve kesin olarak anlattığı rüşvet haberine dayanıp ve servetinin gerçekten pek büyük olduğunu anlayıp Mehmet Şahabettin Paşa'yı da listesine almıştı. Fakat bu konuda kesin bir sır saklama kabil olmamış ve kararın işte kullanılacak kirli ellere tebliğinden bir iki saat sonra, Paşanın kâhyası olduğu gibi Şehremaneti Meclis üyesi —yani dedikoduların ziyadesiyle alıp yürüdüğü bir dairenin üyesi— bulunan Hilmi Efendi, resmî unvanıyle İzzetlû Hilmi Efendi de haberi almıştı.

Ve İzzetlû Hilmi Efendi, pek de iyilik bilir bir zatı âli olmadığından, tam otuz yıl önce Aydın vilâyet makamının perdecisi sıfatıyle ekmeğini yemeğe başladığı paşasını derhal kurtarmak için girişimde bulunmayı değil, lâkin Selânik'ten gelenlere gitmeyi, Mehmet Şahabettin Paşa'nın bütün parası, banka mevduatı, emlâki, neleri varsa bir bir haber vermeyi, hattâ konakla yalının nerelerinde değerli eşya bulunduğunu ve Hanımefendi ile küçük hanımın mücevherleri neler olup bunların nerelerde saklandıklarını olduğu gibi anlatmayı düşünmemiş değildi. Ama bu takdirde eline ne geçerdi? Sonra da bu ciheti düşünmüştü. Yalı ve konak basılıp bir kısım servet yağma edilirken bunlar tutanın elinde kalacak, kalmayanlara da el konulacak değil miydi? Oysa Mehmet Şahabettin Paşa, insan ömrü için doğal olan sınırın artık sonuna varıyordu. Ve doğal ölümü ile ölüdüğü zaman iki mirasçısının biri, yani İzzet Hanımefendi, şimdiden o derecede avucuna girmiş bulunuyordu ki, Hilmi Efendinin hayalî ödüller umup bu serveti mahvettirmesi, bu milyon

değer eşya ile dolu konakla yalıya yağmacıları üşüştürmesi sadece bir budalalık, bir delilik olurdu. Bunları düşününce Hilmi Efendi, Cemiyet adamlarına gidip bir pazarlığa girişmek düşüncesini hemen kafasından uzaklaştırmış ve en sadık bir adamın aşırı korku ve heyecanları içinde ilkönce küçük hanıma koşup tehlikeyi haber vermiş, onun sözlerine önem vermediğini sanınca da durumu paşaya anlatmıştı...

XVII

Kıbrıslı Kâmil Paşa ile Sait Paşa'yı düşürmekte büyük bir rol oynayan Şeyhülislâmın ertesi günü Sirkeci'den en uslu ve yorgun atlara binip alayla Babıâli'ye gitmek üzere Yıldız'da kalarak yeni kabineye son biçimini vermekle uğraşacakları, Şapur Çelebi'nin ise mühürü elinden kaptırdığına hiddet içinde, Padişahla olduğu kadar Cemiyetle de arası açık, bin türlü tehlike tasarlayarak on beş günlük sadaretinin bütün başarısızlıklarını başkalarına yüklemek hevesiyle sabaha kadar sayfalar dolusu yazı hazırlayacağı gece, bu aynı gece birtakım başka kimselerin hayatları için de en korkunç geceyi oluşturdu.

Bunlar, Sait ve Kâmil Paşalarla Şeyhislâm Efendinin kendileriyle yıllarca zaman bir masa çevresinde oturmuş bulundukları birkaç nazırla hepsinin kendisinden çekinmiş oldukları bir müşir hünkâr yaveri, yani Abdüllâtif Paşa, Mabeyin Baş Kâtibi, Tahsin Paşa, Şehremini Reşit Mümtaz Paşa, bir tane de Rumeli Kazaskeri, Sultan Hamid'in büyü yaptırmakta kullandığı iddia edilen Ebülhüda Efendi ve onun hem sivil rütbeli, hem de cübbeli ve hiç bir hoca sarığına benzememek üzere iki parmak eninde sarıklı oğlu Hasan Beydi. Yüzlerce kişiden oluşan kalabalıklar tarafından sarılmış konak ve yalılarından alınıp arabalara bindirilerek, ser-

semlemiş ve aşağılanmış, türlü hakaretlere uğratılıp yüzlerine tükürüle tükürüle, sade eski serasker Rıza Paşa, Vaniköyü'ndeki yalısından istimbotla Sirkeci'ye gelmek şartıyle bunlar Zaptiye Nezaretine getirildiler. Eşyasız ve pis bir odaya hep birlikte tıkıldılar. Fakat içlerinden en zenginleri olan eski Seraskerle Bahriye Nazırı önemli birer parayı ulusal bağış adıyle vererek evlerine hemen dönmek hakkını kazandılar. Ötekiler için de birkaç gün geçince eski Bizansın bir geleneği yeniden canlandırılarak Büyükada, kendilerine sürgün yeri seçildi. Ancak 10 Temmuz inkılâbı kansız bir ihtilâl olduğundan, Bizans'ın sürdüğü imparatorlarla imparatoriçeler için uyguladığı işlem tekrar edilmeyecek, bu yeni ada sürgünlerinin gözlerine mil çekilmeyecekti.

Ve bu paşalarla Ebülhüda Efendi ve oğlunun —ve galiba Sarayın basurlularına bakan bir paşanın— hareketleriyle Zaptiye Nezaretine götürüldükleri gece, Nişantaşı'ndaki konak gibi Rumelihisarı'ndaki yalı önünde ya da yakınlarında da gerçekten en küçük bir gösteri olmadı, Mehmet Şahabettin Paşanın şeref ve rahatına en ufak bir sataşmanın gölgesi düşmedi. O kadar ki, geçirilmiş tehlikenin büyüklüğü gibi gerçekliği konusunda da Paşa ile karısı, zaman zaman şüphe duymaya başlayacaklardı. Bunun ise Şefik Bey hesabına oldukça zararlı ve tehlikeli bir başarı olduğu söylenebilirdi.

Herhalde, ondan daha az toy bir insan, yalıyı göstericilerle sardırdıktan, içindekileri korkularla titrettikten sonra ortaya çıkarak bu saldırıya hazırlanmış insanları dağıtır, içindekilere sınırsız yılgı ve korku geçirttikten sonra kendilerini bu yılgı ve korkudan kurtararak güçlülüğünün derecesini ve bu güçlülüğe ihtiyaçlarının büyüklüğünü hakkıyle değerlendirmek olanağını onlara verirdi. Ve Şefik Beyin Nimet'i hemen gördüğü onda denecek kadar kısa bir zaman içinde kendi kendince verdiği kararı başarıya ulaştırması için, hem güçlülüğünü anlatması, hem de bu güce muhtaç

bulunduklarına bu baba kızı inandırması pek yerinde bir ihtiyat eseri olurdu.

Nitekim, Mehmet Şahabettin Paşa ile kızı yalılarını, konaklarını ve bütün zenginliklerini her tehlikeden uzak hissettikten sonra karşılaşacakları evlenme isteğine artık hemen boyun eğmeyecek, başarılması çetin bir yeni şart ileri süreceklerdi. Gerçi, Cemiyetin pek sözügeçer bir üyesi olmak sayesinde Şefik, bu şartı yerine getiremeyecek değildi. Ancak, bu yerine getirebiliş, Mehmet Şahabettin Paşa'yı pek büyük tehlikelerden kurtardığı sırada biraz ölçüsüz, biraz toyca davranmış bulunduğu gerçeğini değiştirmezdi.

Şefik Beyin Mehmet Şahabettin Paşa'ya damat olmak konusunda kendi kendince verdiği kararda genç kızın muhteşem güzelliği ve kamaştırıcı zekâsı karşısında duymuş olduğu şaşkınlığın payı pek büyüktü. Ancak bu kararda birtakım çıkar düşünceleri de etkin olmamış değildi. Bu olağanüstü zeki ve güzel kız Sultan Hamit döneminde kurulmuş en büyük zenginliklerden birini elinde bulundurduğu söylenen Mehmet Şahabettin Paşa'nın tek evlâdı idi. Ve ömründe üç aylığını bir arada görmemiş ve okuldan kurmay yüzbaşısı rütbesiyle çıkıp ilk aylığını eline alınca bunun kapsadığı mecidiye ve çeyreklerin çokluğundan şaşırıp kalmış olan adam, evli arkadaşlarının (kaşık düşmanı) başta gelmek üzere birtakım küçültücü ve gülünç deyimlerle kendilerinden sözettikleri, gayetle sade ve gösterişsiz karıları yanında bu pek zengin, pek güzel ve pek bilgili eşin kendisine nasıl bir üstünlük sağlayabileceğini hemen hesap etmiş, anlamıştı.

İstanbul, bütün konakları ve yalıları ile temmuz güneşinin içinde parıl parıl parlayan sokaklarında muhteşem arabalar ve denizlerinde yaldızlı kayıklarla muşlar dolaşan İstanbul, zengin olunca yaşamın çok daha başka bir anlam, tasarlanması güç bir güzellik ve ayrıcalık kazandığını nice muzaffer ihtilâlciden sonra kendisine de çarçabuk fısıldamıştı. Genç ve yakışıklı Binbaşı, Sultan Hamid'in hapisleri boyla-

yan birtakım vezirleri gibi çalıp çırpmamak şartıyle, sade sevdiği bir kıza sahip olmak pahasına elde edilecek bir zenginliğe, tantanaya, görkeme, bunları ancak gönlünü kaptırdığından, âşık olduğundan dolayı istediğini sanarak göz dikmiş bulunuyor, şu kadar ki istediğini elde etmeye ne zaman ve ne biçimde girişeceğini henüz hiç kestiremiyordu.

XVIII

Kâhya Hilmi Efendi, yeni redingotunu giymiş, kılık ve kıyafetine Hanımefendi ile ilk buluşmalara gittiği zamanlardaki kadar özen göstermişti. Henüz yeni açıkta bırakıldığı Şehremaneti meclisi üyeliğine geri getirilerek ya da buna benzer bir başka işsiz göreve konularak uğradığı haksızlığın mutlaka tamir edilmesi için nüfuzundan yararlanmayı düşündüğü bu Şefik Beyefendinin karşısına en özenli görünüşüyle çıkmak uygun değil miydi? Onun tarafından yeni Merkezi Umumî binasında kabul edilince, gösterilen biraz eskice, oldukça gösterişsiz maroken koltuğa birkaç temenna ettikten sonra oturdu ve Şefik'in gözlerinde sezinlediği meraklı bir soruya cevap olarak da cebinden Şahabettin Paşanın mektubunu çıkarıp verdi. Bu, Paşanın kendi el yazısıyle yazılmış olan üç dört satırlık bir mektuptu. İhtiyar vezir, Şefik Beyi öbür gün için Rumelihisarı'nda öyle yemeğine dâvet ediyor, bu tanışmadan özellikle memnun kalacağını haber vermekle beraber, minnettarlık bildirilmesini gerektirecek herhangi üzücü anıya da değinmiyordu. Şefik Bey, âdeta çocuk gibi sevinmiş göründü ve dâveti kabul ettiğini söyleyerek, Paşa'nın ellerinden saygıyla öptüğünü bildirmesini de Hilmi Efendiden rica etti.

Nimet Hanıma selâm göndermeye, ya da onun da hatırını sormaya tabiî cesaret etmemişti. Ama Hilmi Efendiyi yanında gereğinden fazla alıkoydu ve Hilmi Efendi, bunun

kendisinden pek hoşlanıldığı için değil, fakat sevilen genç kızdan âdetâ bir hava getirdiğinden dolayı yapıldığını anlamayacak kadar toy değildi.

Galiba Bebekten tutulmuş sandal, üç gün sonra, belirtilen saatte, Rumelihisarı'ndaki yalının rıhtımına Şefik'i —o sırada biraz rüzgâr olduğu için oldukça zorlukla— yanıştırdı ve genç adam bu yalıyı uzun uzun, bir sevgiliyi seyreder gibi seyretmeye zaman buldu. Arkasında dağın tâ yukarısına kadar yükselen koru, Mısırlı Halim Paşaya ait koru ile birleştiği için büsbütün kocaman, uçsuz bucaksız hissini veriyor ve ağaçlar arasında iki köşkü bulunduğu belli oluyordu. Geniş rıhtımın yanında, Rumelihisarı'nın iskelesine düşen selâmlık tarafında büyük bir kayıkhanesi bulunan pembe yalının orta bölümündeki üç katı ve iki yanlarındaki ikişer katı küçük sütunlara dayanan cumbalarla bir parça dışarıya uzanıyor ve hepsi kafesli sayısız pencere bu yalının içinde uzun ve geniş divanhanelerden ayrıca en az kırk oda bulunması gerektiğini gösteriyordu. Şefik'in kayığı selâmlık bahçesinin kapısındaki, denizden yükselen mermer merdivenlere hemen gelip yanaşamadığı için, bu geliş bütün yalıca seyredildi ve Kâhya Hilmi Efendi, silâhlı bir kavas ve harem ağalarından ikisi, Tayfur ve Mercan ağalar, karşılamaya koştular. Hilmi Efendinin uzattığı eli bir gülümsemeyle geri çevirerek ıslak mermer basamaklara atlayan Şefik, zemini kum döşeli bir bahçeden geçirilip bir taşlığa sokuldu ve tavanında kocaman bir avize asılı bulunan bu taşlıktan sonra iki taraflı ve trabzanları billûr bir merdivenden yukarı çıkarılarak bir salona alındı. Bu süre içerisinde bu debdebenin helâl para ile olamayacağını, *Servetifünun*'a mektup yazan adamın gerçeği söylemiş bulunması gerektiğini düşündü. Fakat bu insanı tedirgin eden ve hemen kovulmazsa rahatsız etmesi mümkün düşünceyi hemen zihninden kovmuş bir halde salona girmeyi başardı. Alındığı bu salonda insana birden şaşkınlık verecek kadar büyük mermer bir masa, sağ

tarafında da bir fukara evi büyüklüğünde açık tirşe rengi bir çini soba vardı. Ve ortadaki yuvarlak masa gibi kenarları ve ayakları yaldızlara boğulan koltuklarla kanapeler, insanın arkasını dayamasına, rahat etmesine olanak vermeyecek kadar iri, kocaman şeylerdi. Odanın iki tarafından hemen tavanlara kadar yükselen aynalar da o denli geniş ve iri idiler ki, bir insan onların içinden kendini seyretmek istese bir huzursuzluk duyar, içlerinde kendisini sanki kaybetmiş sanabilirdi.

Ve deniz bu salonun zaten süslü ve kısmen ayna ile kaplı duvarları gibi tavanında da ışıklarıyle yeni işlemeler yaratıyor, açık camlardan çırpıntılarının sesini aralıksız gönderdiği için bir süre geçince içeriye girmiş olduğu döşemeyi kapladığı kuşkusunu veriyordu.

Şefik her tarafı hemen inceledikten sonra pencerenin önüne giderek dışarıyı seyre koyuldu. Manzara, muhteşemdi ve bir deniz karşısında bulunmaktan ziyade büyük bir göl kenarında bulunmak sanısını yaratıyor, Anadolu kıyısından Kanlıca sonuna kadar giden kıyı ile Yeniköy ucuna kadar varan kıyı birken kesilerek tepesinde Yuşa olmak üzere Beykoz ve Paşabahçe kıyıları geriden bunların arasına giriyordu. Ve öğle saatinin güneşi altında renklerin bayramı vardı.

— Safa geldiniz Beyefendi!

Şefik, hayatının bezdirmemiş olduğu bu manzaraya o derece dalmıştı ki, yan taraftan bir kapının hem de iki kanadı birer uşak tarafından açılarak Mehmet Şahabettin Paşanın sırtında redingotu ve başında biraz büyük, hâlâ Sultan Aziz dönemi modasına uygun biçimde kenarları geniş fesiyle içeri girmiş bulunduğunu birden duyamamıştı. Anlar anlamaz hızla döndü, Paşaya yaklaştı ve içten gelen bir saygı duygusuyle elini öpmek istedi.

Paşa, elini öptürmedi ve dün belki hayatını, fakat her halde servetini, hiç değilse bu servetin önemli bir parçasını kurtarmış adamın bu içten alçakgönüllülüğünden ve saygısından memnun kaldı. Bununla birlikte, bu alçakgönüllülüğün

bir hesap eseri olduğu ve bu adamın hizmetinin karşılığını isterken tehdit değil de alçakgönüllülük ve bağlılık maskesi takabileceğini düşündü.

Yakut ve pırlantalarla bezenmiş sigara kutusunu, Nimet'in :

«— Ayıp olacaktır, geri çevirip sizi mahçup düşürecektir!» diye karşı koyup, daha sade bir hâtıra verilmesini söylemiş bulunmasına rağmen, bulundukları salondaki bir dolabın gözüne önceden sakladığı kutuyu bile acaba yeterli bulmayacak, daha fazlasını mı isteyecekti? Acaba İzzet Hanım-efendinin dediği doğru çıkarak doymak bilmeyecek miydi?

Paşa, bir kez daha tehlikenin, onun sayesinde geçirilmiş tehlikenin büyüklüğü ve önemi üzerinde şüphelere düştü. Şefik'in hizmetini farkında olmadan büyütmüş olamazlar mıydı?

Sofrada iki harem ağasıyle iki uşak hizmet etmek şartıyle karşılıklı yemek yediler ve Paşa, misafirin çocukluk veya öğrencilik dönemleri üzerinde hiç bir soru sormaksızın günün sorunları üzerinde konuştu, bilhassa Cemiyetle Kâmil Paşa arasındaki ilişkilere değinerek, ufukta bir hükümet bunalımı belirmesi olasılığı bulunup bulunmadığını anlamak istedi.

Şefik :

— Seçimler yapılıp Meclisin toplanmasına kadar herhangi bir hükümet buhranı çıkmasını Cemiyet zararlı görmektedir ve buna imkân vermeyecektir. Ondan sonrası ise yeni meclisin temayüllerine bağlıdır, dedi.

— Kâmil Paşa'dan sonra yine Sait Paşa'nın gelmesi ihtimali yok mudur? Çünkü bu zat otuz senedenberi istifanamesi koltuğunda Babıâli'ye girmiş, sadaretten ayrılınca da tekrar sadrazam olmak imkânını elde etmiştir. Kendisini Cemiyete beğendirmeğe mutlaka çalışacaktır.

Şefik hafifçe güldü, bu fazla konuşan, hiç bir meselede karara varamayan ve gazete sütunlarında savunmasına mah-

sus yazılarının sonu gelmeyen kocaman kafalı ve ufacık boylu paşanın İttihatçılar eliyle de sadarete gelmesine ihtimal vermiyordu. Mehmet Şahabettin Paşa, «Onda şeytan tüyü vardır, bu kadar hayal sükutuna rağmen ehliyet ve sadakatine Sultan Hamid'i hep kaani bırakan adam sizin gibi toylara elbette hulûl edecektir!» diye içinden düşündü. Fakat bu düşüncesini açıklamamayı yeğ tuttu ve bir baba edâsı alarak Şefik'ten tasarılarını sordu. Durum, artık normal biçimini almış göründüğüne göre, askerliğe geri mi dönecekti, yoksa meselâ meclise, mebus sıfatıyle girerek siyasî hayatta mı kalacaktı?

İlk günlerdekinden şimdi daha serbest ve düzgün cümlelerle konuşmaya başlayan Şefik cevap verdi. Ona sorulursa askerliğe çok bağlıydı. Annesiyle babasının direnmelerine rağmen vaktiyle askerî okula girmekte ısrar etmiş, subay çıkmıştı. (Annesiyle babasının direnişlerinden sözederken Edirne'de bir mahalle imamı olan ve yakın bir zamanda ölen babasının kendi başına da sarık sarmak istemiş olduğunu, belki utandığı için değil de sözün süregelişi bunu gerekli kıldığından dolayı söylemedi). Askerlik hayatı üzerinde bütün çekiciliğini koruduğu için mesleğine geri dönmeyi istiyor, siyasî hayatın şimdiden derinliğini ölçmüş bulunduğu ikiyüzlülüklerden ve hırslardan tiksinti duyuyordu. (Bu tiksinti kelimesi üzerinde duruşundaki kuvveti Paşa beğendi: Bu tiksinti de şüphesiz ki pek siyasî bir duygu idi). Fakat, bu tiksintiye rağmen, arkadaşlarının ısrarlarına yenik düşmekten korkuyordu. Onlar, mutlaka askerlikten çekilip milletvekili çıkmasını, meclise girmesini istiyorlardı. Kendisi bu konuda duraksardı, bir karar veremiyordu.

Paşa, bu kararsızlığını yenmesini öğütledi. Mecliste memlekete elbette daha yararlı olurdu. Ve hapsedilip yağmaya uğramak tehlikeleri tamamiyle arkada bırakılmış olsa bile Meclîste kendisine bağlı bir nüfuzlu kişi bulunması, Şahabettin Paşa için elbette yararlıydı!

Hangi sınıra kadar bağlı? Bunun bir kaynatalık - damatlık bağı olabileceği hakkında aklına henüz hiç bir şey gelmemiş olsa bile bu Şefik Beyi beğenmiş, pek yakışıklı ve sevimli bulmamış değildi. Kahve içildikten bir süre sonra da genç adam izin isteyip kalkmak gereğini duydu. Öğle yemeğinin gerçekten pek seçkin yemeklerine belki alışık olduğundan fazla iltifat eylemiş olan Mehmet Şahabettin Paşa, uykuya karşı koyamayıp, gözleri dalarak, başı sağa sola kayarak artık konuşamaz bir hâle düşmüş bulunuyordu. Fakat onun uykuya dalışları pek çabuk olduğu gibi uykuyu mağlûp edişleri de sert ve çabuk olurdu. Şefik Bey müsaade isteyince Paşa bu gidişe çaresiz razı olan bir edâ ile gülümseyip yerinde doğruldu, ayağa kalktı ve o zaman:

«— Bir saniye Beyefendi!» diyerek bir oranda küçükçe ve bütün eşya gibi yaldızlı dolaba gitti. Bir göz açıp koyu kırmızı kadifeden büyük bir mahfaza çıkardı.

— O günkü hizmetinizin değersiz bir karşılığı olsun! diye bunu Şefik'e uzattı.

Lûtfunuz, alâkanız, himayeniz, insaniyetiniz değil de «hizmetiniz» demişti.

Şefik, içinde basit ve sade bir hediye, bir hâtıra bulunduğunu düşünerek mahfazaya dudaklarında memnun ve biraz utangaç bir gülümseyişle elini uzattı. Kızını ne zaman isteyeceğini henüz zihninde tasarlamamış bulunmakla beraber, Şahabettin Paşa'ya kendisini şimdiden bir yabancı saymıyordu. Fakat mahfazanın içinden çıkan sigara tabakası biçimindeki muhteşem mücevheri görünce ince derisine kanın zaten pek çabuk çıktığı yüzü kıpkırmızı oldu, bu pek güzel şeyi bir dakika dikkatle, fakat bir çeşit korku ile âdetâ uzakta tutup seyrettiten sonra mahfazayı tekrar kapayarak bir gözünden alındığı dolabın üzerine bıraktı.

— Müsaade buyurursanız bunu almayayım Paşa Hazretleri. Benim gibi binbaşı aylığından başka hiç bir şeyi bulunmayan bir adamın kullanabileceği bir şey değil, dedi.

Paşa da kızardı ve verilecek cevap bulamadı. Bu murassa sigara kutusunu ona üçüncü Maliye Nazırlığı sırasında devletten, başta yüksek kilometre tazminatlı bir demiryolu imtiyazı gelmek üzere, hayli müsaadeler ve kazançlar sağlayan bir Fransız şirketi hediye etmişti. Ve kendisinin aldığı şeyi, bu fakir adam reddediyordu. Bu sefer Şefik'i Mehmet Şahabettin Paşa salonun kapısına kadar gerçekten içten gelen bir yakınlık duygusu duyarak geçirdi; genç adamın elini pek damarlı, pek kuru elinde tutarak kendisini sık sık ziyaret edecek olursa çok çok memnun kalacağını da inandırıcı sözlerle belirtti.

Şefik, sokağa atılsa iki bin altın edeceğine hükmettiği bu sigara tabakasını almamakla Paşa'nın takdirini kazanmış olduğunu sezinlemiş ve memnun ayrılmıştı. Tek evlâdını almak kararını verdiğine göre bu tabakanın ne önemi, ne değeri vardı!

Yalıya girerken de, ayrılıp giderken de harem tarafı olması gereken tarafın pencerelerine başını kaldırıp bakmamış, insan kalbinde o kalp sahibinin bilmediği, düşünemediği derinlikler keşfeden deniz renkli bir çift iri gözün kafesler arkasından kendisini seyredip etmediğini araştırmaya cesaret edememişti.

XIX

Şahabettin Paşa, yalısını birkaç gün saran korku ve tehlike geçip gittikten sonra bu yalıdaki gösterişin, bol para harcamanın bir derece azaltılması yalının birçok odasındaki konuşma ve dertleşmelerin baş konusunu oluşturmuş bulunuyor, hattâ söz selâmlıktaki ağalardan köyün kahvelerine geçmiş, Tayfur ağa ile öteki iki zencinin hep gittikleri Nazif Efendinin kahvesine ve başta arabacı ve aşçıbaşılar olmak üzere öteki çalışanların gittikleri öteki kahvelere, diğer dük-

kânlara yayılmış bulunuyordu. Henüz ne arabalar, ne de biri üç, ötekisi iki çifteli iki kayık arasında bir düzenleme olmamış, ne cariyelerin, ne de selâmlık halkının sayılarında hiç bir azaltılma yapılmamış bulunmakla beraber, pembe boyalı yalının havasında şimdiden bir kaygı ve hattâ başkaldırma havası esmekte idi.

Sultan Hamit uzunca sürmüş bir hastalık sonlarında Paşayı artık devamlı çalışmaya gücü kalmadığını öğrenip Evkaf Nazırlığından Vekiller Meclisi görevine naklederken maaşına dokunmamış, yine beş yüz altın olarak bırakmıştı. Şu kadar ki, bu beş yüz altın da yalı ile konağın ihtişamlı hayatını karşılamaya bazan yetmediğinden mülklerin gelirleriyle bankadaki paraların faizlerine de el sürüldüğü olmamış değildi. Şimdi ise, öteki eski vükelâ gibi emeklilik işlemi tamamlandıktan sonra bağlanan 272 lira ile Paşa emekliler safına geçince, Ramazanlarda bin altını bile bulan aylık gideri mutlaka kısmaya ilke olarak karar verilmişti. Ve sanki kalabalığın yarısı savulup kalanlara iki kat iş düşmüş ve kendilerine ayrılan sofranın yemeği üç sahandan teke indirilmiş gibi haremde hizmet edenler ayrı homurdanıyor, selâmlık ayrı söyleniyordu.

Haremle selâmlığın bu kadar tasaya ve kızgınlığa kapılmasının en büyük nedeni ise, Kâhya Hilmi Efendinin her gün, amma her gün öğleden sonra koltuğunun altında türlü defter, dosya ve karton sıkıştırılmış olarak Paşa'nın harem bölümündeki yazı odasına çağrılıp artık oradan bir türlü çıkmak bilmeyişiydi. Gerçekten hiç bir işi bulunmayan Paşa için bu düzenleme, bu uygulama konuşmaları, aşçıları, uşakları, arabacıları, kayıkçı ve bahçıvan tayfasını ve en sonra haremdeki kalfalarla cariyeleri azaltmak olanaklarını bu incelemeler, kendilerine yol verileceklere vezirlik şanı verilecek bağışlarla çırak çıkarılacak fazla halayıklara bulunacak kocaların nerelerden sağlanacakları ve en sonra gideceklere ait görevlerin kalanlar arasında nasıl bölüştürülebileceği üze-

rindeki bu sonsuz incelemeler devlet işlerinin bir çeşit müzakeresi, günün önemli sorunlarının karar altına alınması gibi bir niteliğe bürünmüştü. Bir nazırlık görevinde bulunan mutlu kişilerden hiç biri memurla dolup taşmış dairesindeki kalabalığı azaltabilmek için bu derece yorulmuyor, bir boş göreve uygun ya da arkası olan kişiler arasından birini seçmek için bu derecede kafa yormuyordu. Ve Şehremaneti meclisinden beceriksizlik suçu ya da iftirasıyle atılmış olmanın yasını tutan zavallı Hilmi Efendi, her gün saatlerce açıklamalar yapmaktan, nedenler, kanıtlar arayıp söylemekten ve mütalâa dinlemekten bıkıp usanmıştı. Fakat Paşa, bu yeni işiyle öylesine avunuyor ve hâlâ kararlar vermek, hüküm sürmek keyfini, hayalini bu yoldan öylesine elde ediyordu ki, en küçük bir sonuç alınmasa bile bu görüşmelerin sürüp gideceğinden Hilmi Efendi şüphe etmiyordu.

Öğleden sonraları için kendi kendine icat ettiği bu bir çeşit devlet işleri görüşmesi zamanına kadar da Paşa gazeteleri incelemekle uğraşıyordu. Sayıları azalmayarak kısa bir ömür sonunda ölenlerinin yerine mutlaka yenileri geçen gazeteler, yalıya yine eskisi gibi düzenli olarak geliyor ve Mehmet Şahabettin Paşa hepsini ayrı ayrı inceleyerek ismini sütunlarda boş yere arıyordu.

Bu kadar yıl süren maliye ve evkaf nazırlıklarında, meclisi hâs, vükelâ memurluğunda, Trabzon, Konya, Trablusgarp, Suriye ve Aydın valiliklerinde hâlâ hatırlanması, hâlâ sözkonusu edilmesi gerekirken, sanki hiç bir işi, hiç bir hareketi olmamış gibi övme, beğenme nedeniyle olmasa bile, hiç olmazsa eleştiri ve çekiştirme amacıyle olsun adının anıldığını hiç göremiyor, sütunlarında kendi adını tâ ilân bölümlerine kadar ısrarla arayıp bulamadığı gazete nüshalarını, küskün, elinden atıyordu. Adını son kez emekliye ayrıldığını bildirmek üzere anmışlar ve öteki büyük memurlar için de yaptıkları gibi bu emeklilik parasının pek yüksek olduğunu

söyleyerek sataşma ve horlama biçimini alan eleştirilerde bulunmuşlardı.

Şahabettin Paşa, bütün bu itirazları, saldırıları göstermelik bir kızgınlıkla karşılamış:

— Heriflerde haya, iz'an kalmamış ki! Bu benim yıllar ve yıllar boyu aylığımdan ayırıp vermiş olduğum bir paradır! Kırk yıldan fazla bir zaman vükelâlık etmiş ve en mühim vilâyetlerde dolaşmış bir vezire kolağası mütekaidi gibi mi aylık bağlanacak! Verdiğim tekaüdiyenin gasbedilmeyişine herifler utanmadan itiraz ediyorlar! Hayasızlığın, küstahlığın bu derecesi duyulmamış, görülmemiş bir şey! diye günlerce atıp tutmuştu. Bununla beraber, aşağılama ve horlama amacıyla da olsun, adını gazete sütunlarında görmek kendisini mutlu etmemiş değildi.

Ama, emekli aylığının tutarı konusu kapandıktan sonra böyle bir mutluluğa da artık tam iki ay erişemeyecek, yani gazete sütunlarında horlama için de olsa adının yazıldığını görmeyecekti. Tektük ziyaretçileri olmuyor değildi. Ama bunlar kendisi gibi, lâkin orta derecede görevlerden emekliye ayrılmış olup, büyük bölümü Bebek'te ya da Emirgân'da yıllardan beri onarılamamış eski yalı ya da köşklerde oturan ûlâ, en çok bâlâ rütbeli büyük memur eskileriydi ve Şahabettin Paşa bunlarla durumlar üzerinde söyleşilere girişirken, sözü hükümet bunalımı ihtimallerine getiriyor:

— Zâtı devletleri sadaret makamını ihraz buyurmadıkça ortalığa sükûn ve huzur gelebileceğine imkân görmüyorum, gibilerden bir düşünceyle karşılaşmayı boş yere bekliyordu.

Hayır, herifler bunu değil, fakat: «Zatı devletlerinin iştirakleriyle Kâmil Paşa kabinesinin takviyesi» gibi bir sözü bile söylemeyi akıl etmiyorlardı. Oysa, böyle bir sözü söylemek hem mevsimsiz de olmazdı. Çünkü gazetelerde her gün falan nazırın gideceği, filân nazırın yer değiştirip şu nezarete de dışarıdan bilmem kimin geleceği üzerinde havadisler

okunmuyor değildi. Kaldı ki, gerçekten de bazı değişmeler olmuş, örneğin kabine kurulurken Maarif Nazırı olarak yerini koruyan Hakkı Bey Dahiliye Nezaretine de vekâlet etmiş, sonra asaleten Dahiliye Nazırı ve vekâleten Maarif Nazırı olmuş, sonra Maarif Nezaretini bırakıp sade Dahiliye Nazırı kalmıştı. Hiç bir nazır, eski vukelâ gibi makamında yıllarca kalacak kadar sağlam görünmüyor, bütün vekiller heyeti âdetâ oyun kâğıtlarından bir yapı görünümü arzediyordu.

Fakat boyuna nazır değiştirmeğe mahkûm görünen Kâmil Paşa'dan bu kadar yıllık arkadaşı olan Mehmet Şahabettin Paşa'ya hiç bir haber ve çağrı, hattâ danışmak için, birtakım nazik sorunlar üzerinde sade reyini almak üzere bir çağrı gelmiyordu. Oysa Mehmet Şahabettin Paşanın gerek iç ve gerek dış meseleleri üzerinde pek isabetli görüşleri, çok önemli düşünceleri vardı ve bunları sadrazama anlatamamak, vükelâ meclisinde ileri süememek ıstırabını huzuruna kabul ettiği ikinci derecede memurluklardan emekliye çıkarılmış ve geçim derdine düşmüş —bu yeni devirle yarınlarını da büsbütün karanlık gören— eski büyük memurlara, uzun uzun açıklayarak kendini avutmaya çalışıyordu.

Kâmil Paşaya doğru yolu gösteremediğine göre, hiç değilse Şefik Beye işlerin bozuk gittiğini anlatıp bari onun vasıtasıyle Cemiyeti uyarabilseydi! Ama Şefik Bey meydanda yoktu ki! Sık sık ziyaretinden memnun olacağını ilk ve son görüşmede kendisine bildirmiş olmasına rağmen, ya bu söze inanmamış, ya da bu memnunluğu Mehmet Şahabettin Paşaya vermeye gerek görmemiş olacaktı. Kısacası yalıya bir daha ayak atmamıştı.

Yalıda Şefik Beyin gelmemesinden, hattâ Paşadan da çok üzülen birisi vardı ki, o da Kâhya Hilmi Efendiydi. Çünkü Şefik Bey sık sık gidip gelmeğe başlamış, hele Çeşmifelek kalfadan çıkıp karısı Zeynep Hanıma ve ondan kendine gelen havadis doğru çıkıp küçük hanıma da âşık oluvermiş bulunsaydı, şüphesiz ki Hilmi Efendi kendisini etekleye etek-

leye ve başını şişire şişire tekrar bir devlet hizmeti elde edebilirdi.

Zavallı Hilmi Efendi, yeni meclis üyeliklerinin hayaliyle yaşıyordu. Şûrayı Devlete oranla mütevazi bir topluluk da olsa, Şehremaneti meclisinde mutlu dakikalar geçirmiş, bu mecliste üye olan şura bura eşrafından ve değil Rumeli beylerbeyi dereceli, hattâ amirimiran ve hattâ pek aşağı bir rütbe olan mirülümera rütbeli kimseler hep Paşa ünvanını taşıdıklarından, eski hademe yıllarca (Paşa Hazretleri arkadaşım), (Paşa Hazretleri arkadaşımın beyan buyurdukları gibi) demek hazzı uğrunda bu meclisin en sadık bir kaç müdaviminden biri olmuştu. Sonra da, öyle yemeğinden kalktıkça : «— Bugün meclis var, ben gidiyorum, şöyle yapın, böyle yapın» diye emirler dağıtarak ayrılmalar sona ereli yalıdaki gerçek durumunu, Şahabettin Paşanın bir uşağı olduğunu unutması hiç mümkün olamıyor ve bu duygu kendisi için gittikçe ağır, nerdeyse dayanılmaz bir nitelik alıyordu.

Şefik Beyin Rumelihisarı'ndaki pembe yalıya dönmesi ile daha çok ilgilenmesi gereken Nimet Hanıma gelince, o bu konuda en küçük bir üzüntü duymuyor, son günlerde mebus olacağı hakkında gazetelerde bir kaç kere birtakım havadisler okumuş bulunduğu Şefik Beyin yalıya mutlaka tekrar geleceğinden ve hattâ kendisini istemek üzere geleceğinden şüphe etmiyordu. Onun üzerinde yaptığı pek derin etkiden, bu Rumelili Binbaşının kendisini artık unutamayacağından emindi.

Fakat bu inancından hiç kimseye, hattâ yalıda tek sır ortağı olan Çeşmifeleğe bile söz etmemişti ve eğer Şefik kendisini isterse, bunu kabul edip etmemek konusunda bir karar da vermiş değildi. Kendisini garip bir dengesizlik, bir tedirginlik içinde hissediyordu. Sedat Beyden hiç bir haber alınmamış, onların Büyükada'da ne halde bulundukları hakkında bir şeyler duyulmamıştı. Nimet, eski nişanlıyı artık kalbinden tamamiyle silip çıkarmış olduğuna inanıyor ve

hiç bir tecrübeyle, en küçük bir temasla uyanmamış olan genç ve sağlam vücudunda, bütün hazzı gözgöze gelip uzun uzun bakışmalardan oluşan aşk öleli, gerçekten garip bir huzursuzluk hissediyordu.

Bu huzursuzlukları asıl geceleyin yatağında duyuyor, hele uykusu garip rüyalarla doluyor, bu rüyalardan ürpertiler içinde uyanışları oluyordu. Ve bu rüyalara nefret ettiği Kâhyanın hiç yüz vermediği basit ve terbiyesiz, fakat yazın selâmlık tarafındaki bahçeden denize atladığı sırada bir iki kere çıplak görmüş olduğu vücudu ile bir Yunan heykeli gibi biçimli olan on dokuz yaşındaki oğlunun sık sık karışmasından ağlayacak hallere düşüyor, bu oğlanı bir bahane bulup bir yerlere yollamayı düşünecek kadar bu hâle hiddetleniyordu.

Sedat Beyle nişanın bozulduğu öğrenileli kendisine yeni kısmetler çıkmamış değildi. İşinden çıkarılmış ve emekli olsa bile büyük zenginliği dillerde gezen bir Şahabettin Paşanın tek kızı istenmez miydi? Yalının ve konağın kapıları sokak sokak gezip gelinlik kız arayanlara her zaman kapalı kalmış bulunmakla beraber, araya adamlar konularak, ahbaplar eliyle gönderilerek birçok aday fotoğrafı gelmekte devam ediyordu. Bunların bir kısmı babaları yeni döneme de yanaşmış büyük memur çocuğu küçük beyler, bir kısmı da paşa babaları ya da paşa amcaları yoksa da temiz aileden ve dirsek çürütüp devam ettikleri yüksek okulları iyi derecelerle bitirmiş gençlerdi. Fakat bunlardan hiç biri üzerinde durulmamış, sade hem bir eski vezir oğlu, hem de büyük bir Avrupa başkentindeki elçilikte başkâtip olan bir beyin —ihtimal ki fazla da rötuşlu— fotoğrafı Nimet'çe dikkatli bir incelemeğe değer görülmüştü. Şu kadar ki, ilgiye değer görüldüğünü hissederek, Mehmet Şahabettin Paşa, bu adaya bütün ötekilerden fazla hiddetlenmiş ve ihtiyar vezir:

— Şu alçak herifin ve babası olacak bunağın zorlarına bakın! Benim iki ayağım çukurda iken kızımı elimden uzak

memleketlere yollayıp son günümde gözlerimi şunun bunun parmaklarıyle mi kapattıracaklar! Ben mezara girmeden Nimet İstanbul'dan ayrılamaz, babasına karşı bu gaddarlığı reva göremez! diye âdeta bağırmıştı.

O kadar uzgün ve kendisine o derecede muhtaç ve düşkün bir hali vardı ki, Nimet'in gözleri dolu dolu oldu ve bir cevap verirse ağlamaktan korkarak hiç bir şey söylemedi. Fakat Paşa, dâvâyı kazandığını anlamamış değildi. Bunun üzerine de, mezar sözünden hızla ve korkuyla uzaklaşarak başkâtip beyin fotoğrafına bakmak üzere yanına koyduğu gazetelere pek dünyasal isteklerle dönmüş, adını bir kez daha, boş yere aramağa koyulmuştu.

Bereket ki Hanımefendi o sırada odada yoktu. Şahabettin Paşa'nın kızı olmayınca şunun bunun parmaklarıyle gözlerinin kapanacağı hakkındaki sözü göz yaşlarını bir kez daha akıtmasına, başına bir kez daha çatkı başlamasına yol açardı. İzzet Hanımın zaten iri olan çenesi, çift gerdanlı başı, bu çatkı ile büsbütün irileşiyor, karısını bütün ciddiyetiyle geçkin bulan Mehmet Şahabettin Paşa bu halinde ondan büsbütün soğuyordu.

XX

Nimet, annesinin dairesine gitmek üzere merdivenleri inmişti. Sofadan geçerken mavi salondan gelen bir sesi Abdüllâtif Paşanın haremi Mediha Hanımın, yani kendisine bir zaman, gelecekteki kayınvalidesi gözüyle bakmış olduğu kadının sesine benzeterek yüreği çarptı. Tersi tersine dönmek, merdivenleri çıkıp kendi bölüğüne varmak, odasına kapanmak ve çağırtılırsa da inmemek kararını hemen vermiş, dönüp iki adım da yürümüştü. Sonra, merak üstün çıktı. İrade sahibi olduğu için artık hiç sevmediğini sanmış olduğu Sedat'tan gelmiş bir haber bulunabileceği düşüncesi, merakı

varlığını kapladı. Kalbinde o acaba birden eski yerini kazanmış mıydı? Herhalde dönüp mavi salona girmekten genç kız kendini alakoyamadı. Girer girmez de, iyi tahmin etmiş olduğunu anladı. Misafir, Mediha Hanımefendiydi.

Eskisi gibi kendini beğenmiş, eskisi kadar ipekliler, kadifeler içinde olmayan ve hele sabahleyin kalktığı andan gece yatıncaya kadar bir kuyumcu dükkânının vitrini gibi elmaslara boğulmamış bir Mediha Hanımefendi. Bununla birlikte, sırtında yine sade olsa da ağır bir elbise ve yalnız bir parmağında iri bir pırlanta yüzük vardı; saçları ise boyalı, gözleri de sürmeliydi. Değişme, kılığından çok asıl kendi kişiliğinde idi. Kendisi görünmeyeli geçen zamanın üç aydan çok olmamasına rağmen, Hanımefendi aradan sanki beş, on yıl geçmiş kadar yaşlamış ve göçmüştü. İzzet Hanım, bu hali, yapma bir acımanın gösterişleri içinde, kimbilir kaç gün ve neler ekleyerek anlatacaktı?

Mediha Hanımefendi, ilmiye ricalinden, şairliği, âlimliğiyle tanınmış Ali Şahin Efendi adında bir kazaskerin kızı olup, babasından yıllarca ders almış bulunduğu söylenirdi. Konuşması insana bir eski zaman kitabından bir sayfa okuyormuş izlenimi verecek kadar lûgatli ve ağdalı idi ve özellikle İzzet Hanımefendi ile görüşmelerinde bu konuda aşırıya kaçardı. Okur yazar hâline yirmisinden sonra ve güçbelâ gelebilmiş olan zavallı kadını kendisinin söylediği sözlerin hemen hemen yarısını anlamayıp bunu belli etmeden işin içinden çıkmaya çabalatır, ona böyle işkence ederken belki de büyük bir haz duyardı, ve gariptir ki, geçirmiş oldukları üç feci ayın felâketleri, Paşanın işten çıkarılması, tükrükler ve yuhalar içinde Zaptiye nezaretine götürülüp oradan Büyükada'ya sürülüş ve Abdüllâtif Paşanın yüksek maaşa ve eriştiği sürekli bağışlara rağmen gösteriş ve tantana konusunda bütün vükelâyı kıskandırmak tutkusuyla har vurup harman savuruşu yüzünden başlamış olması gereken geçim endişeleri, sözün kısası hiç bir felâket, Hanımefendiye ancak

yazılarda görülen, hattâ sözlüklerde uyuyan Arap ve Acem sözlerini ihmal ettirmiyordu. Yapmacıklığı daima pek belli olan taşkın sevgisinin coşkunluğu içinde Nimet'in bugünkü güzelliği üzerinde yeni bir kaside düzdükten sonra ekledi :

— Günlerdenberi bu ziyarete karar vermiş bulunuyor, bu karara rağmen de bir türlü cesaret edemiyordum; hep başka bir güne talik ediyor, tehir ediyordum. Ama bugün Sedat'ım o kadar kat'i bir dille, âdeta nevmidane bir şiddetle ısrar ettik ki, yeni tehirlere, tâliklere mecalim kalmadı. Olanca azmimi ve cesaretimi toplayarak kalkıp geldim.

İzzet Hanımefendinin yüzünde bu sözleri az çok sökebilmiş olmaktan ileri gelen sevinçli, hattâ biraz mağrur bir ifade vardı. Nimet'se donuk bir gülümsemeyle dinlemişti. Sedat, kendisinden ne isteyecekti? Her şey bitmiş değil miydi? Çöken bir yapının yıkıntıları altında kalmaya razı olamayacağını daha önce anlatmış değil miydi?

Mediha Hanımefendi sözünü sürdürdü :

— Sedat, üç, dört güne kadar, evet bu kadar kısa bir müddet sonra Bağdat'a gidiyor kızım. Kendisini bu kararından vazgeçirmek mümkün olmadı. Babasının nüfuz ve itibarı sayesinde rütbeler almış bir paşazade gibi görülmeye dayanamadığı için büyük fedakârlıklara katlanmaya kendince zaruret gördüğünü günde on defa söylüyor. Halbuki Padişahımız Efendimizin damatları gibi yavrum, üç ayda bir terfi görerek müşirliğe veya bazı vükelâ çocukları gibi ferikliğe erişmiş değildi. O kadar göz nuru döküp muntazam ve mükemmel tahsil gördüğü, iki ecnebi lisanı elde ettiği halde yirmi sekiz yaşında ancak kaymakam olabildi. Şunun bunun kıskançlığını uyandırmak istemedi. Babasının delâletiyle livalığa, hattâ miralaylığa yükselmeyi arzu etmedi. Bugünler, yavrumun içine doğmuş! Pederinin vaziyeti bir derece belli olarak Büyükada'da ebedî bir menfa hayatı süreceği anlaşılınca, on beş yirmi gün önce, Harbiye Nezaretine baş vurmuş, Yemen'e kadar en berbat, en korkunç yerleri kabule hazır bulunduğu-

nu bildirmiş. Yine Allahtan insafa gelmişler, biraz hayâ duymuşlar da o gül tenli yavruma Yemen'in çöllerini lâyık görmeyerek Bağdat'la iktifa etmişler. Altıncı ordunun erkânı harbiyesinde bir vazifeye tayin edilmiş. Bana: «— Ben artık Abdüllâtif Paşa'nın huzur ve debdebe içinde ömür süren oğlu değil, sadece aylığıyle taşralarda yaşayacak bir zabitim. İstanbul'u kendi isteğimle bırakarak uzak yerlere gitmeye talip oldum. Git kendisini gör, anne, ve bu zabit için yapacağı bir fedakârlık bulunup bulunmadığını sor!» dedi. Beni buraya bu maksatla yolladı.

Söylerken geçkin kadının gözleri sık sık nemleniyor, fakat gerçekten derin olması mümkün bulunan üzüntüsü, sözlerinin sağlayacağı etkiyi kalın sesinde yükseltip alçaltmalar yaparak artırmayı da ihmal ettirmiyordu. Zaten sakin ve doğal bir edâ ile konuşmamaya o derece alışıktı ki, en uzak ve birbirlerine yabancı dünyalara bağlı insanlar arasında büyük benzeyişler buluvermek zekâsının önemli imtiyazı, hattâ belirtisi olan İzzet Hanımefendi kendisine Madam Hekimyan adını takmıştı.

İzzet Hanımefendinin Kel Hasan, Şevki ve Yıldız Sarayına alınmasından önce Abdi derecesinde değilse bile arada bir gene giderek baş locasına kurulduğu Manakyan'ın trupunda baş aktris olan bu Madam Hekimyan'ın konuşma ve edâsıyle Mediha Hanımefendinin konuşması ve her zaman trajedi unsurları karışan edâsı gerçekten birbirinin eşiydi.

Ali Şahin Efendinin kerimesi ve Abdüllatif Paşa haremi Hanımefendi her zamandan fazla Madam Hekimyan olup sesinde türlü titreyişlerle içten ıstırabına tam bir melodram çeşnisi verirken, Nimet, tam aksine bu Bağdat çağrısına karşı isyan halleri içinde kalıyor; «Ben bir romantik piyes kişilerinden olsaydım, geliyorum, ben de beraber geliyorum. Onun gittiği yere gider, çektiği bütün mahrumiyetlere ortak olurum!» diye haykırırdım, ama ben sadece Mehmet Şaha-

bettin Paşa'nın İstanbul'da bir İstanbul konağında doğmuş ve kışlarını ancak bir konakta, yazlarını da Boğaziçinde bir yalıda geçirmeğe karar vermiş kızıyım,» diye düşünüyordu.

Ve annesinin Madam Hekimyan'ı uzun tiradına devam ederken, Nimet artık yalıya dadanıp uydurma hayır cemiyetleri yararına verilecek oyunlar için pek yüksek paralar karşılığında yaldızlı loca biletleri dağıtan siyah çarşaflı rozetli ve bazısı bilinmez, bazısı çok tanınmış hanımlardan alınmış biletlerle görmeye gittikleri *Vatan Yahut Silistre* piyesini, orada sevgilisinin arkasından asker kılığına girip savaş alanına koşan Zekiye adındaki genç kızı hatırladı. Ancak Nimet, aşk uğrunda savaş alanlarına değil, fakat Bağdat'tan geçen nehir boyunda belki kendine göre güzelliklere sahip olup içinde Boğaziçiyle gülünçce kıyaslamalar yapılıp avunulacak bir yalıya gitmeyi de kabul etmeyecekti. Eğer yaşamak da bir çeşit oyunsa, o kendisine romantik değil de gerçekçi bir piyes rolü seçmiş bulunuyordu ve bu gerçekçi oyunun kabul ettiği rolünde aşk için en ufak bir fedakârlık da yazılı değildi.

Sadece uzaktan, görücüye çıkmış gibi kendisine görünenerek mesire yerlerinde üç yıl göz süzmekle yetinmiş olan bu delikanlı, etinde ve varlığında her şeye emredecek hâtıralar bırakamamışsa, bir saltanat kuramamışsa, bunun cezasını çekmesi gerekmez miydi? Mediha Hanımefendinin uzun söz ve cümleleri son bulunca, Nimet, pek nazik ve yumuşak, ama kesin bir edâ ile dedi ki :

— Kendisine saadetler, muvaffakıyetler dilerim. Benim için babamdan ayrılıp, babamı bırakıp başka bir yere gitmek imkânı yoktur. Zaten Bağdat'ta yaşayamayacağımı, yakın ya da uzak bir yer olsun, taşralara gidemeyeceğimi düşünmesini rica ederim.

— Yavrum, Bağdat'ta ebediyen kalacak değil ki! Siz kendisini beklemeye söz verin, yakın bir âtide geri dönmesini temin elbette mümkün olur.

Nimet birden sinirlendi. Hayır, bu batmış gemiye kendisini ille çekmek isteyen eli her umuttan yoksun bir sınıra düşürmek gerekiyordu ve aralarında aşılmaz bir uçurum yaratmak isteyerek bir çırpıda şu karşılığı verdi:

— Emrettiğiniz sözü söylemeğe, bir vaidde bulunmağa muktedir değilim Hanımefendi. Çünkü nişanın iade edildiği andan itibaren serbesttim ve başka bir taliple evliliğe karar verdim. Bu hareketimi bizzat babam da, annem de tasvip ettiler.

İzzet Hanımefendi, kendi üzerinde büyük bir çaba harcayarak, «yalan söyleme, ben bunu şimdi duyuyorum!» diye bağırmamayı başardı. Böyle bir sözleşmeden, evlenme kararından tamamıyle haberi varmış gibi bir tavır alarak kendi kendisini yabancı karşısında küçük düşürmedi ve ancak misafir gittikten sonradır ki çoşup göz yaşlarını koyuverdi. Belki hemen bir saat süreyle dinlemiş olduğu bir konuşma tarzının, ses yükselip alçalışlarının etkisi altında kendisi de bir Madam Hekimyan kesilmişti. Ve dünyada kendinden mutsuz bir kadın bulunamayacağını, kocasıyle tek evlâdının kendisine bir yabancı gözüyle baktıklarını, evlâdının varlığı için en önemli olan sorunda değil oyu alınmak, haber bile verilmediğini, sesi en alçak perdelerden en yüksek sınırlara kadar inip çıkarak ve gözlerinden yaşlar akıtarak bazan mırıldandı, yerine göre de haykırdı.

Arada bir de:

— Kimmiş bu kör olasıca herif? Bana adının haber verilmesine de lüzum görülmeyen bu kör olasıca herif de kimdir? diye bağırıyordu.

Nimet birkaç kez, omuzlarını silkerek:

— Böyle bir adam yok, her şeyi kesip bitirmek gerektiği için öyle söyledim, demişti. Ama annesi sükûn bulmak bilmeyince kendisinin de sabrı tükendi, analık haklarını kullanmaya değerli bulunmadığını ona açıkça bildirmek ihtiyacına ilk kez yenilmiş gibi:

— Her suçun cezası olur anne, ektiğini biçiyorsun! deyip yanından ayrıldı.

İzzet hanımefendi taş kesilmiş ve dehşetten göz yaşları kurumuştu. Madam Hekimyan'dan olduğu kadar Mediha Hanımefendiden de hiç bir ilham, hiç bir ders almayan ıstıraplı bir şaşkınlık ve büyük bir korku içinde:

— Demek ki bu kız her şeyi kimbilir ne zamandanberi biliyormuş! diye mırıldandı.

XXI

İzzet Hanımefendi, yirmi sekiz yıl önce sadece bir hizmet halayığı olarak ve kendi demesine bakılırsa on dört —eski kalfaların, özellikle bunlar arasında şimdi de hizmette ve hayatta bulunanların sonuncusu olan Çeşmifeleğin söylediğine göre de— yirmiyi hayli aşmış olarak girdiği bu konakta Mehmet Şahabettin Paşayı bir eski vezire yaraşır bir halde iki karılı bulmuştu. İlk karısı Faize Hanımefendi, Paşanın çabuk ilerleyip kırk üç yaşında bir nazırlığa atanmasında etkisi olmuş bir vezir kızı, ikinci karısı, Şayan Hanımefendi ise ondan çok genç ve yakın zamanlarda sevilerek odalığına yükselmiş, sonra da nikâhla alınmış bir eski cariye idi. Paşaya gelince, o zaman da saç ve sakalına kır renk çokça bulaşmış ve görünüşü altmışa yaklaşmakta bulunduğunu belli eden bir adamdı. Birinci karısından yirmi beş, yirmi altı yaşlarında, üç yıldır evli, ama dünyaya evlâdı gelmemiş, âmedii divanı hümayun hülefası ve ûlâ sanisi pâyeli, Bahaettin Bey isminde bir de oğlu vardı.

İzzet Hanımefendinin henüz Gülter adlı bir cariye olduğu sırada, Bahaettin Beyin, İstanbul'un pek eski bir aileden gelme karısı Rebia Hanım, kızıl hastalığına tutuldu, kendisi de bütün uyarılara rağmen sevgili karısının yanından ayrılmadığı için bu hastalık ona da geçti ve her ikisinin tabutu bir

hafta ara ile, mevsim yaz olduğu ve Rumelihisarı'nda bulunulduğu için, ölenlerin vasiyetleri gereğince Boğazı ve Boğazdan geçenleri seyreden o şirin Kayalar mezarlığının yolunu tuttu. Paşa oğlunu kaybedince neslinin kesin olarak kuruduğu düşüncesiyle o derece derin bir yasa tutuldu ki, evlât dünyaya getirmek yaşını aşmış bulunan birinci hanımefendiyi de, evlâdı dünyaya gelmeyen ikinci hanımefendiyi de derin tasarlar bürüdü. Yalının gösteriş ve tantanasını bir üçüncü ortakla paylaşmak hiç de hoş bir şey değildi. Kaldı ki, ikinci hanımefendi değilse bile birinci hanımefendi kocasını derin bir aşkla seviyor, onu hâlâ otuz yıl önceki gözlerle görüyordu.

Mehmet Şahabettin Paşa, dışarıdan bir üçüncü hanımefendi getirmeyerek, hattâ konaktaki cariyelerden birini odalık payesine yükseltmeyecekti. Ama bir gün baş kalfa —yedi yıl önce zatürreeden ölen Şevkiefza— pek esrarlı bir görünüşle birinci hanımefendinin yanına girip kapıları kapatarak hizmet halayıklarından Gülter'in üç aylık hâmile olduğunu ve azarlamalarına, baskılarına boyuna :

«— Karnımdaki çocuk Paşa Efendidendir!» diye karşılık verdiğini bildirmiş, aynı törenle ikinci hanımefendinin yanına gelerek ayni şeyi ona da haber vermişti. Bunun üzerine kıyametler kopmuş, ayılıp bayılmalar olmuş, ancak haberi alınca büyük bir sevinç içinde kalan Paşa, çocuğun düşürülmesini şiddetle önlemiş, çağrılan doktorlar, cariyenin gerçekten üç aylık gebe olduğunu onaylayınca da Gülter'e hemen ayrı ve ferah bir oda verilmiş, cariye iken hizmetine cariye ayrılmıştı. Altı ay sonra Nimet dünyaya geliyor ve Gülter âzad edilip İzzet adını alarak Paşa tarafından nikâh ediliyor, üçüncü hanımefendilik pâyesine yükseliyordu.

Eteğini öpmekten yürekleri derin kinlerle yanan ve içlerinden ancak biri, kızının dadısı olan Çeşmifelek, hâlâ yanlarında bulunan eski arkadaşlarının iddiası doğru olup, İzzet Hanımefendi o tarihte otuzuna yakın mıydı? Öyle olsa

bile, Paşa'nın birinci eşi Faize Hanımefendi elliyi geçkin, hattâ iddialara göre Paşa'dan iki yaş büyük, ikinci haremi Şayan Hanımefendi ise kırkı aşkın bulunduklarından, Paşayı tamamıyle avucuna alması yine mümkün olabilirdi.

Ama zekâ bakımından sade olduğu kadar öyle üstün bir güzelliği de bulunmayıp, bir gece yalnızlıkta ânî bir karşılaşma sırasında her nasılsa Paşanın beğenisine erişiverdiğinden, büyük bir nüfuz kazanamadı, iki hanımefendinin saygınlıkları ve önemleri sürüp gitti. Şu kadar ki, Mehmet Şahabettin Paşaya, altmışa varmışken baba olmak gururunu ikram ettiği için, vezirin kendisine karşı borcu vardı ve onun üçüncü hanımefendiliğin bütün şereflerini elde etmesini ve herkesten öteki haremleriyle eş bir davranış görmesini sağlattırdı.

İzzet Hanımefendi, zevcelik pâyesine erişmesinin dördüncü yılında birinci ortağının, onuncu yılında da ikinci ortağının ölümleriyle, Paşa'nın tek karısı olmak rütbesini kazanmıştı. Ne çare ki, az sonra da karşısına başka bir türden, fakat daha şımarık ve haklarından daha emin bir ortak, daha güçlü ve âdetâ kıyıcı bir ortak çıkacaktı : Nimet!

Bu yeni ortağıyle de arasında yine Mehmet Şahabettin Paşanın yol açtığı bir kıskançlık ve İzzet Hanımefendinin yıllarca nedenine akıl erdirememiş olduğu bir kin vardı. Evet, kin, çünkü Nimet annesinin, kâhya Hilmi Efendi ile ilişkisini daha henüz çocukluktan yeni çıktığı bir sırada ve tamamıyle rastlantı sonucu öğrenmiş ve bu ilişkiyi annesine bağışlayamamıştı. Nimet'in babasına sevgisi, hayranlığı o kadar büyüktü ve annesinin babasına karşı borçlu bulunması gerektiğine öylesine inanıyordu ki, aralarında belki kırk yıllık bir yaş farkı bulunmasını da bir mazeret olarak kabul etmemişti. Ayrıca da, babasının bir eski hademesi, hattâ ayrıcalıklı bir uşağı olan bir adamla aldatılması, kendisini iğrendirmiş ve duyduğu kini artırmış olabilirdi.

Ve bu kin, işte bugün ilk kez olarak açığa vuruluyor, günahkâr annenin yüzüne çarpılıyor. İzzet Hanımefendi o gün

dehşetten hastalanmış, akşam ezanı köyün üç dört camiinde okunduğu sırada başı herzamanki gibi çatkılı ve gerçekten halsiz, gerçekten hasta yatağına yatmıştı.

XXII

Sonbahar ilerlemekte idi; bir hafta sonra artık Rumelihisarı'ndan Nişantaşı'ndaki konağa göç kararlaşmış bulunuyordu. İzzet Hanımefendi, gereken hazırlıklara göz kulak olmak üzere sabahtan kızı ile birlikte Nişantaşı'na inmişlerdi. Nimet Hanım, konakta bir süre kaldıktan sonra Beyoğlu'na çıkacak, mağazalardan yeni mevsimle ilgili türlü şey alacaktı. Mehmet Şahabettin Paşa, yalıda yalnızdı. Ve hava o kadar güzeldi ki, Karadeniz yönünden, Yûşa dağına kadar gören yönden birdenbire gelecek rüzgârlardan kendini korumak için iç taraftaki bir sedire oturmak şartıyle odasındaki kafesleri yükselttirmiş, bir camı açtırmış, güzel, mavi denizi, karşı kıyının dağlarını ve yalılarını, elinde dürbün, seyre koyulmuştu.

Sanki onları kararlaşan göçten vazgeçirmek, daha bir süre buradan ayrılmamaya razı etmek isteğiyle Boğaziçinin denizi, temmuzda, en yumuşak dönemini oluşturan ağustosta bile göstermediği kesin bir sessizlik içinde, güneşin ışıklarıyle pırıl pırıl uyuyor, Marmara kıyılarındaki denizin gevşek edâsını takınıyor, sonra ışıklarını yalının duvarlarına, nakışlı tavanlarına yollayarak buralarını kurallarını ve çizgilerini belirlemeye olanak kalmayacak karışıklıkta biçimlere boğuyordu. Ve ölümün eşiğine çoktan gelip oturmuş bulunmasına rağmen onu pek seyrek hatırına getiren Mehmet Şahabettin Paşa, bu güzel Boğaziçini daha kaç yıl böyle görebileceğini hüzünle düşünüyor, fakat bu saatin eşini bir daha yaşayamaması ihtimali bulunduğuna ve kendisi için bu sonbaharı bir ilkbaharın izlemeyeceğine asla ihtimal vermiyordu.

Biraz üzgün oluşunda, kedisi Buldum'un arkadaşlığından bile yoksun ve tamamıyle yalnız kalışının da etkisi yok değildi. Hâlâ pek sıcak olması gereken İstanbul'un her hangi bir nezaretinin loş ve havası bozuk odasında, ama bir nazır koltuğu işgal ederek oturmak, el pençe divan girip çıkacak memurların getirecekleri tatsız tuzsuz tezkereleri ilk satırından son satırına kadar bıkmadan, üşenmeden, bezmeden okumak mutluluğunu, içinde sonsuz bir özlemle düşünüyordu. Öte yandan, varlıklarına alışık bulunduğu karısıyle kızının tâ sabahtanberi kendisini bırakıp gitmiş olmalarından da üzgündü. Eskiden onlar kendisi evde ise mutlaka evde kalır, hele kendisini evde yalnız bırakıp ikisi birden imkânı yok sokağa çıkmazlardı. İsterse yarı aç yaşayacak bir gümrük kolcusu, ya da koskoca bir zenginliğe sahip eski bir vezir olsun, emekli olmuş, işsiz erkek, evindeki kadınların gözünde, öneminden hiç değilse bir parçasını mutlaka kaybediyordu.

Hüzünlü düşünceler, Mehmet Şahabettin Paşa'yı kendisi farketmeden hafif bir şekerlemeye sürüklemiş olacaklardı ki, Tayfur Ağanın yavaşça içeri girip yaklaştığını duyamadı ve zencinin hafifçe öksürmesi gerekti. Paşa, bunun üzerine kendine gelip başını kaldırarak :

— Ne var? diye sordu.

— Efendimiz, Şefik Beyefendi Zatı Devletinizle görüşmek istiyorlar!

Uyku sersemliği içinde Şahabettin Paşa, bu Şefik Beyefendinin kim olduğunu birden çıkaramadı. Büyük görevliler arasında Şefik Bey isimli kimse yoktu. Rüsumat Emanetinde bu isimde bir bâlâlık da rütbe bolluğu içinde artık bir şey ifade etmezken, ancak ûlâ evveli rütbeli ve galiba bir kalem müdürü olan pek zarif ve sevimli bir zat vardı ki, ara sıra ziyaretine gelirdi. Fakat o pek nazik ve ziyadesiyle sevimli adamın gelişinden Tayfur'un bu derece heyecanlanmış olmasını garip buldu. Ve Şefik Beyefendinin böyle apansız ziyaretini haber verdiği halde telâşının paylaşılamamasından şaş-

kın, onun yalıyı nelerden kurtarmış olduğunu bu derecede unutulmasından ister istemez biraz sinirli, Tayfur ısrar etti :

— Efendim, Cemiyetten Şefik Beyefendi!

Paşa birden hatırladı ve ürperdi. Cemiyet adına bir nezarete, hattâ sadarete çağrılması gibi bir düşünce, özellikle *Tanin* gazetesinde Kâmil Paşa ile bazı arkadaşlarına karşı artık açık bir hoşnutsuzluk başlamış bulunduğuna göre, hatıra pekâlâ gelebilirdi. Fakat o bu tatlı ihtimali değil, en kötü cihetleri düşündü. Tehdit edici bir dille fedakârlığa çağırmak en hafifi olmak üzere, felâketler dönemi gelip çatmış mı bulunuyordu? Taşralarda tahsilâtın büsbütün durmuş olduğunu ve hükûmetin korkunç bir para darlığı içinde çırpındığını gazeteler yazdığına ve serasker Rıza ve Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşalardan alınmış paraların çoktan suyunu çekmiş bulunması gerektiğine göre, Şefik Beyin bir hükümete çağırma ziyaretinden, ya da sadece bir hatır alma yoklamasından ziyade böyle bir görev ve amaç ile gelmiş bulunması akla çok daha yakındı.

Korunmaya muhtaç bir çocuğun zor bir durumda kalır kalmaz «anne!» diye bağırmasına benzeyen bir içgüdü içinde, «— Küçük Hanım nerede? Hemen kızımı çağırın!» diyecek oldu, fakat bu sözler boğazında kaldı. Kızı henüz yalıya dönmemişti. Eğer bir felâket gelip çatmışsa bunu tek başına karşılaması gerekiyordu. Ve başına gelen, başı üzerine kanatlarını geren felâket her ne ise bunu bir an önce bilmek sabırsızlığı içinde, uzun uzun giyinip hazırlanmak için kendinde sabır bulamadı. Belki Şefik Beyi bekletmeğe de cesaret edemeyerek başında takkesi, sırtında beyaz ipek gecelik entarisini bütün bütün örtmeyen yazlık kürkü ve ayaklarında yün terlikleriyle oturduğu yazı odasından çıktı, selâmlık kısmında misafirin alınmış bulunduğu salona, arkasında el pençe divan yürüyen Tayfur'la beraber vardı.

Tayfur tarafından açılmış kapıdan geçip bu salona girdiği zaman, Paşa, Şefik Beyin pek saygılı bir istekle ayağa

kalkıp kendisine doğru seğirtişiyle karşılaştı, bunun üzerine de korkusunun birdenbire azaldığını hissetti. Hayır, kendisinin tutuklanıp hapsedilmesinin kararlaşmış bulunduğunu ve eğer bundan kurtulmak istiyorsa büyük bir para fedakârlığından çekinmemesi gerektiğini bildirmeğe gelmiş bir adam böyle, bu biçimdle karşılamaya koşmaz ve uzattığı eli nerdeyse bir bağışmış gibi yakalayıp, bu eli öpmek istemezdi. Evet, bir tehlike görünmüyordu, ve buna kanaat getirdiği anda ne kadar anlamsızca korkmuş olduğunu düşündü. Felâkete ilk adımda uğrayanlardan sonra eski devirde kirlenmiş kimselerden hangisine dokunulmuştu? Hattâ, meşrutiyetten sonra Zaptiye nezaretine getirilince jurnalcılığı şeyhülislâmın damadı Operatör Cemil Paşa başta gelmek üzere bir çoklarınca haykırılmış bulunan eski Beyoğlu mutasarrıfı Hamdi Bey, yalı komşuları olup meşrutiyetten sonra posta sansürünü Padişah lehine sürdürmek çabasıyle suçlanarak görevinden alınan Posta ve Telgraf Nazırı Hasan Hesip Efendi ve Maarif Nazırı iken birtakım din kitaplarını jurnallayıp hamam külhanlarında yaktırmış olduğu hiç bir zaman unutulmayan Celâl Paşa da evlerinde rahatça oturmuyorlar mıydı? Ve Mehmet Şahabettin Paşa yanlış düşüncelerinin suçunu kendine mal etmeyip misafire yükleyerek, kendisini durup dururken böyle kaygılara salan bu adama karşı içinde handeyse kine benzeyen bir kızgınlık duydu. Ve ağır ağır bir koltuğa geçip otururken ona da karşısında yer gösterip o oturmadan önce otururak ağır başlı bir sesle, ilk karşılaştıkları gündeki sesine oranla çok güvençli ve ağır bir sesle :

— Kıyafetimi mazur görün, sizi bekletmek istemedim de, dedi.

Şefik Bey, yavaş bir sesle cevap verdi :

— Estağfurullah Paşa Hazretleri, bu hususta da özür dilemek kulunuza düşer. Çünkü zatı devletinizi önceden izninizi almadan rahatsız ettim.

Bunları söyledikten sonra, daha fazla söz bulmaya gücü yetmiyormuş gibi, sustu. Mehmet Şahabettin Paşa, ellerinin hafifçe titrediğini de farketmişti.

O zaman bu ziyaretin nedeni, gözünde açık bir nitelik kazandı: Bu adam, kızına belki de âşık olmuştu ve herhalde kendisinden onu istemeğe gelmişti.

Öyle gazaplanmadı. Eski zaman paşaları arasında kızlarını terbiye ettikleri pek fakir gençlere verenler pek çok değil miydi? Kendisini yetiştiren, ilk karısının babası Vecihi Paşa idi. Hattâ Padişahlar, kızlarını kölelerine vermezler miydi? Koca Sultan Mahmut, kendi kızlarından ikisini hem de vezirlerinden Hüsrev Paşanın kölelerine vermemiş miydi? Bir başka damadı, sadrazamlığa kadar yükselen Mehmet Ali Paşa da, çarşıda bir dükkân çırağı iken görüp beğenerek yanına aldığı ve yetiştirdiği bir köylü çocuğu değil miydi? Şu kadar ki, bu kölelere, bu fakir çocuklara evlâtlarını verenler onları terbiye edip yetiştirdikten sonra, her hallerini bile bile verirlerdi. Halbuki bu... Rumeli'nden bir isyan dalgasıyle İstanbul'a düşmüş, ne idüğü belirsiz subay!

Şefik Bey, artık ağzını açamıyordu. Ve Paşa, hiç bir şey sormaksızın bir müddet beklemeyi yeğ buldu. Ama Şefik Beyin susuşu o derecede uzadı ki, Mehmet Şahabettin Paşa, söz söylememekte inat ederse karşısındaki adamın put gibi belki daha bir saat böyle kalabileceğini düşünerek bu hâle katlanamayacağını hissetti.

— Beyefendi, sık sık teşrifinizden memnun olacağımı ilk ziyaretinizde söylemiştim. Fakat aylardanberi gelmediğiniz için bu ziyaretle o rica arasında bir münasebet göremiyor, bugünkü ziyaretinizin herhangi bir mesele ile alâkası bulunduğuna hükmediyorum. Şu halde buyurun, sizi dinliyorum, dedi.

O zaman, bu sessizliği daha fazla sürdürmek olanaksızlığından üzgün, geldiğinden, bu teşebbüse girişmek kararın-

dan pişman, yüzünde ter damlaları belire belire Şefik Bey, ziyaretinin nedenini anlattı: Kerime Hanımefendinin *Servetifünun* gazetesi idarehanesinde Paşa Hazretlerinin bu gazeteye yazdıkları cevabı bırakmak üzere gelip kendisiyle görüştüğü gündenberi kendisine âşık olmuş bulunuyordu. Bu, hayatının ilk ve bir ikincisinin izlemesine olanak bulunmayan kesin ve büyük, tek ve sonsuz aşkıydı. Eğer Paşa Hazretleri kendisini istemeğe yeltendiği bu büyük şeref ve mutluluğa lâyık görmezse, her şeyden vazgeçerek Rumeli'ye dönecek, üç vilâyetten birinde askerî bir görev alarak sade bir hayat sürecekti. Ve bunu yapmakla ne olanakları çiğnemiş, geleceğini kendi eliyle nasıl yoketmiş olacağını anlatmak üzere de şunları haber verdi : İttihat ve Terakki, kendisinin askerlikten istifa ederek başlamak üzere bulunan seçimlerde milletvekili çıkmasını, her olanağa açık bir siyasî hayata girmesindeki ısrarını son sınırına vardırmıştı. Bununla beraber Paşa Hazretlerinin, istirhamını kabul buyurup buyurmayacaklarını bilmediği için, Cemiyetin bu teklifine hâlâ kesin bir cevap vermiş değildi. Ve işte ne cevap vermesi gerektiğini belirlemek üzere de rahatsız etmiş bulunuyordu.

Burada kimsesi, bir büyüğü bulunmadığı için de bizzat kendisi rahatsız etmek zorunda kalmıştı.

Paşa, onu hiç sözünü kesmeden, yüzünde cesaretlendirmemekle beraber, umutlarını da kırmayan bir anlatım ile dinledi.

Son sözlerde, yani belki parlak olacak bir siyasî hayatı bırakıp önemsiz bir askerî görevle Rumeli'ye dönmek sözünde bir çeşit tehdit, «Kızını bana vermezsen seni Cemiyetin yeniden başlayacak tehditleriyle karşı karşıya bırakarak giderim,» gibi bir tehdit de sezdi. Ve gayet ciddî bir eda ile, kelimeleri ağır ağır heceleyerek cevap verdi. Lâkin bu cevap veriş daha ziyade şimdilik bir cevap veremeyeceğini belirlemek olmuştu. Çünkü Mehmet Şahabettin Paşa bir genç adam için bir genç kızı bir yuva kurmak üzere Allahın em-

riyle istemenin en meşru bir hak ve pek saygı duyulacak bir istek oluşturduğu, fakat şimdi bu konuda kesin ve olumlu hiç bir şey söylemeyeceği, bu onuda iş asıl kendisini ilgilendiren kimsenin, yani kızının reyine başvurmak gerektiği, o ilke olarak kabul edecek olursa sorunun başka yönlerden yine düşünülmesi gerektiği biçiminde karşılıkta bulundu. Ve kendisinden bazı bilgiler almak gerekirse, ya da herhangi bir haber vermek için kâhyası Hilmi Efendiyi merkezi umumîye yollayacağını da ekledi.

Şefik Bey, yollanacak adam hele sabahleyin gönderilirse kendisini mutlaka orada bulacağını, çünkü geceleri de merkezi umumî binasında kalmakta olduğunu bildirdi. Ve Mehmet Şahabettin Paşa, oradaki bekâr odası ile iç güveyi girince bu yalıda ve bir hafta sonra taşınılacak olan konakta yatıp oturacağı odaları, daireleri zihninde kıyasladı. Bu derin, bu ebedî aşkta çıkar düşüncelerinin her halde büyük bir yer kaplamakta oldukları kanısı, içinde daha kökleşti.

Bundan sonra da artık başka bir şey konuşulmaksızın görüşme son buldu. Zaten Şefik Beyin hava ile sudan ve politikadan sözetmeye gücü kalmamıştı.

Şefik gider gitmez, Mehmet Şahabettin Paşa, kızını tekrar sordurdu ve onun da, karısının da hâlâ dönmemiş olduklarını öğrenince sinirlenerek kendilerini gittikçe artan bir sabırsızlık içinde beklemeye koyuldu.

Nihayet bir buçuk saat sonra ve üzerinde çarşafı, başında peçesiyle Nimet içeri girdi:

— Beni emretmişsiniz Paşa Baba. Dolaşmadığımız dükkân kalmadı. Bu kadar geciktiğim halde adamakıllı bir şey de alamadım. Dükkâncılar, «Artık eski çeşitleri getirmiyoruz. Kim alacak, para nerede, eski müşterilerimiz bir siz kaldınız!» diyorlar. Hem öyle bir eda ile deyiş ki, «Siz de bakalım daha ne kadar zaman alabileceksiniz!» der gibi. Şom ağızlı herifler!

Nimet, bu son sözü söyledikten sonra, hafifçe güldü. Fakat, Paşanın söyleyeceği söz, herhalde önemliydi ki, kızının açtığı bu yeni konuya girmeden :

— Sana mühim bir haberim var, dedi. Biraz hayrete düşeceksin. Fakat, devrin değiştiğini takdir edip fazla şaşmamalısın!

Paşa, bu sözleri söyledikten sonra susmuştu. Nimet telâş etmedi: Kötü bir şey olsa babası bu derecede sakin konuşamazdı.

— Ne var Paşa Baba? Kızınızı meraklara düşürmeden söylesenize!

— Hani Binbaşı Şefik Bey yok mu?

— Evet, var.

Şefik'i hatırlatmak ihtiyacı, (Hani, yok mu?) sözleriyle bu anlatış şekli Nimet'e haksız bir hareket göründü. «O Şefik Bey olmasaydı, muhakkak ki siz, hattâ kuvvetle muhtemel ki ben, bu yalıda böyle emrimizde cariye ve uşaklarla şimdi yaşamıyorduk!» diye düşündü ve tabiî bu düşüncesini açığa vurmaksızın bekledi.

— İşte, o Şefik Bey geldi ve benden...

Ağır ağır, kızına bu durumda her şefkatli babanın yapacağı gibi hafif bir gülümseyişle bakarak konuşmuştu. Ve Nimet (benden...) sözü ile her şeyi anlamış olduğu için, artık merak etmeksizin pencereden dışarıya baktı. Emirgân yönünden beyaz bir elçilik yatı aşağı doğru, süzülür gibi iniyordu. Bayrağının hangi devlet bayrağı olduğunu Nimet kestiremedi.

— Hani merak ediyordun, şimdi dinlemiyorsun bile!

Meşrutiyetten evvel kendisini hiç değilse görünüşte mahçup etmesi gereken bu konuya Nimet, pek doğal ve rahat bir eda ile girdi :

— Anladım Efendim de, ondan merak göstermedim.

— Ne anladın meselâ?

Paşa ufalmış, sararmış, çarpılmış olan son iki üç dişini göstererek gülüyordu :

— Hürriyet devri kızı, ne anladın meselâ?

— Şefik Beyefendi, kerimenize bir teveccüh gösterip damatlığınıza talip olmuş bulunacaklar!

— Evet, öyle.

— Peki şu halde kendisine nasıl bir mukabelede bulunduğunuzu sorabilir miyim?

— Hemen cevap veremem, düşünmeliyim, her şeyden evvel de kızımın reyini almalıyım, dedim.

Nimet Hanım dedi ki :

— Pek iyi söylemişsiniz Paşa Baba. Fakat şimdi başbaşa konuştuğumuza göre, lûtfedip bana bu hususiaki kararınızı bildirir misiniz?

Paşa cevap vermeden önce, epeyi düşündü. Sonra dedi ki :

— Karar kelimesi yerinde değil Çünkü kararı ben veremem. Varacak olan sensin, artık istibdat da, malûm, kalktı. Reyim şudur ki, talibinle aranda aile vaziyeti bakımından bir uçurum var. Her şeyden önce bu uçurumun dolup dolamayacağını düşünmek lâzım.

Uçurum? Nimet, şu anda pek de bu düşüncede ve kanıda değildi. Babası bir vezir olmakla beraber, Defteri Hakani idaresinde küçük bir kâtibin oğlu, annesine gelince özgürlük kâğıdını kendini dünyaya getiridkten sonra almış bir cariye değiller miydi? Kaldı ki, Osmanlı İmparatorluğunda kesin sınırlarla ayrılmış bir soyluluk dünyası da yoktu. Kendi kendine varlığını yaratmaya çalışan bir zümrenin elde etmiş bulunduğu ayrıcalıkları da 10 temmuz inkılâbı ortadan kaldıracağa benziyordu. Nimet, bunları düşünürken biraz dalmış olacaktı. Babasının sesiyle birdenbire silkindi :

— Bir şey söylemedim. Konuşulmağa bile değmez bir şey mi buldun? Tereddütsüz ve kat'î bir şekilde reddedilmesi fikrinde misin?

Nimet'in gözlerinden az kaldı yaş boşanacaktı. Babası demin küçümsemeyi taklit eden bir eda ile «Hani bir Şefik

Bey vardı» demiş olmak beraber, ufakta beliren bu koruyucu damada dört elle sarılmak istediği de bu soruşundaki meraklı edadan ne kadar belliydi! Zavallı eski mağrur vezir, geri çevirme ihtimalinden ne kadar korkmuştu!

— Hayır, red değil, Paşa Baba. Fakat Rumeli'nden çıkagelmiş bir binbaşıya, Mehmet Şahabettin Paşa Hazretlerinin konağı ile yalısında kayıt ve şart koşmaksızın birer daire tahsis edilmesinde de pek isabet göremiyorum.

— Kayıttan şarttan bahsediyorsun. Bu kayıtlarımız şartlarımız neler olabilir Nimet?

— Bunu bir dakika düşünelim. İlkönce kendi vaziyeti daha emin ve daha şerefli olmalıdır. Büründüğü esrar çözülmeyen bir Cemiyetin karanlıkça bir odasından gelen nüfuzu memleket üzerine yayılmış bulunuyor ama, ben halk karşısında ismiyle ve sebepleriyle bilinen bir nüfuz isterim. Yarın bu gizli nüfuzun son bularak Sedat Bey gibi onun da beşinci orduya yollanması ihtimali mevcut bulunmamalıdır. Yani kendisi mebus intihabında mebus seçilmeli ve meclise girmelidir.

— Öyle ise bu hususta endişeni teskin edebilirsin. Daha evvel söylemeliydim amma, işte aklımdan çıkıverdi: İhtiyarlık bu! Şefik Bey askerlikten istifa edip mebus seçilmesinin ısrarla teklif edildiğini, eğer biz muvafık bir cevap verirsek bunun beş on günlük bir mesleden ibaret bulunduğunu kat'i bir edâ ile söylüyor.

— Bu halde de başka bir şartım olacaktı.

Mehmet Şahabettin Paşanın yüzünde hafif bir tasanın izleri belirdi ve zaten buruşuk yüzü daha çok buruştu. «Bu ikinci şart pek anlamsız ve olanak dışı bir şey olmasa!» diye düşündü.

— İkinci şartım, sizi teşekkül edecek olan âyan heyetine aldırması, yeni devir karşısında şüpheli bir adam vaziyetinden çıkarmasıdır.

Mehmet Şahabettin Paşanın çökük yanakları en sevgili isteği keşfedilince, umut ve sevinçle kızaran bir çocuğun yanakları gibi pembe pembe oldu. Fakat evlâdının mutluluğundan başka bir dileği bulunmayan bir baba edâsı kadar dünya nimetlerini tamamen hor ve hoş gören bir bilge edâsıyle: «— Adam sen de! Bu olursa da olur, olmazsa da olur!» anlamına gelen bir jest yaptı...

XXIII

Konağa bir hafta geçince taşınılmış ve iki üç gün daha geçirildikten, yani Şefik'in ziyareti on günlük bir zaman ardında kaldıktan sonra kendisinin çağırılması uygun görülmüştü. Ve bu arada geçen zaman içinde el altından bazı araştırmalar yapılmış, alınan bilgiler de oldukça olumlu çıkmıştı. Şefik, Edirne şehrindeki sayısız camilerden birinin çok iffetli ve dindar tanınan imamının oğluydu. Bu fakir adam, bütün fakirliğine rağmen oğlunun başına sarık sarmağa kalkmamış, onun subay olmak isteğine karşı koymayarak bu konuda birçok fedakârlıklara katlanmıştı. Geçen yıl başında, yani inkılâp hareketleri meydana çıkmadan, arkasında biri galiba sakat olan iki geçkince kızla bir dul eş bırakarak ölmüştü. Bu iki kızı ile dul karısı, yani Şefik'in kız kardeşleriyle annesi, Edirne'nin bir kenar mahallesindeki pek eski evlerinde, ölüden kalan pek zavallı bir aylığa ek olarak Şefik'in yolladığı bir para ile yoksulca, ama kimseye muhtaç olmayarak yaşıyorlardı.

Şefik'in kendisine gelince, onu bütün bilenler çok ciddî, okumağa çok düşkün, ancak ilerlemek, başarıya erişmek tutkusuyle yaşar bir adam olarak betimlemişlerdi. Özel yaşantısına gelince, hiç bir gönül macerası duyulmuş değildi. O kadar ki, hürriyet kahramanlığının bütün şan ve şöhreti

Manastırdakilere bırakılmamak için oradan meydana çıkan kolağası Ahmet Niyazi Efendi ya da Niyazi Beye karşı Selânik'ten yükseltilen Binbaşı Enver Bey hakkında söylenen söz, bunun için de tekrarlanıyor, yani her ikisinin aşk denen şeyi tatmamış bulundukları ve kendilerini evlenmeye bâkir olarak sakladıkları temin olunuyordu.

Şefik, kendisine bildirilen günde konağa geldi. Ve bu konak bir eski vezirden alınan yalı gibi eski bir yapı olmayıp, doğrudan doğruya Paşa tarafından bir italyan mimarına kârgir olarak yaptırılmış, tamamıyle batı usulünde bir bina olduğu için Şefik üzerinde daha da büyük bir etki yaptı. Eski Türk mimarisinin Boğaziçinin mavi sularıyle yeşil koruları arasında ve onların âhenklerine uygun bir tarzda yükselttiği, sürekli onarımlara rağmen âdeta tarihsel kişiliği açıkça belli olan açık pembe boyalı ahşap yalıyı, Nişantaşı'ndaki bu konağa, İtalya'nın mutlaka saray adıyle adlandırılan konaklarının bir az kalp bir taklidinden ibaret olan bu yalıya yeğ tutacak kadar Şefik'in zevki incelmiş, görgülü değildi. Ve bütün bu görkem ve debdebeyi ele geçirmeden yitirmek ihtimalinin üzüntüsü de sevdalı erkeği nerdeyse korkuya varan bir tasa hâlinde sıkıp ezdi.

Haremle selâmlık arasında geçit hizmeti gören büyük bir salona alındıktan sonra kendisine Paşa Efendinin şiddetlice bir nezleden dolayı yatak odasından ayrılamayacağı, bu nedenle de küçük hanımefendi tarafından kabul edeceği haber verildi. Ve gelen kahveyi yarılayıp fincanı henüz geri vermiş bulunduğu sırada, dipteki kapı açılarak, Nimet içeri girdi.

Sırtında, etekleri sırmalı, krem renginde bir maşlah ve başında beyaz bir örtü vardı. Ahenkli ve pek doğal biçimde mağrur yürüyüşüyle ilerledi ve ayağa kalkıp askerce selâm veren Şefik'e bir baş işaretiyle karşılık verdikten sonra bir sandalyeye oturdu ve erkeğe eski yerini göstererek ;

— Rica ederim, rahatsız olmayınız Beyefendi, dedi.

İkisi de bir dakika hiç bir şey söylemediler, sonra bu sessizliği Şefik bozdu. Birdenbire içine düştüğü umutsuzluğun getirdiği bir çeşit rahatlık içinde, en doğal bir eda ile konuştu:

— Öyle sanıyorum ki, ricamın büyük bir cür'et olduğunu, ancak redle karşılanmaya lâyık bulunduğunu söylemek için beni çağırdınız. Fakat, böyle olsa da size minnettarım. Çünkü bir kere daha sizi görmek imkânını bulmuş oluyorum.

Nimet: «Hiç de fena başlamadı. Meclis kürsüsünde, iktidar mevkiinde güzel konuşacak!» diye düşündü. Kendisini saran bu aşk, kalbini hiç mi ısıtmıyor, henüz hiç bir kadını sarmamış denen bu genç ve üst kısımları kabarık kollar arasına düşmek isteğini, varlığının derinliklerinde hiç mi duymuyordu? Her halde hiç gevşememek, hiç bir zaaf hissettirmemek kararında idi. Ve en sakin sesiyle, pek maddî şeyler görüşüleceğini peşin bildiren bir sesle karşılık verdi:

— Konuşulması icap eden mühim bir şey var. Babam dün akşamdan beri biraz rahatsız olduğu için sizi maalesef kabul edemedi. Fakat görüşmeyi başka bir güne bırakmayı, şimdi özür dileyip başka bir gün tayin etmeyi de lüzumsuz gördük. Onun söyleyeceklerini ben söyleyeceğim. Bundan evvel de, dâvetimizi kabul edip teşrif ettiğiniz için teşekkür etmeliyim.

Şefik, hiç bir şey söylemeyerek dinledi ve yeni söylenecek sözlerin durumu biraz ışıklandırmasını bekledi.

— Zatıâlinizle babamın durumu hakkında konuşmak isterim.

Hafifçe sinirli, Şefik cevap verdi:

— Bu vaziyet kat'i şeklini almış değil midir? Paşa Hazretleri emekli oldular, konaklarında ve yalılarında müsterih otururlar.

— Babam, bütün zekâsına Kâmil Paşa Hazretleri kadar sahiptir. Ondan yaşlı değildir ve devlet işlerinde onun

kadar tecrübelidir. Şu halde niçin Kâmil Paşa yeni devrin sadrazamı oluyor da, Şehabettin Paşa (müstehzi bir sesle Şefik'in sözlerini tekrar etti) konaklarında ve yalılarında müsterih oturuyorlar? Yani köşeye atılmış bir halde kalıyorlar?

Şefikle göz göze geldiler ve Nimet, onun (çünkü...) diye balşayabilecek açıklamalarını dinlemektense başka bir yönden daha önemli bir yeni saldırıya geçmeyi uygun buldu :

— Konağında ve yalısında rahatlık içinde oturacak, öyle mi? Ne zamana kadar?

Şefik, bunu kendi üstleniyormuş gibi, gayet ciddi, karşılık verdi :

— Pek uzun olmasını dilediğim ömürlerinin sonuna kadar!

— Sözünüze teşekkür ederim, fakat kat'i hiç bir şeye dayanmayan bu vaziyet içinde bir insanın endişe etmemesi kabil değildir. İş, temelinden çürük. Birtakım paşaları, hapishaneden Büyükada'ya, iane veren veya vermeye mecbur edilen ikisini de kendi evlerine yolladınız. Bu iane verenlerin verdikleri o paraların hatırası unutulunca yarın onlar da Büyükada'ya, yahut topluca Hayırsız Ada'ya yollanabilirler, öbür gün de kendilerine başka arkadaşlar katılabilir. Eğer Sultan Hamit devrinin birtakım kabahatleri, hırsızlıkları, suçları varsa, bunların hepsini bu altı, yedi adam işlemedi, yapmadı ya! Hürriyetin ilânından sonra babam da pek büyük bir tehlike geçirmedi mi? Rumelihisarı'ndaki yalının ve burasının hücuma uğramasını, babamın da türlü hakaretler içinde Zaptiye Nezaretine sürüklenmesini meneden şey, ancak ve ancak, sizin alâkanız, sizin lûtfunuz olmuştur. (İtiraz etmek isteyen Şefik'in elinin bir işaretiyle susturaark devam etti): Evet, katiyetle öyle! Bunu ölünceye kadar unutamayız ve inkâr edemeyiz. Ne çare ki, bu bir hastalığın kökünden iyileşmesi değil, tehlikeli seyrinin muvakkat olarak durdurulmasıdır. İçinde bulunduğumuz intikal devresinden hastalık

tam âfiyetle de gidebilir, pek vahim bir mahiyet alarak hastayı Büyükada'ya, hattâ Hayırsız Ada'ya da sürükleyebilir.

Nimet pek kısa bir susuştan sonra ilâve etti :

— Bana tedavi çaresi nedir diye sormağa cesaret etmiyorsunuz?

Şefik Bey, titrek bir sesle dedi ki :

— Ricamı kabul buyurun. Benim kayınpederime kimse dokunamaz!

— Bundan eminim. Fakat içinde bulunduğumuz kararsız vaziyetten dolayı size varmış olmaklığım güzel bir hareket midir? Bu takdirde herkes size çaresizlikten dolayı, sırf babamı kurtarmak için vardığıma, sizin de beni sırf babamın serveti için aldığınıza, bu evlenmenin bir nevi ticaret işi olduğuna hükmedeceklerdir.

Ve karşılaştıkları gün de bir kere yaptığı gibi, Şefiğe, onun kalbinde bilmediği, tahmin etmemiş olduğu derinlikler bulan, derinliklere varan bir bakışla baktı :

— Eğer aramızda bir evlenme mukadderse, başkalarının değil, asıl kendimin de böyle bir şüpheye düşmemekliğimi isterim. Babamın vaziyeti herkese tamamiyle emniyet içinde görünürse, çaresizlikten dolayı size vardığıma, sizin de bu çaresizlikten istifade ederek beni aldığınıza kimse hükmedemez!

Şefik, bu bakışın verdiği ürpertiler içinde, bir pazarlığın devam ettiğini hissetmeksizin, âdeta dalgın, susuyordu. Nimet devam etti :

— Bunun için de babamın âyânâ girmesi lâzımdır. Ayan azası kaydı hayat şartıyle, memleketin en tanınmış ve tecrübeli şahsiyetleri arasından seçilecek. Şu halde onlara kimse el süremeyecek demektir. Babamın da bu heyete girmesi lâzım. Alınacak kimseler ne zaman seçilecek?

Şefik :

— Merkezi umumiye bu hususta sayısız müracaatlar oluyormuş, fakat ben bu işe hiç karışmadım, dedi.

Nimet, onun itiraf ettiği bu ilgisizliğe birden hiddetlendi. Ama bunu ortaya vurmaktan sakınarak, yumuşak bir sesle, lâkin aslında emir vermek, hiç değilse ders vermek için konuştu :

— Şu halde meselenin iki sualle aydınlatılması lâzım : Önce bu seçim, yani âyân seçimi ne zaman olacak? Sonra da kimin tarafından, daha doğrusu, kimler tarafından yapılacak?

— İkinci sualin cevabı şimdiden hazır.

— Yani?

— Kanunu esasî, âyânın hükümdar tarafından tâyin olunduğunu söylüyor. Şu halde...

Nimet, arkası gelmeyen ve heceleri biraz uzatılarak söylenmiş olan (şu halde)yi cevaplandırdı :

— Şu halde, «siz kendiniz harekete geçerek Padişah Hazretlerine başvurun, bence yapılacak bir şey yoktur,» demek mi istiyorsunuz? Padişahı Kanunu esasîdeki hak ve salâhiyetlerini kullanmaktan fiilen menetmiş değil misiniz? Ayanı sadrazamın Cemiyete danışıp seçeceğinden, Padişaha da ancak imzalamak kalacağından eminim. Şu halde babamın âyanlığını sizin arkadaşlarınızın Kâmil Paşaya söylemeleri lâzımdır!

Nimet, artık konuşulacak bir şey kalmamış olduğunu haber veren bir eda ile ayağa kalktı ve yol göstermek üzere Şefik'in önüne geçerek merdiven başına kadar geldi. Orada durdu ve erkeğin biraz çukur ve kirpikleri âdetâ beyaz olan açık mavi gözlerinin derinliklerine baka baka :

— Bir an önce bunu temin edin ki hayatlarımızı tanzim edebilelim, dedi.

O zaman birden Şefik, göğsünün içinde kalbinin âdeta korkunç denecek biçimde ve oranda büyüdüğünü duydu.

Harbiyeye doğru yolda yürürken, «babası için benden sadrazamlığı bile isteyebilirdi, ama istemedi!» diye düşünüyordu. Heyecanı ve sevinci içinde şimdi her şey kendisine o derece olabilir görünüyordu.

XXIV

İki gün sonraki gazeteler, Şefik Beyin askerlikten istifa ettiğini bildirmişlerdi ve bir hafta sonra seçim havadislerine ayrılan sütunlarda kendisinin Tekirdağı'ndan mebus seçildiği okundu. Fakat genç adamdan daha tam yirmi gün ses çıkmadı ve Nimet bu yirmi günü içindeki büyük heyecanı, gittikçe korku şeklini alan heyecanı belli etmeden geçirdi.

Şefik, eğer Paşaya âyâna girmesini sağlamayı başaramadığı için ortaya çıkmıyorsa ve çıkmayacaksa konak ikbale sonsuzadek kapanmış, fakat ikbale kapanmış kapılarını bir gün tehlikelerin çalması mümkün konaklardan biri olacak demekti. Acaba Şefik, bir pazarlığa girişilmesinden, ortaya birtakım koşullar atılmasından tiksinmişti de ondan mı gelmemişti? Ayânlık koşulunu babası da söylememişken niçin ileri sürmüştü? Cemiyetin en nüfuzlu kişilerinden biri olup işte Meclise de giren bir adamın karısı olmak, babasının her türlü saldırıdan korunmuş olarak kalmasına yeterli değil miydi? Gerçi yarın İttihatçıların birbirlerinin başlarını yemeğe kalkmaları ihtimali de vardı. Ama, İttihatçıları birbirlerinin kanını içmeğe götürebilecek karışıklıklar âyân meclisinin eski ve çürük duvarlarını da çökertmez, oraya sığınmış ihtiyar şüphelileri, suçluları da yakalayamaz mıydı? Ayrıca da, sarışın, açık mavi gözlü ve âdeta beyaz kirpikli genç adamın hali, et ve kemikten oluşmuş biçimi, hayatında ilk kez olarak, tâ yakınından kendisini sevdiğini söylemeyi göze almış olan adamın hatırası, sesiyle ve nerdeyse sıcaklığıyle varlığını sarıyor ve onu büsbütün yitirmiş olmak duygusu içinde bazan pek derinleşen bir sızı halini alıyordu.

Şefik'in mebus çıktığını gazetede okuyunca Mehmet Şahabettin Paşa başını sayfalardan kaldırarak:

— Ooo, Şefik Bey Tekirdağı'ndan mebus seçilmiş! demiş, fakat bu söze hiç bir yorum eklememiş, Nimet de bir şey söylememişti. Baba kız, onun görünmesini, ondan bir haber

gelmesini belki ayni derecede sabırsızlık içinde bekliyorlar, ama bu konuyu hiç açmamayı şereflerine uygun buluyorlardı. Şahabettin Paşa, sayıları artık korkunç bir dereceye varan gazetelere büsbütün merak sardırmıştı ve bunları okumak, bütün günlerini kapladığı için abdest alıp beş vakit namaz kılmağa güçlükle vakit buluyordu.

— Acaba kimler âyân olacak, Bu soru o derece dilinden düşmüyordu ki, bir iki kere bunu okuması yazması olmayan, yeni bir dönem başlamış olup, bu dönemin adına da hürriyet dendiği için istediği anda konaktan çıkmaya artık hakkı bulunduğu bütün siyaset bilgisini oluşturan hizmetine ayrılan cariyeye, uzun boylu, uzun boyunlu ve pek beyaz tenli Gülendam'a bile sormuştu. Bazen saatlerce kucağında kalan kedisi Buldum'a bile sormuş olabilirdi.

Ayânâ girmesinin sağlanmasının Şefik'ten istenişi gibi, bu genç adamın gelip Nimet'e talip olduğu da zavallı Hanımefendiden gizlenmişti. Fakat Paşa, «acaba kimler âyân olacak?» sorusunu ona da yönelttiği ve bu derecede özlemle girmesini istediği âyân meclisinin ne olduğunu kendisine uzun uzun anlattığı için, bu konuya karşı Hanımefendi de sıkı bir ilgi gösteriyor ve bu sıkı ilgi, Paşa için hoş bir avunma, bir umut kaynağı oluyordu.

Zira Hanımefendi, Paşanın bu heyette bulunacağından şüphe etmiyordu.

Bu güvene neden olarak ilk önceleri «teveccühü şahane»yi ileri sürmüş, «efendimiz kırk yıllık vükelâsını devlet işlerinde tecrübe sahibi kimselerden kurulacak olan bu heyete hiç almaz olurlar mı?» demiş, artık bu «teveccühü şahane»nin maddî hiç bir değeri, pratik hiç bir yararı bulunmadığı kendisine bir kez daha anlatıldıktan sonra da Kâmil Paşa'nın dostluğa bağlılığına sarılmıştı.

Daha fazla inandırılmak, zayıf umutları sürekli olarak beslenilmek ihtiyacı içinde, Paşa, her sefer itiraz ediyor :

— Hanım, dünyada dostluğa vefa denen şey kalmamış gibi konuşup durmasana! Kâmil Paşa sadarete geldiği günde yuha ve tükrüklerle Zaptiye Nezaretine götürülen arkadaşları için o zamandanberi ne yaptı ki bana hayrı dokunacak! diyordu.

Ve her seferinde İzzet Hanımefendi :

— Canım onlar sizinle kıyaslanabilirler mi? Şeytana uyup türlü günah işlemiş adamlar! Hem çoğu yakın zamanda meydana çıkmış kimseler. Sizin gibi, Kâmil Paşa ile kırk yıllık hukukları mı var? gibi sözler söylüyordu. Paşa, bazan karısının bu ısrarlarından, bu güven verişinden hoşlanıyor, bazan da onun makul düşünmek hassasından ne derecede yoksun bulunduğu hakkındaki kanısıyle söylediklerinin aksini düşünüyor, bu hal umutlarını yitirmeğe kendisini sürüklüyordu.

XXV

Nihayet bir sabah gazeteler âyân listesinin kararlaşmış bulunduğunu ve bir iki güne kadar bunun ilân edileceğini hep birden, ayni dille, ayni sözlerle, belli ki resmî bir yerden kendilerine verilmiş habere dayanarak, yazdılar. Ve o gün ikindiye doğru, Şahabettin Paşaya her biri en az birer gün gibi gelen saatler gelip geçtikten sonra, Şefik Bey, Nişantaşı'ndaki konağa gelerek kendisini derhal tanıyan ağalar tarafından selâmlık dairesinin önemli misafirlere ayrılmış pembe salonuna alındı ve yine bizzat başağa, yani tombul Tayfur Ağa, nefes nefese hareme koşarak Tekirdağı mebusu yazılı kartı Paşaya takdim etti.

Bu sırada Paşa yatak odasında idi, iki günden beri hafif bir kırıklığı vardı ve bunu Hanımefendi ile Gülendamca hazırlanmış ıhlamurlar ve hatmiler bir türlü geçirmediği için sabahleyin Beşiktaş'ta, tramvay caddesindeki evinden çağrı-

lan doktoru Mıgırdıç Nazaretyan Efendinin yazdığı haplarla yenmeye hazırlanıyordu, elinde su bardağıyle Nimet de yanında idi.

Fakat ilk hapı yutmuş bulunan Paşa, birden ikincisini almaktan vazgeçti, bunu avucuna almışken kutuya attı. Nihayet haber geliyordu. İyi veya kötü bir haber! Kötü de olsa hiç değilse bu binbir şüphe ve ve çarpıntıdan kurtaracak bir haber...

Nimet de bardağı geridonun üzerine bırakmış ve Doktor Nazaretyan'ın hap kutusunu bardağın yanına koymuştu.

— Bu gelişe sen ne mânâ veriyorsun?

— Ayânlığınız kararlaşmış olacak.

— Yahut heyete alınmadığımı bildirmeğe geliyor.

— Bunun için Cağaloğlu'ndan kalkıp, Nişantaşı'na kadar gelmesine ne lüzum var?

— Temin edemedim, amma çok çalıştım diyerek belki özür dilecek!

Habersiz geçmiş günlerde âyânlık koşulunu ileri sürüşüne esefler ettiğini kendi kendine bile inkâr eden bir eda ile Nimet :

— Benim böyle özürleri dinlemeyeceğimden emin olacak kadar beni herhalde anlamıştır, dedi.

— Ne ise, iki dakika sonra öğreniriz. Sen de başını ört ve sırtına bir maşlah giyip yanımda bulun.

— Olur amma giyinin Paşa Baba. Bu entari, bu kürk, bu takke!

Gerçekten yanı başında hap kutusu ve içindeki hapları yutmasına yardım edecek su bardağı bulunan bu entarili, kürklü ve takkeli ihtiyar, o kadar çökmüş, mezara o derecede yaklaşmış bir hasta görünüşü içindeydi ki, Şefik'in âyânlık haberini vermeğe gelmişken bile bundan vazgeçmesi, «Hayır, ben bu aracılığımdan dolayı yarın sorumlu tutulabilirim. Hemen gidip vazgeçilmesini söyleyeyim,» diyerek hiç bir şey bildirmeksizin konaktan çıkıp gitmesi bile akla gelebilirdi.

Paşa da bütün bu şeyleri bir anda hissetmiş, düşünmüş olacaktık ki, «— Haklısın!» dedi ve misafire kahve ve şerbet ikram edip biraz beklemesini rica etmesi Tayfur'a emrolundu.

Mehmet Şahabettin Paşa, on dakika sonra hareme alınan misaifrleri kabule ayrılan salona inmiş, sırtında redingotuyle her zaman oturduğu yaldızlı koltuğa oturmuş bulunuyordu. Ve sırtında aynı altın işlemeli ve krem rengi maşlah, başında kalınca bir örtü, eli koltuğunun kenarına dayalı, Nimet, babasının arkasında, ayakta duruyordu.

Şefik, içeri girince Paşa, ağır ağır, bu ağırlık ihtiyarlıktan değil de ağırbaşlılıktan ileri geliyormuş izlenimini vermeye çok dikkatli, fakat bu ağırbaşlılığa rağmen de pek nazik ve güleryüzlü, koltuğunda yükseldi, sonra büsbütün kalkmak üzere iken kalkmayarak o sırada Şefik'e iyice karşısında ve geçen seferdekinden daha yukarılarda, kendi oturduğu koltuğa hemen eş bir koltuk gösterdi.

Şefik, artık İttihatçıların bir hevesleriyle kaybolup gidebilir, ordunun kadrosu içinde silinebilir, herhangi bir Cemiyet mensubu değildi. Mebustu ve tıpkı kendisi gibi bir mebus kabinenin en önemli nazırlıklarından birini, Adliye ve Mezahip Nezaretini işgal ediyordu. Gerçi bu zat, yani Manyasizade Refik Bey mebus olmadan nazır olmuştu ve Şefik gibi delikanlı değil, ûlâ evveli rütbeli ve yaşlı bir adamdı. Fakat nazır olduktan sonra mebusluğa da heves ve rağbet etmiş bulunması bütün mebuslara büyük umutlar ve büyük ihtiraslar verecek nitelikte bir şeydi.

Kendisini selâmlarken Şefik'in benzinde kan kalmadığını ve yüzüne bakmaktan çekindiğini gören Nimet: «Acaba babamın hatırına geldiği gibi bir şey beceremedi de yüzüme bakamayışı bundan mı ileri geliyor?» diye düşündü ve korktu.

Ama bu korkusu çok sürmedi.

Babası :

— Nasılsınız Beyefendi? Afiyettesiniz inşallah? Meb'usluğunuzu bilhassa tebrik ederiz. Daha evvel ve sureti mahsudada tebrik etmeliydik amma, artık asıl hararetli tebrikleri nazırlığınıza bıraktık, demiş, sonra da, bu sözlerle bütün lâtife ve nükte kudretini sarfederek susmuştu.

Şefik:

— İltifat buyuruluyor, Allah ömürler versin! diye âdeta mırıldanarak teşekkür ettikten sonra, büyük bir saygı ile biraz eğilerek bildirdi:

— Tebrik ederim Paşa Hazretleri. Yeni âyân listesini şimdi Sultan Hamit tasdik edip Babıâli'ye iade etti. Bu listeye Zatı Devletleri dahilsiniz. Artık heyeti âyân azayı kiramından bulunuyorsunuz. Gazeteler yarın ilân edecek.

Ve düğün konusunda babasıyle anlaşmış bir damadın güvençli ve rahat bakışıyle, göz kapaklarını apaçık tutmaya çalışarak Nimet'e baktı. Nimet, Padişahı onun Abdülhamit dğil, Sultan Hamit diye andığını ilk kez duyuyordu. Bunu kendisine karşı gösterilmiş bir saygı sayarak memnun oldu ve o da ciddî ve rahat bir bakışla:

«— Evet, artık mesele halledildi!» diyen bir bakışla gözlerini genç adama verdi.

Bu arada unutulmuş olan Mehmet Şahabettin Paşanın sesi, Şefik'e içinde bulunduğu yeri ve koşulları hatırlattı. Bu, redingot giyilip aşağıya, Şefik'in kabul edildiği salona inilmek üzere iken alınmış hapın tesiriyle öksürüksüz, elden geldiği kadar berrak bir sesti.

— Getirdiğiniz güzel haberden dolayı bilhassa teşekkür ederim. Bu hususta himmetiniz olduğunu bilmiyor değilim. Hattâ bunu pek iyi biliyorum, bundan tamamen eminim.

Ayana giren ve Büyükada'da, yüzlerinde hâlâ tükürüklerin izlerini duyarak hor görülerek yaşayan paşalarla kendisini bir tutmaya artık hiç bir düşmanlığın ve kinin gücü yetmeyeceğinden emin bulunan Mehmet Şahabettin Paşa, daha ağırbaşlı konuşuyor, minnettarlığını temin etmeyerek

nerdeyse iltifat edercesine teşekkür ediyordu. İhtiyar adamda bir an içinde ortaya çıkan bu değişmeyi Şefik farkedemeyerek, bunu damatlığın artık kararlaşmasından dolayı kendisine bir evlât gözüyle bakılmasının bir belirtisi saydı ve Paşanın sözünü ettiği «himmet» için «Estağfirullah!..» dedi.

Fakat Şahabeddin Paşa, âyânlığı bir dakika içinde öyle benimsemiş, bunu o derece doğal ve âdeta gerekli bir şey saymıştı ki, artık bu nokta üzerinde durmayarak mecliste hangi zatlarla arkadaşlık edeceğini bilmek istedi. Çünkü 93 âyânından kala kala bir Sait Paşa ile bir Rum ve bir Ermeni, Logofet Beyle Abraham Paşa kalmışlardı.

— Liste, Padişahın iradesine iktiran ettiğine göre heyeti kimlerin terkip edeceği biliniyor demektir. Peki, eski rüfekadan kimler var?

— Hâlen kabinede bulunan zevattan Hariciye, Harbiye, Bahriye Nazırları, Şûrayı Devlet Reisi, Ticaret ve Nafia, Orman ve Maadin Nazırları.

— Sadrâzamla Şeyhislâm efendi?

— Onlar istememişler. Bunu kendi kendilerini tâyin ettirmek gibi bir şey saymışlar!

Şahabettin Paşanın dudağını küçümsemeye, alaya ve şaşkınlığa benzeyen bir duygu kıvırıp büktü.

— Fakat bu vükelânın çoğu yeni kimseler. Eskilerden kimler mevcut?

— Gazi Ahmet Muhtar ve Ethem Paşalar başta gelmek üzere bir hayli zat var.

— Tabiî Abdürrahman Paşa da heyete giriyor?

Şefik, bu Abdürrahman Paşayı birden bilemedi. Bu yeni adamlar eski devlet büyüklerini ne çabuk unutuyorlardı! Paşa deta sinirlenerek açıkladı :

— Eski Başvekil ve Adliye Nazırı Abdürrahman Paşa. (Adeta dargın, ekledi)

— Meclisi hâsı vükelâ memurluğundan benden sonra, Kâmil Paşa kabinesinin teşekkülü ile ayrılan zat!

Şefik hatırlamıştı :

— Kendisi âyâna alınmadı Paşa Hazretleri. Esasen tâlip de olmamış.

«Tâlip de olmamış,» sözünde bir sitem, bir ayıplayış, bir küçümseme gizli miydi, Mehmet Şahabettin Paşa buna bir an ihtimal vermedi. Söz de tükenmişe benziyordu ve Şefik, Nimet'in yüzünü yeniden seyretmek ihtiyacına yenik düştü.

Genç kızın gözlerinde «artık bu mülâkata nihayet verilebilir!» diyen bir anlam vardı. Ve Şefik izin isteyip ayağa kalkınca, Paşa koltuğunda doğruldu. Bu kez daha ağır ve zorlukla doğruldu. Belki artık ihtiyarlığının yükünü gizlemeğe —âyânlık, ömür boyu koşuluyla olduğuna göre— gerek duymuyor, yahut bu yük gizlenmeyecek kadar birden ağırlaşmış bulunuyordu.

Şefik, ayrılırken Paşa, bu sözü ilk kez kullanarak :

— Teşekkür ederim oğlum, yakında yine görüşürüz, dedi.

Nimet, yol göstermek üzere önden yürüdü, kapıyı açtı, Şefik'i çıkarıp, kapısı koridora açılan ikinci bir salona soktu, sonra, bu salonun yarısında durup genç adamın yüzüne bakarak :

Arzu edilmiş şeyler tahakkuk ettiğine göre, eğer eski fikrinizden vazgeçmedinizse, bu izdivacı muvafık gördüğümü babama söyleyebilirim, dedi, elini uzattı.

Şefik, sapsarı olmuş, Nimet'in elini buz gibi bir elle tutmuştu.

Fakat eğilip bu eli öpmeyi bilmiyordu. Hattâ hiç bir şey söyleyemeden, âdeta şaşkın, genç kıza baktı.

Bu şaşkın hâli, Nimet'i garip ve engin bir zevkle ürpertti. Yirmi üç yıllık ömründe bir erkekle en küçük bir zevk dakikası geçirmemiş olmakla beraber fazla okuduğu yabancı romanların yardımıyle her şeyi bilip düşleyen, bu en son günlere kadar da Sedat değil, her saatini kinle dolduran kâhyanın eski Yunan heykellerine benzeyen oğlu on dokuz yaşındaki Selim, rüyalarının bunalımlarına karışan genç kız, karşısın-

daki bu sarışın ve güzel endamlı adamın kendisini nihayet kollarına alıp kalbinin üstüne çılgın gibi bastıracağı zaman vücudunu kaplayacak ürpertinin düşüncesiyle şimdiden titredi.

Aynı zamanda uzaktan, pek uzaktan, Sedat Beyin kumral başı son defa beliriyor, sonsuza dek geçmişe karışmadan önce bir kez daha kendisini hatırlatmaya çalışıyordu. Fakat o, Nimet'in Şefik Beye gülümseyen kızıl dudağında bir küçük yerinme kıvrımı olmaktan başka bir sonuç alamayacaktı.

XXVI

Mehmet Şahabettin Paşa, âyânâ girdiği, iradenin çıkmış olduğu ve yeni âyân listesindeki başka kişilerle beraber kendi atanmasının da yarın gazetelerle ilân edileceği haberini aldığı günün gecesinde bir türlü uyuyamamış, uzun kış gecesinin sabahını bir türlü edememişti. Daha ortalık yeni ağarırken, kapısının dışına serdiği yatağında yatıp her an gelebilecek emirlerini bekleyerek tetikte uyuyan cariyesi Gülendam'ı zile basarak çağırdı ve onun kıyafetini düzeltip içeri girinceye kadar geçen zamanı uzun bularak iki kez daha, sinirli ve sert, zile bastı. Gülendam içeri girince kıza âdeta çıkıştı :

— Neredesin evlâdım? İki saattir çağırıyorum!

Ve sonra, bir cevaba zaman bırakmadan sordu :

— Gazeteler daha gelmedi mi?..

Fakat ortalık henüz ağardığı sırada konağa gazeteler gelmediğine göre, bu soruyu yersiz bulan kız, şaşkınlığını gizlemeyerek :

— Gelmedi efendim, vakit daha pek erken, dedi.

— Kış günü ortalık tabiî ki geç ağarır, hava da belki fazla bulutlu: Öyle ezbere konuşmayın! Uşaklardan biri hemen Beşiktaş'a koşsun. Gazeteler mutlaka orada vardır!

Ve büyük bir sabırsızlık içinde yarım saat bekleyen, bu sırada tam üç fincan da kahve içen Paşaya sabah gazeteleri

gümüş bir tepsi içinde nihayet sunulunca, ihtiyar vezir gözünde her zaman başta gelen *Sabah*'a âdeta saldırarak âyân listesini aradı. Şüphe ve kaygıları geçmemiş, Şefik'in getirdiği, pek kesin bir edâ ile bildirdiği habere bir türlü tam olarak bel bağlayamamıştı. Hattâ karısına da bundan dolayı haber verdirmemişti. Kim bilir, son dakikada vazgeçilebilirdi.

Rumelihisarı'ndaki yalısı ilk günlerin gürültüleri sırasında saldırıdan güç kurtulmuş, birtakım paşalar gibi yuhalar ve tükrükler içinde Zaptiye Nezaretine götürülmekten yakasını son dakikada kurtarabilmiş bir istibdat artığına yer verilemeyeceğini birdenbire alçağın biri ileri süremez, ağır basamaz mıydı?

Üç borçlanma dolayısıyle alınmış rüşvetlerin hikâyesi hatırlardan büsbütün çıkmış değildi.

Fakat, hayır, dün verilmiş haber doğruydu, atandığı bir gerçekti. Zaten pek uzun olmayan âza listesinde adını daha ilk bakışta, rütbesine ve kıdemine saygı ile en yukarılarda gördü. Ve sanki kırk yıl önce nazırlığa geçen, ülkede herkesten, Sait, Abdürrahman ve Kâmil Paşalar başta, bütün eski büyüklerden önce bir nazırlık işgal etmiş bulunan kendisi değilmiş gibi, birdenbire pek yüksek bir makama eriştiğini öğrenip başı dönen bir genç adamın o derin ve çok lezzetli heyecanını duydu. Ve başı dönerek, elini çarpan kalbinin üzerine bastırdı. Yüksek ve titreyen bir sesle :

— Hâzâ min fadlı Rabbî! dedi.

Hiç bir şey bilmeyen ve anlamayan cariye, elleri göğsü üzerinde kavuşmuş emir bekliyordu.

İhtiyar adam :

— Küçük Hanımefendi, Hanımefendi daha kalkmadılar mı? diye sordu.

— Bilmiyorum efendim. Zannetmiyorum.

— Yine ezbere konuşuyorsun. Kendilerine çabuk haber verilsin. Uyuyorlarsa uyandırılsınlar. İkisini de bekliyorum!

Karısı ve kızı biraz telâşlı, onun yatak odasına vardıkları zaman kendisini gözleri parıl parıl yanıyor ve çökük yanaklarını pembeleşmiş buldular.

Ve hepsindeki âyân listesini ayrı ayrı gözden geçirmiş ve adını seyretmiş olan Mehmet Şahabettin Paşa, bütün bu gazeteleri tomar halinde Nimet'e uzatarak :

— Gazetelerin hepsinde var! diye bağırdı. Sonra da karısına dönerek ona kısa kısa cümlelerle şu haberi verdi :

— Ayan olmuşum! Gazeteler yazıyor! Sen de oku Hanım!

İzzet Hanımefendi, baba kız önceden hiç bir şey bilmediklerini ve Nimet'in de kendisiyle beraber bunu ancak şimdi öğrendiklerini sanmıştı. Ve göz kapaklarında pek kolay biriken yaşları bir kez daha dökerek, kocasının elini, sonra da sakalını öptü. Seziş gücünü, öngörürlüğünü ispatlayacak bir fırsattan yararlanmayı da unutmayarak ilâve etti :

— Ben, Kâmil Paşa sizi mutlaka âyâna aldıracaktır derken, sözüme inanmıyordunuz. Gördünüz mü, dediğim işte çıktı!

Mehmet Şahabettin Paşa, omuzlarını silkerken içinden de «Kâmil Paşaya kalsaydı!» diye düşündü. Ve en sevgi dolu, içinde biraz da borçluluk bulunan bir gülümsemeyle kızına dönerek

— Bugün artık Şefik Beyi aratalım yavrum, dedi.

Sonra kalktı ve giyindi. Çeşmifelek kalfa başta olmak üzere haremin ve kâhya Hilmi Efendinin başkanlığı altında selâmlığın tebriklerini, özellikle indiği pembe salonda kabul etti.

Paşanın gözlerindeki parlaklık, hâlindeki heyecan iki üç gün devam etti ve uykusu hep bozuk kaldı. Aylardanberi hiç kendisini arayıp sormamış olan her sınıf ve derecede insanın ziyaretleri ve pek taşkın sevinçlerin gösterisi içinde yapılan kutlamaları da bu heyecanlı hâlin sürüp gitmesinde belki bir etken oldu.

Mehmet Şahabettin Paşa, teşekkür için Yıldız'a ve Babıâli'ye gitmeyi de ihmal etmedi. Sultan Hamit, bu eski vezirini bizzat kabul etmeyerek, baş müsahip vasıtasıyle iltifatlarına boğmayı gerekli bulacak, Kâmil Paşa ise, büyük bir dostluk havası içinde kabul etmekle beraber siyasetten hiç söz etmemeyi yeğ tutacaktı.

Meclislerin Padişah tarafından Ayasofya'da, Adliye nazırlığına ait binada kendilerine daha doksan üç zamanından ayrılmış köşede açılacakları günde ise Mehmet Şahabettin Paşa gün doğarken uyandı ve üniformasıyle kılıcını ve bütün nişan ve madalyalarını saatlerce önce getirterek kanapelere yaydırdı. Bütün işlemeli nişanlarının, İftiharın, Osmani ile Mecidinin, özellikle bunların hepsinden üstün değerde olup hazineye tümünden pahalıya mal olan imtiyazın elmaslarını, yakut ve zümrütlerini seyretti.

Kaç gün, kaç hafta, hattâ kaç ay, bunların sonsuza değin saklı, köşeye atılmış kalacaklarını, bu üniformayı bir daha giyemeyeceğini, artık bu nişanları, bu madalyaları göğsüne, bu kılıcı beline takamayacağını sanmıştı!.. Ve şimdi bunlara o derece istekle ve neredeyse sevgiyle kavuşmuştu ki, belirli saatte mecliste bulunması için yola çıkması gereken saatten çok önce aynanın önünde, etrafında karısı, kızı, kâhyanın bu önemli törene İzzet Hanımca özellikle çağrılmış karısı Zeynep Hanım ve kalfalar bulunduğu halde, giyindi, aynada kendisini seyrede seyrede, bu gün o kadar çökük olmayan göğsüne Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek ve ancak yabancı hükümdarlarla en önemli kişilere verilen değerli taşlarla süslü, imtiyaz nişanından en mütevazi madalyalarına, gümüş imtiyazla, Girit madalyasına kadar tüm nişan ve madalyalarını taktırdı.

Ve sonra bir koltuğa, eli kılıcının kabzesinde, sanki bir tahtta oturmuş gibi ağırbaşlı ve çalımlı oturup yola çıkış zamanını beklediği sırada da, bütün bu nişanları yıllarca onun gibi takmış ve yıllarca onunla bir masa çevresinde oturmuş

olan birtakım başka paşaların kulaklarında hâlâ türlü hakaretin uğultusunu ve yüzlerinde balgamlı tükrüklerin ıslaklığını hissederek yarı mahpus ve hor yaşamaya mahkûm edildiklerini hatırladı. Seraskeri, Hasan Rami, Memduh, Zeki Paşaları, başkâtibi, Abdüllâtif Paşayı hatırladı.

Fakat kızının sayesinde kendisini felâketlerden kurtarıp âyâna atmış olan Mehmet Şahabettin Paşa, bu hatırlamalarla yumuşamadı ve şan ve zaferine onların ortak olmayışlarından âdeta mutlu, uzun geçmişinden de her türlü günah ve suçu silerek, «Yapmasaydılar!» diye düşündü.

Sonra, bütün şanı içinde, arkasında, onu böyle şeref ve debdebe ortasında görünce yüreği yumuşayarak, kâhyanın yeşil gözlerini ve koyu kumral sakalını unutuveren karısı ve kızı ile büyük merdivenleri indi, hepsi toplanmış olan kalfa ve cariyelerin arasından ilerleyip mermer döşeli büyük avluyu geçerek dışarı çıktı. Harem kapısında, her zamandan daha saygılı bir duruşla ayağa kalmış eski arabacısına da hafif bir gülümsemeyle iltifat ettikten sonra, ağası Süleyman Efendinin yardımını, âdeta istemez bir halde arabasına, içi lâcivert ipek döşeli ve tekerlekli yaldızlı —göze batmaması için beyaz atlarıyle beraber kaç aydır ahırda duran— kupa arabaya bindi.

XXVII

Nimet Hanımın, Şefik Beye varması kararlaştıktan sonra, nikâh ve düğün birbirini izleyecekti. Konakla yalıda bir değil, birkaç iç güveyini derhal alacak kadar her şey hazır ve her şey özenliydi. Aslında olaylar da öyle bir akışla birbirlerini izliyorlardı ki, Nimet, mutluluk yolunda kendi keyfi için koşturmak istediği bu atın gemlerini bir an önce ellerine almak istemişti.

Hem Şefik için uzun hazırlıklara ne gerek vardı? Şefik, Abdüllâtif Paşanın yazlarını Çubuklu'da bir eski sadrâzam-

dan alınmış yalıda ve kışlarını Süleymaniye'de bir eski vezirden alınmış konakta geçiren nazlı oğlu değildi, Merkezi Umumî binasında, tabanı belki bir halıdan yoksun ve saç sobası hademe tarafından yakılan bir odasından geliyordu.

Nikâh ve düğün uğruna yapacağı masraflar için, dünç kadar binbaşı aylığından, şimdi de ondan pek yüksek olmayan mebus ödeneğinden başka bir geliri bulunmayan Şefik'e, Paşa, bin liralık bir çek göndermiş ve bu çeki bir borç olarak ona kabul ettirmek, Hilmi Efendinin ikiyüzlülük ve hile başarılarıyle dolu kâhyalık hayatının en kutlamaya değer olaylarından birini oluşturmuştu.

Nikâhta ise mihri müeccel ve mihri muaccel, Mehmet Şahabettin Paşa kızı Nimet Hanımın şeref ve mevkiine uygun olarak yine biner lira saptandığı için, bu nikâh bir gün boşanmayla sonuçlanarak damat beyin küçük bavuluyle ayrılıp gittikten sonra bunları ödemesi gerekirse, kendisi için bu muhakkak ki gerçek bir felâket olacaktı. Şu kadar ki, düğün dolayısıyle kayınpeder ve kayınvalideninkiler başta gelmek üzere aldığı hediyeler —ki kayınpederin verdikleri arasında, rüşvet olarak bir süre önce kabul etmeyip almadığı pırlanta ve yakutlarla süslü tabaka da vardı— bu borçları birkaç kez ödeyebilecek bir değere varmıyor değildi.

Nikâhta damat vekilinin Edirne mebusu Talât Bey ve tanıkların yine Cemiyet arkadaşlarından iki kişi olması, Paşanın yeni dönem adamlarıyle ilk temasını oluşturmuş ve Talât Beyin pek delici gözleri konaktaki görkemin ne kadar yüksek olursa olsun sadece aylıkla sağlanmış bulunamayacağı, arkadaş hatırıyle âyânlığa getirilen bu ihtiyar vezirin gerçekten bir hayli haram yemiş olması gerekeceği yargısına varmıştı. Paşa da Şefik'in bir kaç gün önce hakkında bilgi verirken: «İçimizden bir gün sadrâzam olacak biri varsa o da Talât'tır!» sözlerini söylemiş olduğu bu genç, sağlam yapılı ve esmer benizli adam üzerinde iyi bir etki bırakmağa özellikle dikkat etmişti. Hele oğlu Sait Paşadan dolayı ziya-

desiyle saldırıya uğrayan ve Cemiyetle arası pek açılmış gibi görünen Kâmil Paşa düşürülürse, bu Talât Beyin çalışması ve etkisi sayesinde en sonra sadrazamlığa erişebileceğini, bu umudu kendine bile yarı yarıya itiraf ederek düşünmeğe başlamamış da değildi.

Düğün, nikâhtan on gün sonra, ve meclislerin toplanmasını izleyen hafta içinde yapıldı. Edirne'nin bir ücra mahallesinde, eski bir ahşap evde yaşayan annesiyle iki kız kardeşinin bu düğüne gelecek olurlarsa pek ziyade sıkılacakları Şefik'e duyurulmuştu. Ve Şefik mutluluktan o denli sarhoştu ki, bunu insanı isyana sürükleyen bir hakaret saymayacaktı. Kaldı ki, dul annesiyle, hele büyüğü evde kalmış sayılacak yaştaki iki bâkire kız kardeşi ısrarla çağırılacak olsalar bile onları getirtmemek için türlü nedenler, türlü bahaneler araması ihtimali yok değildi. Bu konağın, böyle bir konakta yapılan bir düğünün debdebe ve görkemi karşısında o pek sade, görgüsüz kadınların çok utanacakları ve üzülecekleri muhakkaktı. Fakat çok daha sade tören içinde geçen nikâh için getirilmeleri uygun düşebilirdi. Ancak bu da Şefik'ten istenmemiş, kendi de önermeyi göze alamamıştı.

Annesiyle kız kardeşlerinden haftada bir gelen ve küçük kız kardeşi tarafından yazılan mektupların çok sade ve biraz gülünç üslûbu, bu vezir kızı ve fevkalâde güzel diye haber verilmiş gelin hanımı henüz görememiş olmanın açığa vurulmamağa çalışılan üzüntüsünü belirtmiyor değildi.

Düğün şerefine selâmlıkta verilen büyük ziyafette Şefik'in davet edeceği arkadaşlar da bir inceleme ve elemeden geçirilmiş, bunlar arasında yeni dönemde bir mevki kazanmamış, meclise girmemiş, ya da merkez heyetine alınmamış olanlar çağrılmamıştı.

Ve Şefik, bu ziyafet masasına oturan arkadaşlarının hepsinde, Talât'tan başlayıp en önemsizine kadar tümünde, konağın debdebe ve görkemine, halılara, eşyaya, harem ağalarına ve uşaklara karşı toptan bir hayranlık, o kadar da kıs-

kançlık sezmişti. Belki hepsinde bulunmadığı halde kendilerine mal ettiği bu kıskançlıktan da garip bir haz, aynı zamanda da biraz kaygı duymuştu. Bu görkemli, bu saray gibi konakta iç güveyi olduktan sonra, bir çok arkadaşının dilinden düşmeyen cümleyi söylemek :

«— İstanbul'a sırtımda gömleğimle geldim, gömleğimle dönebilirim,» demek olanağı kalmayacaktı.

Ve ziyafet masasında Mehmet Şahabettin Paşanın —başta sadrâzam Kâmil Paşa olmak üzere— davet ettiği bütün eski büyükler —İttihat ve Terakki'nin yuha ve tükrüklerle hapse attırdıkları dışında bütün eski büyükler— henüz yerlerini almağa cesaret edemeyen bu yeni adamlarla yaltaklanmadan kin ve küçümsemeye kadar her duyguyu içine alan bir ruh hâleti içinde görüşmüşlerdi.

Kendisine haremde ayrılan iç içe iki büyük odanın duvarlarında bir köşeye Şefik sahip çıkmak istemiş, annesiyle kız kardeşlerinin fotoğrafları bulunmadığı için sade babasının ölümünden az önce ve uyanık fikirli bir hoca efendi olduğunu ispatlamak üzere çektirdiği bir fotoğrafı asmıştı. Bu, Edirne'nin ahşap çarşısında oldukça acemi bir fotoğrafçının çektiği bir resimdi ve pek sade, nerdeyse zavallı çerçevesiyle Şahabettin Paşanın üzerinde duran vezir üniformalı, göğsü birkaçı yabancı olmak üzere sayısız nişanla dolu ve yaldızlı çerçevesi pek kalın ve süslü resminin altında eziliyor, oldukça da gülünç bir nitelik alıyordu.

Nimet, bu resmi asılışının hemen ertesi sabahı görmüş ve kocası, kayınbabasını tanıtmadan bu sarığı fena sarılmış, cübbesi belki mintanın biçimsizliğini gizlemek üzere gereğinden fazla kavuşturulmuş, çiy mavi olmak gereken gözleri biraz fırlak ve sakalı köse hocanın kim olduğunu hemen anlamıştı. Sanki tahmin edememiş ve kocasının babasının sarıklı olduğunu unutmuş gibi bir davranışla da :

— Kim bu imam efendi? diye sormuştu.

Şefik gülümseyerek :

— Babam! Bir vezir oğluna varmış değilsiniz efendim, diye karşılık vermişti. Bu karşılıkta, mağrur, tartışmaya razı olmayan bir faziletli tutum bulunsaydı, Nimet, kuvvetli bir ihtimalle susar, çok süslü ve özenli odanın duvarında bu imam efendinin alçakgönüllü görüntüsüne katlanırdı. Fakat kocasının cevabında sezdiği biraz utangaç ve âdeta alaycı tondan cesaretlenerek, iki gün sonra bu konuya geri döndü ve (mutlaka) kelimesi üzerinde durarak

— Pederinizin resminin asılı durması mutlaka gerekiyorsa, çerçevesini değiştirelim, dedi.

Şefik :

— Evet, olabilir, acelesi yok, gibi bir şeyler mırıldandı. Fakat etresi günü Nimet, imam efendinin resmini duvardan kaldırılmış görüp bu konuyu artık bir daha açmadı.

Birkaç gün sonra da, Şefik'in imam efendiye ait resmi yeni ve oldukça özenli bir çerçeve içine koyarak, selâmlıkta kendi misafirlerini kabul etmesi için ayrılmış salonun duvarına asmış bulunduğunu Nimet, harem ağası Mercan'dan öğrendi. Bu Mercan'ın dediğine göre, imam efendinin resminden başka hürriyetin alınması hareketiyle ilgi olması gereken başları kalkaplı, üzerleri silâhlı ve bıyıkları gür, kimisi oturmuş ve kimisi ayakta grup resimleri de pek sade çerçeveler içinde salonun duvarlarına asılmış bulunuyorlardı.

Nimet Hanım, ayak atmayacağı bir yeri gülünçleştiren bu resimlerin asılmalarına artık önem vermek istemedi ve dedikoduyu ötedenberi pek seven Mercan'ın getirdiği habere bütün karşılığı, alt dudağının sol tarafına bir kıvrılışından öteye geçmedi...

XXVIII

Ayân ve mebusan meclislerinin açılış töreninden Mehmet Şahabettin Paşa, artık heyecanı geçmiş, sakin bir halde

dönmüştü. O günden sonra gözlerindeki parlaklık görülmez oldu ve uykusu eski düzenine kavuştu.

Kâmil Paşa, yerinde sapasağlamdı ve Sultan Hamid'in Şapur Çelebiyi bütün olayların sorumluluğunu kendisine yükleyecek biçimde çarşaf büyüklüğünde yazılar yayınlamış bulunmasına rağmen, âyân reisliğine getirip kendisini hatırlamamış olmasından dolayı da Mehmet Şahabettin Paşa, ayrı üzüntü duymuş bulunabilirdi. Her halde âyânlığından dolayı teşekkür etmek için Yıldız'a gittiği zaman huzura kabul edilmemiş olması da şimdi yeni bir ışık kazanmıyor değildi. Fakat ihtiyar vezir, ağzından hiç bir şikâyet işitilmemek şartıyle heyetin toplantılarına aksatmadan devam ediyor, pek önemli bir encümenin, maliye encümeninin de reisliğine seçilmiş bulunuyordu. Ancak hâlinde bezgin gibi, zedelenip kırılmış gibi bir şey vardı ve hele düğün yorgunluklarından sonra bu hal pek gözle görünür bir nitelik aldı. Gerçi hiç bir ağrısı, ıstırabı yoktu, fakat merdivenler kendisine âdeta kucakta indirilip çıkartılıyor, arabaya sokulup arabadan çıkarılmasında ise artık Süleyman Efendinin gücü olmadığından, bu işle genç uşakların en güveniliri olan Hayrullah sırtına redingot geçirilip görevlendirilmiş bulunuyordu. Konakta, sedir üzerinde gazete ve kitap okurken de Paşanın hep uykusu geliyor, başı sağa sola, elindeki şey de sedirin üzerine düşüyordu.

Nimet Hanım, babasının pek ilerlemiş yaşını ve geçirmiş olduğu üzüntü ve korkularla büsbütün halsiz kesilmiş olabileceğini düşünerek, yüksek deniz subaylarından doktor Abidin Paşayı çağırtmak istedi. Önemsiz hastalıklar için Beşiktaş'tan doktor Nazaretyan Efendinin çağırılması âdet olmakla beraber, ailenin asıl doktoru bu zattı, hattâ tuğamiralliğini Mehmet Şahabettin Paşanın iki buçuk yıl evvel geçirdiği ağır hastalığı tedavide göstermiş olduğu becerikliliğe borçluydu. Sultan Hamit, kendisine bu rütbeyi, vezirin aracılığıyle ve ricası üzerine vermişti. Fakat doktor, Paşa velinimetinin kabineden atılışıyle âyânâ seçilişi arasındaki za-

man içinde konağa hiç ayak atmamış, âyânlık üzerine ise hemen koşup gelerek türlü dil dökmelere girişmiş ve kendisi hakkında kesin hükmünü veren Şahabettin Paşa, bu dil oyunlarıyle yumuşamayarak onu düğün dolayısıyle verilen ziyafete çağırmamıştı.

Buna rağmen beş on gün sonra konakta boy gösterip, muayenelere giriştiği takdirde kendisinin yüzsüzlüğünden dolayı değil, çağrıldığı için geldiğine hükmederek ihtiyar vezirin, «demek ki halimde endişe edilecek bir şey var!» diye düşünmesi ve bu düşüncenin, sağlığı üzerinde kötü etki yapması ihtimali, Nimet Hanımın hatırına geliyor, Abidin Paşanın çağrılmasına kesin bir karar vermiş bulunmasına rağmen genç kadın bu kararını bir türlü yerine getiremiyordu.

İşte bu durumun sürüp gittiği günlerden birinde idi. Paşa, öğle yemeğini kendi dairesinde yedikten sonra kızıyle damadını çağırdı. Şefik Bey gitmek üzere iken merdiven başından döndü: O gün mebusan meclisinde sadrazam Kâmil Paşa, en koyu ve acımasız düşmanı olan *Tanin* başyazarı ve İstanbul mebusu Hüseyin Cahit Beyin gensoru önergesine cevap verecekti.

Kızı ile damadı, Mehmet Şahabettin Paşayı şereflerine ayağa kalkmış buldular. Derhal koşup gelmiş bulunmalarına rağmen, ihtiyar vezir :

«— Nerede kaldınız efendim!» diye sitem etti, sonra hemen damadının eline sarılıp bu eli sımsıkı tutarak sordu :

— İstizah birazdan yapılacak, değil mi?

— Evet efendim.

— Vaktinde yetişeceksiniz değil mi?

— Gitmek üzereydim efendim.

— Pekâlâ, gitmenize mâni olacak değilim. Sade bir şey öğrenmek istiyorum. Kıbrıslının bugün düşürülmesi ihtimal dahilinde midir?

Sonra, iyiden iyiye içini döken, âdeta bir büyüğüne sığınan bir insan durumuyle ekledi :

— Ona, siz, ademi itimat reyi verilmesini temin edemez misini?

Nimet bir adım gerilerinde, sessiz, şaşkın duruyordu. Maliye nezaretinden ikinci kez uzaklaştırılarak on yılı aşkın bir süre valiliklerde dolaşmak zorunda kalışından dolayı, babası Sait Paşaya karşı ötedenberi kin beslemiş, son düşüşünden iki üç gün önce onun kendisini pek çirkin bir şekilde kabineden çıkarışı da bu kini büsbütün artırmıştı. Buna karşılık Kâmil Paşaya karşı her zaman dostluğundan söz etmişti. Kurduğu ve bir çok onarmalar yaptığı kabinesine kendisini almayışına ne kadar kırılmış bulunursa bulunsun, Kıbrıslı hakkında gene her zaman :

«— Elde olanların en iyisidir! ondan daha iyisi maalesef yok!» gibi sözler söylemişti. Ve şimdi birden şiddetle aleyhine dönüyor, düşürülmesini istiyor, hayır, bunu rica ediyordu. Şefik Bey, nerdeyse utanmış, açıklamaya girişti :

— Efendim, dün de arzetmiştim, sadrâzam lehinde bir kaç gündenberi önüne geçilmez bir cereyan hasıl oldu. Cahit Beyin de söz söylemekten vazgeçeceği, vaziyet karşısında ağız açamayacağı zannediliyor. Hattâ, reye bile müracaat edilmeden, umumî itimat alkışlarla bildirilecek!

Dargın ve mahzun, Mehmet Şahabettin Paşa damadının elinden elini çekti ve ne onun ne de kızının yüzlerine bakmaksızın, gözleri duvarın bir köşesine dikili :

— Verin efendim, itimat reyi verin! Kırk seneden beri beklediğimiz sadaret makamı bize asla nasip olmasın! diye söylendi.

Sesi yavaş yavaş, sonsuz derecede hazindi, ve kızıyle damadının yüzlerine bakmadan, omuzları her zamandan çökük, ağır ağır yürüyerek odadan çıkıp gitti.

— Bu arzusunu hiç bir gün böyle açığa vurmamıştı, hele Kâmil Paşanın daima dostu görünüyordu, bazı icraatını uzun uzun tenkit ettikten sonra da, biliyorsun ki sözlerini

«Amma daha iyisi yok, o giderse işlerin büsbütün berbat olmasından korkarım, sakın şeytana uyup herifi yuvarlamayın!» diye bitiriyordu. O sözlerden, tavsiyelerden sonra bu rica! Acaba birdenbire bunamağa mı başlıyor? diye söylendi.

Sonra kocasına yaklaştı, elini omuzuna koyarak olanaksız bir şey istediğini bilmekle beraber, eğer bu geri çevrilmez ve yapılırsa sonsuz bir minnet duyacağını anlatan bir insan edasıyle :

— Zavallı babam, acaba birkaç gün için senin sayende bu saadete eremez mi? dedi.

Ama bir cevap istemedi. Şefik de itirazı gereksiz buldu. Bir çocuk uzgünlüğü ve dargınlığı içinde konuştuktan sonra sürüklenir gibi ilerlemiş, aralarından geçip gitmiş olan yaşı sekseni aşkın ihtiyarı sanki hâlâ görüyor gibiydiler. Nimet, başını hüzünle sallayarak kocasından önce odadan ayrıldı. Şefik gittikten az sonra babasını tekrar görmek isteyince de, onun çabucak giyinip kendisini istetmeden arabaya binerek Ayasofya'ya, meclise gitmiş olduğunu öğrendi.

O gün âyân heyeti toplanmayacağı, encümen de olmadığı önceden söylenmiş bulunduğuna göre, mebusan dairesine âyâna ayrılan locadan Kâmil Paşanın vereceği açıklamaları dinlemeğe, şerefine yükselecek alkışları dinlemeğe gitmiş olacaktı. Damadına inanmayarak, taraftarlarının kendisine vermiş oldukları ünvanla «Pîri siyasetin» düşüşünü gözleriyle görmek umudu içinde gitmiş de olabilirdi.

Nimet: «Ya Kâmil Paşa itimat reyi alınca esefini, hiddetini çocukça bir şekilde açığa vurursa?» diye akşama kadar üzüldü.

Ve o akşam dönüşünde Kâmil Paşanın kazandığı zaferi hiç söz konusu etmeden kızı ve damadıyle bir kaç dakika konuşmuş ve her zamandan hiç farklı görünmemiş olan Mehmet Şahabettin Paşanın, ertesi günü, içi lcivert döşeli kupa arabada, Nişantaşı'ndaki konağa ölüsü getirilecekti.

O gün âyânın maliye encümeni bir türlü kesin şeklini alıp meclise sunulamayan bütçe hakkında Maliye nazırı Ziya Paşanın açıklamalarını dinlemek üzere toplanmıştı. Ve kendisini çok yorgun hissetmesine rağmen hâlinden hiç şikâyet etmeksizin ihtiyar vezir tam zamanında yola çıkmış, bütün üyelerle nazırdan önce meclise gelerek çekilen yer darlığı yüzünden Maliye Encümenine ayrılabilmiş dar, loş ve kasvetli odaya varmış, her zaman oturduğu koltuğa, reis yerine geçip oturmuş, nâzırla üyelerin her biri gelip masa başında yer alırken de koltuğundan her sefer kalkmayı ihmal etmemişti. Sonra, çoğunluk toplanıp görüşmeler başlayarak Mehmet Şahabettin Paşanın Aydın valiliğine tayinine kadar yedi buçuk yıl sürmüş olan ikinci Maliye nazırlığı sırasında neden sonra mümeyyizliğe erişebilen bu kumralı akına galip sakallı nazır, nazikliği içinde oldukça mağrur edasıyle açıklamalarda bulunmaya koyulduğu sırada, Paşanın başı hafifçe sağa ve koltuğun kenarına eğilerek gözleri de kapanmıştı.

Şu kadar ki, âyândaki üyelerin büyük çoğunluğu pek yaşlı kimselerden oluştuğu için böyle yaşlı insanların da sık sık kendilerinden geçmeleri doğal bir durumdu. Bu nedenle, Paşanın durumu hemen kaygı uyandırmadı. Ve Maliye Encümeni üyelerinden ak sakallı iki başka zatın da gittikçe artan esnemeleri arasında, nazır bütçe hazırlıklarını ve bu hazırlıkların ağır ilerlemesi nedenleri üzerindeki açıklamalarını —elindeki kâğıda yazılmış rakamları okuya okuya— vermekte devam etti. Fakat ne zaman ki Ziya Paşa sözlerini bitirdi, ve belki biraz da bu uzun uykudan dolayı hıncını almak için hâlâ gözleri kapalı ve başı hep koltuğun kenarına dayalı kalmış bulunan ihtiyarı utandırmak ve gülünç bir duruma düşürmek isteyerek hızlı sesle :

— Maruzatım nihayet buldu, Reis Paşa Hazretleri! Şimdi her şeyden önce yüksek mütalaalarının lûtuf buyurmasıyle tenvir ve irşadımıza müsaadenizi dilerim,» dedi; işte o za-

man ötekinden en küçük kımıldama görülmedi, açıklamanın hemen hemen başında ve başı koltuğun kenarına indiği sırada kapanan göz kapakları da kapalı kalmakta devam etti.

Bunun üzerine, encümen üyeleriyle nazırın aynı an içinde bir «Acaba?» düşüncesi dolaştı ve Mehmet Şahabettin Paşanın hemen nabzına giden eller bu nabzın atmadığını, göz kapaklarını kaldırınca da gözlerin yana kaymış ve büsbütün sönük olduğunu gördüler. Mebuslar arasında bulunan doktorlar acele çağrılmadan ve bunların ilki nefes nefese yetişmeden önce de, Mehmet Şahabettin Paşanın bir kalb sektesinden öldüğü anlaşılmış bulunuyordu.

Ertesi günkü gazeteler, altmış bu kadar yıllık memurluk yaşamı, âyân meclisinin maliye encümenine bilgi ve yetenekle başkanlık ettiği sırada, görev başında son bulan bu eski vezirden saygı ve üzüntüyle söz ettiler.

Daha ertesi günü de, tantanalı cenaze türeni üzerinde uzun ayrıntılar çıktı.

XXIX

Mehmet Şahabettin Paşanın cesedinin araba içinde getirildiği ve o gece çıkmış bir irade uyarınca Sultan Mahmut türbesinin bahçesine gömülmek üzere on sekiz yıl önce yaptırdığı bu muhteşem kârgir konakta son gecesini geçirdiği sırada bu ölüm, konakta en çok belki kâhya Hilmi Efendiyle karısı Zeynep'i ilgilendirmiş, bu ikisinin gözlerine hiç uyku girmeden sabahı bulmalarına yol açmıştı.

Ve karı koca için bu ilgiyi açıkça ortaya vuramamak, bir ikiyüzlülük perdesiyle bir derece örtüp bu perde ile örtülemeyen kısmını da yine mutlaka gizlemeye çalışmak ayrı bir dert olmuştu. Herkesten gizlenmesi gereken bu ilgiyi özellikle birbirlerinden gizlemek zorunda oluşları da ayrı, daha büyük bir dertleriydi. Çünkü odaları ve yatakları birdi ve uyu-

yamadıklarını, aynı yatak içinde, döne döne sabahı ettiklerini birbirlerinden gizleyebilmeleri olanaksızdı.

Ruhça birbirlerinden kilometrelerce uzak iki insanı her gecenin bütün saatlerinde sabaha kadar birbirlerine bağlayan bu tek yatak, çoğu kez ne korkunç bir zincirdi!

Zeynep Hanım, kocasının niçin uyuyamadığını çok güzel biliyor ve Hilmi Efendinin karısının gözünü neden dolayı uyku tutmadığını pekâlâ tahmin ediyordu. Böylece saatleri uykusuz, lâkin uykusuz olduklarını birbirlerinden gizlemeye çalışarak, bazan gizleyebildiklerinden şüpheli, bazan da tamamıyle emin, —ve belki bazan gerçekten içleri geçe geçe— sabaha vardılar. Kış gününü gecesi ise sonuna erişmek bilmedi.

Nihayet gün ağarırken, Hilmi Efendi, karısıyle konuşmak isteğine yenilerek :

— Uyuyor musun Hanım? dedi.

Zeynep Hanım, tam o sırada dalmış olacaktı, önce duyamadı, sonra, kocası soruyu tekrarlayınca birden doğrulup oturdu :

— Ne var Hilmi Bey? dedi.

O konakta kocasına efendi denmesini büyük bir kızgınlıkla, her seferinde yüzünü ekşiterek karşılar, Hil mi Efendiden herzaman bey diye söz ederek konak halkından böyle diyeceklere yol gösterirdi. Kaldı ki, bunu özellikle son zamanlarda, hürriyetin ilânıyle vekillerin ve nazırların gözlerindeki önemi bir derece sarsılalı etkisi görülmüş, Paşa ile Küçük Hanımın karşısında buna pek cesaret edilemese bile onların bulunmadıkları yerlerde hemen herkes kâhyadan (Bey) diye söz eder olmuştu.

Hilmi Efendi :

— Paşa Efendinin ölümünün seni bu kadar sarsacağını zannetmezdim, dedi.

Zeynep Hanım, tekrar yatmış ve yorganı çenesine çekmişti.

— Elbet, otuz yıllık efendimiz, velinimetimiz! diye karşılık verdi.

Evet, otuz yıllık efendi, velinimet! Bundan otuz yıl önce Mehmet Şahabettin Paşa, eski vükelâdan bir Aydın valisi iken aslen galiba Tireli olup, vilâyet makamının kapısındaki odacılardan en önemsizi olarak bulduğu kâhya efendiyi yetenek ve becerisinden dolayı himayesine almış, kendisine okuyup yazma öğrettirmiş, İzmir'den Suriye valiliğine aktarılınca Şam'a giderken yanına alıp orada vali odacılığından mektubî kalemi kâtipliğine yükseltmişti. Bu yükselişten tam sekiz yıl sonra ve Paşa üçüncü kez olarak Maliye nazırı iken Hilmi Efendiye varan Zeynep Hanımın kulağına konu komşu, Paşa Efendinin kocasına, kocasına göstermiş olduğu teveccüh ve iyilik hakkında anlamlı gülümseyişlerle birtakım garip yorumlar ulaştırmamış değillerdi. Fakat Zeynep Hanım, o derece sessiz ve güçsüz bir yaratıktı ki, değil böyle geçmişe ait, yalan olması pek mümkün —aslında da iç yüzünü bütünüyle kavrayamadığı— birtakım dedikoduları, fakat daha bir süre sonra farkettiği ve bir karalama niteliğinde kabul edip içinden çıkamadığı bir durumu da yıllardan, tam on sekiz yıldanberi sessiz kabul etmiş, sineye çekmişti.

Kocasına bu duruma dair ve kendini tutamayarak bazı dokunmalarda bulunmamış değildi. Fakat Hilmi Efendi her seferinde :

— Bu münasebetin beni bahtiyar ettiğini zannediyorsan pek aldanıyorsun. Bu hale ancak senin ve oğlumuzun istikballeriniz namına katlanıyorum, diye karşılık vermişti.

Böylece uzun yıllardanberi hanımefendinin gizli sevdası sayesinde karısıyle oğlunun geleceklerini nasıl ve neden sağlamış oluyordu? Hanımefendi, kâhyanın hırsızlıklarını farketmiş ve eğer gönlünü eğlendirmeyi reddederse bu hırsızlıkları Paşaya haber verip kendisini koğduracağını söyleyerek mi onu ele geçirmişti?

Ancak bu gizli ilişkinin Hilmi Efendi hesabına yıllardanberi neden bu derece ağır bir fedakârlık teşkil ettiği de üzerinde durulacak bir mesele idi. Zeynep olağanüstü genç ve güzel, Hanımefendi de bunun aksine pek yaşlı ve çirkin değillerdi. İzzet Hanımefendi galiba henüz ellisine gelmemişti. Zeynep Hanım da kırkını bulmuştu. Ve zayıf, uzun boylu, uzun yüzlü, saz benizli ve çekik siyah gözlü olan Zeynep Hanım kendisini fazla beğenmiyor, Hanımefendiden kat kat güzel ve taze olmak hülyalarına kapılmıyordu.

Fakat yirmi yıla yaklaşan bir süreden beri sürüp gelen bu ilişki Zeynep Hanımı gece gündüz üzmüş olmakla beraber, kâhya efendinin bunu şiddetle gizlemek zorunda bulunuşu ve hele konaktaki yaşantının gerekleriyle buluşmalarının büyük düzenlemeler ve büyük ihtiyatlar gerektirmesi, bu işin teselli verici bir yanını oluşturmamış değildi. Diğer iyi bir yan ise, Hilmi Efendinin İzzet Hanımdan korkarak geceleri geç gelmek, hiç gelmemek, şurada burada sevgililer aramak ya da bir kapatma peydahlamak gibi hareketlere kalkışamaması olmuştu. Hilmi Efendinin elini kolunu bağlayan bu baskıdan özellikle nikâhlı kadın yararlanmıştı.

Ve bugün arkasında yirmi yıla yakın geçmiş bulunan bu ilişki, artık istediği bir döneme giriyor, yani hanımefendi dul kalmış bulunuyordu. Mehmet Şahabettin Paşanın büyük servetinden yarı payını aldıktan sonra İzzet Hanımefendi günahkâr sevdasını aynı esrar içinde gizleyecek miydi? Yoksa bu sevdaya bir süre geçince meşru bir biçim mi verecekti?

Kocalarının ölümlerinden sonra —hem de Şehremaneti meclisi üyeliğinden kadro dışı ve mütemayiz rütbeli kâhyalarına değil— aşçılarına, bahçıvan ve uşaklarına varan hanımefendiler görülmemiş miydi?

Kızından her zaman duymuş olduğu korkuyu artık bir tarafa atarak ve bu korkunun arkasında gizlendiği Zeynep Hanımca bile bilinen kini açığa vurarak İzzet Hanımefendi Nimet'e :

«— Hilmi Efendi bundan sonra babandır!» derse, buna karşı kimsenin engel olmağa hak ve salâhiyeti olamazdı. Ve o zaman Hilmi Efendinin kendisine yine bilinen cümlesini yeni bir biçimde tekrarlayarak, yani: «Hanımefendiyi almanın beni bahtiyar ettiğini zannediyorsan pek aldanıyorsun. Bu hâle ancak senin ve oğlumuzun istikballeriniz namına katlanıyorum!» diyerek yeni durumu büyük bir sevinçle kabul edeceğinden, bir zamanlar uşaklığını ettiği adamın mirasçısı oluvereceğinden Zeynep Hanım Şüphe edemiyordu.

Fakat eğer Hanımefendi ortak üstüne varmayı kabul etmeyerek kendisini boşamasını şart koşarsa, paraya tapan Hilmi Efendinin bunun üzerine cümlesini yine biraz değiştirip: «Seni muvakkaten boşarken yüreğimin sızlamadığını sanıyorsan çok hata ediyorsun!» der ve dediği gibi yaparsa bu felâkete karşı ne yapılabilirdi?

Ve işte vefasız kocasını hâlâ ilk günlerin ateşiyle seven zavallı Zeynep Hanım, Mehmet Şahabettin Paşanın ölüsünün konakta son olarak kaldığı gece bütün bunları düşünerek uyumamış, kocasını uyumaktan alakoyan şeyin ise sadece sevinç, son sonda amaca erişmiş bulunmak sevinci olduğundan da hiç şüphe etmemişti.

XXX

İzzet Hanımefendi de bu geceyi kısmen uykusuz, bazan da ağlamakla geçirmişti. Kendisini cariyelikten hanımefendilik katına yükselten bu adama karşı hiç bir zaman sevgi duymamış bulunmakla beraber, gönül borcundan, saygıdan ve alışkanlıktan oluşan bir duygusu yok değildi. Karılık görevlerini ise biraz makine duygusuzluğuyla da olsa tiksinti duymaksızın yerine getirmişti. Hattâ Mehmet Şahabettin Paşaya ciddî ve büyük bir aşk ilham etmiş olsa, kendisine belki de bağlanırdı. Fakat onun tarafından ilk günden beri ve git-

tikçe seyrekleşen fasılalarla bu karılık görevlerini yerine getirmeye çağırılmış, sonra herzaman ödevi bitmiş bir cariye biçiminde çocuğunun yanına gönderilmişti: Bu tarzda işlem görmeyi bir genç kadın nasıl affedebilir, kendisine bu biçim davranan ve kendisinden otuz beş kırk yaş büyük olan bir kocaya karşı nasıl aşk besleyebilirdi? Kâhya Hilmi Efendi ile ilişkisine gelince, ona pek derin bir aşk ilham etmiş bulunduğu kanısıyle, âdeta kendisine acıyarak, sevilmek gururu içinde kendini vermişti.

Ve bu ilişkiyi hep aynı biçimde, sevilmek güvenliği içinde sürdürüp gitmişti.

Bu güveni sürdürmekte Hilmi Efendinin şeytanca bir ustalığı olmuş, yılların hiç azaltmadığı bedensel gücü de işe yardım etmişti. Adam arada bir büyük ve çılgın aşk sahneleri düzenliyor

«— Ben hayata, ancak arada bir sizi görmelere dayanamıyorum. Her şeyi bırakın da kaçalım!» diyordu. Fakat İzzet Hanımefendi, gerek kızına ve gerek kocasına karşı bu alçaltmaya, herkese karşı bu gözüpekliğe kalkışmamış, kumral sakalı ve yeşile çalan iri ve Allahtan sürmeli gözleriyle hâlâ pek yakışıklı olan sevgilisiyle baş başa geçecek bir hayatın bütün harikulâdeliklerini çiğneyerek :

«— Biraz sabredelim, her şey kendiliğinden halledilecektir,» demişti.

Mehmet Şahabettin Paşa daha yetmişine varmadan söylenen bu cümleyi aynı yatıştırıcı edâ ile Paşa seksenini aştıktan sonra da tekrarlar ve aşıkının aynı boy ve derecede kalan, azalmayan, fakat hem de ateşi artmayan isyanlarını :

«— Bu kdar bekledik. Biraz daha bekleyelim,» diye yatıştırmayı başarırken, Paşanın ömrünün doksanı bulması ve hattâ aşması ihtimalini de hesap etmemiş, düşünmemiş değildi. Lâkin bu ihtimalden dehşete düşmüş olsa bile, bu bir türlü son bulmayan ömrün sonunu bulması için en küçük bir tertip ve çareye başvurmayı da hiç hatırına getirmemişti.

(Hiç şüphesiz ki, hele babası hasta oldukça çevresinde pervane kesilip ilâç şişelerine, hap kutularına karşı çok büyük bir dikkat gösteren Nimet, böyle bir ihtimali hesap etmekle günahına giriyordu. Ancak kızının bu pek acı düşüncelerini İzzet Hanımefendi hiç sezmemiş, aslında onun her şeyi bildiğini bile ancak şu pek yakın zamanda anlamıştı).

Mehmet Şahabettin Paşadan sonra kâhyasına varmak konusuna gelince, İzzet Hanımefendi bunu büyük bir düşüş olarak kabul etmiyordu. Paşasının ölümünden sonra mukabele okumak üzere getirilmiş hocaya, yahut bahçıvana ya da dört kaşlı uşağa varan hanımefendiler yok muydu? Kâhya Hilmi Efendiye vardıktan sonra İzzet Hanımefendi toplumda yine Mehmet Şahabettin Paşanın eşi sıfatını koruyacak, Hilmi Efendinin eşliği ancak kalbine ve yatak odasının dört duvarına ait olacaktı.

Bu evlenmeyi Nimet'in kolayca kabul etmeyeceğini ve kızıyle aralarında acı sahneler geçeceğini daima düşünmüştü. Ama yasaların kendisine verdiği hakları kullanacak, kalbinin gizliden gizliye söylediği kelime ile gençliğinin mutluluğunu ona feda etmeyecekti. Olsa olsa kızı ile ayrı otururlardı. İzzet Hanımefendi, kendisine daha yeni olup büyük küçük herkesin o kadar kıskançlığını uyandıran konağı bırakıp yaz kış Rumelihisarı'nda oturmaya hazırdı.

Bununla beraber, kızıyle arasında geçeceğini yıllardan beri düşünmüş olduğu sahnelerden pek farklı ve pek kısa bir sahne geçecek, her şey tasarladığından pek farklı bir biçimde son bulacaktı.

Sabahleyin pek erkenden, kendisi, alnındaki ebedî çatkısının serinliğini tazelemek için onu soğuk suda ıslatmakla uğraşırken, Nimet içeri girmişti.

Rengi sapsarı ve gözleri ağlamaktan şişti. İzzet Hanım bir anne olarak üzülüp onu avutmaya hazırlanırken elinde sımsıkı bir zarf tuttuğunu farketti. Ziyaretiyle bu zarf arasında pek yakın bir ilişki bulunduğunu anlayıp bekledi. Esa-

sen Nimet de kendisini tereddüt içinde bırakmayarak bu zarfın ne olduğunu derhal anlatacak :

— Babamın ancak ölümünde açılmak üzere bana iki yıl önce, yirmi bir yaşıma bastığım gün teslim ettiği vasiyetname! diyecekti. Zarf açılmış görünüyordu ve Nimet bu zarfı annesinin uzanan eline vermedi.

İzzet Hanımefendinin içi bir an derinden bir nefretle burkuldu. Babasının sevgili, fedakâr, bir tanecik yavrusu daha ölü aşağıda iken mirastan başka bir şey düşünmemiş, hazırlıklarını bitirip karşısına çıkmıştı. Hilmi Efendinin daima söylediği :

«— Babasına gösterdiği o aşklar hep sahte, hep yalan! Hep mirasın büyük kısmına konmak üzere yapılan oyunlar!» sözleri hatırına geldi. Sonra bu nefret, yerini meraka ve sonsuz bir kaygıya bıraktı. İki yıl önce kıza teslim edilmiş ve kendisine ne baba ne de kız tarafından hiç lâfı edilmemiş olan bu vasiyetname, mutlaka kendi aleyhinde koşulları içeriyordu.

Hiç bir söz söylemeden bekledi.

— Babam menkul ve gayri menkul bütün servetini, parasını, tahvilâtını, mallarını, bu arada bütün eşyasıyle yalı ve konağını bana terkediyor!

Her şey kendisine birden altüst oluyor görünen İzzet Hanımefendi, kendine çarçabuk hâkim oldu ve acı bir gülümseyişle bozuk dişlerini göstererek :

— Yani buradan çıkıp gitmemi mi emrediyorsun kızım? diye sordu.

— Estağfurullah! Başımın üzerinde yeriniz var. Esasen de Paşa babam vasiyetnamesinde kocaya varmadığınız müddetçe gerek burada, gerek yalıda dairenizi muhafaza edeceğinizi ve size ayrıca her ay kırk altın cep harçlığı takdim edilmesini emrediyor. Kocaya varırsanız —ki buna ihtimal vermek istemem— bu kırk altının size yine verilmesini, fakat ayrı bir yere çıkmanızı bildiriyor.

Bütün bu şeyler sadece bu hep uzaktan gösterilen kâğıtta mı yazılıydı? Bu kâğıt yokedilirse her şey önlenmiş olacak, mirasın bütün yarısı, bütün meşru hakkı eline geçerek doğurduğu çocuğun yanında bir sığıntı gibi yaşamak küçüklüğünden kurtulmuş mu olacaktı? Bir an Nimet'in üzerine saldırarak bir mahalle karısı gibi onunla boğuşmayı, bu zarfı onun elinden elleriyle, dişleriyle kapıp alarak parça parça etmeyi düşündü. Fakat sonra kendisiyle başa çıkamayacağını, buna gücü yetmeyeceğini takdir etti.

Ona ne şimdi, ne de sonra gücü yetemezdi. Hele arkasında Cemiyet başta gelenlerinden bir de kocası varken! Ve bir an varlığında gerçek bir büyüklük gururunu duyarak konuştu :

— Ayda kırk altının da senin olsun kızım. Tabii tekaüt maaşı bağlanacak. Bundan başka gene babanın lûtfu, ihsanı olan ve bana artık yakışmayan bu kadar mücevherim var. Onları sata sata ömrümün sonunu bulurum. Beş on gün geçsin, şimdi beni ele güne karşı koğmuş gibi olma. Ben bu konakla yalıyı tamamen sana bırakır, kira ile bir küçük ev bulup başımı sokarım. Merak etme!

Birden Nimet büyük bir üzüntü ve utançla sarsıldı. Annesini kollarına almak, alt katta taş odaların birinde ölüsü henüz yıkanan babasının matemini beraber tutmaları için annesinin kollarına atılmak istedi.

O oturmuş, gözlerinden tane tane, fasılasız dökülen yaşlarla ağlıyordu. Fakat bu yaşlar aşağıya indirilmiş ölü için mi, yoksa onun mirasını yiyemeyince bütün düşlerinin eriyip gittiğini düşünerek mi dökülüyordu? Kumral sakalıyle, kendisine de garip parıltılarla bir iki kere bakmağa cüret etmiş olan yeşilimtrak gözleriyle kâhya Hilmi Efendinin hayali aralarında yükseldi ve bu hayal annesinin belki istemeye istemeye ve ihtimal ki yürekten açılacak kollarına gitmekten kendisini alakoydu.

Sadece :

— Paşa babamı yıkamağa indirdiler! diye haber vererek dışarı çıktı.

O zaman İzzet Hanımefendi bugün konaktan ayrılacak cenazeye ait hazırlıklarda ve bütün matem törenlerinde görevini ihmal etmiş görünmemek için başındaki çatkısını da fırlatıp atarak koyu renk bir elbise giyip, ağırbaşlı ve ciddî, ortaya çıktı. Akşama kadar bir dakika oturmayarak, hattâ ağzına bir lokma koymak için vakit bulamayacaktı.

XXXI

Nimet Hanım kâhya Hilmi Efendiyi babasının cenaze töreni yapıldığı günün gecesinde, yani babasının ölümünden en çok otuz saat geçtikten sonra koğdu. Kâhya, cenazeden Şefik'le beraber, aynı arabada dönmüş ve kendisine hoş görünmek için bütün çabasını bu yolculuk sırasında bir kez daha sarfetmişti. Gerçi herhangi işsiz, ama parlak ünvanlı bir yeni hizmete onun aracılığıyle atanmak konusundaki umudunu artık büsbütün yitirmişti. Ama ortaya çıkacak miras uyuşmazlıklarında ve belki Hanımefendi ile evlenmesinde damat bey kendi tarafını tutmasa da tarafsız kalması, elbette ki istenmeye değer bir şeydi.

Şefik, hareme gelince, Nimet Hanım, kocasına babasının el yazısıyle vasiyetnamesini gösterdi. O vakte kadar onunla bu konu üzerinde hiç bir şey konuşmamış, kocası da kendiliğinden bu söze hiç girmemiş, bu konuda her zaman gerçek bir saygı göstermişti.

Şefik, karısını gözleri hâlâ yaşlı, benzi hep sapsarı bulacaktı. Fakat bu bilinçli, iradenin buyruğu altına giren bir matemdi ve genç kadın, gözlerinden yaşlar arada bir akmakla beraber, güzel kalın sesi dayanıklı konuşuyordu :

— Babamın bende iki senedenberi el yazısiyle bir vasiyetnamesi duruyor ki, bunun bir sureti avukatında, diğer

bir sureti de Osmanlı Bankasındaki kasamızdadır. Bu vasiyetname mucibince babamın tek varisiyim. Anneme ölünceye kadar ayda kırk altın vermek ve kocaya varmayacağı müddetle de konakla yalıdaki dairelerini muhafaza etmesine müsaade etmekle mükellefim. Fakat annemdir ve kocaya varmadığı müddetçe evimizin büyüğü kendisidir. Hayatımızda hiç bir şeyi değiştirecek değilim. Sade bütün işlere karşı çok daha yakın bir alâka göstermenizi rica ediyorum. Çünkü kâhyanın hizmetine az sonra nihayet vereceğim. Emlâkin idaresinde de benim üzerime alamayacağım birçok cihetler olacaktır.

Şefik sadece :

— Emredersin gülüm, dedi ve gösterdiği hürmet kendisine daima sun'î görünmüş olan kâhyanın böyle derhal çıkarılması için hırsızlığı üzerinde karısında pek sağlam düşünceler bulunması gerektiğini düşündü, bu konuda bir şey sormayı da gereksiz buldu.

Tamamiyle yaşlı bir kadın gözüyle baktığı ve pek resmî görüştüğü kaynanasıyle kâhya arasında bir ilişki olabileceği aklının ucundan bile geçmemiş, vasiyetnamenin öngördüğü tekrar evlenmek ihtimaline gelince, bunu Paşanın hatırına gelen pek tuhaf bir düşünce bulmuştu.

Karısının annesi için «kocaya varmadığı müddetçe» deyişini de içten içe biraz garip bulmamış değildi.

Nimet kâhyayı her taraf karardıktan, gece olduktan sonra çağırdı, ayakta kabul edip hiç oturtmadı, hattâ kapının yanında iken konuşmaya başlamak suretiyle emirlerini vermeye koyulup onu oraya, kapı yanına mıhladı ve bu geceden taşınma hazırlıklarına girişmelerini, görevine son verildiğini, şimdi defterleri, hesapları, bütün kâğıtları getirip kocasına teslim etmesini bildirdi.

Hilmi Efendi durumu daha Nimet ağız açmadan önce, duruşundan, davranışından anlamıştı. Dayanıklı ve soğuk dinlerken içine şüpheler doldu: Paşa her halde miras işinde

karısının haklarını çiğneyen bir vasiyetname bırakmıştı. Yahut da bızı birtakım hilelere başvuracaktı, birtakım düzenlere girişmiş bulunuyordu. Fakat bu iki ihtimali de hatırına getirmemiş gibi bir tutum takınıp dedi ki :

— Pederinizin otuz yıllık sadık adamını o mezara girer girmez koğuyorsunuz: Güzel. Fakat tek miraşçı siz değilsiniz. Anneniz hanımefendinin bu karardan haberleri var mı? Bu karara kendileri de iştirak ediyorlar mı? Her halde valdeniz hanımefendinin emirlerini almadan hesapları da, evrakı da size teslim etmekte mazurum!

Nimet birden sonsuz bir nefret ve kızgınlık içinde boğuldu. (Pederinizin otuz yıllık sadık adamı) sözü, kendisine bir kırbaç gibi acı ve keskin bir hakaret gelmişti. Kâhyayı hep ayakta, kapının yakınında bırakıp bir koltuğa oturarak cevap verdi :

— Babam ayni mealde ve üç yerde el yazısıyle vasiyetname bırakmış ve bunların birisini bana, ikisini de muayyen yerlere iki sene önce tevdi etmiştir. Vasiyetnamesine göre menkul ve gayri menkul bütün servetinin tek vârisi benim ve sizin hizmetinize tek vâris sıfatiyle nihayet veriyorum!

Hilmi Efendi başını salladı ve kötü bir gülümsemeyle :

— Annenizin elmaslarını ve elbiselerini elinden almak niyetinde misiniz? diye sormak cür'etinde bulundu.

Nimetin birden gözleri dumanlandı, bazan cariyelerin de yüzüne inen sağ elinde bir karıncalanma duydu. Kâhyanın yeşil gözlerinin ışığı daha keskinleşmiş, özellikle kızıla çalan, hâlâ aksız sarı bıyık ve sakalları arasından beliren kusursuz beyaz dişler irilenerek, irilenerek âdeta korkunç bir oran almıştı. Genç kadın yerinden fırlayıp kalktı ve âdeta boğuk bir sesle bağırdı :

— Babamın otuz yıllık sadık adamısınız, öyle mi? Bütün hesapları, bütün evrakı, şimdi kocama teslim edeceksiniz. Teslim eder etmez de hemen bu konaktan defolup gideceksiniz!

Sonra, daha sakin bir sesle ilâve etti :

— Siz gideceksiniz. Fakat karınızla oğlunuz istedikleri zaman giderler...

Hilmi Efendi az önceki gülümsemesini tekrar etmeye «Oğlum istediği kadar kalabilir, öyle mi? Vaktiyle de ona bakarken birkaç kere iç geçirdiğinizi pek âlâ farketmiştim. Hattâ karı koca günün birinde başınızın döneceğini de hesap etmemiş değildik. İsterseniz kendisini büsbütün bırakayım. Belki vazifelerini bihakkın eda edemeyen kocanıza yardım etsin!» demeyi —bütün bu cümlelerin kafasında birden canlanmalarına, ayaklanmalarına rağmen— göze alamadı. Rumeli'nden gelmiş sırım gibi subaydan ve onun etki ve gücünden korkarak, bir an göstermeğe yeltendiği tırnaklarını tekrar avuçlarına soktu. Bir uşak aşağılıklığıyla eğilerek :

—Emir buyurursunuz hanımefendi, şimdi damat beyefendiye bütün hesapları ve kâğıtları getirip takdim eder, sonra da çıkıp giderim, dedi.

Kâhya, öcünü ancak Hanımefendiden aldı. En zayıf yaratık o idi, ve uzun yıllar ona karşı oynadığı âşık rolünden dolayı olduğu gibi kendisi için karısına acı çektirmiş, hattâ çıkarları zorunlu kılarsa çocuğunun anasını boşamağa karar vermiş bulunduğundan dolayı bu kadına karşı kini vardı. Ve inanılması güç ve zavallı Zeynep Hanımca hiç inanılmamış bir konu da şu idi ki, çıkar uğruna karısını hemen hemen ilk günden beri aldatmış bulunan bu adamın ona, bu çok aldatılmış kadına karşı gerçek bir sevgisi her zaman canlı kalmıştı. Hanımefendiye sunulmayacak saatleri karısına ayırarak hep evde bulunuşu, dışarıda hiç bir macera geçirmeyişi, İzzet Hanımefendiden korkusundan çok, karısına sevgisindendi.

Ve Zeynep Hanıma çektiği üzüntü ve geçirdiği korkuların bağışlanma bedeli olmak üzere rakibesini şahane bir biçimde aşağılamak hakkını armağan etmeyi uygun buldu. Bah-

çenin arkasında oturdukları küçük köşkün y azı odasındaki bütün defterleri, kâğıtları çekmelerden bir bir çıkardığı, pek düzenli tuttuğu kartonları üstüste yığdığı sırada kendisine demişti ki

— Zeynep Hanım, (karısını hep Zeynep Hanım diye çağırır ve kendisinden Zeynep Hanim diye söz ederdi.) Küçük Hanımefendi bizi koğuyor. Ben şimdi hesapları, bütün evrak ve vesikaları Şefik Beye devrederek konaktan ayrılıyorum. Geceyi Beyoğlu'nda bir otelde geçireceğim. Siz birkaç gün kalabilirmişsiniz amma, ben hemen yarın nerede olursa olsun bir ev bulup tutar, sizi gelir alırım. Siz de gece ve yarın sabah eşyayı hazırlar, denkler, göçe hazır beklersiniz. Yarın sabah erkenden de git, Hanımefendiye benim gittiğimi, sizin de Selim'le beraber gitmek üzere bulunduğunuzu haber ver!

Pek yakın ve candan bir sesle bunu söylemiş bulunmalarına rağmen, içine bin şüphe gelerek karısının sapsarı olduğunu sezmişti. Ekledi :

— Yo, sakın hatırına başka ihtimaller gelmesin, onunla aramızda her şey bitmiştir. On sekiz senedir sırf sizin istikbaliniz için katlandığım bir vaziyet korktuğun şekilde değil, hiç hatıra gelmeyen bir tarzda nihayet buluyor. Küçük Hanımın elinde babasından koparılmış bir vasiyetname var. Bütün menkul ve gayri menkulün tek vârisi oluyor. Anası, yanında bir sığıntıdan ibaret kalacak. Kocaya varırsa yalıdan ve konaktan çıkmağa da mecbur. Kendisine kızı sade ölünceye kadar ayda kırk altın verecekmiş! Sen dediğim gibi hareket et ve müsterih ol! Yaptığım para ile bundan sonra gül gibi geçiniriz! Belki de İzmir'e gider, ticaret hayatına atılırım!

Bunları söyledikten sonra evrakı sıralamaya, toplamaya koyulmuştu. Fakat Zeynep Hanımın içi rahat değildi ve bir kere daha «kendi geleceği için bir fedakârlık olarak» katlanılmış durumdan sözeden kocasına karşı hayatında ilk kez

nefret hissi duyuyor, onu gerçek yüzüyle, iğrenç bir surat ile ilk kez görüyordu. Ortaya bir vasiyetname çıkmayıp Hanımefendi tam miras yeseydi, belki evini barkını dağıtıp onu nikâhla almağa hazır bulunan bu adam, şimdi aynı kadını eskimiş bir kundura gibi fırlatıp atıyor ve bu attığını bildirmeye kendisini görevlendirmekle ikinci bir hakareti daha lâyık görüyor, ayrıca da elbette helâlden ziyade haramdan birikmiş bir servetle öğünüyordu. Zeynep Hanım, yarın Hanımefendiye kaybettiği insanın pek kirli ve alçak bir şey olduğunu temin edecek, onu hiç üzülmemeğe, hiç matem etmemeğe davet edecekti.

Gerçi ertesi günü bunu yapamadı, kocasından nefretle ve iğrenerek söz edemedi, yılların ateşini söndürmemiş olduğu bu adamla geçirdiği saatlerin anıları, gönlünde ona karşı en sonunda duyduğu nefret ve kini pek az sonra silip süpürüvermişlerdi. Fakat Zeynep Hanım yirmi yıldır eteğini öptüğü ve ekmeğini yediği bir kadının karşısına en sonunda onu alt etmiş olmanın zaferi içinde, alaycı ve kinci çıkmayacak kadar temiz bir ruh sahibiydi.

Kocasının her emrine başeğmeğe alışık olduğu için bu görevi kabul etmişti ve Hanımefendinin karşısına süklüm püklüm çıkınca küçük hanım tarafından hizmetine son verilen Hilmi Efendinin dün gece konaktan yine onun emriyle ayrıldığını, kendisinin de bugün gideceğini ve büyük bir ihihtimalle İzmir'de yerleşeceklerini haber verdi.

Hanımefendi kendisini sakin, ciddi, ağırbaşlı ve yüzünde en küçük bir kederin yansımasını belli etmeksizin dinlemişti. Ve Zeynep onu bu kadar sakinlik ve ağırbaşlılık içinde bulmaktan biraz şaşırmamış değildi. Hattâ, içinden, «Hilmi Bey kendisine varacağını sanmakla hata etmiş. Hanımefendinin aşkı bu derecelerde büyük bir şey değilmiş!» diye düşündü. Zeynep Hanım, sözlerini bitirip sustuktan sonra odayı bir an sessizlik kapladı ve sonra İzzet Hanımefendi gene sakin bir sesle :

— Allah ikinize de selâmet versin, dirlik düzenlik versin Zeynep Hanım. Oğlunun da gözlerinden öperim, deyip ayağa kalktı.

Zeynep Hanım da hemen oturduğu iskemleden kalktı ve konuşmaya son verdiğini anlatan Hanımefendiyi eteklemek üzere yaklaştı. Bu sırada İzzet Hanımefendi gururunun ve sükûnunun son ânına erişmiş bulunuyordu. Rakibesinin eteğini öpmesine bir eliyle engel olurken öbür elini onun umuzuna koydu, gözlerinde yaşlar birikirken kırık, yavaş bir sesle, tamamiyle dengine konuşan bir tutumla, eski kabahatlerden utandığı kadar yeni savaşlardan vazgeçip yenilgisini tanıyan ve itiraf eden bir insan tutumuyle, yüzünü artık belki ölünceye kadar görmeyeceği bu kadına :

— Hakkını helâl et Zeynep Hanım, sana çok acı çektirdim! dedi.

XXXII

Hanımefendi bu vazgeçişe, Zeynep Hanım gelip haber vermeden çok önce azmetmiş bulunuyordu. Kızı, vasiyetnamenin koşullarını bildirip yanından ayrılınca elmaslarının yine bir servet teşkil edeceğini hesap ederek aşkından vazgeçmemee, kızının yanında sığınmış bir ihtiyar ana durumuna düşmemeğe karar vermişti. İrili ufaklı on dört mahfazaya yerleştirilmiş mücevherlerinin satılmasından elde edilecek para ile birkaç temiz gelir getiren ev alabileceğini, bunların gelirine ömür boyu kırk altın da eklenince Hilmi Efendi ile rahat bir şekilde yaşayabileceğini düşünmüştü. Ve bunları ancak bir kandilin ölgün aydınlığı içindeki yatak odasında düşünürken, kâhyanın, kızı tarafından koğulduğundan, çıkıp gittiğinden haberi yoktu. Fakat birden ışığı yakarak aynaya bakmak ihtiyacını duymuş ve ayna kendisine o vakte kadar hiç görmediği bir yüz göstermişti.

Bu yüzün bütün haraplığı Mehmet Şahabettin Paşanın mirasçısı olmamaktan ileri gelmiş bir üzüntünün mü ürünü idi? Bu mirası bekler ve bu mirası kazandıktan sonra Hilmi Efendiye karısını boşattırarak ya da onu görmekten kendisini kesinlikle alakoyarak gireceği uzun ve mutlu bir evlilik hayatının düşleriyle yaşarken, genç ve güzel miydi? Gözlerinin altlarıyle yanlarındaki bu buruşuklar, dudaklarının iki tarafında bu çizgiler ve çenesinin altında bu sarkıklar yok muydu? Gözleri böyle fersiz ve bu derecede kirpiksiz miydi? Alnının iki yanında saçları bu kadar ağarmış ve boya altından kökler bu kadar beyazla dolu muydu?

İzzet Hanımefendi kendi kendisine yaraştırıp, kendi kendisine de inandırdığı yaşının rakamlarıyle «kırk bir yaşında bu hale nasıl gelmişim?» dedi. Sonra yalnızken, kendi kendisine doğru söylemeyi uygun bulup, esasen yaşlılığını açıklamakta artık hiç bir sakınca kalmadığını da düşünüp rakamı düzelterek :

— Elli yaşında altmışlık bir kadına dönmüşüm! diye ekledi.

Hilmi Efendi, kendisinden üç dört yaş da küçüktü.

Elmaslarını satarak eline geçen para ile bu kendinden genç kocayı nasıl zaptedecek, onun sevdasını ne zamana kadar rakipsiz saklayabilecekti?

Elmaslar satılırken her sefer kendisini bir kez aldatması da pek olanak içinde olan bu sevgili, elmasların satılmasıyle alınmış üç beş parça emlâkin de elden çıkmasına çeşitli bahaneler uydurup neden ulamaz ve ondan sonra, kendisini iki eli böğründe bırakıp, boşayamaz mıydı? O zaman, Paşadan emekli maaşı bağlanmayacak, Nimet de kırk altını kesecek olursa ne olacaktı? Nimet'le başedemeyeceğine göre ona sığınmak, yalvarmak, doğurduğu kızın eteğini öpmek gerekecekti!

Hayır, böyle düşmeden bu defteri kapamak, merhum Şahabettin Paşanın Hanımefendisi olarak artık bir gönül mace-

rasına girmeden, artık saçlara boya sürmek ve hâlâ mağrur bakan gözlere sürme çekip yüzü hafifçe pudralamak gibi zahmetlere katlanmadan başköşede bir heykel gibi sessiz ve hareketsiz kalıp ihtiyarlığı ve ölümü beklemek çok daha uygun, çok daha güzel olurdu.

Yine de, bu vazgeçiş kararı içinde Hilmi Efendinin birdenbire karşısına çıkacağını, dizlerien kapanarak: «Yıllardanberi bugünü bekledim. Haydi gidelim. Hem istersen elmaslarını da nankör kızının başına çal da öyle gel!» diyeceği yine hatırına geliyor, rüyada umulan mutluluklar gibi düzenlediği bu sözlerin kendisine söylendiğini düşlüyordu. O zaman onun abartma ile iri ve delikanlılığındaki kadar parlak olan gözlerine bakıp kendi gözlerinden iki iri yaş damlası akacak, «Hayır, beni mazur gör! Gelemeyeceğim için beni affet!» diyerek ona veda edecekti.

O böyle yapsa, gelmesi için yalvaracak olsa, «kalmakta, gitmemekte inat edebilir miyim?» diye kendi kendine düşünüyor, düşler içinde yüzüyor ve hep bu düşlerin içinde yaşamak, gerçekle günlerce karşılaşmamak istiyordu. Fakat Zeynep Hanımın ziyareti bütün bu düşlere birden son vermiş ve uzun yılların düşmanından o kadar dostçasına ayrıldıktan sonra İzzet Hanımefendi, ve artık buna hiç bir ikiyüzlülük ve gizli düşünce karışmadan, kocasının matemini tutmaya koyulmuştu.

Günlerce süre seccadeden kalkmayacak, bu seccade üzerinde namazı bitince Kur'an okumaya koyulacaktı...

Nimet bu ibadetlerde elinden kaçırdığı günâhkâr sevgiliyi unutmak çabasını sezmekle beraber, ona karşı yıllardan beri duymadığı sevgi ve saygının içinde canlanmağa başladığını ve bu duygulara acımanın da karıştığını hissetti. Davranışını değiştirerek annesine eskisinden daha çok saygı göstermeğe başladı.

Nimet'in kendi matemine gelince, bu pek şiddetli bir ölçü ve derecede, bir haftadan fazla sürmüştü. Belki de böyle

uzun zaman sürüp giderdi. Fakat birden büyük bir siyasî bunalım başgöstermiş, Kâmil Paşa ile İttihat ve Terakki arasında âdeta bir ölüm dirim kavgası ortaya çıkmıştı. Ve Cemiyetin galip gelmesi ve sadrâzamın düşürülmesiyle sonuçlanacak olan bu bunalım patlak verince, Nimet'in yaşı sekseni aşkın bir baba için döktüğü yaşlar —içinde tatlı ve sürekli bir acı kalmakla beraber— birdenbire dinmiş, genç kadın siyasal yaşamın heyecan ve tutkularına kendini kaptırıvermişti.

XXXIII

İttihat ve Terakki ile Kâmil Paşa arasındaki ölüm-dirim savaşı *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Beyin sadrâzamı Meclisi Mebusan'da açıklama yapmaya çağırması önergesiyle başlamış, şu kadar ki bu önerge tamamiyle ters bir tepkiye yol açmış ve Paşanın okuttuğu bildirinin okunması bittikten sonra bütün sıralardan sanki bir çeşit «egemenlik tanıma» gibi yükselen alkışlar, ihtiyar vezire hayatının belki en sarhoş edici ânını yaşatmıştı. Ve meclise gelip, meclisten çıkarken Ayasofya meydanında ve dönüşte, Babıâli'ye girerken eski binanın avlusunda ve koridorlarında alkışlanan Paşa, ayrıca da Padişaha İngiltere Kralından gelen telgrafta hakkında —biraz da usule aykırı bir biçimde kullanılmış— övücü sözlerden edindiği kendine güvenin artık büsbütün arttığını hissetmiş, bu güveni düşmanlarca doksana vardığı ileri sürülen ömrüne kimbilir kaç yıl sonra ve hep sadaret makamında son vermek güvenine kadar götürmüştü. Yirmi yılı aşkın bir zaman önceki ilk sadaretini Sultan Hamid'in Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesine savaşla karşı koymamak siyasetini onaylamak sayesinde elde etmiş olmakla suçlandığını Kâmil Paşa biliyor, bu birleşmeyi önlemek için hiç bir tedbir almamış olduğu halde savaş konusunda israr etmiş ve bu

yüzden düşmüş olan Sait Paşanın o zamandanberi kendisini rahat rahat eleştirdiğinden haberi bulunuyordu. İhtimal ki bunun da verdiği sıkıntı ve kızgınlıkla meşrutiyetten sonra Bulgaristan'a karşı sert bir politika izlemeye kalkışmıştı. Sultan Hamid'in haklarından ağır ağır ödünler vererek ve uygun bir fırsat çıkarsa verdiğini almak üzere ipi koparmamak yoluna gitmek siyasetini tümüyle bir yana bırakarak Bulgaristan Prensliğinin daha önce sağlamış olduğu birtakım ayrıcalıkları öyle sert bir biçimde geri almaya kalkışmıştı ki, hemen hemen Sultan Hamit derecesinde vehimli olup bağımsızlığını ilân etmeyi yıllardan beri göze alamayan Bulgaristan Prensi Ferdinand, bu bağımsızlığını ilâna âdeta, hükûmeti tarafından zorlanmıştı. Bu hâl de Bosna ve Hersek'i otuz yıldan beri sözde geçici olarak yöneten Avusturya - Macaristan'ı bu iki ülkenin ilhakına yöneltmiş, Girit hıristiyanları ise Yunanistan'a katılmak için ayaklanmış, sözün kısası mebus seçimleri barut kokuları içinde yapılmıştı. Fakat Yunanistan, Girit davasını ortaya atmayı göze alamadığı ve Kâmil Paşa, Avusturya - Macaristan'la anlaşmak yolunu tuttuğu için ortada çözümlenmeyen bir sorun biçiminde bir tek Bulgaristan uyuşmazlığı kalmış görünüyordu. Ve belki de Kâmil Paşanın amacı bu anlaşmazlığı savaşla çözümleyerek, haklı haksız kendisine mal edilen suçu üstünden bütünüyle atmaktı.

Her halde, Avusturya'yı aradan hemen hemen çıkardıktan sonra Bulgaristan'la başbaşa kalınca ve Meclisi Mebusandan coşkun alkışlarla sadrazamlığının nerdeyse ömürboyu sürecek olduğu kanısı içinde Babıâli'ye gönderilince, müzakerelerde ağır basabilmeği sağlayabilecek bir ordu hazırlayacak, hattâ gerekirse bu orduya «Marş» emri verebilecek kabadayı bir Harbiye nazırı bulmağa kalkıştı. Hakkında pek büyük ümitler beslenmiş olan yetmişlik Recep Paşa ancak üç gün nazırlık edebilip öldükten sonra bu makama getirilen namuslu ve bilgili müşirlerden Ali Rıza Paşa oldukça zayıf çıkmış, hele Cemiyete mensup şımarık subaylara karşı pek

yumuşak davranmıştı. Kâmil Paşa Mısır fevkalâde komiserliğinin Kahire'deki rahat sarayı ile gönlünü edip onu kabineden çıkarark ikinci orduda pek yetenekli ve çalışkan bir kumandan şöhretini kazanan çalımlı ve gösterişli Nazım Paşayı nazır yapmak, Ali Rıza Paşa türünde sessiz bir adam olup vaktiyle çekilmek istemiş olan Bahriye nazırını da bu kez çıkarıp orada da kendi arzusuna uygun biçimde davranacak bir adam bulundurmak istedi. Sultan Hamit büsbütün sessiz ve direnişsiz bir duruma gelmiş, gölgesinden bile korkar olmuştu. Sadrâzamın her dediğine boyun eğmeğe kendini yükümlü görüyordu. Bir üyesini özel bir lûtuf olarak Adliye nazırlığıyle kabineye aldığı Mebusan Meclisi de Kâmil Paşaya karşı söz dinler ve yollayacağı kanunları inceleyip onayacak ve kendisinden yeni alkışlar için soruşturmalara girişecek bir topluluk hâlini alacağına göre elinde güçlü bir ordu ve düzenli bir donanma tutan paşa, dışta da İngiliz siyasetinin yardımına dayanacak —Slavlar hâmisi Rusya'nın henüz Japon yenilgisinin yorgunluğunu üstünden atamamış bulunduğuna da güvenerek— bağımsızlığını ilâna önce olanaklar hazırlamış ve bu kez fırsat vermiş olduğu öne sürülen Bulgaristan'a savaş açacaktı. Bu yeni Harbiye nazırı sayesinde savaşta zafer kazanıldıktan sonra da, krallığın onaylanması karşılığında doğu Rumeli eyaleti Bulgaristan'dan geri alınacak, belki bu eyaletteki Bulgarlarla asıl Bulgaristan'daki Müslümanlar yer değiştirilerek doğu Rumelinde Türk ve Müslüman halkın çoğunluğu sağlanacaktı. Bütün bunları başaran Kâmil Paşa da, kendinden öncekilerden hiç birinin elde edemediği bir şan ve şeref içinde, Sokullu ya da baba oğul Köprülüler gibi devleti yönetecek, vücudunun dinçliği sayesinde geç geleceğinde şüphe etmediği ölümüne kadar devletin başında kalacaktı.

Şu kadar ki, İttihat ve Terakki Kâmil Paşanın kendi güç ve yeteneği hakkındaki bu sonsuz güvenine katılmıyor, onu hiç beğenmiyor, yerinde kalmasına bir gün razı olursa erte-

si gün bundan dolayı pişmanlık duyuyordu. Kâmil Paşayı düşürmek isteği de sadece kişisel tutkuların ortaya çıkmasından ve bunların yerine getirilmesine karşı Kâmil Paşanın aşılmaz bir engel sayılmasından ileri gelmiyordu. Onun düşüşünü bilinçle ve kişisel bir çıkar beklemeksizin isteyen İttihatçılar da vardı. Çünkü Paşanın adamlarına karşı ve özellikle oğullarından birine, pek genç yaşında Bahriye livalığına yükseltilmiş olan Sait Paşaya karşı pek büyük bir sevgisi bulunduğuna bunlar kanaat getirmişlerdi. Sait Paşa, babasının iki üç yıl öncesine değin süregelen ve on üç yıl sürmüş olan Aydın Valiliği sırasında —kaldı ki meşrutiyetten sonra da ele geçmemiş!— bir çetebaşı ile, Çakırcalı ile ortak bulunduğu ileri sürülecek kadar dile gelmiş bir delikanlıydı. Ve İttihat ve Terakkinin birtakım temiz üyeleri, Kâmil Paşanın nüfuzu büsbütün artar ve kendisi yerinden oynatılamaz bir hâle gelirse, bu paşaoğlunun pek önemli dolaplar çevireceğinden, bütün borçlanma ve imtiyaz işlerinin tekelini üstüne alarak memleket zararına milyonlar toplayacağından, istibdat zamanını nerdeyse aratacak bir bozukluk ve rüşvet döneminin açılacağından korkuyorlardı. Ve nihayet, padişahı işe karıştırmamak konusunda en aşırı İttihatçılar kadar kesinlikle davranan Kâmil Paşa, huy bakımından Sultan Hamit'ten farklı edğildi. Nazırlarına birer özel kalem müdürü gözüyle bakıyor, onların her konuda kendi emirleriyle hareket etmelerini istiyordu. Kafasında kurduğu ve anladığı meşrutiyet hükümdardan kendisine aktarılmış bir mutlakiyet rejimine benzemiyor değildi.

İttihat ve Terakki, usulsüz bir şekilde Harbiye ve Bahriye nazırlarının değiştirilmelerini sadrâzamın düşürülmesi için bir neden saydı. Az önce Şûrayı Devlet başkanı ile Maarif nazırı öyânlık ikramı karşısında ve Maarifle Dahiliye nazırlıkları arasında futbol topu gibi gidip gelen Hakkı Bey Roma büyükelçiliği ödünü ile kabineden çıkmağa sessizce razı oldukları gibi bu defa Harbiye ve Bahriye nazırları —biri

Kahire ikramı sayesinde, öbürü de zaten istifa etmiş bulunduğundan— sessizce gidebilirlerdi. Fakat bu kez Kâmil Paşanın usulsüz hareketinden elden geldiğince yararlanmaya Cemiyet karar verdi. Şefik'in de katılmasıyle Merkezi Umumî binasında yapılan toplantılarda her şey plâna bağlandı. Hürriyetten sonra Selânik'te genel müfettiş sıfatıyle işsiz bir hale geldiğinden, sadrâzamın Dahiliye nazırlığı vermesini mutlulukla ve borçluluk duygusuyle kabul edip gelmiş olan Hüseyin Hilmi Paşa sadaret bedeli olmak üzere kabineyi içten sarsmak işini yönetmekle görevlendirirken başka ellere de ordu ve donanmadan meclise kılıç şakırtıları yankıtılarak görüşmeleri bu şakırtılara göre düzenlenme işi verilmişti, bundan sonra da, sessizce Kahire'ye gitmeğe hazırlanan eski Harbiye nazırıyle sessizce âyâna dönen eski Bahriye nazırı haklarını aramak üzere Mebusan meclisine başvurmağa yollandılar ve Kâmil Paşa bu meşrutiyet darbesini ne hakla yaptığını anlatmak üzere Meclise çağrıldı.

İhtiyar sadrâzam cesurdu ve en azından sekseninde bulunmasına rağmen bütün zekâ ve iradesini koruduğu için, eğer rakibi Sait Paşa gibi gür bir sesi ve konuşmacılığı olsaydı, belki de Meclisin karşısına korkusuz çıkardı. Ne çare ki, bir salon içinde bile güç duyulan zayıf bir sesi vardı. *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Beyin soruşturma önergesine cevap hazırlamak ve bu sırada siyasî manevralarla durumu lehine çevirmek için de kendisine iki üç günlük bir zaman gerekmişti; gene aynı biçimde davranmak, nedenler, özürler göstererek yine iki üç gün kazanmak istedi. Fakat bu yeni geciktirmenin belki bir daha ele geçmez bir fırsatı yitirmek olacağını İttihatçılar anlamış bulunuyorlardı. Kâmil Paşanın mutlaka üç gün sonra gelmek ve mebusların mutlaka şimdi gelip açıklama yapmak konusundaki haberleşmeleri ve ısrarlarıyle saatler geçiren Meclis, loca ve koridorları İttihad'a mensup subaylarla dolu ve Başkanı tamamıyle İttihatçılara bağlı, gece yarılarına kadar toplantı hâlinde kaldı ve ilk saldırı-

ların temposu yüksele yüksele, daha iki üç hafta önce en ateşli takdirlere boğulan Kâmil Paşa, bir meşrutiyet ve vatan hâini ilân edilerek, ezici bir çoğunlukla kendisine güvensizlik beyan edildi. Asıl rejisör ve aktörler kuliste kalıp ilkten son konuşmacıya kadar hep ikinci derecede kişiler tarafından doldurulan konuşma kürsüsü artık görevini bitirip Kâmil Paşanın düşmesi sağlandıktan sonra da, Ahmet Rıza Beyle birinci reis vekili Talât Bey hemen Yıldız sarayına gitmek üzere arabaya bindiler. Sultan Hamid'in herhangi bir itirazda bulunmasına ihtimal olmamakla beraber, ne olur ne olmaz diye oraya gitmek ve mührünü Kâmil Paşadan isteterek Hüseyin Hilmi Paşaya vermesini Padişaha kesin bir dille bildirmek istenmişti.

Uzlaşmazlığın ve bunalımın ilk saatinden bu son âna kadar işi idare edenler arasında olan Şefik de, Cemiyetin mebus ya da meclise girmemiş olarak bu savaşı yönetmiş fertleri gibi zafer terleri döke döke evine dönebildi. Ahmet Rıza ve Talât Beyler gibi Yıldıza gitmesini gerektirecek bir sıfatı yoktu ve zaten son üç dört günün bütün dramatik akışını hararetle izlemiş olan karısının kendisini ne denli merakla ve sabırsızlıkla beklemekte olduğunu kestirmiyor değildi. Bu nedenle, Makedonya dağlarında saatler ve günlerce bir çete kovalamış kadar yorgun ve hâlâ heyecanlı, Meclisin merdivenlerini inerek Başkanla birinci Başkan vekilinin arabaları arkasından hemen kendi arabasına, içi lâcivert ipekli ve beygirleri görkemli kupaya bindi. Ve saatlerce hareketsiz kalmaktan usanıp sinirlenmiş hayvanlar öyle hızla yola düzüldüler ki, İstanbul ve Beyoğlu semtlerinde oturan, ya da denizaşırı yerlerde oturdukları için geceyi şunun bunun evinde ya da otellerde misafir geçirecek olan bir hayli mebus, yorgun argın ilerlerken bu atlardan bir çifte yememek için karanlıkta geri çekilmek zorunda kaldılar. Sendeleyenler, birbirlerine ya da yol üstündeki ağaçlara sarılanlar, düşmesine ramak kalanlar oldu...

'Ve istibdat devrine ait bir servetin düne kadar önemsiz bir subay oaln bir adama sağladığı bu debdebe, en yakın arkadaşlarına kadar bütün bu yaya giden efendilerin dudaklarına acı, alaycı ve çok kere kinli bir gülümseme getirmiyor değildi.

XXXIV

Şefik Bey karısını küçük salonunda, geniş koltuğa gömülü, saçları iki kalın örgü ile omuzlarından inmiş, çok sevdiği Fransız romancılarından birinin kiatbına dalmış buldu.

— Neye yatmadın gülüm?

Nimet'e bu soru o kadar yersiz ve anlamsız göründü ki, cevaplandırmayı gereksiz bularak :

— Ne oldu? diye sordu.

Şefik'e açıklama yapacak zaman bırakmadan ekledi :

— Ademi itimat reyi verdiniz, değil mi?

— Evet, hem pek büyük bir ekseriyetle, bir saat evvel düşürdük.

— Meclise ayak atmadı, hep Babıâli'de kaldı, değil mi?

— Gece oluncaya kadar Babıâlide idi, oradan da saraya gittiğine göre istifasını ve sadaret mührünü vermiş bulunması lâzım.

— Peki, şimdi ne olacak?

— Ahmet Rıza Beyle Talât, ben Meclisten çıkarken arabaya binip Yıldıza gittiler. Kâmil Paşanın ittifaka yakın bir ekseriyetle ademi itimat reyi aldığını söyleyip sadaretin Hüseyin Hilmi Paşa'ya tevcih edilmesini isteyecekler. Hünkâr tabiî kabul edecektir.

Genç kadın bir an «Zavallı Sultan Hamit! Koca Padişahı elinizde bir kuklaya çevirdiniz!» diye düşündü. Sonra geçmişle ilgili duygu ve düşüncelerinden bir kere daha sıyrılarak bugüne, günün çıkarlarına dönüp, sordu :

— Son içtimada ve sadrâzamın düşmesinde de tesirin oldu, değil mi?

— Öğünmeden söyleyeyim ki, en çok Talât'la benim tesirlerimiz oldu. Kâmil Paşayı düşürmeğe büyük ekseriyetin hemen sona kadar cesareti yoktu. Cemiyet korkusunu Kâmil Paşa korkusuna galip getirmek icap etti. Muvaffak olduk amma, büyük zahmetler, gayretler bahasına!

— O halde yeni kabinede en iyi nezaretler ikinizin hakkı. Talât Bey, birinci başkan vekilliğini terchi edip girmese bile sen elbette nazır olursun!..

Şefik donakaldı. Böyle bir şeyi ne kendisi, ne Talât, ne de başkaları düşünmüşlerdi. Nimet de böyle bir şeyden şimdiye kadar hiç söz etmemişti. Demek ki bunu Kâmil Paşayı düşürmenin pek doğal bir sonucu sayarak söylemişti.

— Arkadaşların hiç biri yeni kabineye girmeyi düşünmüyor. Hüseyin Hilmi Paşa dilediğini seçmekte hür bırakılacak, dedi.

Nimet Hanım soğuk bir bakışla kocasına baktı ve daha o sözünün sonuna varmadan, bu konuşmaya son vermek kararını bildiren bir davranışla ayağa kalktı. Siyah saçlarının kalın örgülerini sırtına atan bir baş hareketi yaparken, artık sorunda ilgiye değer hiç bir yön görmediğini anlatan bir davranışla esneyerek sordu :

— Şu halde Kâmil Paşanın kabahati neydi? Yeni sadrâzamınızla kıyas kabul etmeyecek derecede tecrübeli ve malûmatlı olması, Avrupaca tanınmış ve takdir edilmiş bulunması mı?

İttihat ve Terakkinin düşürdüğü, koğduğu veziri o derecede tutan bir tutumla sormuştu ki, vatan ihanetine kadar türlü suçla onun nasıl suçlanacağı üzerinde iki günden beri kendisine bu konakta hattâ bu odada verilmiş açıklamaları hiç duymamış, bu —tecrübeli, bilgili, Avrupaca tanınmış ve beğenilmiş— Kâmil Paşa aleyhindeki hareketinin düzenleniş biçimini hiç dinleyip onaylamamış bulunduğuna ye-

min edilebilirdi. Şefik şaşırmıştı ve Kâmil Paşanın düşürülmesini tamamıyle içinden inanarak pek doğru ve hayırlı bir şey saydığı halde bunu savunmak için tek söz söyleyemedi: Kadın deyimiyle âdeta nutku tutulmuş gibiydi.

Nimet bir daha esnedikten sonra dedi ki:

— Yarın da Hilmi Paşayı beğenmez, ona düşman kesilirsiniz. onu düşürmek için yerle göğü ayaklandırırsınız. Günün birinde de Padişah illâllah! der, istemediğimiz sadrâzamdan mühürünü aldırıp istediğiniz adama vermeğe razı olmaz!

Ve sırtındaki beyaz ipek geceliğin uzun dantelâlı eteğini hışıldatarak, kocasının kendisini izleyip izlememesine karşı tamamıyle ilgisiz, fakat bu ilgisizlik içinde bu gece nefsini ikram etmemek kararını zavallı erkeğe yine tamamen anlatmayı başararak ilerledi, küçük salonda Şefik'i yalnız bırakıp yatak odasına geçti.

Erkeğin hiçleşen zaferi, önüne çöken iri gövdeli bir ağaç gibi kndisini hareketsiz bırakmıştı. Yorgun, karısından boş kalmış koltuğa oturdu. Ve yatak odasına gidip soyunmaya da, iki aylık karısından haklarını istemeye de kendinde âdeta güç bulmaksızın, çini sobanın kapağından parıldayışı görülen kızıl aleve daldı. Dışarıda gürültülerle esen kış rüzgârı pencerelerin camlarını yumrukluyor, burası için biraz fazla büyük olan beyaz ve pek süslü soba çok tatlı, ancak gevşetici, âdeta yorucu bir sıcaklık veriyordu.

Yoğun bir sessizlik içinde, saray gibi konak uyuyordu.

Ertesi günü Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi kurulduğu zaman Nimet, Evkaf nazırlığının açık kaldığını ve yeni sadrâzamın buraya Mısır'dan bir paşa getirmek istediğini öğrendi. Fakat buna engel olarak boş nezareti elde etmek üzere kocasının girişimlerde bulunmasını düşünmedi. Bu nezareti üç yıl öncesine kadar ve tam on yıl babası işgal etmişti. Dün peyda olan, dün ortaya çıkan komiteci bir subayın ba-

basının doldurduğu bir koltuğa geçtiğini —bu adamın kollarına geceleri ne kadar tutkuyla düşerse düşsün— Nimet görmek istememiş olacaktı...

XXXV

Kalın ve kat kat fanilâlarla sadrâzam Hüseyin Hilmi Paşanın kuru vücudu o derecede beslenmişti ki, siyah redingotunun içinde âdeta toplu bir adam izlenimi veriyordu. Odada o kadar aşırı bir sıcak vardı, yeni atılmış kok kömürü sobada öyle yanıyordu ki, bu odanın kendisini pek az ısınmış duyan sahibi bile az önce sırtından paltosunu çıkarmıştı.

Sadrâzam paşa masanın başından daha uzun zaman kalkmayacağını haber veren bir duruş içinde her tarafı dolduarn, her taraftan yükselen kâğıtları incelemekle uğraşıyordu. Birden homurdandı ve elindeki kâğıdı masanın üzerine attı.

Kendisini böyle homurdanmağa sürüklemiş olan kâğıt, Padişaha sunulmak üzere Amedii - divanı - hümayun kalemi tarafından hazırlanmış bir vekiller heyeti karanamesiydi. 10 Temmuzdan sonra ortaya çıkan deyim ve tamlama ile (edibi vatanperver) Namık Kemal Bey Midilli mutasarrıfı iken özel kâtipliğinde yazı yazmayı öğrenip yıllarca tahrirat müdürlükleriyle vilâyet mektupçuluklarında bu hüneri ilerletmiş, valilikle genel müfettişlik yıllarında da kalem efendiliğini unutamamış olan Hilmi Paşa, Babıâlinin en seçkin kalemleri tarfaından yazılmış ve uzun cümleleri birbirlerine büyük bir özen ve başarıyle geçirilip takılmış bulunan bu tezkereyi nerdeyse düşmanlık duygularıyle okumuştu.

Bu, kendisi artık geçer akçe olmadığı için gönlünün sevdiğine düzenli biçimde para vermek zorunda bulunan, yosmalık döneminde biriktirmiş olduğu paralar sayesinde açtığı evi arı kovanı gibi işletmelerine rağmen hizmetindeki genç kadınların işlerinde gözü kaldığı için de âdeta bindiği dalı

keserek her fırsatta onları kötüleyen kartlanmış bir orospunun kıskançlığı gibi bir şeydi.

Ve yüzünde sonsuz bir hor görüşün anlamı belirerek, Hüseyin Hilmi Paşanın uzun ve kuru parmaklı eli hokka takımına gitti. Beyaz bir kâğıt alıp ve ikiye bölüp, artık sadece bir Amedii - divanı - hümayun memuru halinde, şadaret makamından mabeyine gidecek maruzatı yeni baştan, kendi keyfine göre, ve süratle, hiç çizip bozmadan yazmağa koyuldu.

Şişlinin tramvay caddesi üzerinde bulunup eski sakini olan şehremini Reşit Mümtaz Paşanın Zaptiye nezaretinde tutukluluktan Büyükada'da sürgüne gönderilmesinden bir süre sonra, yani Selânikten Dahiliye nazırlığıyle İstanbula koşup geleli, Hüseyin Hilmi Paşanın oturduğu ufarak konağın içinde artık paşanın kaleminden çıkan ses dışında çıt duyulmuyor, caddeden de hiç ayak gürültüsü gelmiyordu.

Fakat tam iki buçukta, tekerlekleri lâstikli olmak gereken bir konak arabasının ilerleyerek dış kapı önünde birdenbire durduğu ve içinden inen bir adamın mermer merdivenlerden hızlı adımlarla yukarı çıkarak kapıyı çaldığı duyuldu.

Yazısının snolarına varmış bulunan Hilmi Paşa, bir an başını kaldırdı ve gelenin kim olması gerektiğini hemen kestirdi. İttihat ve Terakkinin en sözügeçer üyelerinden olup pek kıdemli vükelâdan ve âyandan Mehmet Şahabettin Paşanın ölmeden pek az önce kızını verdiği —düğünü dolayısıyle verilen büyük ziyafette kendisinin de hazır bulunmuş olduğu— Tekirdağı mebusu ve askerlikten ayrılma Şefik Bey, bizzat istediği gizli görüşme için gelmiş olacaktı.

Gerçekten de, bir dakika sonra nöbetçi yaver içeri girerek onun kabul edilmek dileğini haber verdi.

Hüseyin Hilmi Paşa yavere :

— Bir dakika intizar buyursunlar, dedi ve elindeki kâğıdı bitirmeden ziyaretçiyi kabul etmedi. Kendisini hemen kabul etmemekle sabahlara kadar devlet işleri ile meşgul bu-

lunduğunu daha iyi göstermiş, ayni zamanda da, koca bir sadrâzamın huzuruna çıkmak için insanın İttihat ve Terakkinin en sözügeçen üyelerinden de bulunsa beklemesi gerektiğini anlatmış olacaktı.

Nitekim beş dakika bekletti de. Fakat ondan sonra ayağa kalktı ve aradaki kapıyı açarak, Şefik'i bekleme odasından içeriye kendisi çağırdı, tâ karşısında duran koltuğa oturttu ve beklettiği için özür dilerken bu saatlere kadar kâğıtlar içinde boğulduğunu ve bunun bu geceye özgü bir hal olmayıp her gecesinin böyle geçtiğini anlatmayı da ihmal etmedi.

Şefik hem onun fazla vaktini almamak, hem de söyleyeceklerini bir an önce söyleyip kendine oldukça ağır gelen bu işi yapıp bitirmiş olmak isteğinde idi. Söyleyeceğini dolambaçlı anlatım yollarına girmeden, bir çırpıda anlattı. Kabinenin hem resmen İttihatçı hem de Mebusan meclisine mensup yegâne uzvu olan Manyasi zade Refik Beyin hastalığının pek ağırlaştığı duyulmuş bulunuyor, bir iki güne kadar vefat edeceğine ihtimal veriliyordu. Felâketin gerçekleşmesi takdirinde elbette ki Hüseyin Hilmi Paşa Kâmil Paşanın bile attığı adımı geri almaz, yani kabinesinde mebus ve İttihat ve Terakkiye ötedenberi mensup bir adam bulundurmak isterdi. Kâmil Paşanın yaptığı gibi bir canlı cenaze değil, Kabinesini gereği gibi destekleyecek bir üye almak isteyeceğinden emin bulunduğu sadrâzam paşa hazretlerine Şefik kendini önermeye, maiyetinde çalışmaktan duyacağı iftiharın pek derin olacağını da temine gelmişti.

Hüseyin Hilmi Paşa muhatabını hiç sözünü kesmeden, sade (maiyet) sözünde bir (estağfurullah) ı uygun bularak dinlemiş, içinden de hayli hiddetlenmişti. «— İdarî teşkilât hakkında en iptidaî malûmattan mahrum, kanunların cümlesinden bihaber, birkaç ay evveline kadar çeteler peşinden koşmuş ve elpençe divan huzuruma bir iki kere çıkmış olan küçük rütbeli bir zabit şimdi karşımda bir koltuğa geçip kurulmuş, benden bir nezaret istiyor. İstediği nezaret de en mü-

himlerinden, sadarete geçit olabileceklerden biri!» diye düşünmüştü. Bununla beraber, çukura batmış siyah gözleriyle incelediği genç adam öyle dik duruyor, başını öyle yüksek tutuyordu ki, kendisini bir an saran hiddete yenilmekten, karşısındakine ağır bir cevap vermekten paşa korktu. Ancak İttihatçılar Refik Beyin nazırlığına sevinmemişler, Kâmil Paşaya bu seçiminden dolayı minnet duymamışlardı. İçlerinden birinin sivrilip hepsini aşarak kendilerine uzaktan ve yüksekten bakmasına demek ki dayanamıyorlardı. Ve daha dün akşam Talât, Rahmi ve Doktor Nazım Beylerle Babıâlide konuştuğu sırada doktorların Manyasî zadenin hayatından umut kestikleri söz arasında geçince, her üçü de yeni Adliye nazırının kim olabileceği konusunda bir söz açmamışlardı. Her halde Şefik ancak kendi adına, kendi kendince verilmiş bir kararla Mecliste yanına sokulup konuşma istemiş, kararlaşan saatte de işte gelerek dileğini bildirmişti. Ve bu arzusunu kabul edip Hilmi Paşa onu Adliye Nazırlığına getirirse onun iddia eylediği gibi aslâ kabinesini desteklemiş olmaz, aksine Cemiyeti ve Meclisin İttihatçı çoğunluğunu kendisine düşman etmiş olurdu.

Sonra da bu binbaşılıktan yeni ayrılmış, devletin yeni ve eski yasa ve tüzüklerini —doğal olarak— bilmeyen, yaşı da daha otuz beşe varmamış delikanlıyı Adliye nazırlığı için Sultan Hamid'e önermek bir mesele idi. Gerçi o celâlli Padişah şimdi her şeye boyun eğiyor, gözlerine düşünceler dolarak, zihninde bir an içinde nice sakınca canlanırken köpürmek istedikten sonra tereddütlere düşüp gevşeyerek, her şeye «Peki» ve «Olur!» diyor, «Münasip!» diyordu. Bununla beraber Hüseyin Hilmi Paşa bu derecede yersiz, bu kadar gülünç bir tayini önermeye yine cesaret edemezdi. Dedi ki:

— Zatıâliniz gibi kıymetli bir genç arkadaşa malik olmak bana sürur ve iftihar verir. Ancak Adliye nezaretine, bu mesleğe mensup bir zatın getirilmesi de münasip olacağı zannındayım.

Şefik sadrâzam olmasına yardım ettiğine inandığı adamdan bu kadar sert ve kesin bir red cevabı beklemiyordu. Kaldı ki, bu tramvay yolundan içerisi görülen, ve konak değil, Mehmet Şahabettin Paşaya damat olalı öğrendiği bir İstanbul deyimiyle konak yavrusu denmesi daha uygun olan evin mobilyalarını da çocukluğundan beri düşlemiş olduğu vükelâ konaklığına hiç de uygun bulmuş değildi. Mehmet Şahabettin Paşadan artık kendisine geçmiş bulunan yazı odasının görkemiyle kıyaslanmasına olanak olmayan bir odada masa başına kurulup kendisine bu denli yüksekten muamele etmeğe kalkan bu paşaya hakkettiği karşılıkta bulunmaktan çekinmeyecekti. Kızgınlıktan, diline en halis Edirne şivesi gelerek

— Paşa Hazretleri, dedi, fikri âlinize iştirak edemeyeceğim. Nazırlar siyasî birer şahsiyet olduklarına ve devletin umumî siyasetini yürüttüklerine göre, emirleri altında tecrübeli ve meslekten gelme birer muktedir müsteşar bulunması kâfidir. Nitekim teşkil buyurduğunuz kabinede Bahriye Nazırlığına bir Bahriyeli intihap buyurulmamıştır, bir topçu paşası getirilmiştir!

Hüseyin Hilmi Paşa birden tamamıyle hırçınlaştı :

— Evet, öyle. Ancak zannederim ki, bir deniz ve bir kara kumandanı arasında, bir avukatla veya bir hâkimle bir asker arasındaki mesafe kadar azîm ve aşılmaz mesafeler yoktur!

Vaktiyle onun bu hırçınlıkları arttıkça artar, kabardıkça kabarır ve her seferinde beş on memurun canı yanmadan yatışmazdı. Lâkin Yemende başına sarık sardıktan sonra Selânikte frenklerle karışık bir rejim başında gözle görünmez bir silindir şapka taşımış olan Hüseyin Hilmi Paşa, her hareketini içinde bulunduğu koşullara uydurmakta pek usta idi. Bu cüretli adamı gece yarılarından sonra tam bir hoşnutsuzluk içinde, yüreğinde kinle göndermemenin daha uygun olacağını takdir etmekte hiç gecikmedi. Ve derhal yumuşayan bir ses-

le, karşısındakini nerdeyse sevgi dolu bir bakışla sararak hemen ekledi :

— Tekrar edeyim, sizin gibi genç ve değerli bir zatın arkadaşlığını iftihara lâyık bir keyfiyet sayarım. Kabine için bu hakikî bir kazanç olur. Manyasî zade Refik Beyefendiye inşaallah uzun bir ömür mukadderdir, fakat eğer bir emri hak vâki olursa, heyeti vükelâ arasında birtakım nakil ve becayişler yapılması mümkündür. Bu esnada boşalacak diğer bir nezarete gelmeniz de pek âlâ kaabildir.

O kadar ciddî ve dürüst bir eda ile konuşmuştu ki, Şefik bütün kızgınlığının uçup gittiğini hissetti ve nazır olma isteğinin geri çevrilişi karşısında kendisini demin kaplamış bulunan şiddetli istek ve inadı artık içinde bulmadı. Şimd kendisine mesele, Nimet'e uygun bir cevap götürmekten ibaret kalıyordu, ve Manyasî zadenin kurtulmak olanağı kalmadığı hekimlerce temin edildiğine göre, sadrâzamın nerdeyse kesin bir mitelik kazanan taahhüdünü bildirince karısının isteklerini yerine getirmiş bir koca durumuna girmekten memnun, vaktin bu kadar gecikmesine rağmen hâlâ hiç bir yorgunluk eseri göstermeyen, belki önündeki kâğıtlara saatlarca gömülü kalacak olan kır saç ve sakallı adama veda edip ayrıldı...

XXXVI

Manyasî zade Refik Bey, bu gece konuşmasından iki gün değil, bir hafta sonra öldü ve sadrâzam hemen ertesi sabah Talât ve Rahmi Beyleri makamına çağırarak Adliye nazırlığına getirilecek kişi hakkında kendilerine danışmak istedi.

Hemen konuya girmiş :

— Birini mi teklif edeceksiniz? Yoksa ikinizden biriniz kabul buyurur musunuz? demişti.

Ziyaretçilerinin ikisi birden de duraksamadan :

— Hayır, uygun birini bizzat intihap ve iradeye arz buyurunuz, bizim namzedimiz yok, cevabını vermişlerdi.

Bundan sonra Rahmi Bey:

— Şahsen bir nezaret kabulünü ise hiç arzu etmiyoruz, diye ilâve etmişti.

Talât Bey bir şey söylememiş ve Hilmi Paşa onun susuşundan eğer kendisine yalnızken bir nazırlık önerilirse kabul etmeğe hazır bulunduğu anlamını çıkarmıştı. İşin aslına gelince, kendisi Selânik'te koca bir genel müfettişken, orada avukatlıkla geçinen Refik Beyi ûlâ evveli rütbesini almış olmasına rağmen, hor görmemiş değildi. Ve ayni müfettişlik döneminde karşısına kabul edilmeyi nerdeyse akla hayale gelmez bir onur, bir iyilik sayacak olan bu adamlardan her hangi birini onun bıraktığı yere geçirmek daha da acıklı olacaktı. Bu tehlikeyi önlemekten sevinç ve gurur duydu. Bu sevinç ve gurur içinde de Tekirdağı mebusu eski binbaşı Şefik Beyi nazırlık düşleri gördüğünden dolayı cezalandırmak istedi, bunun hazzından kendini yoksun etmeğe katlanmadı. Ve daha az resmî bir sesle, yapacağı müzevvirliğin tadından yumuşayan bir sesle anlattı:

— Bir namzedimiz bulunduğuna ihtimal verişim şundan ileri geliyor ki, bir hafta evvel Şefik Bey gece yarısından iki saat kadar sonra Şişliye, bizim eve gelmişti. Refik Bey, can üzerinde bulunduğuna gröe, adliye nezareti inhilâl edince kendisinin oraya tayinini istedi.

Talât ve Rahmi Beyler şaşkınlık içinde birbirlerine bakarak hafifçe gülümsediler. Rahmi Beyin gülüşü acı idi, Talât Bey ise oldukça alaycı, aynı zamanda biraz da hoş gören bir eda ile gülümsemişti. Sonra da:

— Zatıdevletiniz nasıl karşılık buyurdunuz? diye sordu.

Sadrâzam olalı değil (Zatı âliniz), fakat (Zatı sâminiz) ve (Zatı devletiniz) dendiği zaman da içerleyerek mutlaka (Zatı fahimaneniz) denmesini isteyen Hüseyin Hilmi Paşa, hafifçe alınmamış değildi, ve ağırbaşlı ve ciddî, kimi isterse

Adliye nazırı yapabileceğinin kendisine demin bildirilmiş olmasından gelen bir güven içinde konuştu

— Ne diyebilirim? «İnşallah Refik Beyin sıhhati düzelir ve tulü ömürle muammer olur, fakat eğer kendisini kaybetmememiz mukadderse, Adliye nazırlığına meslekî bilgilere sahip ve tecrübe sahibi bir zat seçerim,» diye mukabele ettim.

Talât Beyin gülümsemesi şimdi bir kahkaha hâlinde geri gelmişti.

— Her halde paşa kızı «Bana mebus karılığı yetmez, ille nazır haremi olmalıyım!» diye tutturmuş olacak, diye söylendi.

Rahmi Beye gelince, o işi çok daha ciddiye alıyor, açık deniz rengi mavi gözlerinde sert bir ışık parlıyordu. Tok bir sesle :

— Şefik bu garip hevesini bize açmalı, böyle bizlerden habersiz sadrâzam paşa hazretlerine müracaat etmemeliydi, dedi.

Ve Hüseyin Hilmi Paşa, kendisini bu (bizler) kelimesiyle çizilmiş sınırın o derece dışında bırakılmış gördü ki, birden kaygı ve acı duydu. Canı dilediği zaman kendisini Kâmil Paşa kadar Cemiyetten uzakta hissetmekle ve bunu böyle ilân etmekle beraber, aynı uzaklığı ve ayrılığı Cemiyetten biri söyleyecek ve hatırlatacak olursa, çok telâş ediyordu. Şimdi de üzülmüştü. Ve henüz belki pek ham, fakat gerçekten keskin zekâsıyle bu üzülüşü derhal farkeden Talât Bey, sadrâzamın gönlünü almayı uygun bularak hem dost, hem de saygılı bir eda ile dedi ki

— Bizim Adliye nazırlığı için bir namzedimiz yoktur, Paşa hazretleri. Esasen malûmu fahimanenizdir ki, Manyasî zadeyi de Kâmil Paşaya Cemiyet teklif etmemişti. Bizzat kendisi uygun görüp reyimize müracaat ettiği zaman, biz : «Muhterem adamdır amma, yorgundur, hastadır, faaliyet gösteremez ve muvaffakiyetsizliği Cemiyet hesabına kaydedilir. Ta-

yinini tavsiye etmeyiz,» demiştik. Bunun üzerine de selefi âliniz yemeden içmeden bu cevabımızı merhuma yetiştirip kendisiyle aramızı açmağa teşebbüs etmişti.

Burada Talât Bey bir an için sustu ve Hüseyin Hilmi Paşa, bu hikâyeyi yeni duymuş da pek şaşmış gibi bir eda alırken hem de, «Aman yarabbi, dünyada meğer ne kadar da ikiyüzlü ve münâfık adamlar varmış!» anlamında yorumlanabilecek bir tebessümle gülümsedi.

— Evet, ecnebi terbiyesiyle yetişen ve dedikodudan pek nefret eden Kâmil Paşa böyle hareket etmişti. O zaman olduğu gibi şimdi de namzedimiz yoktur. Arzu ettiğiniz, sizce mutemet ve muvafık bir ehlini seçersiniz!

Ve söze karışarak Rahmi Bey:

— Evet, intihap buyurursunuz, iradeye gitmeden evvel de Cemiyet tabiî haberdar edilir, dedi.

Yararı az olan bu kesin uyarıyı yapıp sadrâzamın canını sıkmak işini arkadaşının üzerine almış bulunmasından sevinçli, Talât Bey bu konuya artık bir şey eklemedi. Kaldı ki daha incelikle, ama (ehil) kelimesi üzerinde durmak suretiyle kendisi daha önce böyle bir uyarıda bulunmamış da değildi.

XXXVII

Şefik Bey, Mehmet Şahabettin Paşanın hemen ölümünden sonra ve buna pek de davet edilmeksizin kullanmaya başladığı yazı odasında, koca yazı masasının başına geçmiş, mektup yazıyordu. Kapı hızla açılarak Nimet Hanım göründü ve kapının eşiğinde kalıp ilerlemeden, sanki düşman bir bakışla kocasına baktı. Yazı masasının başına bu kadar kendinden emin, bu kadar mağrur oturmuş, bu sonradan görme adam kime mektup yazıyordu? Edirnenin bilmem hangi mahallesinin hangi sokağında oturan dul ve karşısına çıkarılmağa cesaret edilmemiş anasıyle kendilerine yeni yeni kıs-

metler çıkmağa başlayan geçkin iki kız kardeşine mi? Yoksa çocukluk arkadaşları olup, bir taşra kasabasının kaldırımsız sokaklarında kendileriyle eskiden oynaşıp döğüşmüş bulunması gereken, ikisinin de çocukluklarının geçtiği yerde şimdi belki bakkal ya da aktar olan bir yaratığa mı? Şefik'i, babasının yazı masası başında, onun mirasçısı durumunda gördükçe Nimet Hanımı her zaman saran belirsiz acı, ona kızgın bulundukça pek ziyade artıyor, şiddetlenip bir işkence derecesine varıyordu. Fakat Şefik Bey, böyle şeyleri hiç hatırına getirmeksizin başını kaldırmıştı, ve açık mavi elbisesi içinde bir bahar sabahı gibi ışıklı ve taze görünen karısına âşık bakışlarla gülümsemek, onu doya doya varlığına sindirmek üzere bakıyordu.

Bu hâli Nimet'i büsbütün sinirlendirdi ve genç kadın kocasına âdeta sert bir sesle:

— Bugünkü gazeteleri her halde okumamış olacaksınız, dedi.

— Hayır canım, okumadım. Demin sordum, daha gelmemişti.

— Politika hayatında günün bu vaktine kadar gazete okumadan kalınır mı?

Ve hızla yaklaştı, üç gazeteyi birden yazı masasının üzerine fırlattı. Aynı hızlı adımlarla döndü, kapıyı hızla kapayıp gitti.

Şefik, hafif bir heyecan içinde, bu önüne atlan gazetelerden birini eline alır almaz, karısını kızdırmış bulunması gereken havadisi ilk sayfada hemen gördü. Kaç gündenberi açık bulunan Adliye nazırlığına, fakat kabinede hiç bir aktarma ve yer değiştirme yapılmamak şartıyle en sonunda biri seçilmişti ve bu yeni nazır, eski adliyecilerden olup, bu kez Yanya valiliğine atanmış ve henüz görevi başına gitmemiş bulunan Nazım Paşa idi. Bu ad, başta Şefik'e tamamen yabancı geldi, sonra bunun meşrutiyetin ilânı günü ayak attığı Selânik'e de, ondan sonra yollandığı Edirne'ye de vali diye ka-

bul edilmeyerek geri gönderilen ve arkadan galiba Suriye ya da Beyrut'a yollanan eski Zaptiye nazırı Nazım Paşa olduğuna karar vererek :

«— İstibdat idaresi yeni baştan mı hortluyor?» diye âdeta bağırdı. Ama bu yeni nazırın hal tercümesi olarak gazetenin sunduğu satırlara göz gezdirince, bu Nazım Paşanın, o eski Zaptiye nazırı Nazım Paşa olmadığını anladı. Hayır, o değildi, fakat bundan dolayı daha hayırlı bir şey de değildi.

Bu Nazım Paşa, birkaç yıl önce Abdülhamit yönetimine karşı Erzurum'da başgösteren ayaklanma sırasında orada vali bulunmuş ve bu hürriyetçi hareketi elinden geldiği kadar bastırmaya çalışarak güçsüzlüğünden dolayı bunda başarı gösterememiş bir istibdat dönemi uşağıydı. Gazetenin kayarak geçtiği bu eski hikâyeyi birtakım ayrıntılarla hatırlayış, Şefik'i taşkın bir kızgınlık içinde bıraktı. Adliyeye yeni bir nazır atanırken, birtakım yer değiştirmeler yapıp, kendisine bir yer açılacağını temin ederken, Hüseyin Hilmi Paşa utanmadan yalan söylemişti. Karısı kızmakta pek haklıydı. Fakat nice insanın önemsiz taşra memurluğu dönemini pek güzel hatırladığı bu zıpçıktı sadrâzama haddini bildirecek, geçen devrede halkı ayaklanmaya yöneltecek kadar baskıcı ve beceriksiz bir valiye yeni yönetimin adliye cihazlarını —lekesiz bir erkânıharp zabitine verilmesinde büyük sakıncalar gördüğü— bu cihazları gizli düzenler sonunda peşkeş çekmiş olmayı ona pahalıya ödetecekti.

Nimet'in budvarına hiddetten yüzü kıpkırmızı olmuş bir halde koştu. O kadar kızgındı ki, ilkönce hiç bir şey söylemedi. Nimet, pencerenin önündeki bir koltuğa en sakin bir eda ile oturmuş, tırnaklarını cilâlıyordu. Başını kaldırarak, alaycı ve biraz küçümser bir bakışla kocasına baktı :

— Hüseyin Hilmi Paşa, sizin ağzınıza bir parmak bal çalıp avuturken, yapacağını yapmış, diyerek küçük bir kahkaha salıverdi.

Sonra, birden ciddî, sözünü sürdürdü :

— Peki, daha önceki gün Merkezi umumîde idiniz, dün de meclis vardı. Adliyeye bir nazır seçildiğini ve bunun Padişaha bildirmeye gittiğini nasıl oldu da duymadınız?

— Hiç kimsenin bilgisi yok. Sadrâzam, her şeyi gizli, gürnrükten mal kaçırır gibi yapmış! Böyle yeptığı da isabet: Allah, hilekârlığını ayağına dolayacak! Gizli tertiplerine bu mühim mevkie eski devirde tamamıyle kirlenmiş bir adamı getirmek için girişmeseydi, bütün Cemiyeti aleyhine belki de kaldıramazdım. Kendisine karşı kullanacağım en tesirli silâhları bana kendi eliyle veriyor!

Gözleri yanıyor, alnı buruşuyordu. Bu haliyle gerçekten güzeldi ve günün duygularına gece saatlerinin çılgınlıklarını karıştırmak âdeti olmamakla beraber, Nimet'in göğsü istekle şişip kabardı. Fakat Şefik, karısındaki bu zaaf ve isteğin farkına bile varmamıştı ve isteklerini içine gömen Nimet, politika alanında kalmağa kendini zorlayan kocasının kızgınlığıyla ve sözleriyle ilgilenmek zorunda kalınca, onu bu kızgınlığı içinde biraz çocuk ve biraz gülünç buldu. Şefik'in bütün Cemiyeti Hüseyin Hilmi Paşa aleyhine kaldırabileceğinden pek şüpheliydi. Bunu becerecek adam daha önce, nazırlık sandalyesinin günlerce boş kaldığı sırada bu nazırlığı elde edebilirdi. Omuzlarını silkti :

— Bana Adliye nazırlığı tamamiyle kaybedilmiş görünüyor. Boş yere zahmete girmiş olacaksın! dedi.

Küçümsemeyle dolu ve âdeta yabancıydı. Son başarısızlığı karşısında Şefik'in her hizmeti gibi geçmiş olduğu bütün yolu da unutuyor ve genç adam, babasının şerefini ve servetini çiğneyip mahvolmaktan kurtardığı için değil de, lûtfen veya yanlış hesaplar sonucunda alınmış bayağı bir içgüveyi oluyordu. Sesinde aynı küçümseme ve yabancı eda ile tekrar etti :

— Hiç bir şey elde edemeyeceksin! Ötekini berikini kendine boş yere düşman etme!

Fakat Şefik hep aynı kızgınlık içinde idi ve karısının küçümseyici edası bu kızgınlığı sürekli olarak kamçılıyordu. Hüseyin Hilmi Paşayı hem de Mecliste alenî bir sorguya çekmeğe arkadaşlarını razı etmek için hemen Merkezi umumîye gitmeğe karar vermişti. Zile bastı. Bir saniye sonra giren Mercan Ağaya

— Araba hemen hazırlansın! dedi.

Ve onun her emir verişinde yaptığı gibi, Nimet, yavaşça omuz silkmiş, «Arabasız adım atamaz oldu! Merkezi umumî İstanbul tarafında değil, beş ev ötede olsa bu araba yine ısmarlanırdı!» diye düşündü.

Yarım saat sonra, Merkezi umumînin kapısında arabadan inerken, gördüğü ilk hademeye Şefik, Talât Beyi sordu. Onu kendine en yakın bilirdi. Hademe, Talât Beyin, Cavit, Rahmi ve doktor Nâzım Beylerle birlikte bulunduğunu, bu sonuncunun odasında olduklarını söyleyince, hızlı hızlı merdivenleri çıktı, söylenen odaya her zaman yaptıkları gibi kapıya vurmadan girdi.

Hademenin demiş olduğu gibi, doktor Nâzım'ın odasında Talât Beyden başka Cavit'le Rahmi de vardı. Dördü de uzun masanın çevresine oturmuş bulunuyorlardı. Cavit'le Rahmi önlerindeki birtakım kâğıtları incelemekle meşguldüler, Talât gazete okuyor, doktor Nâzım bir mektup yazıyordu.

Şefik içeri girince Talât kendi adına olduğu kadar, arkadaşları namına da konuşur gibi bir edâ ile :

— Ooo, merhaba, gel bakalım! dedi. Cavit, kâğıt yığınlarından başını kaldırıp dişlerini tamamen gösteren, fakat yüzüne hiç bir sevinç anlamı getirmeyen bir gülümseyişle gülümsedi ve Talât gibi başı dik kaldı. Rahmi ile doktor Nâzım ise bir an kalkmış başlarını kâğıtlara indirmekte acele ettiler.

Fakat Şefik'in için öyle doluydu ki, kendisine yapılan bu kabuldeki soğukluğu sezmeli ve hemen dert yanmağa girişerek :

— Şu Hüseyin Hilmi Paşanın yaptığı rezalete ne dersiniz? diye âdeta bağırdı.

Talât en samimî gülüşüyle gülümsüyor ve kalın siyah bıyıklarını buruyordu.

— Ne imiş bu rezalet? diye sorduktan sonra ekledi :

— Mebusan Meclisini 93te olduğu gibi feshetmesi için Kayseriliye yol mu göstermiş, akıl mı vermiş?

— Lâtifeyi bırak canım! Bugünkü gazeteler önünde de benden soruyorsun!

Cavitle Rahmi'nin başları evrak üzerinde eğili kalmıştı. Mektubunu yarıda bırakan doktor Nâzım da, elleri yeleğinin üst ceplerine sokulmuş, biraz Cavid'in edâsını taklit eden bir çalım içinde seyirci tutumu almıştı. Talât Bey, bu sefer gülümsemeden ciddî bir edâ ile cevap verdi :

— Gazeteleri okuyup bitirdim, fakat sadrâzamı suçlu çıkaracak bir şeye rastlamadım.

— Daha ne istiyorsun? Bizden habersiz Adliye nazırlığına birini getirmiş. Hem de Erzurum ayaklanmasını, ilk hürriyet hareketini bastırmağa çalışmış olan lekeli bir adamı!

Talât, hep ciddi idi ve artık âdeta sert bir sesle konuşarak dedi ki :

— Yok, Nâzım Paşa lekeli bir adam değildir. Erzurum meselesinde şahsen azamî dürüstlük göstermiştir. Kendisinin Adliye nazırlığına bizden habersiz getirilmiş olduğuna da niçin hükmediyorsun? Hüseyin Hilmi Paşa bize danıştı ve kendisine muvafakatte bulunmamız üzerinedir ki Nâzım Paşanın tayinini arza sevketti.

Şefik, ayakta put kesilmiş, rengi sapsarı olmuştu.

— Size bildirilen ve tarafınızdan kabul veya red olunan şeyler, ne zamandan veri benden gizlenir oldu? diye sordu.

Bunu boğuk bir sesle sormuştu. Eski arkadaşlarının kendisini âdeta aldattıklarına bu sırada o derece inanmış ve bundan öyle yaralıydı ki, aralarındaki birliği asıl kendisinin bozarak Sadrâzamla gizli anlaşmalara kalkıştığı hatırından

tümüyle çıkmış bulunuyordu. Hareketini, insana sivri ve sert bir şey gibi batan sesiyle doktor Nâzım hatırlattı ve belki daha yumuşak konuşacak olan Talât Beyin sözünü ağzına tıkayarak :

— Sen kendin bizden gizli Cemiyetin fikir ve kararlarına tamamıyle aykırı işlere giriştiğin halde şimdi bize usul ve kaide, dürüstlük mü öğretiyorsun? İnsaf be yahu! dedi.

Talât arkadaşının ve hemşerisinin yüzüne bakmamayı yeğ tutarak pencereden dışarılarını seyre koyulmuştu. Öteki üçü, Nâzım, Cavit ve Rahmi ise, aksine dik bir bakışla kendisini incelemeye girişmişlerdi. Şefik, zaaf göstermemeğe, hattâ birtakım sapmalardan sonra saldırıya geçmeğe çalıştı:

— Gizli ve Cemiyet arasındaki birliği ihlâl edici hareketim, Hüseyin Hilmi Paşayı ziyaret edişim olsa gerek. Müşterek kararımızla bu makama getirilmiş olan bir hükûmet reisini görmek için ayrı ayrı herkesten izin almak icap ettiğini doğrusu düşünmemiştim. Eğer birbirimizden bu kadar çobuk ve kolay şüphe etmeğe başlıyorsak, âkıbet çok karanlıktır: İlk darbe bizi yere serecektir!

Yine doktor Nâzım, o diken gibi batan sesiyle karşılık verdi :

— Mevzuu değiştirmeye lüzum yok! Dava, gece yarılarından sonra sadrâzamın hırsızlar gibi evine girip kendisiyle görüşmenin ve henüz ölmemiş bir nazırın yerini arkadaşlara haber vermeden istemenin muvafık bir hareket teşkil edip etmediği davasıdır!

Birden Şefik, kendisini suçlu hissetti ve bu duygu, onu hayatta belki ilk kez olarak yalana sürükelyerek :

— Ben sadrâzamdan Manyasî Refik Beyin yerini istemiş değilim! dedirtti.

Fakat sözler ağzından dökülüyordu. Talât, artık pencereden başını çevirerek arkadaşının yüzüne hayretle, hattâ biraz üzgün baktı. Gerçekten, paşa kızı ahlâkını bu kadar mı değiştirip bozmuştu? Hüseyin Hilmi Paşa da Kayserilinin

okulunda yetişmişti. Efendisinin bütün vekilleri ve büyükleri, hattâ doğrudan doğruya sarayının adamları arasına fit sokmak âdetini taklit ederek gerçi o da şimdi kendi aralarını açmak isteyebilir, buna çalışabilirdi. Ancak Hüseyin Hilmi Paşa, ezbere konuşmamış, madde belirterek büyük bir güven ve kesinlik içinde haber vermişti.

Halbuki şimdi Şefik, âdeta yere bakarak, sözler ağzından âdeta dökülerek suçlamaya karşılık vermeye çalışıyordu. Ve bu son cümle ile kendini yeterince savunduğuna güven getiremediğinden şunları da ekleyecekti :

— Tekrar ediyorum ki ben, sadrâzamdan Manyasî zadenin yerini istemedim. Kendisinin hayatından doktorların ümit kesmiş olduklarını o söyledi ve kabinede bir azalık inhilâl ederse doğrudan doğruya Adliyeyi, yahut da başka bir zat Adliyeye nakledildiği takdirde açılacak diğer bir nazırlığı kabul edip edemeyeceğimi sordu.

Rahmi cevap verdi :

— Bu tarzda bir konuşma bir kabahat olmayabilirdi. Fakat bunun bir tesadüf eseri olması şarttı. Halbuki sen kendisinden bir mülâkat istemiş, zamanı gece yarısından iki saat sonra olarak kararlaşan bu mülâkat için onun ayağına kalkıp gitmişsin. Şu iki sualime cevap verebilir misin-: Sadrâzamın evine o seni çağırdığı için mi gittin? Ve gideceğini bize haber vermek istedin de buna imkân mı bulamadın?

Şefik, demin oturmuş olduğu iskemleden hızla ayağa kalktı :

— Hiç bir şey söylemeyeceğim! Çünkü bu şekilde bir isticvabı kabul etmiyorum. Allahaısmarladık! dedi. Ve sivil elbisesi içinde haşin asker adımlarıyle kapıya yürüdü, kapıyı çarparak kapadı ve gözden kayboldu.

Odada kalanlar, Talât, Cavit, Nâzım ve Rahmi birbirlerine baktılar. Şu anda dördü de bir nazırlığa geçmemek istek ve kararında samimî idiler ve Şefik'in de yan yollardan yürüyerek bir nazırlık sandalyesine kavuşmayı istemiş olma-

sını, sonra da bunu açıkça itiraf etmemesini gerçekten ayıplamışlardı. Sokaktan gelen ve konak arabasından artık inmeyen paşa damadının gidişini haber veren nal seslerine kulak vererek, Talât içini çekti : Yürekten üzülmüştü.

— Dedim ya, paşa kızı oğlanın ahlâkını bozdu. Şefik'i bir nezarete geçirsek, «Sadrâzam olmalısın!» diye tutturacak! Bu karı nereden de karşısına çıktı! diye dert yandı.

Doktor Nâizm, ellerini iki yanına salıvereli süslü yeleğinin iki üst cebine parmaklarını sokmuş olan Cavit Bey, bir nutuk çeken bir konuşma edâsıyle dedi ki :

— İçinde bulunduğumuz vaziyetin muvakkat olduğunda şüphe edilemez. İttihat ve Terakki'nin yarın iktidar mevkiine kendisi geçerek bugünkü kuklaların varlıklarına nihayet vermesi, bütün nezaretleri şahsen deruhte etmekliğimiz elbette ki hem doğru, hem de mukadderdir. İnkılâp bu yolu bize mutlaka yürütecek, bizi buna behemahal götürecektir. Fakat o zaman da Şefik'in kabineye girmesi münasip olup olmayacağını uzun boylu düşünmek icap eder. Hele Adliye nazırlığı gibi mutlaka meslekî bir vukuf isteyen bir mevkie geçmesi asla tecviz edilemez!

Talât, hafifçe sinirlenmiş olmakla beraber, bunu belli etmemeğe çok çabaladı. Cavid'in tumturaklı cümlelerle arada bir söylemeye kalkıştığı bu nutuklar kadar da hiç kimseyi beğenmeyişinden bıkmıştı. İçinden : «Bu müstakbel kabinenin reisliğiyle bütün azalıklarını, Şeyhülislâmlık dahil, sen deruhte edersin! O zaman Fransa'dan, İngiltere'den mükemmel bir hale geliriz!» dedi. Şefik'le nihayet hiç bir iz bırakmadan geçip gitmiş bulunan bir şey için bu derecede bozuşmakta, âdeta kanlı bıçaklı haline gelmekte hiç bir anlam yoktu. Uğursuz bir muhalefetin her tarafı sarmağa başladığı bugünlerde Cemiyetin hürriyetten önce kellelerini tehlikeye sokarak bu işe atılmış üyeleri arasında derin uçurumlar doğmasına yol açmak, bağışlanmaz bir yanlış olabilir, üzücü sonuçlar verebilirdi.

Eğer birkaç gün sonra Şefik pişman olup aralarına dönmezse, Talât Bey kendisi, onu arayarak gönlünü alacak ve nazırlık tutkusunu bir süre daha içinde uyutmasını, açığa vurmamasını hem Cemiyet, hem memleket adına rica edecekti.

XXXVIII

Şefik, Cemiyette arkadaşlarıyle arasında geçenleri, gerçekte tamamıyle uygun bir biçimde karısına anlatmayı uygun buldu. Hiç bir şeyi kısaltmadan, saptırmadan ve dört kişi ile geçen kısa ve sert mücadelede kendi rolünü güzelleştirmeğe de teşebbüs etmeksizin anlattı. Nimet'in öpüşlerindeki ve zekâsındaki güce yenilmiş, irade ve hareket yeteneğini ona teslim etmiş bulunmakla beraber, düşüncelerinde büsbütün bağımsız kalabiliyordu. Bu yüzden, doktor Nâzım'ın odada geçen dakikaları düşünürken bazan arkadaşlarını sorumlu tutup, hele doktora karşı koyu bir kızgınlığa kapılıyor, bazan da karısının bu sınırsız ihtirası yüzünden kendisiyle arkadaşları arasında belki bir daha dolmayacak bir uçurum açtığına, onlar birer dava adamı, kişisel tutkulardan arınmış birer insan olarak kalırlarken, kendisini bir nazırlık sandalyesi kapabilmek için türlü gizli çarelere başvuran bir adam biçimine soktuğuna kanaat getirerek, bundan ona karşı derin bir kızgınlıkla sarsılıyor ve bu kızgınlığı içine gömmekten boğuluyordu.

Nimet, hikâyesini dikkatle dinlemiş, sonra da, omuzlarını silkerek :

— Her taraftan bu derece hücuma maruz bulundukları halde kendi saflarında bile ihtilâflara meydan verirlerse, bu beylerin yakında Selânik yolunu tutacakları muhakkaktır. Sana istedikleri kadar darılsınlar, yine kendileri barışırlar.

Şahsen düşmanca hiç bir harekette bulunma, fakat madem ki sana onlar tecavüz ettiler, barışma teklifi de kendilerinden gelmeli: gelecektir de! dedi.

Ve Nimet'in dediği gibi, Cemiyet bu sırada gerçekten nazik günler geçirmeğe başlamış, Kâmil Paşayı kovmakla, varlığını ispatladığı güç gibi yarattığı korkuyu da artık hiç değilse yarı yarıya harcamıştı. İttihat ve Terakki ile ona muhalefet etmek üzere kurulan Ahrar fırkasının kavgaları artık ayyuka çıkıyordu. Papaslarını meşrutiyetin ilk günlerjnde hocaların koluna takmış olan hıristiyanlarda bağımsızlık düşleri şahlanmış, Sultan Hamid'in bin dikkat ve özene boğduğu Arap ve Arnavutlarda ayrılık emelleri ortaya çıkmış, ayrıca da yüzleri din maskesi altında saklı birtakım gericiler belirmişti. Sadaretle beraber Dahiliyeyi de kimseye emniyet edememiş olan Hüseyin Hilmi Paşa ise bütün kabinesiyle birlikte kesin bir güçsüzlük içinde bocalıyor, İttihat ve Terakki'ye dayandığını, onun hükûmeti olduğunu ilân etmeğe cesaret etmediği, hattâ belki bunu bir küçülme saydığı halde İttihat ve Terakki'nin kendisini savunmasını, her saldırıdan korumasını istiyordu. İttihatçılar arasında Kâmil Paşayı düşürdüklerine pişman olan, «hiç değilse onun İngiltere'de şöhreti vardı, bize İngiliz dostluğunu sağlamıştı. Bu hem âciz, hem cahil, hem de üstelik ötekinden daha kendini beğenmiş!» diyenler vardı.

Ahrar fırkası ise büyük umutlar içinde yüzüyordu. Manyasizade'den açılan mebusluğa kendi içinden bir adam çıkarmağa cesaret edemeyen İttihat ve Terakki, İngilizlere şirin görünmek için Londra büyük elçiliğinden Hariciye nazırlığına getirilen Rifat Paşayı da pek kolay seçtirememişti. Kanla bitecek olan mart ayı, ortasına yaklaşıyordu.

İşte bu sıralarda ve Nimet'in o kavga gününün akşamı tahmin etmiş olduğu gibi, bir gün eski arkadaşlar Şefik'e el uzattılar. Gerçi bu eli o gün kendisiyle bozuşmuş olanların

hepsi birden uzatmamıştı, ama uzanan el, hepsinin en etkinleri olan Talât Beyin eliydi.

O gün Mecliste önemi ikinci derecede ve iç sıkıcı bir yasa görüşülmekle beraber, hava buna hiç bir neden yokken elektriklerle yüklü bulunuyordu ve koridorda Şefik, birdenbire Talât'la burun buruna geldi.

İlk adımı atan Talât, en doğal ve candan tavrıyle Şefik'in koluna girdi.

— Ahvali görüyorsun. Dargın duracak zaman değil. Bilakis her zamandan daha yakın, âdeta kilitlenmiş bir halde bulunmamız lâzım, dedi.

O gün, aralarında sanki hiç bir şey geçmemiş gibi, birkaç dakika konuştular. Cavit'le Rahmi, Mecliste bulundukları için kendilerinin bu görüşmelerini belki farketmediler, her neyse yanlarına gelmediler ve akşam Nişantaşı'na dönüşünde Şefik, Talât Beyle nasıl burun buruna geliverdiklerini ve onun tarafından atılan adım sonucunda nasıl söyleşiye girişip eskisi kadar dost ayrıldıklarını anlattı.

Nimet ilgi ile, hattâ sevinerek dinledi ve :

— Talât Beyin hakkı var, vaziyet hakikaten ciddî ve tehlikeli, dedi.

Sonra, bir dakika sükût edip düşünerek ilâve etti :

— Sen bu adamı buraya bir akşam yemeğe getir. Kendisiyle ben de görüşeyim.

Şefik, bu düşüncede karşı konulacak bir taraf görmedi. Karısını onun kaç göçe önem vermeyişi sayesinde görüp severek almış değil miydi? Kaldı ki, Nimet'in düşüncelerini karşı gelmeden kabul ediyordu. Aralarında böyle bir anı olmasa bile, yine itiraz etmeyeceği kesindi.

Sadece :

— Ne günü çağırayım? diye sordu.

— Kendisinin intihabına bırak. Yeter ki uzak bir güne kalmasın.

Şefik, karısının çağrısını, Mecliste ertesi günü reis vekillerine ayrılmış olan odaya giderek, ikinci reis vekili Aristidi Paşa iyi bir rastlantıyla yerinde yokken Talât Beye bildirdi. Ve Edirne mebusu geniş omuzları arasında ve kalın gövdesi üzerinde iriliği farkedilmeyen başını eğerek :

— Hay hay! dedi.

Sonra :

— Başka dâvetli yok mu? Kimler bulunacak? diye sordu.

— Sade seni çağırıyoruz!

Talât Bey, buna bir itirazda bulunmadı. Çünkü doğuştan politikacı yaratılmış olan bu adam, herkesin ancak kendisine bağlanmasını ve bütün (kardeşler) arasında, kendisi idare edici ve barıştırıcı olmak şartıyle küçük bozuşmalar ve küçük kırgınlıklar çıkmasını istemez değildi. Saray adamlarının ve vükelânın aralarında daima kıskançlıklar ve düşmanlıklar bulunmasına kesin bir zorunluluk gözüyle bakan Sultan Hamid'in kendi deyimiyle (Kayserilinin) bu otuz üç yıllık siyasetini onun içten içe beğendiğini söylemek yanlış olmazdı.

Kararlaştığı gibi öbür günün akşamı Meclisin dağılışında Şefik Talât'ı arabasına, daha içinden Mehmet Şahabettin Paşanın biçimi, gölge ve kokusu sanki silinmemiş olan lâcivert ipek döşeli kupa arabaya bindirip Nişantaşı'ndaki konağa getirdi.

Talât Bey bu konağa daha önce de iki kez, bir defasında nikâhta Şefik'in vekili olarak, öbür sefer de düğün gecesi verilen ziyafette davetli olarak gelmiş ve tabiî her iki seferde de Nimet'i görmemişti. Mehmet Şahabettin Paşa hiç de müteassıp bir adam olmamakla beraber geleneklere tümüyle bağlıydı.

Nimet, misafiri arkasında pek hafif dekolte bir siyah ipek elbise ile, siyah ve gür saçları ensede bir topuzla top-

lanmış olarak büyük salonun dış kapısında karşıladı ve gülümseyerek el verip:

— Pek memnun oldum, dedi.

Talât Bey bir karşılıkta bulunmaksızın eğildi. Biraz şaşırmış görünüyordu. Belki genç kadının çarşaflı, hiç değilse saçlarını örtmüş olarak karşısına çıkacağını sanmıştı. Sade şaşırmış değil, hattâ biraz küçülmüş, herhalde pek acemileşmiş bir hali vardı.

Sofrada bütün yemek süresince durumundan tedirgin göründü. Katı yakasından ve kollarından, tabakların çevresinde sıralanmış sayısız çatal ve bıçaktan, çeşitli bardaktan ve kesin bir sessizlik içinde kayar gibi gidip gelerek hizmet eden iki yaşlıca cariye ile iki harem ağasından, kısacası her şeyden, yemek salonundaki bütün debdebeden sıkılıyor gibi bir hali vardı. Beyoğlu'nun yeni büyüklere açılmağa başlayan salonları acemiliğini henüz o kadar gidermemişti ki, yemek yerken şaşırmaları, duraksamaları, yanlışları oldu, hattâ bir kere de özenli sofra örtüsüne yemek döktü. Bütün bu süre içinde Nimet:

— «Şefik bu adama nisbetle ilk günden daha düzgün halliydi. Şimdi ise kıyas kabul etmez!» diye düşündü.

Kahveler içildikten ve misafirin daha önce alınmış olduğu kırmızı salona dönülerek oturulduktan sonra Nimet Hanım kocasının tabakasından —başta rüşvet olarak verilmek istenip sonradan güveylik hediyesi diye verilen som altından, yakutlarla süslü, arkadaşlar arasında uzun uzun lâfı edilmiş tabakadan— bir sigara istedi ve genç kadınların hele erkekler önünde, kocasıyle bir yabancının önünde sigara içmesini içinden hiç beğenmemekle beraber, Talât Bey salon adamlığının ilk bilgilerini kullanıp bu sigarayı yakmakta hiç gecikmedi.

— Eğer Şefik'in Hüseyin Hilmi Paşaya ziyaretinden dolayı halâ içinizde biraz hiddet varsa bundan dolayı beni azarlayınız. Çünkü ısrarlarla, hatta tehditlerle onu ben yolladım.

İlâve edeyim ki, eğer sizinle daha evvel görüşmüş olsaydık, aynı israrları, lâzımsa tehditleri bir hemşire sıfatiyle size karşı da yapar, bir başka nezareti, meselâ sadaretle doyamayıp Hilmi Paşanın nefsi-nefisi için muhafaza ettiği Dahiliyeyi istemek üzere sizi de ayrıca yollardım.

Talât Bey tatlı tatlı güldü. Bu açık, âdeta kabadayı edalı konuşuştan mı hoşlanmıştı, vezir kızı olan bu pek güzel kadının kardeşliğinden mi hazzetmişti, yoksa Dahiliye nazırlığına geçmek sözünü mü beğenmişti? Gülüşünde bu sözlerin hepsi birden etken olmuş da olabilirdi. Nimet Hanım sözünü sürdürdü:

— Evet, her ikinizi de birer nazırlık istemek üzere bu Paşa hazretlerine yollardım. Çünkü, açık söyleyeceğim, anlamıyorum. Mademki Sultan Hamit meşrutiyeti iadeye mecbur edildi, mademki otuz üç yıl devam eden idaresi kusurlarla, suçlarla, hattâ cinayetlerle dolu, uğursuz ve şom sayılıyor, şu halde niçin adamlarının bir kısmı gözden düşmüş, horhakir de diğer bir kısmı iş başında? Bu adamların hepsi hakkında âlicenaplık gösterir, hiç birini tahkirlere uğratmazdınız, bunu anlardım, hattâ bunu tercih ederdim de... Fakat hepsini bir tarafa çekmek ve her halde bir kısmını nezaretlere getirmemek lâzımdı. İdare şekli değişiyor ve yeni idarenin başında eski idarenin birtakım unsurları kalıyor. Bazı eski adamların göğüslerine «Namuslu kalmıştır, ehliyetlidir!» işaretini koyup onları kullanıyor, memleketi onlara teslim ediyorsunuz. İş başına geçmek cesaretini neden göstermiyorsunuz? Hiç değilse Kâmil Paşayı düşürünce yeni kabineyi bizzat, tamamen kendi adamlarınızla kurmalı değil miydiniz?

Bu düzgün cümlelerle, duraksamasız, koalyca, güzel ve ateşli konuşması, daha önce *Servetifünun* matbaasında da Şefik'i derin bir hayrete, hayranlığa düşürmüştü. Ve kendisini dinlerken Talât Bey bir an onun güzelliğini unuttu, sade sözlerin mantığı ile, kuvveti ile sürüklendi. Onun içten olamayacağını, şimdi hiç bir adamını iş başında görmek isteme-

diği döneme ait bulunan babasını âyân yaptırmak için zavallı Şefik'i ne derecelerde yormuş bulunduğunu pek güzel bildiği halde, bütün bunlar zihninden kısa bir süre için bile olsa bütün bütün silindi, ve en ciddî edasıyle, evet kısa bir süre için bile olsa pek candan bir muhatap saydığı bu genç kadına, sözde sadeliği seçerek sol koluna yalnız bir bilezik, fakat taşları göz kamaştıran bir pırlantalı bilezik takmış olan kadına kimbilir kaç köyün teri ve kanı pahasına vücude gelmiş bu pırlantalardan dolayı da kendisinden uzaklaşmayarak içini dökmek isteğine yenilip, uzun uzun dert yandı :

— Hanımefendi, Sultan Hamit pek çabuk, biz hiç kuvvetlenmeden, her halde hiç bilgi ve görgü sahibi olmadan kendini mağlûp ilân etti. —Bu ortama hemencecik kendini uydurmuş, Padişahı ne Kayserili ne de sadece Abdülhamit demeksizin anıyordu.— Hani herif «Hırsızı yakaladım!» diye bağırmış da «Öyle ise getir!» demişler, bunun üzerine «Getiremem, beni bırakmıyor!» demiş: İşte biz de tıpkı bu haldeyiz. İstibdadı yıktık, her şeye hâkim olduk, diyoruz. Hakikatte ise disiplinsiz, bilgisiz, hazırlıksız bir avuç insandan ibaretiz. İmparatorluk İşkodra'dan Fezzan'a, Hopa'dan Basra körfeziyle Aden hudutlarına uzanıyor. Değil vilâyeti vilâyetine, hattâ birer krallık genişliğindeki bu vilâyetlerinin sancakları, kazaları birbirine benzemiyor: Muazzam bir devlet ve bu muazzam devlet her tarafından türlü iştihaya maruz. Binlerce kilometre boyu uzanan sahilleri donanmasız, topraklarında yaşayan yetmiş iki millet, Türk hariç ya müstakil olmak ya da hudutlar dışındaki devletlere iltihak etmek heves ve sevdasında. «Abdülhamid'i elini ayağını bağlayıp Yıldız'a kapadık, dünya ile alâkası kalmadı,» diyoruz, bu da muhakkak değil ya, öyle olsa bile idaresini elinden aldığımız bütün bu imparatorluğu bu kuvvet heyulâsiyle nasıl ayakta tutabileceğiz, dağılmağa başlamış kısımlarını nasıl muhafaza edebileceğiz? İttihat ve Terakkinin kuvvetsizliğini bir esrar perdesi altında saklıyor, «Her şeye hâkimiz, hükü-

metteki eskileri ancak bizden emir almaları şartıyle tutuyoruz,» diyoruz. Halbuki, onları tutuşumuz bizzat iş başına gelecek halde bulunmayışımızdan ileri geliyor. Büründüğümüz, arkasına gizlendiğimiz esrar perdesi altında hiç de kuvvetli olmadığımızı sezenler var, sezenler artıyor. Bunlar hep birden hücuma kalkar ve kalkınca Abdülhamit'ten de yardım görürlerse ne olacak?

Susmak ve düşünmek sırası şimdi Nimet Hanıma gelmiş bulunuyordu. Bu tavırları kaba, kendini görkemli konakta hiç değilse bir süre pek yadırgamış adam gerçekten akıllı ve özlüydü. Salon seremonileri dışına çıkarıldığı andan beri üstün bir adam kişiliğini elde etmişti. Sultan Hamit'ten artık önemsiz ve terbiye kurallarına uygunsuz bir biçim ve eda ile söz edişi bile Nimet'e kötü etki yapmamıştı. Gerçi Şefik gibi dal boylu ve onun kadar yakışıklı değildi. Lâkin kestane renginde iri gözleriyle elbette daha sevimli bir hali vardı. Babasının görevini kötüye kullandığı suçlamasına karşı verdiği cevap elinde ve simsiyah çarşaf sırtında *Servetifünun* idarehanesine gittiğini —aslında yakın, fakat şimdiden ne kadar uzak izlenimi veren— gün karşısına neden bunun çıkmamış olduğunu bir an âdeta üzülerek düşündü.

Fakat bu adam avuçlarında Şefik gibi bir balmumu yumuşaklığıyle istediği biçime girer miydi? Acaba bunun eş olarak tasarlayıp istediği mahlûk kendisini akşamları eve döndükçe çömelip terliklerini giydirecek ve mahalleye ait incir çekirdeği doldurmaz dedikodularla eğlendirecek her hangi akça pakça taze miydi? Nimet, bu noktayı kafasında derinleştirmedi. Sade, Talât Bey de bekâr olduğuna göre, onun üzerinde belki bir eşin kazanamayacağı bir etki elde edebileceğini düşündü ve bu etkiye ne karşılığında, nasıl bir pahaya elde edebileceğini hesap etmeyi gerekli görmedi.

Talât Bey, gitmek üzere ayağa kalktığı zaman zaferini tamamlamak, Şefik'i karısının da yardımıyle iyice elinde tut-

mak için, yine yalnız Nimet'e hitap etmeyi daha uygun bularak şunları söyledi:

— Pek mühim günler geçiriyoruz Hanımefendi. İttihat ve Terakki amansız hücumlar karşısındadır. İttihat ve Terakki'ye kaderlerini bağlamış ve bütün varlıklarını onun emrine vermiş olanlar hep Rumeliden gelmişlerdir. Hürriyet, onların fedakârlıkları sayesinde alınmıştır ve düşerlerse düşürenlerle birleşemeyecek, yerde serili kalacak olanlar onlardır. Bizim aramızda derin, mutlak bir emniyet ve tesanüt lâzım. İttihat ve Terakki'nin hakikî temelini teşkil eden bu Rumeliler arasında da Edirneli olanlar ancak biz ikimiz, Şefik'le benim. Bilhassa bizim aramızdan su sızmaması, hiç bir anlaşmazlık çıkmaması lâzım. Bunun böyle olmasına, böyle kalmasına bilhassa siz dikkat edin Hanımefendi!

Bunları pek ciddî ve pek derin bir içtenlik içinde söylemişti ve bu içtenlik, Nimet'i birden yumuşattı. Genç kadın kocasıyle Talât'ın ellerini birleştirdi ve iki erkek kansızlık yüzünden beslenmemiş, cılız kalmış, nerdeyse soysuzlaşmış bir ihtilâlin ilk günlerindeki bütün ateşini duyarak, birbirlerinin ellerini sıktılar.

XXXIX

Talât Beyin kişiliğiyle, zekâ ve candanlığıyle yarattığı hava içinde kafasında, düşüncesinde doğmuş olan değişiklikten Nimet Hanım, hemen ertesi günü sıyrıldı. Genç reis vekilinin ancak bir itirafını unutulmamağa, hatırlanmaya değer bir şey olarak kabul etmişti: İttihat ve Terakki güçsüzdü ve elinde tutmadığı bir güce sahip olduğu kanısını yaymak sayesinde ayakta durabiliyordu. İttihat ve Terakki aylar, belki yıllarla hükûmeti ele alamayacak, Sultan Hamit yetiştirmesi paşa ve beyleri bir tarafa atıp kendisi iktidara gelemeyecekti. Ama uzun aylar, hattâ yıllar, hükümeti ele almaya

cesaret edemeyerek, çünkü buna gücü yetmeyerek zaman geçirirken, henüz var sanılan güç ve kudretinin sadece bir heyula olduğu farkedilmeyecek, Yıldız köleleri, tüfekçi ve silâhşörleriyle, ve adına ikinci fırka denen, bağışlara boğulmuş, kışlalar dolusu askeriyle harekete geçmeyecek miydi? Gerçi 10 temmuzda direnmeyi o kadar kolay bırakmış olan Sultan Hamid'in o eski Padişah değil, âdeta onun bir gölgesi hâline geçmiş bulunduğu artık anlaşılmamış değildi. Bununla beraber, kendisinin yapamadığını, çevresindekiler, uşaklar, tüfekçiler ve silâhşörler ve bütün bunların başına geçecek olan sevgili oğlu Burhaneddin Efendi yapamazlar mıydı? Bazı garip tarafları olduğu da tastik edilen bu şehzade yirmi beş yaşına geliyordu: Çocuk değildi.

Hattâ, bizzat İttihat ve Terakki'nin aracılık ve yardımıyle iş başına gelen (eski dönemin temiz adamları) da kendisini tekmelemeğe kalkışır ve bunu başarabilirlerdi. Nitekim, daha dün bu türden bir tehlike geçirilmiş, Cemiyeti hiçe sayarak bütün gücü ellerinde toplanmağa kalkışan Kâmil Paşa, ancak çok güçlükle düşürülmüştü. Gerçi yerine getirilen Hüseyin Hilmi Paşa, sadrâzam oluşundan dolayı Cemiyete pek borçlu ve ziyadesiyle söz dinler görünüyordu. Fakat arada bir o da tarafsızlığından, Cemiyet diye bir şeyin var olmadığından, bağımsız olduğundan söz etmiyor muydu? Bu borçluluk duygusunun çok sürmemesi de olmaz bir şey değildi. Önemsiz taşra memurluklarında yıllarca dolaşmış olsa bile son yıllarda yüksek görevlere geçmiş, hattâ hürriyetin ilânından önce de sadâreti söylenmiş bir adam değil miydi?

İstanbul, Rumeli'nden gelmiş kimselerden gittikçe soğuyor, kendi içinde beliren ılımlılara, (Ahrar) adıyle kurulan partiye, hattâ programının ve nutuklarının şişkin, belirsiz, fakat maddeleştirilip uygulama alanına geçirilebilecek olsa imparatorluğu parçalamağa pek kadir sözleri arkasında ince nezâketinden, güzel konuşmasından ve annesi Seniha Sultanın eşyası epeyi eskimiş sarayından başka hiç bir şeyi bu-

lunmayan Prens Sabahattin Bey tarafına dönüyordu. Haftalarca bir türlü yayınlanmayan bildirisini Kâmil Paşa, tam Manyasî zade'nin yerine yeni bir mebus seçileceği gün çıkarmış, İttihatçıların nasıl bir zorbalık politikası izlemek istediklerini ve buna engel olduğu için kendisini de ne düzenler kurup ve ne plânlar izleyip düşürdüklerini anlatarak, büsbütün soğutmuştu. Bütün çabasını harcayarak seçimde İttihat ve Terakki'nin elde edebildiği şey, bir muhalifin değil bir tarafsızın seçilmesi olmuştu. Kaldı ki, bunu da iki muhalif aday biri öbürünü önünde geri çekilmediği, bu yüzden muhalif oylar parçalandığı için sağlayabilmişti. İktidar mevkiine özellikle zor kullanarak el koyanları birkaç ay içinde yıpratıp tükürükler ve kanlar içinde yere seren şehir, adına hâlâ Bizans da denilen hilâfet ve saltanat şehri, İttihat ve Terakki'yi gerçekte iş başına da gelmemişken düşüreceğe, yeneceğe, perişan edeceğe benziyordu.

Olayların izlediği akışı, Kâmil Paşanın düşürülmesinden bir süre sonra Cemiyetin yıldızı sararır sararmaz Nimet açık, seçik olarak görmüş, Talât Beyin güzel sözleri muhakemesini ancak bir iki gün şaşırtmış, değiştirebilmişti. O sözleri söyleyen sesin yankısı kulağından gider gitmez yine eskisi gibi düşünen, gören ve Şefik'in kulağını dolduran eski vezir kızı oldu. Şunu da eklemek gerekir ki, Şefik, onun hükümlerini, tahmin ve yorumlarını dinledikten sonra gittiği mebusan meclisinde bu hükümlerin ve bu tahminlerin her gün gerçekleştiğine de tanık olmuyor değildi. İttihat ve Terakki'ye anayasanın geri getirilmesinden sonra girmiş —hattâ varlığından o zaman haberdar olmuş!— mebuslar arasında Cemiyete karşı bir soğuma, ondan bir uzaklaşma başlamıştı. Muhtelif unsurlar, Müslüman azınlıkları da içine alarak, kendi aralarında birer grup hâline gelmiş bulunuyorlardı. Ve muhtelif Arap bölgelerinin yolladığı Arap ırkından mebusların toplamı, Türk mebuslarının sayısına hemen hemen varıyordu.

Ahrar fırkası bütün bu azınlık kümelerini kazanmış bulunduğu gibi, güç halle bir çoğunluk oluşturabilecek olan Türk mebuslar içindeki etkisini de gittikçe artırıyordu. Meclis, İttihat ve Terakki'nin emriyle Kâmil Paşaya karşı birleşik bir kütle halinde davranan, ayaklanan ve onu düşüren meclis değildi sanki. O derin tecrübelere sahip ve İngiltere kralının kişisel dostu olan Paşaya güvensizlik oyu verenlerin çoğu buna pişman olmuş, utanmışlardı. Yarın bunların büyük bir kısmı zor karşısında böyle davranmış olduğunu iddia edeceğe benziyordu.

Tekirdağ mebusu Edirneli Şefik Bey, karısı Nimet Hanımın gözlerine taktığı gözlüklerin rengiyle etrafa bakmasa belki bunları hiç farketmez, ya da bütün koyu ve su katılmamış İttihatçılar gibi dâvayı «Alçaklar! Kafalarını ezmeli! Kafalarınızı elbette ki ezeceğiz!» sözleriyle yorumlayıp özetlerdi. Fakat karısının, Talât Beyin deyimiyle (paşa kızının) gözlerine taktığı kara gözlüklerin etkisiyle İttihat ve Terakki'yi pek sevimsiz ve geleceği pek umutsuz görmeğe başlamıştı ve son günlerde artık Merkezi umumiye hiç ayak atmıyordu.

Bundan başka Mecliste de bazı sözleri ve davranışları oldu ki, bunlarla İttihat ve Terakki'nin güttüğü aşırı egemenlik politikasını kınadığını, unsurları birleştirmek politikasına daha fazla değer vermek gerektiğini, hattâ Mecliste tek temsilcisi bulunmayan Prens Sabahattin Beyin (Ademi merkeziyet) projelerinde düşünülüp alınmağa değer taraflar bulunduğunu açıkça anlatıyor, açıkça savunuyordu. Fakat bunların hiç biri Talât Beyi fazla gücendirmemiş, aynı sıcak gülümseyişi her karşılaşmada göstermesine, hattâ elini omuzuna atarak konuşmasına engel olmamıştı.

Bütün öteki arkadaşlarla olduğu gibi Talât Beyle aralarındaki dostluğun son bulması ve kendisinin bütün bütün Cemiyet dışında, Cemiyete yabancı ve düşman bir unsur sayılması için, bir türlü bitmek bilmeyen bu mart ayının en

son günlerinde, bir gece yarısı muhalif bir gazetecinin Köprü üzerinde rövolverle öldürülmesi gerekti. Bu yazar, İstanbul'un ancak öteye beriye saldırmak üzere çıkan ve uluorta saldırdığı için satılan bir muhalif gazetesinde, kendi hesabına bu muhalefeti belki sadece ekmek parasına yapan zavallı bir adamdı ve katili iki başında her zaman Köprü tahsildarı ve polisler bulunan Köprüden bu adamların hiç birinin eline düşmeden, hattâ gözüne ilişmeden rahat rahat kaçıp gidebilmişti. Bunun üzerine herkes bu cinayeti İttihat ve Terakki'nin işi bilip, ayaklanacak ve her yandan :

«— Katil meydana çıkmalı!» bağrışmaları yükselecekti.

Bu bağrışmayı yükseltenlerden biri de Şefik oldu. Ve gariptir ki bu cinayetin kendisine hiç haber verilmeden, artık tamamıyle bir yabancı sayıldığı için kendisinden gizli tutularak düzenlenmiş olmasına da ayrıca gücenmiş, hattâ özellikle buna tepesi atmıştı. Hemen ertesi günü Mecliste herkesten önce kürsüye çıkarak hükümetin katili hei ne pahasına olursa olsun ortaya çıkması gerektiğini haykırdı. Buna ilişkin olarak söylediği nutku, bütün muhalifler şiddetle alkışlarlarken, eski arkadaşları iyice sessiz ve ilgisiz dinlediler, yahut dinlememek üzere salondan ayrıldılar. Şefik, daha da ileri gitti: Karısına danışmaya da gerek görmeksizin öldürülen yazarın, Hasan Fehmi'nin cenazesinde en koyu muhalifler ve çoğu şuradan buradan toplanmış sarıklılarla hoca kıyafetine girmiş türlü unsurlar arasında, âdeta bunlarla kol kola, hazır bulundu.

Ve bunu yaptıktan sonra Meclisi mebusan koridorunda Talâtla karşılaşınca, o da artık dudaklarında sıcak gülümseyişiyle durup kendisiyle hoş beş etmedi, donuk bir gülümsemeyle hafif bir selâm vererek geçip gitti. Yanında İttihat ve Terakki'ye sımsıkı bağlı, fakat ön safa asla geçmeyecek iki mebus vardı ki, bunlar kraldan ziyade kral taraftarlığı edip başlarını çevirdiler, hiç selâm vermediler.

O akşam konağa dönüşünde, Şefik 10 temmuzdan önce beyaz kalpaklı hürriyet mücahitleriyle birlikte çekilmiş çeşitli resimleri selâmlıktaki eski damat salonunun duvarından indirip bir dolabın çekmesine karmakarışık bir biçimde fırlattı ve duvarda sade babası imam efendinin o mütevazi aksi kaldı...

İstanbul iki üç sabah sonra, 31 Mart askerî ayaklanmasıyle uyanacaktı.

XL

31 Mart olayı, yani sabaha karşı bir köşesinde Ayan ve Mebusan meclislerinin sığınmış bulundukları Ayasofya meydanındaki Adliye Nezareti binası önüne, şehrin çeşitli kışlalarından tabur tabur askerin gelip doluşu ve silâh sesleriyle birlikte «Şeriat isteriz!» diye bağırmaya koyuluşu Nişantaşı'ndaki konakta çok erkenden duyulmuş, haberi Nimet Hanıma henüz yatakta bulunduğu sırada getirip bildiren de, daha önce kalkınış ve her sabah yaptığı gibi kalkar kalkmaz traş olmağa başlamış bulunan kocası olmuştu.

Ve Şefik, beti benzi hayli soluk bir halde bu haberi verdikten sonra :

— Hemen giyinip Meclise gitsem! diye eklemişti.

Fakat Nimet bu düşünceyi çocukça bir şey bularak :

— Hiç doğru olmaz. Bir kere etraflı bilgi edinelim! Nasıl hareket edileceği ondan sonra düşünülür! demişti.

«Şeriat isteriz» feryatlarıyle Meclisi mebusanı saran bir hareketin İttihat ve Terakki'ye karşı olması doğaldı. Ve karı koca, ister istemez, ikisi birden başlarını çevirerek karşıki tepeye, Yıldız sarayının kapladığı tepeye bakmışlardı.

Yeni bir dönem başlıyorsa, bu dönemde Şefik'in durumu ne olacaktı? İttihat ve Terakki'den son günlerde uzaklaşmış bulunmak, İttihat ve Terakki'nin bu eski aşırı üyesini affet-

meğe yeterli olacak mıydı? Bu, hareketin alacağı genişliğe bağlı bir şeydi.

Nimet, birdenbire kocasına sadece bir görüşünü açıklayan bir insan edasıyle :

— Bereket ki Hasan Fehmi'nin cenazesinde bulundun, bulunduğunu da bütün gazeteler yazdılar, dedi.

Şefik, içindeki duyguların sevinçten mi, yoksa kederden mi ileri geldiklerini farkedemiyordu. Konağa daha sonra gelen haberler de duygularının türünü aydınlatmağa yardım etmedi. Gelen haberlere göre, birinci ordu kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, Harbiye nezareti binasının içinde bulunan askerleri tümüyle elinde tutuyor ve âsi kuvvetleri... garip ve esrarlı bir iş olarak İttihat ve Terakki'nin kendini savundurmak için Selânik'ten, özellikle getirttiği avcı taburları içlerinde, hattâ başlarında bulunan âsi güçleri kendisine bağlı kalan güçlerle yürüyüp isyanı bastırmak için emir bekliyordu. Fakat bu emri verecek olan Sadrâzam ve Dahiliye nazırı Hüseyin Hilmi Paşa ile Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa —iki ay önce İttihat ve Terakki'nin yerinde kalması için kıyametler kopardığı komutan olan Ali Rıza Paşa— derin bir güçsüzlük ve şaşkınlık içinde bu emri veremedikleri için durum yavaş yavaş değişecek, âsilerin karargâhı Ayasofya kalmakla beraber, Harbiye nezaretindeki sözdinler kuvvet de zehirlenecekti. Fakat âsiler Meclise karşı değil, ancak İttihat ve Terakki'nin adları bilinen belirli birkaç üyesine karşı vaziyet almışlardı. İstifa ettiği söylenen Meclis reisi Ahmet Rıza Bey, Talât Bey, Rahmi, Cavit ve Cahit Beyler... bunların hepsi kaçmışlar, sırra kadem basmışlardı. Lâkin Ahmet Rıza Bey sanılarak Adliye nazırının, Cahit Bey diyerek de bir mebusun Meclis önünde vuruldukları öğreniliyordu. Bu iki cinayetten sonra da askere bir korku gelmiş, şimdi mebusları Padişahtan genel af alınması için sıkıştırıyorlardı.

Nişantaşı'na gelen son haberlerde, durum aydınlığa kavuşmuştu : Hüseyin Hilmi Paşa, Babıâli'den Yıldız Sarayına

giderek istifa etmiş, yeni kabineyi kurmakla Kâmil Paşanın düşürülmesine kadar Hariciye nazırı bulup bu yakınlarda Londra elçiliğine atanmış ve henüz yola çıkamamış bulunan Tevfik Paşa görevlendirilmiş ve Sultan Hamit, şeyhülislâmla başkâtibini mebuslarla sarmaş dolaş bekleyen askerleri yatıştırmak için Meclisi mebusana yollamıştı.

Bunun üzerine Nimet Hanım:

— Artık Meclise git. Fakat sessizce otur, herhangi bir gösteriye kalkışma. İttihatçılar aleyhinde fazla bir şey de söyleme. Sade Cemiyetle ilişkini çoktan kesmiş olduğunu ve Hasan Fehmi'nin ölümü karşısında almış olduğun durumun bunu herkese anlatmış bulunması gerekeceğini uygun bir fırsat bulup söyle, dedi.

Şefik ortalık kararıktan sonra döndü ve henüz Tevfik Paşa kabinesini kurmamış ve sadaret alayı yapılmamış bulunmakla beraber Harbiye nazırlığına geçmiş olan Yunan savaşı komutanı ihtiyar müşir Ethem Paşanın, Ayasofya meydanına gelmiş, Padişahça affedildikleri haberi üzerine zaten yatışan bütün âsi askeri kışlalarına döndürmeyi başarmış bulunduğunu, mebusların da artık rahat rahat evlerine döndüklerini, ihtilâl kasırgasının fazla bir şey yıkıp devirmeden dindiğini düşünmenin yerinde olduğunu haber verdi.

Nimet, omuzlarını silkti. Şu halde Meclis, Sultan Hamid'in açış nutkunda zaten dilemiş ve öğütlemiş olduğu gibi «Ayanın tasdikine lâyık» nutuklar hazırlayacak, etliye sütlüye karışmayacak bir Meclis, bir nevi şûrayı devlet olacaktı. O Meclis sıralarının birinde de Şefik, sessiz oturacak, aldığı emre göre el kaldırıp indirecek, karısının telkinleriyle İttihat ve Terakki'den uzaklaştığı için sürgünleri boylamadığına teşekkür ede ede gidip gelecekti ve böyle bir Meclisin toplantılarını ayrıntılarıyle dinlerse Nimet'i sıkıntıdan uyku bastıracaktı.

Sofrada idiler ve iyi yemek yemeyi henüz doğal bir şey saymağa midesi alışmayan Şefik, hiç değilse on saatten beri

aç kalmış bir insan iştihasıyle aşçıbasının yaptıklarına iltifat ederken, Nimet, bundan sonra, bu adamla geçecek hayatın düzlüğünü, anlamsızlığını düşündü. Gecenin birkaç saatinde bu adamın verdiği mutluluktan kafasında sabahla beraber hiç bir şey kalmıyordu. Ve bu adam günden güne önemi azalarak sadece bir iç güveyi, ailesi ortaya çıkarılmaktan, ailesinin adı anılmaktan utanılacak bir iç güveyi olacaktı. Akşamları sessiz gelecek, terliklerini giyip sessiz oturacak, başka hiç bir kadına yan gözle bakmaya cesaret edemeyeceği, zaten bunu hatırına da getirmediği için sevgisi de mutlaka yakında bezginlik verecekti. Nimet, birden Talât Beyi hatırladı. Acaba nereye kaçmıştı? Ele geçince belki parçalanacak, belki bir mahkemede hüküm giyecek ve eğer kaçıp kurtularak sınırlar dışına varırsa yeni bir ihtilâl mücadelesine girişebilecek olan bu adamın karısı olmak, bunun korku, umut ve heyecanları acaba daha güzel bir şey değil miydi?

Nimet, şimdi kocasına âdeta düşmanca bir bakışla bakıyordu.

«— Nasıl oluyor da yemek yiyişini epey düzelttiğini düşünebilmişim? Bıçak kullanmasını, çatal tutmasını işte hâlâ beceremiyor!» diye düşündü.

XLI

Oysa bu sıralarda Şefik'in başına devlet kuşu konmuş, hazırlanan yeni kabinede kendine bir nazırlık, hem de nazırlıkların en önemlilerinden biri ayrılmış bulunuyordu. Pek geç oturdukları sofradan henüz yeni kalkmışlardı ki, Babıâli çavuşlarından biri konağa geldi. (Sait Paşanın Mehmet Şahabettin Paşayı kabine dışı bırakışından beri, yani aylarca sürmüş bir zamandır, bir Babıâli çavuşu bu konağa ilk kez olarak geliyordu.) Ve gelen bu çavuş, Şefik Beye, yeni Sadrâ-

zam Tevfik Paşa Hazretlerinin kendisini davet ettiğini, Ayazpaşa'daki konağına hemen gelip görüşmesini istediğini bildirdi. Şefik Bey, onu selâmlık tarafına geçip merdiven başında kabul etmişti. Epeyi sararmış bir benizle karısının yanına dönerek olanları hbaer verdi ve: «Paşanın beni çağırması için ne gibi bir sebep tasavvur edersin?» diye sordu.

Nimet Hanım sakin kalmayı, umutlara kapılıp sonra Manyasi zade'nin yeri için olduğu gibi düş kırıklığına uğramamayı yeğ bularak herhal hatırına gelmiş ihtimalden bahsetmedi : «Ayazpaşa'ya araba ile on dakikada varacaksın. Niçin çağrıldığını varır varmaz öğrenir, dönüşünde de bana durumu bildirirsin. Çok geç kalsan da yatmaz, beklerim,» dedi.

Umut, sesini birdenbire şefkatle doldurmuştu.

Çağrının nedeni ise şuydu : On üç yıl önce Berlin büyükelçiliğinden Hariciye nazırlığına gelerek o zamandanberi memleket dışına ayak atmamış bulunmasına rağmen, Tevfik Paşa hâlâ elçilik kâtipliğinden büyükelçiliğe kadar Avrupa'da geçirdiği senelerdeki adam durumunda kalmıştı, yani memleket durumu ve memleket insanları üzerinde tam bir bilgisizlik içinde idi. Hele inkılâpla birlikte ortaya çıkmış, adları tanınıp kişilikleri belirmiş bulunanlardan hiç kimseyi tanımıyordu. Kabinesine bir gericiler topluluğu görüntüsü vermekten çekindiği, bunu bizzat Padişah kendisi de istemediği için, her ne kadar İttihat ve Terakki adamı olarak Meclise girmişse de sonra arkadaşlarının aşırılıklarını kınamış ve kendilerinden son günlerde ayrılmış bulunanlardan birini de yanına almak istemiş, ama belleği kendisine böyle bir ad sunmak iyiliğinde bulunmadığı için Meclisteki Ahrar grubu ile birlikte Arnavut mebuslar topluluğunun da başında görünen Berat mebusu İsmail Kemal Beyin bilgi ve oyuna başvurmak zorunda kalmıştı.

Bu İsmail Kemal Bey, 10 temmuzdan bir gün öncesine kadar sadrâzam bulunan Avlonyalı Ferit Paşanın amcazadesi

olup, valiliğe yükselmiş, sonra meşrutiyetin geri verilişine kadar bir kaç yılını Avrupa'daki kaçaklar arasında geçirmiş, hürriyetten sonra da ilkönce memleketi olan Avlonya'ya giderek orada nerdeyse bir hükümdar gibi karşılandıktan ve mebus seçildikten sonra İstanbul'a gelmişti. Avrupa'da bulunduğu sıralarda, anayasanın geri getirilmesinden çok Arnavutluk'un özerkliğini sağlamaya çalışmakla suçlandığı gibi, Mebusan meclisinde gösterdiği İttihat ve Terakki düşmanlığı da, Cemiyetin izlediği aşırı merkeziyetçi siyasetin bir Arnavutluk özerkliğine kesin olarak izin vermeyeceği üzerindeki kanaatine veriliyordu. Hattâ İsmail Kemal Beyin bu özerkliği ve belki günün birinde bağımsızlığı elde etmek için —hattâ sadece keşesini doldurmak için— hiç bir yabancı ikramını geri çevirmeyeceği, geri çevirmediği ileri sürülmüyor da değildi.

Ama bu sözlerdeki gerçeklik payı ne olursa olsun, İsmail Kemal Bey, 31 Mart isyanı paltak verir vermez hemen Yıldız'a koşup asayişin bir an önce kurulması için akla uygun düşünceler ileri sürmüş, kendisi için bir nazırlığı kabul etmeyi reddederken, öte yandan da sadarete gelmekten ziyadesiyle memnun, lâkin ortalığı nasıl yatıştırabileceğini, hattâ sadece kabineyi nasıl kurabileceğini bilememekten şaşkın görünen Tevfik Paşaya epeyi akıl öğretmiş, yol gösermiş, aslında İttihat ve Terakki'ye mensupsa da ona kırılmış, ondan uzaklaşmış nazır olarak da Şefik Beyi, hiç düşünmeden salık vermişti. Tevfik Paşanın bu adayı uygun bulması üzerine de gecenin ilk saatlerinde Şefik'e çavuş yollanmış, Ayaspaşa'daki konağa gelmesi bildirilmişti.

Bu genç mebusu yeni sadrâzama hoş ve uygun gösteren nedenlerden en önemlisine ve en etkilisine gelince, bu, kendisinin Mehmet Şahabettin Paşaya damat bulunmasıydı. Daha Sultan Aziz zamanında vükelâ arasına girerek Tevfik Paşa ile de uzun yıllar bir masa başında bulunmuş ve geçen gün denecek kadar kısa bir zaman önce Ayan meclisinde, görev

başında yaşamı son bulmuş olan koca bir vezir, tek evlâdını kötü, hattâ rasgele bir adama elbette ki vermezdi. Çağırtırken, Tevfik Paşa, Şefik Beyi nazır yapmayı esas olarak kabul etmişti, fakat hangi nazırlığa getireceğine henüz karar vermemiş bulunuyordu. Doldurulması gereken en önemli nazırlık makamı, Dahiliye nazırlığıydı ve bu nazırlık, düşen kabinede sadrâzamın kendisi tarafından doldurulduğu için, aynı kişiyi yerinde bırakmak yoluyla dâvanın çözümlenmesi de olanak dışıydı. Eski kabineden devir alınan üyeler arasında Hasan Fehmi Paşa başta olarak tecrübeli ve valiliklerde bulunmuş kişiler gerçi vardı. Ama bunlar artık bu derecede ağır bir yükü taşıyamayacak kadar yaşlanmışlardı. Bu nedenle kabinedeki nazırların yerlerini değiştirip Dahiliyeyi kapamak da olmuyordu.

Ve Tevfik Paşa, Şefik'le biraz konuşarak bu genç adamın konuşmasından azimli bir kişiliğe sahip bulunduğuna kanaat getirdikten ve dili Rumeli'nin Edirne tarafları şivesine biraz fazlaca kaçmakla beraber pek düzgün konuştuğuna da dikkat etikten sonra, Dahiliye nazırlığını pekâlâ başarabileceğine karar verdi, kabinesinde Dahiliyenin açık bulunduğunu bildirerek bu nazırlığı kabul emesinden pek sevineceğini söyledi.

O vakte kadar durum üzerinde söylenilen yuvarlak sözlerin neye varacağını kestiremeyerek nerdeyse umutsuzluğa düşmüş olan Şefik'in kalbi bunun üzerine şiddetle çarptı. Bir nazırın, hem de şöyle böyle değil, kabinenin en siyasî nazırının karısı olmaktan Nimet'in duyacağı hazzı, ona bu hazzı vermenin mutluluğunu düşündü ve bu mutluluğu kendisine hiç beklemediği bir anda bağışlayan sadrâzamın biraz uzun ve ağarmış sivrice sakallı yüzüne âdeta yüreği yumuşayarak bakarak lâyık görüldüğü şerefe ve hakkında gösterilen sevgi ve güvene hak kazanmak için bütün gücüyle çalışacağını temin etti, başarı için «Zâtı fahimanelerinin irşadına daima muntazır ve daima muhtaç kalacağını» eklemeyi de unutmadı.

«Kabinedeki diğer arkadaşlar kimlerdir? Kimlerle beraber çalışacağım?» diye bir soruda bulunmayı ise sevinçten hatırına getirmemeşti. Fakat meşrutiyet düşüncelerinin süngülere dayanmış bir şeriat hamlesi önünde geri çekilmesi üzerine ve nazır olarak kendisini istememiş bir sadrâzamın yerine geçip iktidar mevkiine gelmeğe hazırlanan Tevfik Paşa, 10 Temmuzdan beri iktidar mevkiinde bulunan üç selefinden, yani Sait Kâmil ve Hüseyin Hilmi Paşalardan daha dürüst bir meşrutiyet kabinesi başkanı olmak hevesinde idi. Kabineye gireceği müjdesine en derin şükranlarını sunarak hiç bir koşul ileri sürmeyen, hiç bir şey sormayan ve «irşadata daima muntazır ve daima muhtaç» kalacağını temin eden bu adaya kimlerle birlikte çalışacağını gösteren bir liste uzattı. Uzatmadan önce de yanında isim yeri boş bırakılmış olan Dahiliye nazırlığı sözlerinin yanına biraz titrek eliyle mebusan meclisinden Şefik Bey ismini yazdı.

Bu kâğıt parçası Şefik'in hükümet mevkiine geçişinin ilk ve kesin belgesini oluşturuyordu ve genç adamın üzerinde birdenbire büyük bir uyarıcı etki yaptı. Ciddilik ve dikkat dolu bir eda ile, yanlarında işgal edecekleri yerler yazılı bulunan bu adları birer birer okuduktan ve nazırlığının adıyle bir saniye önce yazılan kendi adına bir kez daha baktıktan sonra başını kaldırdı, pek saygılı kalmakla beraber âdeta açıklama isteyen bir tutumla :

— Bahriye nazırlığı vekilliği için tensip buyurulmuş olan Hacı Emin Paşayı bilemedim Efendimiz, dedi.

Yeni sadrazam, bu listenin teşekkürle ve kayıtsız şartsız bir onayla okunulacağını düşünürken, isimlerden biri üzerinde bilgi vermek, nerdeyse onu beğendirmek zorunda kalınca acaba hiddetlenmiş miydi? Kendisi pek eski bir diplomat olduğu, diplomatlarsa duygularını her zaman gizledikleri için hiç bir şey sezdirmedi. Şu kadar ki, hiç bilip tanıdığı bir adam olmayan ve Bahriye nezaretinde galiba levazım reisliği eden

bu önemsiz Paşayı kendisine uygun diye salık verenlerin, onu böyle salık verirken neler söylediklerini de şimdi belleğinde bulamamıştı.

Bu konunun uzamamasını istediğini anlatan bir eda ile :

— Bu nazırlığa asil olarak bir kişi tayin edilinceye kadar bu vazifeyi yerine getirebilecek kabiliyette bulunduğu temin edildi, dedi. Sonra bazı talimat verdi: Dahiliye nazırlığına ait görevleri Şefik'in hemen yerine yerine getirmeye koyulması gerekiyordu. Harbiye nazırı paşa, Ayasofya'da toplanmış askeri kışlalarına yollamayı başarmış, askerin ayaklanmasına fiilen son verilmişti. Bundan sonra gerek İstanbul'da ve gerek taşrada asayişin bozulmaması için kesin ve etkin tedbirler almak gerekti, özellikle Adana vilâyetinde Türk ve Ermeni ahali arasında başlamış bulunan kıyımın —Tanrı korusun— çevreye yayılarak bir yabancı müdahalesine yol açmadan mutlaka bastırılması gerekiyordu. Kalabalıkta söz söylemeğe Kâmil Paşa gibi sesi uygun bulunmayan, hatip niteliklerinden yoksun olan Tevfik Paşa böyle oda içinde konuşurken düzgün ve güzel söz söylüyor, hatiplik niteliğine sahip olan Sait Paşa gibi lâfı boş yere uzatıp insanı bezdirmeyerek girdiği her konunun ana çizgileri üzerinde duruyor, bunları belirtmekle yetiniyordu.

Şefik Bey, Ayaspaşa'daki konağa, Tevfik Paşanın yanından bir saat sonra döndü ve karısını aşkının bütün hararetiyle kucaklayarak, Dahiliye nazırlığına geçmesinin kararlaşmış bulunduğunu müjdeledi. Sonra da eğilip minnet ve saygıyle elini öptü. Bu makama ancak onun yerinde öğütlerine uymuş olması ve İttihat ve Terakki'den tam zamanında ayrılıp uzaklaşmış bulunmak sayesinde erişiyordu.

Durum üzerinde de Şefik Bey ayrıntılı açıklamalarda bulundu. Sadaret alayı yarın yapılacak ve yeni hükümet ilân edliecekti. Ancak durum çok ciddî olduğu ve hele Adana dolaylarında Türklerle Ermeniler arasında kan dökülmekte bu-

lunduğu için bu saatten itibaren işe fiilen başlayacaktı. Şimdi nerede ise Babıâli'den telgraflar ve birtakım yazılar getirilecekti. Belki sabaha kadar yatmaması gerekirdi.

XLII

Nimet Hanım, kocasından Dahiliye nazırlığına getirildiği haberini alır almaz, kendine güven ve ağırbaşlılıktan oluşan bir duygunun varlığına yayıldığını âdeta elle tutulup, gözle görülür bir biçimde duymuştu. Bu, Sait Paşanın belki uzun bir ömür düşleyerek ve babasıyle daha başka kimseleri atarak kabinesini tekrar kurduğu ânda ve yerine büyük bir boşluk bırakarak kaybolmuş bir duyguydu. Kaldı ki, eski vezirlerin gösteriş ve debdebeleri ne olursa olsun, Dahiliye nazırlığı önem bakımından Meclisi vükelâ memurluğu ile ve hattâ Evkaf nazırlığıyle kıyaslanamazdı. Belki Maliye nazırlığından da önemliydi. Konağın selâmlığında gece uyumayan nöbetçiler olacak, memleketin dört köşesinden sabaha kadar haberler gelecek, o dört köşesine dirlik, düzen veren haberler, emirler buradan yollanacaktı. Babıâli'den ilk telgraf suretlerinin getirildiğini haremağası gelip haber verdiği zaman Nimet, içi rahat ve mutlu, kocasını alnından öperek uyumaya gitti.

Şefik, belki sabaha kadar gelecek telgrafların kendisini yazı odasında uğraştıracağını söylediğine göre, Nimet, evlenmelerinden beri ilk kez olarak uykusu kocasının genç ve hiç yorulmamış vücudunu sık sık ziyaret eden isteklerle kesilmeden uyuyacaktı. Doğal olarak, bu ilk gecede bundan yakınabileceğini düşünmedi.

Ertesi günü yeni Dahiliye nazırı Şefik Bey, Babıâli'den konağa dönünce, Mehmet Şahabettin Paşanın bıraktığı ve kendisine henüz verilmemiş makama, konağın sahip ve hâkimliği makamına geçip kayınvaldesi İzzet Hanımdan en ta-

ze cariyeye ve en genç uşağa kadar herkesin kutlamalarını kabul etti. Sadaret alayı yapılmadan ve kabine resmen ilân edilmeden bu kutlama töreninin yapılması uygun görülmemişti. Bu tören yapıldıktan sonra da, Şefik iç güveyi girmesinden az sonra Şahabettin Paşa öldüğü için kendisine oybirliğiyle takılmış bulunan (Uğursuz) yaftası, artık harem ve selâmlıkça yırtılıp atıldı.

XLIII

Ve birkaç gün taze ve mutlu bir hava teneffüs edenler sade Nişantaşı'nda Mehmet Şahabettin Paşa konağının halkından ibaret kalmadı. İstanbul'da sükûn geri gelmişti ve dökülmüş azıcık kan, bu inkılâp için ödenmesi kabul edilebilecek çok küçük bir sadakaydı. Adana'da bol akmış kan sellerinin kokusu ise başkente erişmiyordu. Padişahın kendisine dokunmayacağını anladığı için, Mebusan meclisi bile durumundan memnundu. Meclis, Cahit Beye benzetilip bu benzetilişi canıyla ödeyen mebusa, niteliği bilinmeyen bir acayip dinden, Dürzi dininden olduğu için fazla matem tutmamış, başkan ile üyelerinden diğer birkaç kişinin kaçışlarına ise âdeta sevinmişt. Bu adamların gururları ve kendlern beğenişleri dayanılır bir sınırı aşmıştı. Sultan Hamid'in 93'ü tekrarla Meclisi dağıtmayacağına çabuk kanaat getiren mebuslar, 31 martın meşrutiyete değil, gerçekten işin aşırısına giderek, mukaddesatı küçümsemiş olan bir zümreye karşı yapılmış meşru bir darbe oluşturduğunu onayladılar, kanaatlerini, yayınladıkları bildiri ile bütün memlekete ilândan çekinmediler.

Pek tabiîdir ki, yeni Dahiliye nazırı Şefik Bey de, duruma çok sevinenlerdendi ve eski arkadaşlarının en sonunda başlarına gelenlere hiç matem tutmuyordu. 10 temmuz inkılâbının ilk günlerinde Selânik'ten gelmiş topluluk arasın-

da İstanbul'dan kaçmamış olan tek adam kendisiydi. Kaçmak değil, İstanbul'da devletin en önemli makamlarından birinin başına gelmişti. Bu yerde uzun bir süre kalacağına da güveni vardı. Artık nazırların İttihat ve Terakki'nin keyif ve heveslerine kurban olmaları dönemi geçmişti. Kendisine Dahiliye nazırlığı gibi önemli bir yeri lâyık görmüş olan yeni Sadrazam Tevfik Paşanın zekâsına, ağırbaşlılığına, ciddiliğine de hayran olmuş, onun kendisine ilk direktiflerini verirken :

— Kanunu her tarafta hâkim kılmak yegâne düsturunuz olacaktır. Şevketmaap efendimizden meşrutiyetin bekası ehassı âmali mülûkâneleri bulunduğu emrini ve müjdesini almış bulunuyorum, deyişine pek sevinmişti. Ve o zamandan beri, birkaç gündür, bu sevincini gölgeleyecek birşey farketmiş değildi.

İttihat ve Terakki ile arasında bir duvarın ebediyen yükseldiğini Şefik biliyor, bundan dolayı da herhangi bir kaygı duymuyordu. İttihat ve Terakki, kendi yanlışları yüzünden varlığına kendisi son vermişti. O yıkılmış binanın yıkıntılarını korumayı ise asla düşünmüyordu. Hasan Fehmi'nin, bu mütevazı ve zavallı gazetecinin birkaç damla kanla aralarında kazdığı uçurumu kapatmak elde olsa bile buna teşebbüs etmeğe elbette ki gerek görmezdi. Sade şiddetli bir öç alma politikası izlemeyecek, Cemiyetin baskı ve yıldırma işlerine bulaşmamış, kenarda köşede kalmış eski ittihatçılara herhangi bir fenalık ve haksızlık yapmayacak, yaptırmayacaktı.

XLIV

Ve Dolmabahçe Sarayının veliahtlara ayrılmış dairesinde otuz üç yıldanberi yaşayarak altmış beş yaşına gelmiş ve türlü hastalıkla çökmüş bulunan Mehmet Reşat Efendi, her zamankinden derin, artık kesin bir umutsuzluk içinde, beyaz

takkeli başını Buhari'i Şerif ile Kur'an-ı Kerim'in sayfalarından kaldırmıyor, adamlarının şehirden getirdikleri haberlerden ve uzun süre okumağa dayanamamakla beraber göz gezdirmeyi unutmadığı gazetelerin dilinden, büyük kardeşinin taht ve tacının birdenbire ne ölçüde bir durum almış olduğunu anlayarak, sonsuz bir üzgünlük ve bir yorgunluk içinde kendisini sanki doksana varmış hissediyordu. 10 temmuzdan sonra canlanıp neş'elenen, umutlara düşen ve efendileri Padişah olduğunda yeni sarayda hangi önemli göreve konabileceklerini sorup düşsel başkâtipliklerin, baş mabeyinciliklerin, ikinci mabeyinciliklerle hazinei hassa nazırlıklarının müjdelenmesi üzerine Şehzadeyi teşekkür ve minnet gösterileri içinde kaç kere eteklemiş olan adamları ise gamlı ve ağır görünüyor, hattâ bezginliklerini gizlemiyorlardı.

Osmanoğulları arasında tahta çıkmamak üzere hiç kimsenin erişmemiş bulunduğu bir yaşa varmış olan bu yorgun ve hastalıklı şehzade, aynı bezgin hâli hareminde bile hissediyordu. Dört nikâhlı karısı, kadınefendilik düşlerinin hiç gerçekleşmeyeceği konusunda edindikleri tam kanaatten dolayı arslanlarına karşı duydukları küçümsemeyi —öyle sanıyordu ki— artık gizleyemiyor, hattâ bunu gizlemeye bile çalışmıyorlardı. İltifatlarına da baş gözde ile beraber nice zamandır ancak sonuncusu mazhar olan bu dört kadın, durumunun daha da umutsuz bir hal aldığını bütün saflıklarına ve cahilliklerine rağmen acaba nasıl sezmişler, bunu kimden anlamışlardı? Bunu bir oranda en akıllıları olup fazla sarışınlığı, çini mavi gözleri ve hantal vücudü ile biraz da kendisine benzeyen Gâmres Hanım öğrenmiş ve ortaklarına anlatmış olacaktı. Gâmres Hanıma da Veliahtın üç oğlunun büyüğü olup, kendisinden dünyaya gelen Mehmet Ziyaettin Efendi haber vermiş olacaktı.

Kaldı ki, Reşat Efendinin asıl ıstırabı ağabeysinin düşürülmesi üzerine tahta çıkması ihtimallerinin artık büsbütün yokolmuş görünmesinden ileri gelmiyordu. Kendisini karde-

şinden çok ihtiyarlamış hisseden ve o tahtta kalacaksa ölümü ile Padişah olacak kadar yaşayamayacağına inanan zavallı Şehzade, ömrünün geri kalanını hiç değilse Veliaht olarak geçirememek korkusu, bu korkunun acısı içinde kıvranıyordu. Gerçi İttihatçıların iyi günleri sırasında alıp yürümüş olan söylenti, yani Sultan Hamid'in tahttan alınması ve kendisinin Veliahtlıktan düşürülmesiyle amcaları Abdülaziz' in büyük şehzâdesi Yusuf İzzettin Efendinin tahta çıkarılacağı sözü artık büsbütün yok olmuş demekti. Fakat Sultan Hamit, yıllardanberi beslediği her tarafta söylenen isteği gerçekleştirmeye, yani sevgili oğlu Burhanettin Efendi yararına veraset biçimini değiştirmeye kalkarsa buna kim karşı gelecek, başta kendisi olmak üzere saraylarında güçsüz ve çoğu para sıkıntıları içinde bunalmış yaşayan şehzadeleri hangi kuvvet koruyabilecekti? Burhanettin'in adı, şimdiden gazetelerde, askerin koruyucusu olacağına dair verdiği beyanat dolayısıyle geçiyordu.

Veliaht, dört beş gündenberi dokuz aylık hürriyet devresindeki davranışlarının hesaplaşmasını sabahtan gece yatıncaya kadar yapıyor, kardeşini kızdıracak nitelikteki hareketlerini sıralayıp, inceliyor, bunların onda uyandırmış bulunması gereken öfkelerin unutulabilecek, yoksa unutulamayacak türden mi olduklarını belirlemeye, saptamaya çalışıyordu. Gerçi bazı adamlarının sözlerine uyarak gazetelere beyanat vermeğe, otuz üç yıl geçirdiği yarı mahpus hayatı anlatmağa kalkmamış, bu konuda temkinli davranmış, hürriyetin ilânından sonra Yıldız'a gittiği zaman da kardeşine karşı saygı göstermekte kusur eylememişti. Ancak adının anılmasını bile Sultan Hamid'in çekemeğini bile bile Beyoğlu'nun fotoğrafçısına niçin resim çıkartmış, bu resmin fotoğrafçı camekânında sergilenmesine izin verip gazete, dergi sütunlarında yayımlanmasına olanak tanımıştı?

Bembeyaz saç ve bıyıklı, ihtiyar ve sarkık çehresini âleme göstermekle sanki ne kazanmıştı!

Hele Resne dağlarına kaçışıyla ihtilâl hareketine başlayan kolağası Niyazi Efendiye katılarak onunla dağlarda dolaştığı ve hürriyetin ilânı üzerine kendisiyle beraber Manastır'a girip tebrikler kabul ettiği söylenen geyik İstanbul'a getirilerek bilmem ne yararına sergilendiği zaman, tümü çarpık fesli, ağırbaşlı ve asıl güzeli de aşırı derecede şişman üç oğlunu peşine takıp ne diye bu geyiği seyre gitmiş, gittiğinin gazetelere geçmesine ne diye olanak vermişti?

Gerçi Reşat Efendi, kardeşinin bunları ancak küçümsemeyle karşılayacağını düşünerek, bu yaptıklarına büyük bir önem vermiyor, ancak yaptığı münasebetsizliklerin bir tanesinden pek korkuyordu. Bu ağır münasebetsizlik, Mebusan meclisinin açılmasına çağrılmadığı sırada ve kendisini sonsuz derecede unutulmuş hissederek adamlarının, bu arada bunların en akıllıları olan Sabit Beyin öğüt ve düzenlerini kabul edişi, sarayına deniz tarafından geceleyin gizlice girmek istemiş bir adam hikâyesinin ortaya salınmasına müsaade edişi olmuştu. Gazete sütunlarında yazılıp, Meclis görüşmelerine kadar geçecek olan bu hikâyeyi baştan başa düzmüşler, söylemesi gereken şeyleri kendisine ezberletip çağrılan gazetecilere tekrar ettirmişlerdi. Böylece, kendisini otuz üç yıl hür yaşatmamış olsa bile, hiç olmazsa hayatını korumuş ve haklarını elinden almamış olan kardeşini açıkça katillikle itham etmiş, her halde zihinlere bu şüpheyi yaymış değil miydi?

Şimdi bütün kudretini ele geçiren Sultan Abdülhamit, bunu affedecek miydi? Yüzleri hayli zamandır eskimiş eşya ortasında pencerelerden baktıkça, Üsküdar'la Kuzguncuk kıyılarını ve sırtlarını seyrede ede ihtiyarladığı bu yazın olağanüstü sıcak ve kışın nemli ve gamlı veliaht dairesinden de acaba çıkarılacak ve arada bir gitmesine izin verilen Balmumcu çiftliğine yaz kış hapis mi edilecekti?

Oradaki iki küçük köşke nasıl sığarlardı?

Dört karısı, gözdesi, üç oğlu, en şişman olanı bekâr bulunduğundan öteki ikisinin karıları ve ilkinin kızları, bu kadar cariye, bu kadar adam? Havaî olduklarını bildiği oğullarıyle dertleşmesine de olanak yoktu. Aslında kendileriyle yüz göz olmayı da kabul edemezdi.

Harem halkına geçen dokuz ay sırasında hürriyeti hemen hiç tattırmamış omlakla beraber oğulları epeyi gezip tozmuşlardı. Şimdi yeniden dört duvar arasına kapanmaya dayanabilecekler miydi? Babası Beşinci Murat'la yirmi sekiz yıl Çırağan Sarayında mahpus kalmış olan şehzadesi Selâhattin Efendiye o talihsiz ve Padişahlığı sözde kalmış olan hükümdar ölünce Sultan Hamit bir oranda hürriyet vermiş, gözetim altında kalsa bile şehirde gezmesine müsaade etmişti. Kendi oğullarının, Mehmet Ziyaettin, Mahmut Necmettin ve Ömer Hilmi Efendilerin bu örneği ve Sultan Hamid'in babaları ölmüş, taht sıraları da gayetle uzak genç şehzadelere karşı esirgemediği ilgi ve bağışladığı küçük serbestliğe bakıp, «Madem ki Padişah olmadı ve olmayacak, barı ölse de kurtulsak!» diye düşünmedikleri, hele bundan sonra hep bunu düşünmeyecekleri ne bilinirdi!

XLV

Sadrâzam, Ayandan, eski Hariciye Nazırı ve Londra Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa, Osmanlı Sarayının görenekleriine tam uymakla beraber, bütün bir ömür denecek kadar uzun yıllar girip çıktığı batı saraylarındaki reveranslardan da esinlenen bir inceliğin saygı gösterileri içinde ilerlemiş, üstüste ve yerden temennalarla hükümadrı selâmlamıştı. Eteğini öpmesine onun tarafından müsaade edilmeyince biraz geri çekilip gösterilen koltuğa elleri göğsünde kavuşmuş olarak iliştikten sonra da, durum hakkında bilgi sunmak üzere

verilecek emri bekledi. İkinci Abdülhamit güleryüzlü bir tutumla :

— Haberler nasıl Paşa? diye sorunca, açıklamalarda bulunmaya koyuldu: İstanbul'da durum tamamıyle normal bir hal almış, birinci orduda disiplin yeniden kurulmuştu. Meslisi mebusanın pek sakin bir görünümü vardı; görüşmeler tam bir sâkinlik ve ağırbaşlılık içinde geçiyordu. Kabine pek kısa bir program hazırlamıştı. Eğer bu program Padişahın onayını kazanabilirse, sadrâzam bunu yarın topluluğa okuyacaktı. Güvenoyu alacağından şüphesi yoktu. Taşraya gelince, her tarafta asayiş mükemmeldi. Adana'dan da artık tamamiyle iyi haberler geliyordu. Tevfik Paşa, açıklamalarını «sayei şahanede» durumun her tarafta normale dönmüş olduğunu temin ederek bitirdi.

Sultan Hamit, yeni sadrâzamın sözlerini dikkatle, hiç kesmeden, başı biraz eğik dinlemişti. Tevfik Paşa susunca başını kaldırıp elini uzattı. Bahsi geçen kabine programını alıp ağır ağır okudu. Fakat program o kadar kısa bir şeydi ki, ağır ağır okunmasına rağmen pek çabuk bitti. Sultan Hamit, büyük bir değer vermediğini de hissettiren bir edâ ile :

«— Münasip!» diye bu kâğıdı geri verdikten sonra, biraz çukur koyu mavi gözlerinin bütün dikkat ve kuvvetiyle karşısındakini sararak konuştu :

— Vaziyeti az evvel pek etraflı, pek güzel bir şekilde hülâsa buyurdunuz. Payitahtta ve bütün Anadolu ile Arabistan vilâyetlerinde endişe verecek mahiyette hiç bir şey yok. Ancak üç Rumeli vilâyetinde kaynaşma tekrar balşamış bulunuyor. İstanbul'dan pek kahramanca kaçanlar, Selânik yolunu tuttukları gibi ataşemiliter sıfatıyle Berlin, Viyana ve Paris'e yollanan hürriyet kahramanları Enver, Hafız Hakkı ve Fethi Beyler de terki vazife ile aynı yere müteveccihen yola çıkmışlar. İstanbul'a karşı harekete geçecek ordunun başında yeni şanlar kazanacaklar. Üçüncü ordu kumandanı Mahmut Şevket Paşayı, ben yetiştirdim. Büyük mevkilere

yükselttim. Kosova gibi mühim bir vilâyete ben vali gönderdim. Selânik ve civarında hasıl olan galeyanı teskin etmesi icap eder. Ancak insanların sadakatlerine ve nimetşinaslıklarına güvenmenin caiz olmadığını bu son ayların vukuatı kâfi derecede ispat etmedi mi? Her halde, muhakkak olan şey, Selânik ve Manastır'da galeyanın başladığı, hattâ bu galeyanın fiilî bir mahiyet alarak her iki şehirde de İstanbul üzerine yürümek için kuvvetler hazırlanmasına girişildiğidir. Bu kuvvetlerde her ırka mensup insan, hıristiyanı, yahudisi hep bulunacakmış. Bunlara kumanda edip başlarında İstanbul'a gelmekten, bir nevi Alemdar Mustafa Paşa kesilip karşıma çıkmaktan Mahmut Şevket Paşa haya edebilir. Fakat kuvvetlerin tamamıyle toplanıp yola çıkmalarına, ilerlemelerine mâni olacak mıdır? Bunu istese bile azim ve iradesi kâfi gelecek midir?

Bütün bu sözleri çok doğal ve sakin bir edâ ile, sade sesine bazan bir alaya alma hafifliği ya da bir yergi ısırması gele gele söyledikten sonra, Abdülhamit sustu ve sol elinin ince uzun parmaklarını yanındaki geridonun üzerine hafif vurarak sadrâzamına, sadrâzamının yüzüne gelen şaşkın ifadeye baktı.

«Sen on üç yıl süren Hariciye nazırlığında da bazı politika hadiselerini benden öğrenir ve şaşıp kalırdın. Amma o zamanlar vaziyet böyle mühim ve vahim değildi. Ben vaziyete hâkimdim. Öğrenememiş olmaklığının büyük ehemmiyeti, büyük zararı yoktu. Fakat şimdi ziyadesiyle tehlikeli, korkunç günler gelmek üzere. Sen de bizzat anlamış olacağın veçhile uykudasın!» diye düşündüğüne hükmetmek bir hata olmazdı.

Tevfik Paşa, «Bunları kimden öğrendiniz? Hangi membadan aldınız?» türünde bir şey sormaya cesaret etmedi. Hattâ, iş kendisine karşı düzenlenmiş uydurma suikastler haber veren gülünç birtakım jurnallarla ilintili olmadıkça Sultan

Hamid'in pek akla uygun düşündüğünü ve ancak inanılmağa değer şeylere inandığını uzun yılların tecrübeleriyle bildiği için hükümdarca söylenen şeylerin doğruluklarından şüphe etmedi. Şu halde, Manastır'la Selânik'te toplanmağa başlamış kuvvetleri bunlar tamamiyle toplanmadan ve hele yola çıkmadan önce dağıtmak, hiç değilse yolun başında durdurmak gerekiyordu. Bu kuvvetler Selânik vilâyeti sınırını geçerek Edirne vilâyeti topraklarına girer ve üzerlerine o zaman İstanbul'dan birinci ordu kuvvetleri yollanırsa, istiklâli henüz onaylnamamış bulunan Bulgaristan yeni isteklerle ortaya çıkabilir, durumun parsasını korkunç isteklerini kabul ettirerek toplayabilirdi.

Tevfik Paşa, bir an içinde bütün bunları düşündükten sonra «Sait Paşa olsaydı işler bu derece sarpa sarınca hemen istifanemsini verip istirahate çekilirdi!» kararına vardı. Kendisi böyle davranmayacak, görevinden ayrılmayacaktı. Fakat ne yapmalıydı ki İstanbul'un karşısına bir Rumeli ordusu çıkmasın, Bulgaristan da devletin başına yeni belâlar açmasın? Düne kadar Cemiyete mensup bulunmuş olan ve Rumeli'nden gelme Dahiliye nazırı Şefik Beyin oradaki durum hakkında Padişahın bilip öğrendiklerinden olsun haberi olmayışı da Padişahın tuhafına gitmişti.

Sultan Hamit aynı el pençe durumu bozmayarak biraz şaşkın, ağzını açmayan sadrâzamın bütün düşündüklerini keşfetmişti. Hattâ onun hatırına gelmeyen, hiç değilse henüz gelmeyen bir şeyi de düşündü, hesap etti. Karşısında derin bir saygı göstererek oturan bu Tevfik Paşa, yıllarca evvel, Ferit Paşanın sadaretinden önce, daha Halil Rifat Paşanın sadrazamlığı sırasında biran kendisine umdurulmuş bulunan bu sadarete en sonunda erişmekten olağanüstü mutluydu. Bu makamda kendisi tarafından uzun süre tutulamayacağını, fakat kendisi tahttan çekilmek zorunda bırakılırsa mevkiini bilâkis koruyabileceğini düşünerek bir saltanat değişikliğine felâket gözüyle bakmaması pek kabil değil miydi?

İkinci Abdülhamit dedi ki :

— Bütün kudret ve gayretinizi Rumeli'ndekileri ikna ve teskine sarfediniz. İrtica olmadığına ve her şeyin tabiî bir hal, kanunu esasiye tamamiyle muvafık bir hal almış bulunduğuna kaani olsunlar. O havaliden birtakım kuvvetlerin toplanıp yola çıkması ve değil payitahta girmesi, hattâ yaklaşması vahîm olur. 10 temmuz diye adlandırdıkları şey, yani kanunu esasinin tekrar meriyet mevkiine girmesini irade etmeğe beni sevketmiş olan keyfiyet, Rumeli'nde kuvvetli bir mücadelenin sebebiyet verebileceği ihtilâtların korkusuydu. Halbuki o zaman için varid ihtimaller şimdi fazlasıyle mevcuttur, zira Bulgaristan'la azîm bir ihtilâf halinde bulunuyoruz. Yunanistan'la da münasebetlerimiz gerginleşmişti: İki ateş arasında kalabiliriz. Ordularımıza ise siyaset girmiş, yani kuvvetlerimiz zaafa uğramıştır. İstanbul'da ve vilâyetlerde asayişin muhafazasına fevkalâde dikkat etmekle beraber meclisi mebusanla da daimî bir temas hâlinde kalınız. Kendilerine selâmı şahanemi bildirin. Neşretmiş bulundukları beyannameyi büyük bir memnuniyetle okudum. Memleketin dört tarafına bir kere daha hitap etsinler. Ortada hiç bir irtica hareketi bulunmadığını, meşrutiyetin bütün vecibelerine riayet edildiğini ve faraza bütün memleket kanunu esasinin tatbik mevkiinden kalkmasını tekrar istese dahi bunu kabul etmeyeceğimi namı şahaneme ilân etsinler!

Sadrâzam Paşa, bütün bu sözleri saygıyla, hattâ yüreği yumuşayarak ve onaylama anlamında başını sallaya sallaya dinlemiş, Padişahın buyruklarının olduğu gibi ve harfi harfine yerine getirileceğini temin ettikten sonra Padişahın müsaadesiyle huzurundan ayrılmıştı. Fakat onu 31 Mart gününün kararsızlıkları içinde ve tarafsız adam diye muvakkaten bu makama getirmiş olan Sultan Hamit, kendisinin şiddetli kararlar ve kesin hareketler isteyen bu yeni durumda iş görebilecek bir duruma hâkim olabilecek bir adam olmadığını pek güzel biliyordu. Sonsuz bir yorgunluk, şimdi gelmiş bir

çaresizlik ve umutsuzluk içinde arkasından baka kalarak tekrar derin düşüncelere daldı. Anayasayı geri getirmeye karar verdiğini vekiller heyetine bildirmek üzere Arap İzzet Paşayı otuz altı saattir toplanmış olup artık tümü turşu haline gelen paşalara yolladığı zaman da bu derin çaresizliğe ve yorgunluğa düşmüştü. Ama o zaman başta yine o Arap İzzet Paşa gelmek üzere pek çok adamı, bütün adamları vardı ve üç Rumeli vilâyeti dışında İstanbul'la tekmil imparatorluk uykuda bulunuyordu. Şimdi ise her tarafta bozgunculuk ve anlaşmazlık tohumları filiz vermeğe başlamıştı ve kendini dokuz ayın heyecan ve dertleriyle iyice çökmüş hissediyordu. Aslında yaşı da yetmişe yaklaşmıyor muydu?

İttihat ve Terakki'yi 31 Mart gününde kendisine sonuna dek borçlu bırakacak bir fırsat çıkmış ve bu fırsatı yakalamayı uygun görmemiş bulunduğunu düşünerek de yanıyordu. Ayasofya meydanındaki âsileri tepelemek üzere birinci ordu kumandanı emir bekler ve Babıâli'de sadrâzam Hüseyin Hilmi Paşa ile makamına gitmeye bile cesaret edemeyerek oraya sığınmış bulunan Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa, el kavuşturup ve el oğuşturup bu emri vermeğe cesaret edemezlerken niçin asıl kendisi ortaya çıkıp bu emri vermemiş, Padişah, hallfe ve başkumandan olarak bu ayaklanmayı bastırtmamıştı? 31 Mart hareketi başarı kazanacak olursa, kazanmak umudunu beslediği nüfuz ve gücü bu durumda daha emin ve kesin bir biçimde, hem de meşrutiyet yanlısı bir Padişah sıfatıyle kazanmaz mıydı?

İttihat ve Terakki'nin gittikçe artacağını hissettiği atılganlıklarına ve çılgınlıklarına âlet olmaktan kurtuluşuna sevinerek, onun yere serilmesini büsbütün gizleyemediği bir hazla seyretmişti, bu sevinmesinin öcünü yarın İttihat ve Terakki, kendisinden elbette alacaktı. Şu kadar ki, 31 Mart hareketini hemen bastırmakla İttihat ve Terakki'yi sevindirmiş olacağı da şüpheli, pek şüpheli bir şeydi. Kaybettiği etkiyi ve gücü fazlasıyle ele geçirmek ve bu arada kendisini

ortadan kaldırmak amacıyle bu hareketi bizzat Cemiyetin, ya da hiç değilse Cemiyete mensup birtakım kimselerin yaratmış olmaları da ihtimal dışında bir şey değildi.

Cemiyetin kendi varlığıyle meşrutiyeti birlikte korumak üzere Rumeli'nden özellikle getirtmiş, Kâmil Paşaya karşı ısrarla tutmuş olduğu avcı taburlarının isyana önayak olması hiç değilse garip bir rastlantı oluşturmuyor muydu?

İkinci Abdülhamit ayağa kalktı ve hiç bir şey düşünmemek, her şeyi unutabilmek mutluluğunu türlü zehirde arayan bir mutsuzun acelesi içinde güvercinlerinin bulunduğu yere, onlara bakmaya, onların görünüşlerini ve oynayışlarını seyrederek bir haz duymaya, duyarsa bu hazla avunmağa gitti.

XLVI

Meclisi mebusan büyük bir hızla tutumunu değiştirivermişti. 31 Mart hareketini meşru ve kutsal bir gösteri olarak kabul etmekte ve ülkeye bu biçimde ilân etmekte kabineden ileri gitmişken, İstanbul üzerine yürümek kararını bildiren ilk telgraf hem de böyle bir yürüyüşe çıkmak için hayli sapa bir yerden, Yunan hudutları yakınındaki Yanya kasabasından gelir gelmez durumun yeni gelişmelere gebe bulunduğunu sezinlemiş, Cemiyetin ortaya çıktığı ve geliştiği yerlerden Manastır'la Selânik'ten pek yakında haberler alınacağına hükmetmişti. Ve Tevfik Paşa, kısacık bildirisini okutup bunu prgram diye sunarak güvenoyu istediği zaman, bu güvenoyunun verilmesini geleceğe bırakıp İstanbul'da 31 Mart'la ortaya çıkmış durumu hiç kabul etmemiş, bu durama her zaman karşı çıkmış gibi bir tutum takınıvermişti. İki üç gün geçmeden de Rumeli'nden taze havadisler geliyor ve Selânik'te toplanarak içinde her ırktan gönüllüler bulunduğu bildirilen bir kuvvetin İstanbul'daki gericileri tepelemek, cezalandırmak üzere yola çıktığı haber alınıyordu. Üçüncü ordu kumandanı

Mahmut Şevket Paşa, bu kuvvetin başına geçmemiş, kumandayı Selânik'te redif kumandanı olan Hüseyin Hüsnü Paşa adında birine bırakmıştı. Bu kuvvet İstanbul'a yaklaşmadan bozguna uğratılıp sorumluları ceza görecek olursa, bunlar arasında bulunmamak için böyle davranmış olacaktı. Nitekim, bu kuvvet ilerleyerek Selânik vilâyetinden Edirne vilâyeti sınırlarına girip Çatalca'ya, İstanbul'a doğru yaklaşınca, Mahmut Şevket Paşanın Selânik'teki işlerini düzenleyip bitirerek komutayı ele almak için yola çıkmak üzere bulunduğu duyulmağa balşıyordu. Ve artık gazetelerin dili değişmişti. Temmuzdan sonra hiç kullanılmamış olan bazı lâkaplar ve sözler, 31 Martın hemen ertesi günü *Zillullahı-fil-âlem*'e kadar, Sultan Hamid'in yeryüzünde Allah'ın gölgesi bulunduğuna kadar birer birer meydana çıkmış ve unvanlar (kumandanı âzamımız efendimiz) sözüne kadar alıp yürümüşken, bunların hepsi yine derlenip toplanıp ortadan kaldırılarak, hükümdarın adı, pek sade bir şekilde yazılmağa başlanmış, bunu ilk eleştirmeler, ilk eleştirmeleri de aşağılamalar, gittikçe acı ve ağır hakaretler izlemişti.

Aynı zamanda Babıâli Tevfik Paşa kabinesinin yasa dışı bir kuruluş olduğunu ve ayaklanan asker karşısında terlikle kaçmış bir Hüseyin Hilmi Paşanın yeniden iktidar mevkiine gelmesi gerektiğini bildiren bir telgraf hücumu karşısında kalıyordu. Bu konuda tekmil memleket yarışa girmişti. Bir tabur askeri bulunmayan, ya da bu askerini İstanbul üzerine sürmek için aylara ihtiyacı olan pek uzak yerler, tâ Arabistan'ın, Hicaz'la Yemen ve Trablusgarb'in en ücra köşeleri, meşrutiyeti vurmaya kalkanları cezalandıracak bir kuvveti yola çıkarmak üzere bulunduklarını kesin bir dille haber veriyorlardı. Ve Selânik'ten gelmekte olup miktarı doğru olarak bilinmeyen ordu, Hadımköyü'ne vardıktan sonra, 31 Martı bir irtica hareketi olarak kabul etmemiş bazı kişilerin ve bu arada *İkdam* sahibiyle başyazarının İstanbul'dan ecnebi bandıralı gemilere binip kaçtıkları öğreniliyordu.

Yıldız'la kabinenin ise artık sesleri çıkmıyor, «31 Mart bir irtica hareketi değildi, onu cezalandırmak iddiasıyle İstanbul'a yürüyen bir kuvvet, başkente sokulmayacaktır» türünden hiç bir söz duyulmuyordu. Mebuslara gelince, ancak birkaç gün önce 31 Martın pek meşru bir hareket olduğunu, ülkenin dört bucağına bildirmiş olan mebuslar arasında yaklaşan bu yeni kudrete doğru koşmak, onunla şimdiden kaynaşmak üzere Ayastafanos'a akın başladı. Sait Paşa, Şapur Çelebi, Sultan Hamid'in tahta çıkar çıkmaz bir çeşit akıl hocası halinde başkâtipliğe, yedi kere de sadarete getirmiş olduğu adam —üç yumurta çıkarmağa kadar günde birkaç kere bizzat gidip kilitlerini açtığı ve kilitlediği söylenilen kilerine belki ıstırap ve kaygı dolu bir bakış fırlattıktan sonra— bu mebuslar kalabalığına katılmış ve ihtiyatı elden bırakmayarak Ayastafanos'ta, eskiden de sığınmış olduğu İngiltere devleti elçiliğindeki bir görevlinin evine misafir inmişti. Fakat gericiler eline geçmiş İstanbul'dan kaçıp Selânik'ten tekrar gelen hürriyetin kutsal güneşine yönelen âyân üyeleriyle mebusların, Sait Paşa gibi Ayastafanos'ta oturur bir İngiliz dostları bulunmadığı için, ahbaplarının evlerine dördü beşi bir odada yatmak eziyetine katlanmak pahasına küçük bir köyün birden şenlenmiş sokaklarında hürriyet fedâiliği rolünü oynayabiliyorlardı.

Sultan Hamid'e verilmiş bağlılık yemininin gereği uyarınca bu orduyu geldiği yere yollamayı belki bir an düşünmüş olan Tevfik Paşa, sanki yer yarılmış da yerin altına girmişti. 31 Mart ayaklanmasını, ak sakalının ve resmen kendisine verilmemiş olsa bile halktan alınmış gazi ünvanından esinlenen bir saygı sayesinde ve geçirdiği heyecanlarla mezarına yaklaşmak pahasına yatıştırılmış olan Ethem Paşaya gelince, İkinci Abdülhamid'i korumak görevini kendiliğinden yüklenecek kadar gözüpek bir adam değildi. Ancak, bunu Sultan Hamit isteyecek olsa, yarı yolda devrilip kalacağını bile bile bu görevi kabul etmesi oalnağı vardı. Ancak Abdül-

hamit, 31 Mart hareketiyle hiç bir ilgisi olmadığı için bu gelen kuvvetin kendisine dokunmayacağını söylemekle kendini avutmağa çalışıyor, ülkenin bir tarafından başkentteki kuvvetleri bastırmak için gelen bir kuvvete karşı aldığı bu seyirci rolünde hükümdara yaraşır bir nitelik olmadığını da düşünmemeğe, göstermemeğe çalışıyordu.

Halk arasındaki kanı ise bu ordunun Padişahı tahtından indirmek amacıyle gelmekte olduğu yolunda idi. Şu kadar ki, Sultan Hamid'in kendini ve tahtını şiddetle savunarak Makedonya'nın kuvvetini İstanbul önünde müthiş bir bozguna uğratacağına ve herhalde hiç değilse Yıldız etrafındaki ikinci fırka kuvvetleriyle sarayını savunarak taht ve tacını şehri harap etmek bahasına da olsa koruyacağına inananlar çoktu. Yıldız'ın çevresindeki semtlerin halkı, Yıldız'a atılacak toplarla ve Yıldız'dan atılacak toplarla yokolmaktan korkarak başka semtlere, Kadıköy'den Pendik'e kadarki köylerle Adalara göç etmeğe başlamışlardı. Ve Nazır karısı olmak gururu içinde Nimet, herhangi bir tehlikeyi küçümser ve işin böyle bir iç savaş biçimini alacağına zaten ihtimal vermezken, annesi İzzet Hanımefendi üç gün önce Çamlıca'da, Libade'de eski cariyelik zamanındaki kapı yoldaşlarından olup, emekli bir gümrük kâtibinin karısı olan Sâfinaz Hanımın evine misafir gitmiş ve kızının :

— Öyle ise yalıya gidin, Rumelihisarı'nda da muharebeler olmaz ya, teklifini, «belli olmaz ki!» anlamına gelecek bir gülümsemeyle karşılayarak kabul etmemişti. Kendisi kusursuz bir evlâtmış gibi, annesinin tehlike anında yanından uzaklaşması, Nimet'i üzmemiş değildi...

Yüzyıllardan ve yüzyıllardanberi kaç imparatorluğun kıyıcılığına, baskısına karşı dedikodular yapıp avunmuş, hattâ o kıyıcılıkları, baskıları dedikodularıyle çürütmüş olan İstanbul, yarattığı ve dinlediği bu dedikoduların en meraklıları ve heyecanlılarıyle çalkalanmakta idi. Abdülhamit Hân'ın büyük dostu Almanya İmparatorunun Korfu adasındaki ma-

likânesine sığınmak üzere çoktan İstanbul'dan ayrılmış bulunduğu ve son cuma selâmlığına sadece kendisine benzeyen ve aslında kendi yerine selâmlığa çok kez de çıkan bir adamın çıkmış bulunduğu havadisi dillerde dolaşıyordu.

XLVII

Vükelâ Meclisi bir kez daha toplanmıştı. Ve Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinden devralınmış yaşlılara onlardan da ihtiyar bir iki kişinin eklenmesiyle kurulmuş bulunan bu heyetin içinde, tek beyaz tel karışmayan saç ve bıyıkları, tek buruşuğu olmayan yüzü ve dimdik vücudü ile Şefik, üst yanında oturan kırlaşmış saç ve bıyıklı kılığı herzaman biraz fazlaca özenli Hariciye Nazırı Rıfat Paşanın geçen kabinede elinde tutmakta olduğu sıfatı, topluluğun en genci olmak sıfatını pek uzun ve inanılması güç bir anıya benzetiyor, bu paşalar, beyler arasında sanki hiç bir hakkı yokken, pek büyük bir saygısızlık olarak oturmuş izlenimini veriyordu. Şeyhülislâm Mehmet Ziyaettin Efendi başta olmak üzere iki üç üyesi hiç ağız açmayan topluluğun görüşmelerini, başının durmaksızın sallanmasına rağmen her zaman pek ağırbaşlı bir görünüşü olan Sadrâzam Tevfik Paşa açtı ve âdeti olduğu gibi sözü uzatmaksızın, fakat değindiği konuların ana çizgilerini her zamanki doğruluğuyle etraflıca açıkladıktan sonra, Adana'daki durumu üzerinde durdu. Orada Türklerle Ermeniler arasındaki karşılıklı kıyım tamamen bastırılmış, Erzurum'da patlamak eğilimi göstermiş olan irtica girişimi de sonuçsuz bırakılmıştı. Bütün ülkede sükûn ve asayiş egemendi, İstanbul'da da durum fiilen tamamiyle sakindi. Bütün gözler Rumeli ordusunun İstanbul üzerine yürüyüşünü izlemek için bu tarafa, aynı noktaya çevrilmiş bulunuyordu. Gelen bu kuvvet İstanbul'daki askerî ayaklanmanın bütünüyle irticaın düzenlediği bir hareket olduğunda ısrar ede-

rek bunun sorumlularını cezalandırmak üzere İstanbul'a gireceğini ilân ediyordu.

Bu ısrar ve inat, durumda birtakım değişmelere yol açmıştı. Çünkü, bu başkaldırmayı ilk iki üç gün tamamıyle meşru gir hareket biçiminde kabul ettirmek çabasında hükümeti geride bırakarak, hattâ bu hareketin oluşundan dolayı nerdeyse Allaha şükürlerle dolu bildiriler çıkartmış ve bazı üyeleri ile birlikte kaçmak zorunda kalmış olan başkanını derhal unutmuş görünen mebusan heyeti artık hükümeti bırakmış, mebuslarla beraber Padişah tarafından atanmış olan âyan da Ayastafanos'a gitmişti. Bu iki topluluk, Sultan Hamid'in başkâtibi ve yedi kez sadrâzamı Sait Paşanın başkanlığı altında orada meclisi millî halinde ve kaderlerini Selânik'ten gelen ordu ile birleştirerek toplanmağa başlamışlardı. İstanbul'daki ordu ile Selânik'ten gelmiş kuvvetler arasında bir çatışma çıkacak olursa, Bulgarların arkadan vurmaları ihtimalini önlemek üzere de, Padişah Hazretlerinin kendilerinin gösterdikleri arzuya uyularak, Bulgarlarla kalmış bir takım pürüzler düzeltilmişti ve Bulgaristan'ın bağımsız bir krallık olduğunu tasdike ait son işlemler topluluğun onayına sunuluyordu.

Tevfik Paşa, bir kere Padişahın adını andıktan sonra konuyu onun durumunu açıklamaya getirdi. Hükümdarın yabancı himayesi istemiş olduğuna dair Ayastafanos'taki orduda çıkan söylentiler, gerçeğe taban tabana aykırı ve sadece birer iftira idi. Sultan Abdülhamit, yardım istemek şöyle dursun, Rusya İmparatoru adına büyükelçi tarafından bildirilen koruma önerisini de geri çevirmişti. Çevresinde kendisini savunmaya hazır bulunan kuvvetlere, tüfekçilerine ve bütün ikinci fırkaya, tüm birinci orduya Selânik'ten gelen kuvvet şehre girecek olursa kesinlikle karşı koymayarak silâhlarını teslim etmelerini bildirmişti.

Bunları söyledikten sonra, Tevfik Paşa bir an durdu. Bütün üyeler üzerinde fersizce gözlerini dolaştırarak onları şim-

di vereceği hepsinden önemli haberi dikkat ve önemle dinlemeğe, böylece dâvet ettikten sonra, başının sallanması artık en son sınıra varmış bulunarak ekledi :

— Şimdi Padişahın huzurundan geliyorum. Zatı Hazreti Padişahî, eğer tahttan çekilmeleri iki ordu arasında bir çarpışmayı menedecek ve kan dökülmemeği temin edecekse, makamı hümayunlarından feragat etmeğe hazır bulunduklarını beyan buyurdular ve keyfiyetin hareket ordusu kumandanlığına tebliğini emrettiler.

Tevfik Paşa, hükümdardan büyük bir saygı ile, hattâ belki sevgyile, beğenmeyle, fakat onun kişiliğinde bir hükümdar sıfatını tanımakla beraber bu sıfatı sanki şimdiden geçmişe mal ederek, her halde kendisini meclisi vükelâya başkanlık ettiren şey, cebinde onun mührünün bulunuşu değilmiş gibi sözetmişti; konuşmasında Abdülhamit, âdeta bir başka zaman ya da diyarın hükümdarıymış sanısını veren bir hal ve eda vardı. Ne var ki, şeyhülislâmla nazırlar buna dikkat etmeden bir an içten bir yumuşama içinde kaldılar. Ve bu yumuşama, sadece aksaklıklarda kalmadı, Türk okullarında yetişip, bütün bütün Türkleşmiş olan Rum nazır Mavrokordato Efendiyi, otuz yıldır Avrupa'da yaşamaktan ve bir Rus kadını ile evli bulunmaktan Türkçeyi yabancı şivesiyle konuşacak duruma gelmiş olan Hariciye Nazırı Rıfat Paşayı, Şahabettin Paşanın konağına iç güveyi girinceye kadar Sultan Hamid'i zalimlerin zalimi bilmiş olan Şefik Beyi de sardıktan sonra pek koyu Ermeni olan Ticaret ve Nafia nazırı Kapril Noradonkiyan Efendiye bile bir an geldi. Bir iki ihtiyar nazırın ise gözleri yaşarmıştı.

Çünkü, otuz üç senelik saltanatının bütün suçları ve özellikle cahilliğiyle kuruntusunun ürünü bulunan günahları yanında, Sultan Hamid'in iyi tarafları da yok değildi. 31 Mart günü bazı umutlara kapılıp kişisel yönetiminin yine geri geleceğini ummuş olsa bile yeminine bağlı kalarak meşrutiyet aleyhinde bir harekete girişmemişti ve Selânik'ten gelen kuv-

vetleri dağıtacak güce hâlâ sahip bulunmasına rağmen, işte kendiliğinden çekilmek önerisinde bulunuyor, kendi can güvenliği için her hangi bir yabancı müdahalesini değil istemeyi, fakat kabul etmeyi de hatır ve hayalinden geçirmiyordu.

Ancak düne kadar koyu İttihatçı olan Şefik Beyle komitecilerinin Sultan Hamid'i can düşmanı bildikleri bir ırka mensup bulunan, bununla da övünen Kapril Efendiye bile gelen bu yumuşama, birdenbire yokoldu. Artık iki ayakları çukura girmiş olan pek ihtiyar vezir ve müşirler, Ethem ve Hasan Fehmi Paşalara kadar bütün bu heyet üyeleri, birden kendi şahıslarını düşündüler ve doğal ve kesin ölümden makamları beş on yıl değil, bir iki yıl değil, belki ancak üç dört ay koruyabilecekleri halde, o derece ihtiyarlamış ve çökmüş bulunmalarına rağmen, hareket ordusunun Ayastafanos'tan gelen nefeslerini bu Babıâli salonunun dört duvarı arasında duyarak Abdülhamid'i savunmak için, hattâ kalmasını hareket ordusu nezdinde savunmak için tek söz söylemediler.

Tevfik Paşa, bütün görevini yerine getirmiş, Sultan Hamid'e karşı bütün borcunu ödemiş bulunmak güvenliği içinde sözü imza bekleyen bazı günlük işlere getirdi, bunlar üzerinde de konuşulduktan sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığını onaylama zaptı başta gelmek üzere bazı kararlar ağır ağır, bir kısmı biraz titreyen ellerle, kalemi biraz güç tutan sızılı parmaklarla imzalandı.

Topluluğun dağılmasından sonra sadrâzam odasına geçen Tevfik Paşa, yanında alıkoyduğu Şefik'e bazı direktifler verdi. Bu direktifler, «Aman, İstanbul'un ve vilâyetlerin asayişine elinizden geldiği kadar dikkat ediniz!» sözleriyle özetlenebilirdi.

Şefik, sadrâzamın odasından kendi makamına döndü ve mektupçusu kendisine yeni gelmiş telgrafları yığın halinde getirdi. Bunlar, daha önce gelenlerin o derecede eşi şeylerdi ki, hepsini ayni elin yazmış olduğuna yemin edilebilirdi. En

uzak yerlere kadar her yerden, İşkodra'dan Hopa ve Hudeyde'ye kadar uzanan imparatorluğun her bucağından geliyorlar ve 31 Mart üzerine kurulmuş olan kabinenin bir irtica darbesi ürünü bulunduğunu haykırarak meşrutiyeti geri getirmek ve işlenmiş cinayetlerin sorumlularını cezalandırmak üzere bütün ülkenin elde silâh, akın etmek üzere bulunduğunu haber veriyorlardı. Bu akın ne zaman başlayacaktı ve değil Yemen vilâyetlerinin, Teaz ve Trablusgarp vilâyetlerinin Fezzan sancaklarında, fakat Beyrut ya da Konya vilâyetlerinin sahil kazalarında toplanmış kuvvetler, İstanbul üzerine yürümek üzere yola ne zaman çıkacak, İstanbul önüne hangi tarihte varacaklardı? Telgraflar çekip, mercilerine ateşli hakaretler savurarak hürriyetseverliklerini ve meşrutiyetseverliklerini ispatlamış olan bütün bu yerlere yeniden aynı güvencelerle dolu telgrafların çekilmesini Şefik, kır sakalıyle hemen hemen babası izlenimini veren mektupçusuna üç beş günlük nazırlığında birden gelivermiş, fazla ağırbaşlı edasıyle emretti.

Sadrâzam, bu yatıştırma ve gönül kandırma telgraflarının dilini demin biraz daha değiştirmiş bulunuyordu. 31 Mart olayının şeriat ve meşrutiyet gereklerine tümüyle uygun bir hareket olduğunu bildiren ilk telgrafların müsveddesi, değişe değişe şimdi 31 Martın hamdolsun tamamıyle bastırılarak hükümetin yüce ve kutsal meşrutiyetin bütün hükümlerine uygun bir biçimde görevlerini yerine getirmekte bulunduğu temin ediliyordu ve şeriatın adını ağzına almayan Babıâli, artık saltanat makamının var olduğuna ve hâlâ İkinci Abdülhamid'in de bu makamda oturmakta olduğuna dair tek söz söylememeyi, işin bu yanını da es geçmeği yeğ tutuyordu.

Bu telgrafların çekilmesini de emrettikten sonra, oldukça geç bir saatte, arabasıyle kapkara yollardan geçerek, Şefik, konağa döndü ve yemekten sonra başbaşa kaldıkları zaman, karısına Sultan Hamit'ten gelerek sadrâzam tarafından

bildirilen çekilme önerisini bildirdi. O, bu önerinin sözde kalmasına ve hareket ordusuna karşı Sultan Hamid'i çekilmeğe kabine zorlamış gibi bir durum alınmasına taraftardı. Bu konuda Nimet'in düşüncesini de sordu.

XLVIII

Kocasının verdiği açıklamaları Nimet Hanım, hiç ağzını açmaksızın dinlemişti. O sözlerini bitirince, babasının yıllarca dinlenmiş derslerinden sonra bir yeni devir nazırının tâ yanıbaşında, nerdeyse onun müsteşarı halinde birkaç gün —fakat ne yüklü birkaç gün!— geçirmiş olmaktan ileri gelen bir olgunlukla konuştu :

— Sultan Hamid'in taht ve tacı bırakması, memleket için ve bizim kendi şahsımız için bir felâkettir. Evvelâ, memleket için bir felâkettir, çünkü bütün hayatı mahpus geçmiş olan Reşat Efendi, artık tamamıyle aptallaşmış bir biçare ihtiyardır. Bunda herkes müttefik! Padişahlığı lâf halinde kalacak, kendisi Cemiyetin elinde bir oyuncak, bir kukla olacaktır. İttihat ve Terakki'nin mutlak hâkimiyetine tahammül edemeyecek olan unsurlar da yer yer isyan çıkaracaklar. Bu isyanlar neticesinde memleketin ne hale geleceğini söylemeğe ise lüzum yok! Padişahın çekilmesi bizim için de bir felâket olacak demiştim, çünkü ittihatçılar şimdi sana diş biliyorlar. 31 Marttan evvel düşman olmuşlardı. Tevfik Paşa kabinesinin Dahiliye nazırını ise elbette hiç affetmeyeceklerdir. Siyasî hayatın son bulacağı gibi kinlere kurban gitmeklik de mümkündür. İsmail Mahir Paşa ve Hasan Fehmi misalleri ortada!

Şefik, memleketi tehdit eden karanlık gelecek üzerinde durmayarak, sırf kendisi için karısının ileri sürdüğü ihtimallerle ilgilendi. Kendisi, durumunu bu denli kötü görmüyordu. Kabine bugün Padişahla ilişkilerini kesmiş gibi, onu Yıldız'da

alınyazısını çekmeye bırakmış gibi bir yol seçmişti ve sonuna kadar bu yolu izleyecekti. Eğer Rumelinden gelen kuvvet İstanbul'a girer ve Padişah'tan emir alarak harekete geçecek bir kuvvetin direnişiyle karşılaşırsa, kabine iki taraf arasındaki bu mücadeleye karışmayacak, elindeki gücü ve olanakları sade İstanbul'da ve taşralarda siviller arasında barışın korunması için kullanacaktı. Sultan Hamit, tahttan çekilir ve Veliaht, Padişah olursa, kabine bu başarının büyük bir payını kendisine mal ederek yerini bile belki koruyabilirdi. Fakat Padişah son dakikada direnmeye karar verir ve bu direniş sonunda yenik düşerse, tarafsız kalmış olan sadrâzam sadarete getirilmeden önce, atanmış olduğu Londra'ya gitmek umudunu besliyordu. Öteki nazırlar ise yerlerinde şayet kalmazlarsa birer eski nazır olarak başka görevlere atanırlar, âyân iseler oraya gidip gelirler, en sonunda konaklarında, köşklerinde otururlardı.

Nimet başını sallayarak dedi ki :

— Olabilir, bütün bu kıdemli paşalar ve beyefendiler sorgu ve sualsiz aynı yerlerde kalır, ya da hemen onun kadar şerefli ve önemli olan başka görevlere, yerlere geçerler. Fakat bu kabinede Cemiyetin saflarından ayrılarak hükümete gelmiş olan bir sen varsın. Kendilerinin öteye beriye sinmiş ve nerdeyse kelleleri mezada çıkmış bulunduğu bir sırada senin nazırlık elde etmeni eski arkadaşların hiç affederler mi?

Şefik'i birdenbire kaygılar sarmıştı :

— Şu halde ne yapayım? Hemen istifa etsem? diye sordu.

— İstifa... Hattâ sonra da İttihatçılara katılmak, öyle mi?

— Evet.

— Bana, bunun için vakit geçikmiş görünüyor. Üç dört gün önce anlamı, değeri olabilirdi. Amma şimdi...

Nimet Hanım ayağa kalkmıştı. Elleri arkasında, başı eğik, salonun bir ucundan öbür ucuna kadar gidip gelmeğe koyuldu. Düşüncelere dalmıştı. Ve erkek, memleketin, bu koca imparatorluğun sükûn ve asayişi kendisinden beklenen kişi, bütün siyasî hayatının belki en nazik ve önemli noktasında bulunduğunu anlıyor, fakat kendi kendine hiç bir karar alamayarak, derin bir uyuşukluk içinde bekliyordu. Etini isteyerek kendisine eti için bağlandığı kadının kaç zamandır zekâ ve iradesine esir, onun ağzından çıkacak sözü, yargıyı bekliyordu. Bu gidip gelmeler arasında bir karara varınca, Nimet dolaşmasına son verdi. Geldi ve kocasının önünde durup iki elini onun omuzlarına dayadı:

— İttihatçılara dönmek için vakit geçtir! diye tekrarladıktan sonra da ekledi:

— Vakit geç olmasa bile, bu bir köşede sessiz yaşayabilmekten başka bir şey temin etmeyecektir!

Bulundukları büyük ve eşyası —bütün odaların döşemeleri gibi— fazla iri ve fazla yaldızlı odada bir dakikalık bir sessizlikten sonra Nimet yine konuşarak sordu:

— Memleketin her tarafında hâsıl olduğu iddia edilen galeyan, İstanbul için bir tehlike midir?

Şefik cevap verdi:

— İstanbul'u tehdit edecek kuvvet, ancak Rumeli'nden kalkıp gelmiş olan kuvvettir. Ötekiler sadece sözdür! Bilâhare, eğer Rumeli'nden gelenler muzaffer olurlarsa, «Biz de size yardıma hazırlandık, Padişahın mukavemete cesaret etmemesinde bunun hissesi çok oldu!» diyebilmek için girişilmiş tertipler, işte o kadar!

— Peki, Rumeli'nden gelen ve İstanbul'u tehdit eden bu kuvvete Sultan Hamit hâlâ hâkim olabilir mi?

— Bütün hassa ordusu elindedir. Hattâ kolaylıkla, İstanbul'a da sokmaksızın Rumeli'nin kuvvetini bozguna uğratabilir.

— İkinci ordu, Selânik'ten gelen kuvveti desteklerse de mi?

— İkinci ordu henüz bitaraftır. İstanbul mukavemet kararında bulunduğunu ve bu mukavemeti Padişahı müdafaa uğrunda yapacağını açıkça ilân ederse, ikinci ordu Selânik'le Manastır'ın yolladıkları kuvveti kat'iyen tutmayacaktır. İkinci ordu, 10 temmuzdan sonra Sultan Hamid'in esir haline girdiğini sanarak galeyan etmiş olan ordudur.

— Yani Sultan Hamit mukavemet ederse tam bir iktidara sahip bir halde tahtında kalacaktır. Ancak, mukavemet etmezse, İstanbul işgal edildikten sonra çekilmek veya hal' edilmek tehlikesine maruzdur. Eski kinler büsbütün alevlenmiş olduğuna göre, her felâkete uğratılması da mümkündür. Fakat sadrâzam kendisine âdeta ihanet ederek bunları söylemiyorsa, etrafında vaziyeti bütün açıklığıyle kendisine anlatacak bir adamı yok mu?

— Tüefkçileri, bendegânı hep müracaat etmişler. «Sen hepimizi bugün için yıllarca besledin. Emret, uğrunda kanımızı dökelim!» demişler. Fakat o razı olmamış. «Ben meşrutiyete sadakat yeminimi bozmadım, masumum, bana dokunmazlar!» diyerek reddetmiş. Adamlarına da ümitsizlik geldiği için çoğu Yıldız'dan ayrılmış.

Nimet'in nemlenen gözleri birden öfkeyle parladı:

— Güzel! Fakat Ayastafanos'a erişmiş bulunan bu ordu, yarın İstanbul'a girerse, vazifelerini yapmak istemiş olan adamlarını Rumeli'nden gelenler darağaçlarına çekeceklerdir. Sultan Hamid'in uğruna o adamlar hayatlarını yine vermiş, fakat şerefsizce, zelilâne vermiş olacaklar!

Genç kadın bir an durdu, sonra gözlerinde dayanılmaz bir ışıkla, kelimeleri gayet ağır ağır heceleyerek şunları söyledi:

— Şefik, dinle beni, Dahiliye nazırısın, huzura daima çıkabilecek vaziyettesin. Kâr veya zararı yüzde yüz bir kumar oyna! Madem ki Tevfik Paşa müstakbel Padişahın sad-

razamı kalabilmekten başka bir gaye takip etmiyor, Sultan Hamid'e vaziyeti sen gidip anlat. Büyük bir kan dökülmeksizin, sade metanet gösterilmesi, sade kan dökülmesinden korkulmadığının anlatılması sayesinde bu derme çatma ordunun geldiği yere yollanabileceğini ona temin et! Seni iş başına getirdiği, yani sadaretle Harbiye ve Bahriye nezaretlerini uhdene tevcih ettiği takdirde üç dört gün içinde kendisinin taht ve tacını her türlü tehlikeden kurtarabileceğini ona temin et!

Şefik, pek büyük bir tehlike içinde imiş, âdeta kendisini ateş sarmış da kaçmak istiyormuş gibi yerinden fırlamıştı ve sapsarı kesilmiş, yüzünden bütün kanı uçmuştu. Nimet de sararmıştı. Fakat konuşunca, kalın sesi aynı sakinlik içinde yükseldi :

— Tekrar soruyorum: Sultan Hamit mukavemete karar verirse vaziyete hâkim olmak mümkün müdür?

— Tamamiyle mümkündür.

— Sultan Hamid'in tahtta kalmasını memleket için daha hayırlı farzeder misin?

Ve dokuz, on ay öncesine kadar İkinci Abdülhamid'i tarihin bildiği en kanlı müstebitlerden biri olarak kabul etmiş ve kendisine karşı sonsuz bir kin beslemiş bulunan adam, geçen gün huzuruna çıkışında gördüğü pek nazik karşılanışın hâlâ etkisi altında ve onun bir vezirine ait bütün bu yaldızların, kadifelerin ve ipeklerin ortasında artık hiç duraksamasız şu cevabı verdi :

— Evet, çünkü Sultan Hamid'in düşmesi üzerine başlayacak yeni devirde birbirini takip edeceği muhakkak olan buhranlar ve isyanlar kadar, zekâsızlığını kimsenin inkâr edemediği çökmüş, hastalıklı bir Padişah beni korkutuyor!

— Şu halde, yarın sabah erkenden Yıldız'a git. Padişaha bütün vaziyeti anlat. Tüfekçilerin mukavemet teklifleriyle doğrudan doğruya Dahiliye nazırının, hem de İttihat ve Terakki saflarından gelmiş bir Dahiliye nazırının teklifi ve taah-

hüdü farklı şeylerdir. Sultan Hamid'in bütün tereddütlerini, korkularını yen, kendisini tamamiyle ikna et. Anlıyor musun, her şeyi anlatacaksın, her şeyi açık söyleyeceksin! Vekayiin seyrine daha fazla seyirci kalırsa, İstanbul'a girecek kuvvetlerin kendisini iskat edeceklerine, hattâ kurulacak bir divanıharbe hakaretler içinde götürülerek muhakeme edileceğine kendisini ikna et. Mukavemet ettiği ve mağlûp olduğu takdirde ölümle karşılaşmak ihtimalinden korkuyorsa şunu iyi bilsin: İtaat ve tevekkül takdirinde ölüm ihtimali yine vardır. Hattâ, bu ihtimal yüz kere daha fazladır! Niçin hayretle bakıyorsun? Elbette ki daha fazladır! Sultan Hamid'i haksız yere tahttan indirdiklerini milletin zannetmemesi için elbette ki kendisini 31 Martın en büyük mes'ulü diye ilân edecek, sırtına mücrim yaftası yapıştırıp, alnına mücrim damgası basıp kendisini mahkûm edeceklerdir. Mukavemet etmemekle Sultan Hamit kendisini kurtaramayacak, belki zelil bir ölümle ölecektir. Fatih'le Yavuz'un torunu olduğunu, kendisine yıllardanberi mal edilen cebinliğin sadece bir iftira olduğunu ispat için hiç değilse şerefli bir ölümle ölsün!

Ve Nimet, kalbi çatlayacak gibi nefes nefese, gözlerinden birdenbire dökülen yaşlarla sustu. Eli şakağında, gözleri yerde, uzun bir düşünceye daldı. Sonra, başını kaldırınca, kocasının bir kolutağa oturmuş, kendisinin bu koyu düşüncelerden sıyrılmasını bekler gördü.

Birbirlerine baktılar. Şefik ayağa kalktı.

— Abdest alıp Kur'an okuyacağım, dedi.

Nimet, onun ağzından (abdest) ve (Kur'an) sözlerini ilk kez duyuyordu.

O gece, yanyana olan karyolalarını terketmeden ve bunun tam anlamıyle birlikte geçecek son geceleri olduğundan habersiz, sabaha vardılar. Nimet, ancak gün ağarmak üzere iken, fakat pek derin bir uykuya, nerdeyse düşer, yuvarlanır gibi daldı ve kocasının gün ağarırken kalkarak, ancak bir şe-

kersiz kahve içip arabayı hazırlattığını ve uykudan uyandırtıp yanına yaverini almaksızın gittiğini, bu gidişten ancak iki saat sonra uyanınca öğrenebildi.

XLIX

Yıldız Sarayıyle çevresine şimdiden boşaltılmış bir yer hali gelmiş, tenhalık, sessizlik çökmüştü. Vaktin pek erken olmasına rağmen, Sultan Hamit, kendisini çok bekletmedi ve Şefik'i huzura musahiplerinden Nadir Ağa götürdü. Şefik koridorlarda hiç yaver ve mabeyinciye rastlamadı. Hepsi de başlarını alıp gitmişler miydi?

Padişahın sırtında sivil, lâcivert renkte bir elbise vardı ve pek sakin, korkusuz, telâşsız bir adam izlenimi veriyordu. Şefik'i âdeti olduğu üzere ayakta kabul etti ve iki adım ilerleyerek kalın, heybetli sesiyle :

— Buyurun Beyefendi, dedi.

Şefik, Padişaha temennalarla yaklaştı ve o kadar fazla eğilerek eteğini öpmeğe teşebbüs etti ki, Sultan Abdülhamit âdeta bir korku duygusu içinde «Estağfirullah!» diyerek geri çekildi, bir koltuğa oturup karşısında, huzuruna çıkan nazırları oturtmak âdetinde bulunduğu sandalyeyi gösterdi.

Şefik bu sandalyeye oturduktan sonra, Sultan Hamit, ilk defa olarak yalnız huzuruna kabul ettiği Dahiliye nazırını otuz üç yıllık bir sanat boyunda son olgunluk derecesine erişen delici bir bakışla sararak kendi kendine, «daha çok genç bir adam! Geçen günkü hükmümde hata etmemişim!» diye düşündü.

Onun bu kadar erken gelişini vekiller heyeti adına bir karar sunma amacına yormuş, bildirdiği tahttan vazgeçme teklifini heyetin de onayladığı ve durumu açıklamaktan Tevfik Paşa utandığı için Cemiyetten yeni ayrılmış, yahut ayrıl-

dığı sanılmış bir adamın yollandığı sanısına düşmüştü. Hattâ belki de bu vazgeçişin biran önce yapılması istenecekti. Fakat kendisini tahttan kendi dileğiyle inmeğe davet için gelmiş adamın böyle ayaklara kapanır gibi tavırlar alması ihtimali var mıydı? Sultan Hamit, derhal gerçeği keşfetti: Dahiliye nazırı bir maceralı işe girişmek, korkunç bir maceraya atılmak sevdasında idi ve kendisini siper olarak öne geçirmek istiyordu. Tam bir dakika süren sessizliğe son vererek dedi ki :

— Mühim bazı mazuratta bulunacağınızı musahibe haber vermişsiniz. Buyurun, dinliyorum.

Şefik, hafifçe kızarmıştı, hattâ ilk sözler ağzından biraz güçlükle, nerdeyse kekeleye kekeleye çıktı. Bununla beraber diline yavaş yavaş akıcılık geldi ve güzel konuşulmasını, bir konunun güzel anlatılmasını seven Sultan Hamit, kendisini âdeta memnunlukla, sözlerini hiç kesmeksizin, hareketsiz ve yüzünün çizgileri oynamadan, gözleri biraz dalgın dinledi.

— Harekât ordusunun bitaraf olduğu ve zatı hümayunlarına karşı hiç bir suiniyet beslemediği hakkındaki teminat, tamamiyle Efendimizi iğfale matuf bir takım yalanlardan ibarettir. Gerek şimdiki halde bu ordunun başında bulunan Hüsnü Paşanın, gerek pek yakında gelmesine intizar edilen Mahmut Şevket Paşanın isteseler dahi alınacak kararlara hâkim olamayacakları kanaatindeyim. Berlinden koşup gelen Enver Beyle diğer küçük rütbeli zabitler vaziyete şimdiden hâkim olmuşlardır ve bunların hepsi de inkılâbın eksik kalmış olduğu kanaatini daima ileri sürmüş, bu kanaati müdafaa edegelmiş kimselerdir. Ellerindeki kuvvetle bir kere zahmetsizce İstanbul'a girerlerse, hukuku mukaddesei şahanelerine en vahim şekilde tecavüz edilmemesi imkân haricindedir.

Sultan Hamit, birden cevap vermedi. Sonra kelimeleri tane tane söyleyerek dedi ki :

— 31 Mart hareketinin zuhurunu en küçük bir teşvikle kolaylaştırmadım, meşrutiyete sadakat hususundaki yeminime tamamen riayet ettim, tamamen sadık kaldım. Bu cihetle

vekayiin seyrini müsterih olarak takip için kendimde hak ve kudret görüyorum.

— Zatı Hümayunlarının 31 Mart vakası karşısında tam bir dürüstlükle hareket buyurmuş oldukları ve bu hareketin azamî derecede zararsız bir şekilde geçip gitmiş olmasının sadece nüfuzu hümayunları eseri bulunduğu muhakkaktır. Fakat bunu tarih yazacaktır ve tarih her şey olup bittikten çok sonra kalemi eline alır. Bu derme çatma ordu, neuzubillâh İstanbul'a girecekse ve onu getirenler kin ve garazlerini tatmin için zatı hümayunlarına karşı türlü iftiraya kalkışacaklarsa, kendilerine silâhlar teslim edilip kuvvetler dağıtıldığına göre müdafaa ve tahaffuz vasıtası ne olacaktır? Tarihin sesini yıllarca beklemek icap eder, fakat her şey birkaç gün içinde olup bitebilir!

İkinci Abdülhamid'in koyu mavi ve çukura batmış gözleri daha düşünceli oldu ve omuzları hafifçe eğildi :

— Ecdadı izamım arasında en uzun müddet saltanat sürmüş olanlar silsilesine Allahın inayeti eseri olarak dahil bulunuyorum. Otuz üç yıla yaklaşan bu saltanat müddetinin artık sonuna varması mukadderse, bu düşünce ile müteselli olabilirim!

Bununla beraber, alınyazısına mutlak surette boyun eğmiş görünerek karşısındaki adamı buna inanmış yollamayı da uygun bulmadı. Esasen direniş düşüncesini savunan bu cümlelerin arkasından olumlu bir öneri, kabule değer bir söz de gelebilirdi. Ve Şefik Beye teşvik eden bir bakışla bakarak onu karşılık vermeye davet etti. Bunun üzerine Şefik dedi ki :

— Suiniyetine katî bir kanaatim olan bu ordunun derme çatma bir kuvvetten ibaret bulunduğuna, İstanbul'un şahsı hümayunları uğrunda fedayı can etmeğe müheyya kuvvetlerine karşı mücadeleye girişince mutlaka mağlûp olacağına sarsılmaz bir emniyetim mevcuttur. Askerim ve bundan

şüphe etmiyorum. Ne çare ki, sayei şahanelerinde azasından bulunduğum kabinede kat'î kararlar almak için lâzımgelen kudret ve azim mevcut bulunmamaktadır. Sadrâzam Tevfik Paşa kulunuz tabiî şerait içinde mükemmel bir hariciye nazırı olmasına imkân veren evsafa sahipse de, böyle buhranlı bir devrede işleri yürütebilecek iktidarda değildir. Harbiye Nazırı Ethem Paşaya gelince, 31 Mart akşamı ve gecesi askeri teskin için sarfettiği gayretlerden çok yorgun düşmüş olup, mütemadiyen kalb buhranları geçirmektedir. Gelecek günlerde emir ve kumanda için takati kalmamış bulunuyor.

Bütün bunlar doğru sözler, yerinde görüşlerdi. Sultan Hamit tümüyle onaylayan bir edâ ile dinliyor, daha sonrasını, sonuç olarak söylenecek şeyleri bekliyordu. O kadar teşvik eden bir edâsı vardı ki, en sonda söylenecek sözleri söylemekte artık bir tehlike kalmadığına, yolun sonuca doğru açılmış ve düzeltilmiş bulunduğuna Şefik güvendi, inandı. Ve sanki ağzından Nimet konuşuyormuş gibi, o derecede ürperttiği bir sesle, Osmanlı tarihinin önemli bir yaprağını çevirmek teşebbüsüne giriştiğinden emin, ağır ağır, her sözle amaca biraz daha yaklaşmağa çalışarak şu sözleri söyledi:

— Yüksek Sadaret makamının, Harbiye ve Dahiliye nezaretleri de vekâleten tevcih olunmak kaydıyle kulunuz uhdesine ihsan buyurulmasını istida ediyorum. Bu takdirde, İstanbul'daki kuvvei askeriyeyi yekpâre bir kale hâlinde mukaddes tahtı hümayunları etrafında toplamayı ve Ayastafanos'a gelmiş olan bu derme çatma orduyu pek kolayca geldiği yere yolalmayı yeminle taahhüt ederim.

Sultan Hamit, bu sözlerle içten içe ürperdi. «On aylık hürriyet, milletime ne derecede serkeşlik vermiş ki, bir eski binbaşı, üç gün eriştiği Dahiliye nazırlığını da kâfi bulmayarak huzuruma gleiyor ve benden bir çırpıda Sadareti, Harbiye ve Bahriye nezaretlerini istiyor!» diye düşündü. Bundan sonra da, bu adamın soruşturup, ayrıntılarıyle öğrenmiş olduğu hayatına göre, Hüseyin Hilmi Paşa zamanında muhale-

fete geçişinden beri İttihatçıların emriyle danışıklı döğüş bir oyun oynaması ihtimali hatırına geldi. Bu müracaatı yine İttihatçıların emriyle yapması, amacın kendisini kandırıp, ileride sorumlu tutulacağı bir harekete itmek olduğu ve kendisine bütün kuvvetler ve yetkiler teslim edilecek olan bu gizli İttihatçının, İstanbul'un ve Sarayın kapılarını daha kolaylıkla açmaya hazırlanması, birbirine pek uyan, birbirini pek doğal bir biçimde izleyecek birtakım hareketler değil miydi? Şu halde karşısında korkunç bir sahtekâr ve düşman vardı. Bütün oyununun keşfedildiğini de kendisine kesinlikle hissettirmemek lâzımdı. Sultan Hamit, yüzüne yumuşaklık ve sevgi dolu bir anlatım vererek, özellikle büyük öfke köpürmelerine yaraşan kalın sesini yumuşatarak cevap verdi :

— Hakkı şahaneme gösterdiğiniz bağlılıktan hakikaten ve cidden mütehassisim. Bunu daima muhafaza edeceğimden ve eğer tahtı saltanatta kalmaklığım mukadderse, söylediğiniz, lâyık olduğunuzdan da şüphe etmediğim makama sizi getirmekle hislerimin samimiyetini bir gün ispat edeceğimden şüphe etmeyiniz. Fakat pek uzun olan tecrübeme inanın! Şu günlerde herhangi bir mukavemette bulunmayarak bütün gayreti iki ordu arasında kan dökülmemesini temine sarfetmek münasiptir. Ben meşrutiyeti, bütün vükelâyı aksi reyde bulunmağa hazır hissettiğim halde iade ettim. 93'te de meclisi toplamamak yedi iktidarımda idi, Mithat Paşa silinip gitmişti, halbuki hem meclisi topladım, hem de devam ettirmeğe çalıştım. Bu defa meşrutyeti iade ettiğim sırada ahkâmına katiyen ve ebediyen sadık kalacağımı söylemiştim. Bu sözümde durmadığıma dair tek delil gösterilemez. Şimdi vicdanım tamamiyle müsterih olarak bekliyorum. Eğer birtakım hainler ve garezkârlar hukuku şahaneme ve hayatıma karşı bir harekete hazırlanıyorlarsa, gizli maksatları bu ise Allahın levhi mahfuzda yazdığı nasıl değiştirilebilir?

Sultan Abdülhamit ayağa kalktı ve hareketsiz durdu. Ancak ortaya varan boyuna ve ince vücuduna rağmen, her za-

man uzun ve heybetli bir adam izlenimi vermişti ve bu anda bu izlenimi her zamandan çok veriyordu. Bütün saltanatı süresince, yıllar ve yıllarca her an tahttan indirilmek ve öldürülmek korkusuyle titremiş, en gülünç yalanlara önem vermiş ve çok kez inanmış bulunan bu adam, şu anda kendisine düşman bir ordunun ayak seslerini bu yarı boşaltılmış sarayın sessizliği içinde duymasına ve her tehlikenin, bütün tehlikelerin başının üzerinde kanat gerdiğini hissetmesine rağmen, böyle rahat ve kaderine razı konuşurken, gerçekten büyük görünüyor, uğursuz kuşkulara yenilerek işlediği bütün suçlardan da nefsini temizliyordu.

Şefik, artık ağzını açıp dâvasını bir daha savunamadı ve Padişahın ayağa kalkarak verdiği gidiş izni gereğince tekrar temennalarla eteğini öpmek üzere kendisine yaklaştı. Sultan Hamit, hafifçe geri çekilerek ve kalın sesine yine yumuşak bir edâ getirerek :

— Tekrar tekrar teşekkür ederim oğlum, dedi.

O huzurdan çıktıktan sonra da Abdülhamit Han birden kaygılı, sonsuz derecede yorgun, en yakınında bulunan iskemleye çöktü. Bu adam teşebbüsü duyulduğu takdirde yarın İstanbul'a girecek bir hareket ordusunun kendisini asla affetmeyeceğini elbette düşünüyordu. Bu nedenle, bu teşebbüsünden dolayı bir ceza görmemek ve hattâ böyle bir teşebbüste bulunduğuna asla ihtimal verdirmemek için birtakım fesatlıklara girişeceğinden şüphe edilemezdi. «Düşmanlarımın iddia ettikleri gibi gaddar ve zalim olsaydım, bu herifi Yıldız'dan dışarı sağ salim çıkarmazdım!» diye düşündü. Fakat Sultan Hamit, uzak atalarının değil, ama bizzat dedesi İkinci Mahmud'un tereddütsüz alabileceği böyle kanlı bir kararı değil, herhangi bir kararı da alamayacak kadar yorgun ve bitkin bir halde idi.

Hattâ, bu Şefik Bey isimli genç adamın gerçekten candan davranıp kendisine sadaret verilecek olursa taht ve tacını ko-

ruyacağına kesin bir güven duymuş olsa bile, karşısına çıkan son fırsatı yakalamak cesaretini içinde hissedemeyecekti. Bir türedinin egemenliği ve borçluluk duygusu altında saltanat sürmek çok acı, altmış senelik bir ömürden ve otuz üç yıllık bir saltanattan sonra dayanılamayacak kadar acı bir şey olurdu!

Kaldı ki, hareket ordusunun İstanbul'a girip duruma egemen olduktan sonra kendisini tahtta bırakması ihtimalini düşünürken âdeta ürperdiği anlar olmağa başlamıştı. Bu takdirde boyun eğmesi gerekecek küçüklükler gözünün önüne gelerek kendisini korkuyla ürpertiyordu. Doymak bilmeyenlere kırmızı atlas kese içinde paradan, mahfaza içinde mücevherden saraya kadar boyuna bağış ve armağan dağıtmak, her an hükümdar gururundan, halife şerefinden ve padişah haklarından bir şey feda etmek, her an birtakım yeni ve çoğu küstah yüzlere gülümsemek, akranca iltifatlar etmek, dün göğsüne asmak zorunda kalmış olduğu kırmızı hürriyet kordelâsından da gülünç yeni süsler takınmak, mebuslara ziyafet verdiği gece bardağına su koyacak kadar canına eza ettiği sırada Ahmet Rıza Beyin öğütlemiş olduğu gibi yarın başına kuzu derisinden kalpak geçirmek ve yine onun o gece istediği koca Dolmabahçe Sarayını çarıklı poturlu mebuslara ikram etmek, bütün bu feci çehrelere ve fedakârlıklara rağmen de her an yine yeni bir şüphe aşılayıp, yeni şüphelerden, yeni korkulardan bitkin düşerek yaşamak! Böyle geçecek günlerin, ayların ve yılların ağırlığını düşünürken Sultan Hamit, korku içinde kalıyordu. 10 temmuzdanberi geçen dokuz on aylık bir zaman içinde uğradığı saldırıları ve gördüğü hakaretleri anlamamış gibi davranabilmek, dayanıklı görünebilmek için kendi kendini yemiş, bütün gücünü harcamıştı.

Rahat bırakılacağına, canına dokunulmayacağına güvenebilse, tahtı bırakıp Çırağan Sarayına gitmeyi, orada yirmi sekiz yıl, kılına dokunmaksızın yaşattığı ağabeyi Beşinci Mu-

rad'ın yerini almayı sevinçle kabul edecek, bunu Padişah bırakılmağa yeğ tutacaktı: Artık o kadar yorulmuş ve bezmişti.

L

Şefik, Yıldız sarayından ayrıldığı zaman Nişantaşı'ndan geçmeğe ve makamına biraz daha geç gitmeğe cesaret etmedi. Bu gecikiş tehlikeli birtakım yorumlara ve soruşturmalara yol açabilirdi. Aslında şimdi, karısının karşısına çıkmak, Abdülhamit'le konuşulmuş şeyleri birbir anlatarak başarı elde edemeyişinden dolayı kendini savunmak gücüne sahip değildi. Arabacıya (Babıâli'ye!) emrini verdi ve Beşiktaş Tophane yolu ile İstanbul tarafına geçerek makamına vardı. O gün Meclisi vükelâ olmayacağı için, sabahleyin pek erken kalkmayı zaten pek sevmeyen sadrâzam paşa henüz gelmemişti. Ve bunun kendisini bir an rahatlatıverişine Şefik sonra hayret etti.

Akşama kadar gelen gidenlerin ardı arkası kesilmedi ve hiç biri ötekini tutmamak şartıyle haberlerin sonu gelmedi. Makedonya'dan gelen kuvvetin İstanbul'a girmemesi için aracılıkta bulunmaları amacıyla elçilikler nezdinde yaptığı girişimin sonuçsuz kalması üzerine Berat mebusu ve Arnavut mebuslar grubunun reisi İsmail Kemal Beyin, yani kendisinin Dahiliye nazırlığı makamına geçmesini sağlamış olan adamın İstanbul'dan kaçtığı da bu alınan haberlerden birini oluşturdu.

İkindi vakti sadrazam tarafından çağırtılmış ve bu yaşlı, kadın deyimiyle mızmız adamın yanına giderken Makedonya dağlarında birkaç yıl eşkiya ile çarpıştığı süre hiç duymadığı, hiç tasarlamadığı bir korku geçirmişti. Acaba Sultan Hamit'ten durumu öğrenmiş olan sadrâzam, gizli teşebbüsünü yüzüne çarparak kendisini istifa etmeğe mi çağıracaktı? Ama sad-

râzamın odasına girip aynı törenle ve aynı ince ve çizgileri fazla sakin çehre ile karşılaşınca büyük bir nefes aldı: Tevfik Paşanın bir şeyden haberi yoktu. Gündelik işler üzerinde bir konuşma için kendisini çağırmıştı.

Son getirilen yazışmalara imza atıp Nişantaşı'na dönmek üzere arabayı emrettiği sırada, bugün öğle yemeği yememiş olduğunu ve teneffüs odasında yemeğin hazırlandığını bir kaç kere haber verdikten sonra hademelerin bundan vazgeçtiklerini Şefik farketti. Giderken odasına, süslü ve ağır eşyaya, pek geniş yazıhaneye, kendisine kâfi görmeyerek daha büyüğü ile, en büyüğü ile değiştirmeğe kalktığı bu Dahiliye nazırlığı makamının gösterişli görünümüne —bu odaya bir daha hiç ayak atmayacağını sanki düşünmüş gibi— uzun uzun baktı.

LI

Şefik Bey, Nişantaşı'na ahalisinin daha gün kararmadan, kaygılı, evlerine çekildikleri ve taş üstünde taş kalmamaya kadar yarından her felâketi bekledikleri çok tenha ve karanlık bir şehir sokaklarından geçerek vardı. Araba harem kapısının önünde durduğu zaman başını yukarı kaldıran genç adam, karısının küçük salonda bulunduğunu pencerelerdeki ışıktan anladı ve merdivenleri hızla çıkarak bu odaya gitti. Nimet araba sesini duymuş ve kendisini karşılamak için koridora çıkmıştı. Odaya birlikte girdikleri zaman, Şefik Bey, sanki karısını bir daha görmemek tehlikesi geçirmiş bir adamın ruh hâleti içinde ona uzun, bütün varlığını saran bir bakışla baktı.

Genç kadının üzerinde tirşe rengi ipekten bir elbise ve saçlarında kızıl bir gül vardı. Heyecan içinde beklemekten pembeliği solarak bir kâğıt beyazlığı almış teni ve meraktan parlayan iri yeşil gözleriyle o derecede güzeldi ki, Şefik, on-

dan ve onun güzelliğinden başka her şeyi unutabilerek kendisini kollarına aldı.

Nimet, bu kollara kendini sevinerek bırakmıştı, fakat bu sevinci kendi kendine yeter bir şey saymaksızın kocasını bu mutluluğu hak etmeğe dâvet etti: «Yarınki Sadrazam Paşa hazretlerinin iltifatlarına mı mazhar oluyorum?» diye sordu.

Şefik, birden kendinde, onu kollarında tutmak, kalbinin üzerinde sıkmak hakkını görmedi.

Kolları iki yanına düştükten sonra :

— Maalesef hayır! diye mırıldandı.

O zaman, bir koltuğa oturan Nimet'in yeni soruları şu oldu :

—Peki, beni şimdiye kadar niçin habersiz bıraktın? İnsan Yıldız'dan dönerken buraya uğramaz mı? Haydi uğramadın, Babıâli'den iki kelimelik bir tezkere ile de mi vaziyeti bildiremezdin?

Sonra, artık bir önemi kalmayan bu soruların ve sözlerin cevaplarını merak etmeyerek asıl meseleye geldi :

— Hünkâr sizi bu sabah kabul etmedi mi?

— Etti.

— Yalnız olarak mı?

— Evet.

— Konuştuğumuz ve mutabık kaldığımız şeyleri kendisine söylemedin mi?

— Aynen söyledim.

— Sadaretle Harbiye ve Bahriye nazırlıklarını bana tevcih ederseniz, bütün kuvvetler elimde toplanırsa, tahtınızdan emin otursunuz diye kendisini temin etmedin mi?

— Bunları hep söyledim ve ısrarla söyledim.

— Israr....

Genç kadın kızgınlık ve ve küçümseme anlarındaki tavrı ile başını dikleştirip ağzını yavaşça çarpıttı :

— Tarzı var ısrarın! «Bu herif beni pençesinde bir kukla gibi oynatacak» şüphesini verecek şekilde konuşmuş, kendisini ürkütmüş olabilirsin! «Acaba beni Cemiyet namına imtihan mı ediyor?» şüphesini de vermiş olabilirsin... Ah, keşke bizzat saraya gidip Müşfike kadın vasıtasıyle kendimi huzura kabul ettirseydim, ben kendim konuşsaydım! Bana mülâkatı, konuşulanları aynen anlatmak lûtfunda bulunur musunuz?

(Sen) diye hitaplarında biraz yabancılık, (Siz) diye hitaplarında biraz küçümseme vardı ve kendisinden beklenileni elde edememiş olmaktan utanan, söz dinler, sabırlı, Şefik Sultan Hamid'in ilk kabul ânından, «Tekrar tekrar teşekkür ederim oğlum,» diye uğurladığı âna kadar arada geçen bütün sözleri belleğine tıpı tıpına kazıdığı gibi tekrar etti.

Nimet Hanım, kendisini on yıl daha yaşlı gibi gösteren ve iki kaşının arasında bir çizgi yapan bir dikkatle dinliyordu. Şefik, yorgun, sözünü bitirince, bu konuşma hakkında hiç bir yorumda bulunmaksızın :

— Akşam gazetelerini gördün mü? diye sordu.

— Evet, arabada göz gezdirdim.

— Yıldız'a gidip huzura çıktığını vâkıa haber almamışlar amma, yarın hiç şüphesiz ki öğrenir ve yazarlar. Ne ise şimdi hiç değilse yarına kadar mesele bu değil. Benim söyleyeceğim şey başka: Gazeteler artık sarih ve kat'î bir cephe tutmuş bulunuyorlar. Hepsi Padişahın aleyhinde, İstanbul da bu gazeteleri memnuniyetle, emniyetle okuyor. Şu halde biz de onun aleyhine geçmekte istical göstermeliyiz. Kabinenin sadrâzam başta olmak üzere öteki âzası gibi ağzımızı açıp bekleyemeyiz. Bunları söylerken yüzüme tükürmek için babamın mezarından çıkmak istediğini âdeta görür gibi oluyorum. Fakat ne çare, Sultan Hamit, kendi nefsini herkesten önce kendisi mahkûm etmiş bulunuyor. Esasen babam meşrutiyetin iadesine o razı olduğu anda buna hükmetmemiş değildi. Sultan Hamit, kendi nefsini bizzat müdafaa etmediği

gibi, artık bütün kudretini kendi adamlarını vazifelerini ifadan menetmekte kullanıyor!

Bir an susup sonra âdeta kendi kendine konuşur gibi sözünü sürdürdü :

— O, mukadderatına rıza gösterdiği için kendisini izzet ve ikram ile Yıldız Sarayından Çırağan'a, yahut da Beylerbeyi'ne naklederler. Nihayet Selânik'e, Kâbei hürriyetlerine götürürler. Fakat adamları, kendisine hizmet etmeyi istemiş olanlar darağacına çıkarlar!

Şefik birden ürperdi :

— Şu halde istical etmek, hareket henüz yaşlı ve basitçe bir adam dediğin Hüsnü Paşa ile birtakım binbaşıların, yüzbaşıların elinde iken, daha Mahmut Şevket Paşa yetişmeden ne yapılabilirse yapmak lâzım! Sen bugün kabinede en mühim nazırlıklardan birini, en siyasî nezareti işgal ediyorsun. Gidişin âdeta bütün İstanbul hükûmetini beraberinde götürmek mânasını ifade edebilir. Orduda vaziyete Mahmut Şevket Paşanın gelmesinden evvel hâkim ol ve Sultan Hamit hal'ledilmedikçe meşrutiyetin emniyet altına alınmayacağı, alınamayacağı fikrini müdafaa et. Henüz müfritler bile bunu resmen ağızlarına alamazlarken bu fikri kendine bayrak yap ve bu bayrakla başa geç!

— Fakat Sultan Hamit susar mı? Daha bu sabah kendisine neler teklif etmiş bulunduğumu söylemez mi?

— Sultan Hamid'in sözüne emniyet edilse 31 Marttaki masumiyetine inanılırdı!

— Şu halde Sultan Hamid'in huzuruna çıktığımı da mı inkâr edeceğim? Bir nazırın saraya giderek Padişah tarafından kabul edildiğine dair yüz şahit gösterilebilir. Huzura kabul edildiğimi gazeteler bu akşam duyup yazmadılarsa yarın öğrenip yazarlar diye demin sen kendin söylüyordun!

Nimet Hanım ayağa kalktı ve iki eli arkasında, uzun eteğini hışırtılarla sürüyerek odanın içinde, derin bir heyecana

düştüğü veya düşüncelere daldığı zaman yaptığı —dün gece de yapmış olduğu gibi— uzun uzun yürüyüp dolaştı.

Şefik, zihninde geçen ayların hesaplaşmasını yapıyordu.

Bu kadın, hayatında düşlememiş olduğu bir mutlulukla kendisini sarhoş etmiş ve bu mutluluk için fakir imam oğlunun tasarlayamayacağı bir görkemli dekor sağlamıştı.

Bir nazır mevkiine kendisini yükselten şey de onun ihtirası olmuştu.

O karşısına çıkmamış, elinden tutmamış bulunsaydı, belki mebusluğu da istemeyecek, askerlik hayatından ayrılmayacaktı. Ve düşüncelerinin burasına gelince, şimdi kendisinin de Enver, Niyazi, Hafız Hakkı ve ötekiler gibi bu ordunun içinde İstanbul önlerine varmış, İstanbul'a girmeğe hazırlanmakta olacağı hatırına geldi.

O zaman birdenbire ruhunda, varlığında kendi de farketmeksizin bir sarsılma, bir çöküntü oldu. Ve bu sarsılmadan, bu çöküntüden gözlerine doğru yükselen yaşları güçlükle tuttu. Göstermedi.

Orduda o bulunuşla, şimdi konuşulan gidiş arasındaki fark! O heyecanla şimdiki korku arasındaki ayrılık!

Nimet'e birden kinle bakmak üzere başını kaldırdı. Fakat o, bu gece o denli güzeldi ve üzerinde kurmuş olduğu egemenlik o kadar kesindi ki, kendisine karşı kin duyabilişine de, bu kini belli etmeyi düşünebilişine de hayret etti.

Nimet, artık dolaşmıyordu. Yine kararlarını vermiş, hattâ bütün plânını hazırlamıştı. Dedi ki :

— Bu mülâkatı gizlemeğe imkân yok, hattâ lüzum da yok. Öyle ya, madem ki bu mülâkat şahitsiz cereyan etti, madem ki Padişah seni huzuruna yalnız kabul etti, başbaşa konuşulmuş şeyleri dilenilen şekilde anlatmak mümkündür. Sen Sultan Hamid'e vaziyetin vehametini bildirmiş, tasavvur etmiş olduğu şeyi hemen yapmasını, çekilmenin bir an evvel vukua gelmesini, beklenecek zaman kalmamış olduğunu söyleyip ısrar etmiş olursun. Fakat Sultan Hamit, feragat ta-

savvurundan vazgeçtiğini söyleyebilir, her ne pahasına olursa olsun, tahttan çekilmeyeceği tarzında mukabele edebilir. Bunun üzerine, İstanbul'a doğru yürüyen kuvvetlerin tarafına geçmekten başka bir çare kalmadığını takdir ederek ve bu âciz, tereddütler içinde çırpınan sadrâzamdan hiç bir hayır ummayarak gizlice İstanbul'dan ayrılmayı zarurî görmüş olursun!

— Fakat bende hasıl olan kanaat, Sultan Hamid'in kendisini müdafaa için kan döktürmeyeceği, hareket ordusunun İstanbul'a hiç bir mukavemetle karşılaşmaksızın gireceğidir. Şu halde, ordu İstanbul'u kan dökmeden ele geçirince, sözlerimi hadiseler müthiş surette tekzip etmeyecek mi?

Nimet Hanım bir an durakladı. Sonra kendine güvenini tekrar buldu.

— Hiç de değil! Bunu o zaman hareketinin bir neticesi diye kabul etmek ve ettirmek pek âlâ mümkündür. Esasen sen Ayastafanos'a gelen orduda vaziyete hâkim olduktan, ordunun erkânından biri, hattâ birincisi hâline geldikten sonra senden hesap sorulmaz, hesabı sen başkalarından istersin!

Şefik, acı veren bir düşünceye dalmış görünüyordu.

— Yıldız'daki teşebbüs muvaffakiyetle neticelenmeyince sen bu şekilde hareketi zarurî mi buluyorsun?

— Evet. Kalmak, pek büyük tehlikeleri bile bile kabul etmek olacaktır.

— Şu halde ne zaman gitmeliyim?

— Derhal!

Şefik'in gözleri birden acı ile doldu. Bütün bu ıstırap ve korkular içinde arzularının şahlanmış olduğu belliydi.

Boynu bükülerek :

— Yarın gitsem! diye mırıldandı.

Nimet Hanım, karşısında politikadan ziyade aşka, aşkına yenik, zihni onunla meşgul, sayesinde Nazır olmuşsa da yarın bu uğurda kellesini vermek olanağı bulunan adama baktı. Onun kollarında tattığı zevkin pek yakın anısıyla gönder-

mezse, onu hayatta ne olağanüstü şeyler bulunduğunu âdeta unutmuş olarak gönderirse belki canını daha az ihtirasla savunacağından korktu. Bu korku, sadece kendisini avutmak, kendi arzularını nefsine itiraf etmemek kaygısının ürünü de olabilirdi.

Uzun boyu, sarı saçları, mavi gözleri ve sapsarı bıyıklarıyle bu yakışıklı erkeği kendisi de seviyordu. Hiç değilse onun kendisine verdiği zevki seviyordu.

Ve bir fısıltı içinde :

— Bu iş yarına bırakılamaz! Fakat yola iki saat daha geç çıkmanda mahzur yoktur! diyerek kendisini kocasının kollarına bıraktı.

Ayrılmak üzere iken Şefik :

— Acaba yanıma ihtiyaten büyük bir para alsam mı? diye sormuştu.

Düğünde karısına yüz görümlüğü olarak sunduğu gerdanlığın borcunu hâlâ bitirememiş olan genç adam için bu büyük parayı ancak yatak odasının duvarında bulunup Nimet'e ait olan kasadan almak gerekiyordu. Ve üç saat süren çılgın bir sevişmeden eti doyan, rahatlayan, hem de biraz yorulan kadının muhakemesi bu büyük paranın alınmasını tamamiyle gereksiz, hattâ tehlikeli bir şey olarak gösterdi.

— Üzerinde külliyetli para bulunması zararlıdır. Fark edilirse başına bir felâket getirebilirler. Böyle bir alçaklık yapılmasa da bu külliyetli para ile vicdanları satın almağa geldiğine belki hükmedilir, diyerek vazgeçirdi.

LII

Gece yarısını iki saat geçerken, Şefik, yanına eski ve sadık çavuşunu, İstanbul'a inkılâbın ilk günlerinde kendisiyle beraber gelmiş, bir süre önce nazırlıklardan birinde göreve sokulmuş, üç gün önce de Dahiliye nezaretinde bir kalem mü-

meyyizliğine getirilmiş olan Ohrili Kemal Efendiyi yanına alarak konaktan gizlice ayrılmıştı.

Kemal Efendiye bu gidişin nasıl ve neden kararlaştırıldığı tabiî ayrıntılarıyle söylenmemişti. Ve ne biçim ve girişimden sonra orduya katılma kararının verildiğini bilmeyen zavallı adam, velinimetini eski arkadaşlarına sağ salim kavuşturmak için kanını dökmeğe hazır, yarın kahramanca İstanbul'a dönmek düşüncesinin coşku ve sevinci içinde efendisiyle birlikte yola çıkmıştı.

Onlar gittikten sonra da Nimet Hanıma birdenbire boğucu bir sıkıntı geldi. Nisan gecesinin bu Nişantaşı sırtlarında henüz serin olması gerektiğini düşünüp sırtına kalın bir manto geçirerek kimseyi uyandırmadan aşağıya, harem bahçesine indi. Çam ağaçlarının altına iki gündenberi konmuş hasır koltuklardan birine oturarak uzun uzun düşündü.

Hava gerçekten serindi ve buna rağmen başı ateş gibi yanıyordu. Şefik'i, hareket ordusuna göndermek üzere elinden geldiğince dil döktüğü ve bu ordunun âdeta başına geçebileceğine, düzenleyicisi olabileceğine kendisini inandırmaya çalıştığı sırada, bunun olanak içi bir şey olduğuna içten inanmıştı. Oysa şimdi, bu kapkara ve sessiz soğuk gece içinde, bunun tümüyle olanaksız bir şey olduğunu kesin bir gerçek biçiminde kabul etti. Mâsumluğu ve hareket ordusuna karşı düşmanca bir duruma geçmeyi reddettiği üzerinde belgeler, kanıtlar gösterecek olan Sultan Hamit için: «Bizzat kendi arkadaşlarınızdan biri, en eski arkadaşlarınızdan biri beni mukavemete, üzerinize yürümeğe teşvik etti de ben muvafakat etmedim. Meşrutiyete ve meciyete sadık kaldım'» dememek olanağı var mıydı?

Eğer Şefik bir köşede kalmış olsa belki de büyüklük gösterip bu girişimden söz etmezdi. Fakat onun düşmanları arasına katılıp üzerine yürüdüğünü göre göre Sultan Hamidin bu büyüklüğü göstermesi sadece bir budalalık olmaz mıydı?

Yani, Şefik ilkönce geçmiş üzerine bir sünger geçirilerek hareket ordusuna kabul edilse bile, daha sonra ortaya çıkacak pek tehlikeli şeyler, bağışlanmayacak şeyler vardı. Genç kadın, birdenbire bütün soğuğun vücuduna dolmuş olduğunu duydu, iliklerine kadar üşüyüp, titredi. Ellerini birbirlerine kilitleyerek:

«— Zavallıyı kendi ayağı ile ölüme gönderdim!» diye mırıldandı.

Arkasından adamlar yollayıp çağırtmayı düşündü.

Fakat kimi, kimleri nereye, nasıl yollayacaktı?

Herhangi biçimde adının işe karışabileceğini, bu takdirde hiç bir şey bilmemek iddiasında bulunamayacağını düşündü.

Dönmesi için yazacağı tezkere yolda başka birinin eline geçerse, yahut Şefik tutuklanıp üstü başı arandığı sırada bu mektup ele geçecek olursa, bu hareketi çok, pek çok tehlikeli bir nitelik alabilirdi. Elinde bir tezkere olmamak şartıyle kendi adına dönmesini seyleyecek bir adama ise Şefik şüphesiz güvenmez, dönüp gelmezdi.

Nimet, bahçeden içeri girdi, dairesine çıktı.

İç içe açılan ve kapıları açık duran üç odayı boydan boya geçiyor, gidip geliyor, gidip geliyordu. Böyle uzun dakikalar geçirdi. Osmanlı İmparatorluğu hükümeti Dahiliye nazırının İstanbul şehri sınırından artık çıkmış, hükûmetinin sözü geçmeyen topraklara dalıp bir mülteci haline girmiş bulunması gerekiyordu. «Şefik burada kalsaydı, mutlaka başı tehlikedeydi. Yarının galiplerine şimdiden katılır, hattâ sığınınca bu tehlikeden kurtulabilir sanırım. Bahtını denesin. Fakat keşke kendisine istediği gibi büyük bir para verseydim!» diye düşündü.

Sabah yaklaşıyordu. Bu gece, bütün başka gecelerden farksızmış gibi saatler aynı düzen ve tekdüzelikte ilerlemiş, birbirlerinin yerini almışlardı. Ve Nimet, mantosunu çı-

kararak, bu gecenin her hangi geceden farkı yokmuş gibi yatağa girmek ve her hangi gecedeki gibi uykuya dalınak istedi.

Yatağa girdi de... Yatağa girerek, başını yastıklara bırakıp üzerine yorganı çekti ve gözlerini kapadı.

Sonra birdenbire, âni bir korku içinde doğrularak, karyolanın içinde oturdu ve kendi kendine konuştu:

— Şefik'i tevkif edecek, Yıldız'da teklif ettiği şeylerin hesabını soracaklar. Ya o da bu fikirleri kendisine benim verdiğimi söyleyerek suçunu hafifletmek isterse? Haydi bunu intikam arzusu ile yapmasın, fakat idam edileceğini anlarsa, bu hareketi ona aşk da yaptırabilir. O ölür ve ben sağ kalırsam bir başkasının olacağımı düşünerek beraber ölmemizi isteyebilir. Fakat alçaklık etmese, hiç bir şey söylemese de üzerindeki nüfuzum bilindiği için yine bu işe kendisini benim sevketmiş olduğuma hükmedeceklerdir. Bu hususta Talât hepsini ikna edecektir. Velhasıl beni mutlaka bu işe bulaştırırlar!

Bir süre dalgın dalgın sustu. Sonra ara verdiği acı monoloğu sürdürdü:

— Vâkıa siyasî bir suçtan dolayı bir kadının darağacına çekildiği olmuş şeylerden değildir. Amma İttihatçılar asıl şevketli devirlerine bundan sonra başlayacaklar. Kanun nazarında, kendi kanunları nazarında Padişahın da, şehzadenin de, erkekle kadının da bir olduğunu göstermek üzere böyle bir fırsattan istifade etmeyi elbette ihmal etmezler!

Beyaz ve uzun boynunu sanki ipten sakınırcasına iki eliyle hafifçe okşar gibi tutup başını salladı.

Birdenbire ve yüksek sesle:

— Hemen kaçmam lâzım! dedi.

Bunu o kadar hızlı sesle, âdeta bağırarak söylemişti ki, her taraftan ve pek uzaklara kadar duyulmuş gibi, bir an korktu.

Evet, kaçmak gerekiyordu. Babası ölmüş olduğu için kendisini İstanbul'a bağlayan, İstanbul'dan ayrılmağa zorlayacak hiç bir şey yoktu. Annesine gelince, geçireceği yalnızlık, tam hürriyet aylarından belki de o pek memnun olurdu.

Evvelâ duvar içindeki gizli dolabı açarak bütün mücevherlerini, konakta bulundurduğu —ve bir kısmını zavallı kocasına veremediği— parayı, banka defterlerini topladı, çabucak giyindi ve topladığı şeylerden koynuna koymadıklarını bir iki parça çamaşırla birlikte el çantasına yerleştirdi. Gün artık ağarıyordu. Sessiz adımlarla, arkasında bıraktığı odada genç kızlık hayatının sakin yıllarından sonra en çılgın bir aşkla sevilerek geçirdiği dört ayı da hiç düşünmeden ilerledi, alt kata indi ve dadısı, âdeta anası olan Çeşmifelek kalfanın cariyeler arasında en sevdiği kız olan Gülüstü ile beraber yattıkları odaya giderek yavaşça kapılarına vurdu.

Onlar kapıyı açıp kendisini alaca karanlıkta, giyinmiş, sokağa çıkmak üzere çarşaflanmış görünce şaşırdılar.

Fakat geçirilen günlerin olağanüstü ortamı, bu şaşkınlığı ılımlı bir düzeyde bırakmıyor da değildi.

Nimet içeri girmiş, bir iskemleye oturmuştu. İlkönce Gülüstü'ye işaret edip :

— Hiç ses etmeden hemen giyin ve çarşaflan, dedi. Sonra Çeşmifelek'e dönüp, durumu en kısa bir biçimde anlattı. Kocası gece yarısından sonra gitmişti. Nereye olduğunu iyi bilmiyordu amma, hareket ordusuna katılacağını tahmin ediyordu. Kendisi de yanına Gülüstü'yü alarak Avrupa'ya gitmek kararını vermişti. Konağı, yalıyı, her şeyi Çeşmifelek'e emanet ederek gidiyor ve kendisine her aybaşı Kredi Liyone bankasından bir tanesi alınmak üzere on iki tane çek bırakıyordu. Bununla beraber, çok daha önce dönebilmek umudunda idi. Çeşmifelek her şeye bakacak, gereksiz kalabalığı tasfiye edecek, annesiyle de ilgilenip, bu konakta sade kendisinin değil, babasının da yerini dolduracaktı.

Bu son sözleri söylerken Nimet, boğazında sesinin düğümlendiğini hissetti. Hiç bir direnişte bulunmayı göze alamamış olan Çeşmifelek, sessiz, alğıyordu.

— Yok, göz yaşı istemem Felek. Metin olmağa ihtiyacım var!

Hattâ, şaka etmeğe de kendinde kuvvet bularak :

— Ben döneceğim amma Gülüstü belki de artık dönemez. İhtimal ki Paris'te kendisini bir Fransız kontuna veririm! dedi.

Gülüstü hazır olmuştu. Nimet Hanım kimseyi uyandırmamak, bu gidişi gizli tutmak için sımsıkı sürgülü ve bu sürgülerinin çekilmesi kapıcının uyandırılmasına bağlı olan büyük kapıdan değil, harem bahçesinin bir tarafından yan sokağa açılan —bir kaç saat önce Şefik'in de kullanmış olacağı— kapıdan çıktı.

Dışarıda in cin yoktu ve kirli bir sabah artık başlamış bulunuyordu. Bu sırada karşılarına çıkacak herhangi bir serseri için Nimet'in elindeki çantayı kapıp kaçmak hiç de güç olmazdı. Fakat insanlar en sakin zamanlarını en tehlikeli durumlar içinde yaşadıkları için genç kadının yüreğinde hiç çarpıntı yoktu.

Öbet öbek süprüntünün birikmiş ve bu süprüntülere sokak köpeklerinin üşüşmüş oldukları bomboş sokaklardan geçerek tramvay caddesine, Harbiye mektebinin önüne çıktılar ve ancak orada, ihtiyar arabacısı uyuklayan, körüğü kapalı bir payton buldular. Araba köhne, beygirler bitkin ve arabacının üstü başı perişandı.

Nimet Rusya elçiliğine sığınmayı, kaçmaya karar verdiği an zihninde kararlaştırmıştı. Fakat arabacıya elçiliğin adını vermeyi uygun görmeyerek, sadece: «Beyoğlu'na!» dedi ve şiddetli kamçılara rağmen beygirler bir türlü ilerleyemediği için yol bitmek bilmedi.

Nimet bu yol süresince hiç konuşmadı ve elçiliğe varmadan önce Bonmarşe önünde arabayı durdurup Gülüstü ile beraber indi. Bonmarşenin önünden geçerlerken kışları üç yıl bu mağazanın önünde konak arabasından inerek içeri girişlerini, Sedat'la karşılaşıp bakışmalarını hatırladı. Bazan bir iki söz söyleyip hızla birbirlerinden uzaklaştıkları da olurdu. Acaba Bağdat'ta ne yapıyordu? Her halde şu anda hâli zavallı Şefikten de, hattâ kendisinden de çok daha rahat ve güvenliydi.

Nimet tam bu sırada onu hatırlayışına şaştı ve yanında heyecandan çeneleri birbirine vuran Gülüstü, hızlı hızlı yürüdü, Rus elçiliğine varınca ön bahçenin henüz bir tarafı açılmış demir kapısından içeriye hücum eder gibi, âdeta can havli içinde daldı. Gülüstü kendisini izledi. Rusya elçiliği Sultan Hamid'in geleceğine karşı pek yakın bir ilgi göstererek kendisine —tarafından reddedilmiş— bir koruma önerisinde de bulunduğu için, Nimet Hanım, ayni Padişaha bağlılığıyla ün yapmış bir eski vezirin kızı ve İttihatçıların zulümlerine uğraması kesin bir nazırın karısı olarak bu elçiliğe sığınmayı uygun bulmuştu...

Ertesi sabah çıkan İstanbul gazeteleri, Dahiliye nazırının hareket ordusuna katılmaya kalkışmışsa da, bundan önce Yıldız'a giderek birtakım caniyane önerilere kalkıştığı üzerinde ele kanıtlar geçtiği için muhakemesi daha sonra yapılmak üzere Ayastafanos'ta tutuklanıp hapsedildiğini yazıyor, karısının da İstanbul'dan son kaçanlar arasında bulunduğunu haber veriyorlardı. Abdülhamit vükelâsından ve istibdat yıkıntılarından Mehmet Şahabettin Paşanın kızı olan bu kadın, demek ki kocasının caniyane tasarılarıyle ilgili idi ve bundan, yani foyaların ortaya çıkması ihtimalinden korkmuş, hareket etmek üzere bulunan Rus bandıralı bir gemiye bir ecnebi elçiliğinin yardımıyle binerek Odesa'ya kaçmıştı.

Siyasî bir incelik gösteren gazeteler, Nimet Hanımın sığındığı yabancı elçiliğin adını gerçi yazmamışlardı, fakat Rus bandıralı gemi ile Odesa'ya gidiş, bu hanımın hangi elçiliğe sığınmış olduğunu da anlatmıyor değildi.

S O N

1946, Rumelihisarı

NAHİD SIRRI ÖRİK

abdülhamit düşerken

ROMAN

sander yayınları